

Gerendás Lajos
Székelyderzs és
erődtemploma

Apsis Alapítvány – Unicus Kiadó

Gerendás Lajos
Székelyderzs és erődtemploma

Udvarhelyszék templomai 1.

Gerendás Lajos

Székelyderzs és
erődtemploma

Monográfia

Apsis Alapítvány –
Unicus Kiadó

Székelyderzs néprajza c. fejezetet Gonda Anita és Szilágyi Dániel írták.

A könyvet szerkesztette és tervezte
Kemény András

A borító Huszka József festményének felhasználásával készült

© Gerendás Lajos, Gonda Anita, Szilágyi Dániel
Szerkesztés © Kemény András

Minden jog fenntartva

ISBN

Felelős Kiadó:
Apsis Alapítvány (Székelyudvarhely) – Unicus Kiadó (Budapest)
Készült az INFOPRESS nyomdájában Székelyudvarhelyen.

Editnek, Anikónak és Szabolcsnak – a sok elmaradt beszélgetésért – kárpótlásul.

Török Mihály volt székelyderzsi unitárius lelkész emlékére.

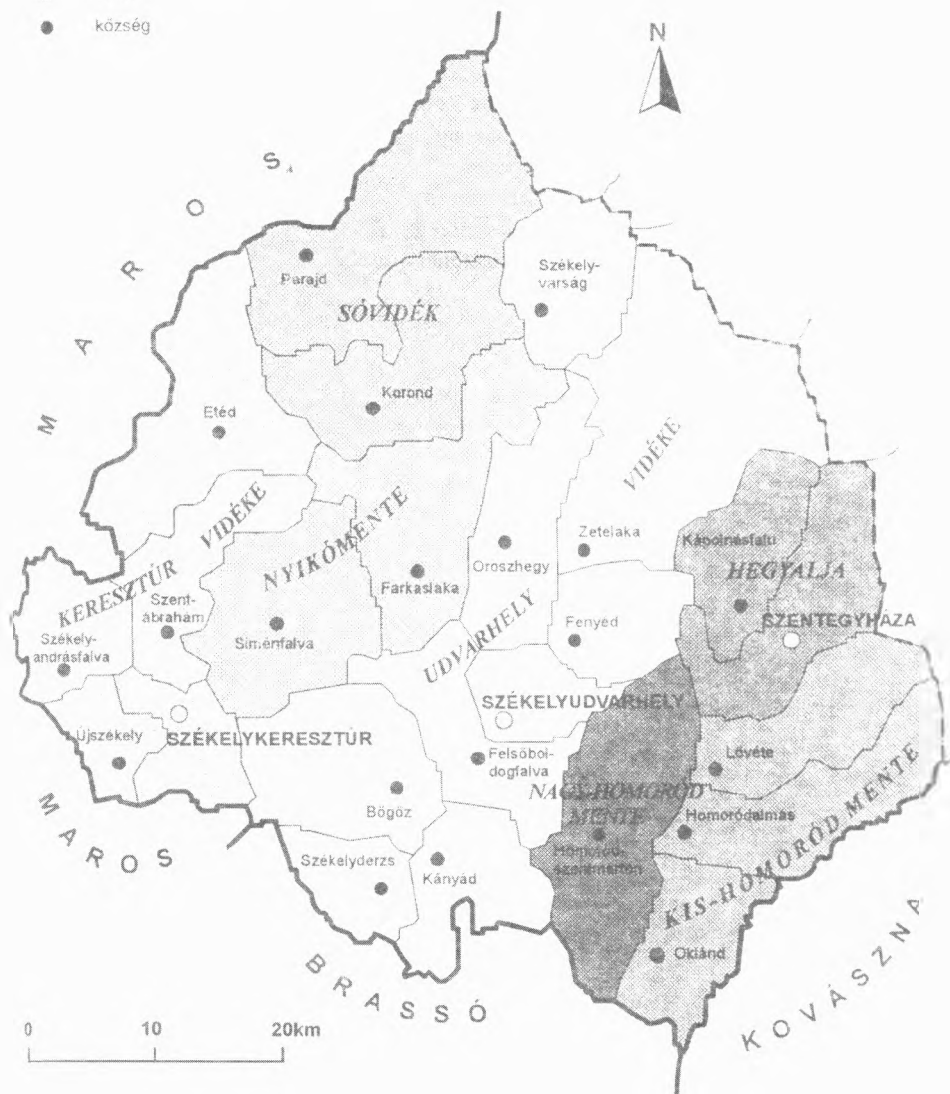
A könyv megírása kapcsán köszönettel tartozom: Édesanyámnak, Feleségemnek, Bálint Árpádnak, Katona Dénes lelkész úrnak, Bán Gergely polgármester úrnak, Kiss Tihamérnak, Jakab Albertnek, Ballók Csillának, Török Zoltán és Kemény András barátaimnak.

Ez a könyv nem jöhetett volna létre id. Dénes Ödön és ifj. Dénes Ödön anyagi támogatása nélkül. Hálás köszönet érte.

— középtáj határ (a tervezési terület határa)

○ város

● község

A térkép Vofkori László: Település- és területfejlesztés Udvarhely térségében című művéből való

A szerző előszava

„A haza nemcsak apáink sírja, múltunk, a létező hegyek, vizek – a haza a táj, a föld arca a szívekben.

A haza a szellem arca a földön.

Létünk, ittlétünk tanúsága.”

Lőrincz György

„PATRIAM ILI USTRARE, CUM POSSIS,
NOLLE SCELUS EST.” – „Ha nem akarod bemutatni a hazát,
bár képes lennél rá, vétkezel.”

Teleki Domokos

Ez a monográfia szerkezetében eltér a megszokottaktól. Fontosnak tartottam a jobb megértés érdekében történelmi kitekintéseket tenni, de arra nincs mód, hogy ezt minden esetben megtehessem. Hétszázados falvak esetében a történelem olyan mélységeibe kellene behatolni, melyek messze meghaladnák egy községmonográfia kereteit. Végzettségem és érdeklődésem a történelmi változások vizsgálata felé terelte a figyelmemet, és a helyszínen gyűjtött írott és „oral history”-t (szóbeli közlés) választottam, mint a történettudomány számára legkevésbé ismert anyagot. Itt hívom fel minden érdekelt egyházi és világi illetékes figyelmét az egyházi irattárak fontosságára. Ezek megőrzése, konzerválása és feldolgozása nem tűr halasztást! Múltunk olyan tükröserepei ezek, amelyek történelmünk eddig ismeretlen részleteire vetíthetik a megismerés fénysugarait. Egyházi iratanyagok ismertetése során „társszerzőként” a mindenkori jegyzőkönyvvezetőt vontam be a munkámba. Az idézetekből áll (reményeim szerint) össze a falvak múltja. Nem javítottam az esetleges stiláris hibák esetében sem, hiszen mindennel együtt ki lehet hitelesebb egy esemény tolmácsolásában, mint a szemtanú? Hasonló megfontolásból nem látam szükségét kommentárral ellátni a leírtakat, csak nagyon indokolt esetben. Elejtett félmondatokból, melyet szerzője úgyis az utókornak szánt, olyan regionális drámák, esetleg örömök bontakoznak ki, melyekhez hasonlót a nemzet is megélt az elmúlt évszázadokban. Tanulságul levonható, hogy a Székelyföld történelme ugyanúgy szerves része Magyarországnak, mint Románia történelmének, de fajlag, nyelvi-leg, kulturálisan leválaszthatatlan az egyetemes magyarság testéről.

Kívülállóként, számomra ismeretlenek maradtak az emberek közötti dimenziók, kezemet nem kötötte a „genius loci”, (a hely szelleme) nem tűzhettem magam elé más célt, mint elfogultság nélkül az igazat, és csakis a szintiszta iga-

zat írjam. Ha óhatatlanul is hibák csúsztak munkámba, nem a ferdítés szándéka vezetett!

Ugyanakkor, minden témaválasztás már elfogultságot feltételez! Nem hiszek ugyan a transzszilvanizmus elméletében, elsősorban azért nem, mert erre semmilyen román válasz nincs, és nem is volt. (Kivételt jelent Sabin Gherman, az RTV kolozsvári szerkesztője, és egyben a Pro Transilvania alapítvány elnöke, aki *Torkig vagyok Romániával* c. cikkével a Kós Károly-i gondolatot elevenítette fel.)

A hagyományos székely falu megszűnő félben van, a jövő kutatói a székely városlakókat vizsgálhatják majd. Ez a könyv nem az okok feltárását vállalta magára, hanem a ma még létező faluképből villant fel egyet s más.

Igy ajánlom ezt a kis példányszámban megjelenő könyvet a világ egész magyarságának, különösen azoknak, akik kézbe veszik majd, olvassák vagy csak lapozgatják, hogy a XXI. század küszöbén szembe nézzünk múltunkkal – csak így számolhatunk jövőnkkel is.

Budapest, 1999. április 16.

Székelyderzs és Székelymuzsna környékén érdemleges ásatások nem folytak, így e táj első lakóira csak következtethetünk. A Nagy-Küküllő völgyében, s annak környezetében a legelső leletek a korai neolitikus „Körös” kultúra késői, illetve a középső neolitikus „Tordos” kultúra idejéből, azaz Kr.e. V.-IV. évezredből származnak. A „Pagyvan–tetőn, (mely a Nagy-küküllő jobb partjának egyik, Bögöztől északra emelkedő terasza) az 1960-as év tavaszán, majd 1961 hasonló időszakában folytatott ásatás a „Tisza műveltség” erdélyi változatának leletanyagát hozta felszínre, a csiszolt kőkorszak végétől. Ezek a meglehetősen gyér leletek kevés számú lakosságról tájékoztatnak. A kora rézkori „Erősd”-kultúra idejéből már több adat található, de a terület lakosságának erőteljes növekedése csak a Kr. e. III. évezred második felében, az ún. „Kolozskorpádi”-kultúra idején következett be. E vidék sűrűn lakottá először a késő bronzkori „Wietenberg”, majd az azt követő „Noua”-kultúra alatt válik. Ezt a kultúrát váltotta fel a késő bronzkori „Gáva”, ebből a korból származó leletek száma csökkent, majd a késő „Hallstatt” kor idején, Kr. e. VI.-V. században már feltűnnek a korai dáki kerámia-leletek. A dáki leletek számottevő kelta hatásról tanúskodnak. Egyes történészeink szerint az egykori Dacia, bár befolyása nagyobb területen is érződött, soha nem terjedt a Hargitától keletre, és a Feketeügytől északra eső területekre. (Tehát a vizsgált terület Dacia területéhez tartozott, de annak határvidékét képezte.) A rómaiak Daciát első ízben Kr. u. 101-ben támadták meg, és a terület teljes meghódítása 106-ra teljesen befejeződött. A környéken igen csekély a római leletanyagok száma, ez annak a bizonyítéka, hogy az impérium határvidékének számító területen a lakosság száma jelentősen csökkent. A Daciában állomásozó római hadsereg igen vegyes nemzetiségű volt. Csak a parancsnoki és tisztviselői kar tiszta latin nyelvű, a telepített lakosság vegyes volt, a legtöbbje nyugatról érkezett. A feliratok, a régészeti leletek bizonyítják, hogy Szíriától Galliáig minden tartományból egybegyűlt bányász és kereskedő lakosok nem tudhattak jól latinul. Dacia helyzete – a barbárok folyamatos támadásai miatt – már Kr.u. 249-re tarthatatlanná vált, majd a hadsereg még ott állomásozó egységeit 271-től kezdve rövid idő alatt kivonták, és a lakosságot áttelepítették Moesiába.

A kiűrés kapcsán a római történetírás két Daciáról emlékezik meg, Dacia Traiana és Dacia Aureliana. Az első a mai Erdély területén volt, a második pedig a Skopje – Szófia – Nis közötti terület. Ez utóbbiról hallgatni szokott a román történetírás.

Dacia feladása, kiürítése, a lakosság kitelepítése meglehetősen szervezeten folyt, s jöllehet a polgári lakosság már jóval korábban elmenekült, lehetséges, hogy nem teljes számban hagyták el a provinciát, az azonban feltételezhető, hogy a hátramaradottak száma jelentéktelen lehetett.

A római uralom Daciában csak százötven évig tartott, ennyi idő alatt egy igazi nemzet nem adhatja fel ősi kultúráját, vallását, nyelvét! A román történészek logikáját követve, ha a rómaiak és a dákok 150 évig szimbiózisban éltek, a Daciát elhagyók sem lehettek rómaiak, hanemős-románok, akik ezzel feladták „tűzhelyüket”.

Daciát a barbár népek szállták meg, az V. századig a gótok, majd a hunok, gepidák és a longobárdok. A Kr. u. VI. században az avarok következtek, akik egészen a honfoglalás idejéig, ha tragikusan fogyó létszámban is, de képviselték magukat a Kárpát-medencében. Az V-VI. században már megjelentek a szlávok is a Balkán-félszigeten, és Közép-, és Kelet-Európában. Egyes történészek szerint a honfoglalás idején őseink Erdélyben csak szláv telepéseket találhattak, akik ekkorra már magukba olvasztották a többszörös hullámban érkező hódítók itt maradt csoportjait.

A honfoglaló magyarok a Vereckei-szoroson, illetve az Ojtozi-szoroson (Berecki-szoroson, a két helynév nagyfokú hasonlósága történelmi okoskodásra nyújt lehetőséget) jutottak be a Kárpát-medence védett belsejébe, s azon belül Erdélybe. 895-ben a besenyők nyomására a magyar és rokon népek nagy tömegei (a honfoglaló magyarok számát 100.000 – 1 300.000 közé teszik, az igazság minden bizonnyal valahol a félmillió körül kell legyen, hogy ekkora területet pár évtized alatt „belakhasson”. A honfoglaló magyarok számát félmilliónak véve, a X. századra 600.000 magyarral, majd a XII. századra 1 800.000 – 2 000.000 fővel kell számolnunk). Őseink az erdővel borított Erdélyi medencéből az alföldre költöztek. Az útvonalak mindenütt a folyóvölgyek lehettek, és nagy valószínűséggel voltak helyben maradt kis csoportok is, melyeknek régészeti emlékei még a föld alatt nyugosznak. A legújabb magyar régészeti összefoglalás szerint a X. századi magyar népesség csak a medence belsejében, a Kis-Szamos és az Aranyos, illetve az egyesült Küküllő és Maros völgyében, vagyis korábban az avarok, a magyar honfoglalás előtt pedig részben a bolgárok által megszállt vidéken lakott, szállásterületének határa az Erdélyi-medence belsejében, jóval a Székelyföldtől nyugatabbra húzódott. A XI. században a Székelyföldön is találunk leleteket a magyarság jelenlétére.

Természetesen a többi hágó jelentőségét sem kívánom vitatni, a Tölgyesi-, Gyimesi-, Uz-, Bodzai-szorosét, valószínűnek tartom azonban, hogy a magyarság igen jelentős tömege e hágókon keresztül hatolt be a medencébe.

„Kik tehát a székelyek? Eredetüktől függetlenül magyarok!”

Garda Dezső

Eredetükre nézve még ma sincs elfogadott álláspont. Eredetítették őket a hunoktól, a kabaroktól, a besenyőktől, a bolgároktól, az onoguroktól, az avaroktól, a törököktől.

E kérdésben hallgassuk meg a régész véleményét is: „A Székelyföldön feltárt leletanyag áttekintése után, mérlegelve az anyag mennyiségét és feldolgozottsági fokát is, elkerülhetetlennek tűnik annak újbóli megállapítása, hogy a szóban forgó leletek nem különböznek a középkori Magyarországon más területein kiasott hasonló tárgyaktól, illetőleg a különbségek nem nagyobbak, mint az ország különböző vidékei között általában megfigyelhető, regionális jellegű eltérések.

Nem sikerült a székelyek korai sírjaiban – a kunok, vagy a jászok példájára – különleges temetkezési szokás vagy viselet nyomára bukkanni, ami esetleg nem magyar eredetüket valószínűsíthette volna, de kerámiájuk, használati tárgyaik, településeik és településneveik sem utalnak ilyesmire. E sorok írója a napvilágra került emléktárgyak alapján azok véleményével ért egyet, akik az Árpád-kori székelyeket a magyarság szerves részének és nem valamilyen törökül beszélő, csatlakozott nép éppen elmagyarosodott leszármazottainak tekintik.

Az Erdélyben feltárt Árpád-kori székely leletekből ha idegen eredet nem is, de számos archaikus vonást feltétlenül ki lehet olvasni. Ezek között a XII-XIII. században már szokatlan temetkezési szokásokat éppúgy említhetjük, mint a kerámia számos régies vonását vagy a a veremházak feltűnően kései előfordulásait.”

A XII. század végén, vagy a XIII. század elején Mezőtelegd (Tileagd, Bihar megye) vidékéről Kelet - Erdélybe, a Nagy-Küküllő és a két Homoród vidékére betelepített székelyek közigazgatási egysége volt a korabeli Telegdi-szék. 1329-ben Telegd megyében (in dyocesi Thelegd) comest (ispánt) említenek 1448-tól Telegd-szék Udvarhely-székként szerepel, központja Székelyudvarhely volt, ahol székkapitány, székbíró és az esküdtek működtek. Egyházi szempontból Telegd-szék területe a telegdi főesperesség alá tartozott. A telegdi székelyek a Küküllő megyéből leválasztott Telegd-székben a kora Árpád-korig visszavezethető magyar alaplakosságot találtak.

Ma még megválaszolhatatlan az a kérdés, hogy a kora Árpád-kori Székelyföld lakói között lehettek-e székelyek? Talán igen, bár ennek konkrét bizonyítékait még nem sikerült megtalálni. Az udvarhelyi székely nyelvjárás egy mezőségi nyelvjárással rokon, illetve abból eredeztethető. „Igy, ha a részletek még nem tisztázottak is, területünkön több, időben egymást követő Árpád-kori magyar népréteg léte valószínűsíthető, melyek közül a legkorábbi minden bizonnyal még nem volt székely eredetű.”

Székely harci alakulatokról már a XII. századból is vannak adataink. A Képes Krónika emlékezik meg róluk, a csehekkel vívott 1116. évi május 13-i vereséggel végződött Olsava folyó menti csatában, ahol II. István vezette magyar hadak ütköztek meg I. Ulászló csapataival, valamint az 1146 szeptember 11-i magyar győzelemmel végződött Fische-menti ütközetben, hol II. Géza, valamint Belos bán legyőzte a II. Henrik által vezetett német sereget. A következő századokban kiveszik a részüket a tatárok és törökök rohamainak megállításában.

A krónikákból, oklevelekből, törvénycikkekből kitűnik a székelység különleges katonai szerepe, rendszere és szervezete.

A XV. századig erről forrásaink nincsenek, az első egy 1429-es rendelkezés.

A hadszervezet, mivel a székelység zöme hadi szolgáltatásoknak köszönhetően elkerülte a feudális függést, számos régi elemet őrzött meg. Az 1330-as években a Székelyföldön 168 egyházas falu volt, s a hadiservezet a településrendszerbe épült be. A falvakat tízes részekre osztották, e tizekből való katonák alkották a tizedeket, amelyeket falvanként, vagy falucsoportonként századokba egyesítettek, majd a századokat ezredbe. Ez a tízes és százazas beosztás mint alapegység megegyezett a királyi vár katonai szolgálatot teljesítő népének szervezetével. Az egyes székely székekben falvanként és katonai egységenként nyilvántartásba vették a katonaköteles férfiakat, sőt később néha a fiúgyermeket is összeírták.

Kezdetben a szék legfőbb tisztviselője a széki hadnagy volt (eredetileg had nagy volt, a had legfőbb vezetője) A legkorábbi oklevelek a XII. század legelejéről a katonai vezetőt primipilusnak nevezték, de már 1324-ben csiki hadnagyról beszél egyik forrásunk. Később a had vezetőjeként a kapitány (capitaneus), majd a főkapitány (supremus capitaneus) kifejezés szerepelt a leggyakrabban, de a kifejezések használatában még hosszú időn keresztül nincs egyöntetűség.

Az összes székek hadainak vezetője a székely ispán volt.

Minden székben külön lovasság és gyalogság szerveződött, a lovas székelyek a primori és lófői rendű családok közül kerültek ki, a gyalogságot a szegényebb rendű közsékek alkották.

ROMÁNOK

A románokat gyakran még ma is vlahokként vagy oláhokként emlegetik. A vlach vagy valach nép régi magyar neve volt az oláh. Ez a név nem nemzetiségi és nem is nyelvi megkülönböztetést jelentett, hanem a balkáni eredetű, fél-

A székely népesség valószínű nagysága:

900 - as évek	71.800 - 86.100 fő
1000	83.300 - 100.000 fő
1200	124.300 - 149.100 fő
1300	112.900 - 134.900 fő
1400	128.000 - 153.600 fő
1500	156.300 - 187.600 fő
1700	190.900 - 229.100 fő
1860	389.700 - 467.600 fő
1910	500.000 - 600.000 fő

„A kelet-európai népek történelme az abszurd kimeríthetetlen tárháza.”

Görgey Gábor

nomád állattenyésztő népek foglalkozásának, életmódjának jelölésére szolgált. A magyar nyelvben a román népnév végérvényesen csak 1848-1849 után, maguknak a magyarországi románoknak a kívánságára került a közigazgatás nyelvezetébe, majd ezen keresztül a köznyelvbe is.

A hivatalos román történetírás a dákoróman kontinuitás talaján áll. Érvei között fontos helyet foglal el Anonymus gestája, bár erről a magyar történettudomány már bebizonyította, hogy forrásként nemigen használható. Lássuk tehát a tényeket:

A vlach pásztornép a XII. század végén kezdte meg lassú beszívárgását Erdély egyes vidékeire, elsősorban a hegyvidékekre. Az első okleveles említésük 1206-ból maradt fenn, a XIII. században 23, az 1301-1332-es évekből pedig 15 olyan oklevelet ismerünk, amelyek hiteles adatokat tartalmaztak az erdélyi románokról. A XIV. század végéig településeik száma 130-ra emelkedett.

Betelepülésük ezután folyamatos volt, és történelmi tragédiáink (tatárjárás, török uralom,) is elősegítették fokozatos térnyerésüket. Hivatalos betelepítésük is folyt, s ezzel sikerült Erdély etnikai térképét teljesen árajzolni. A XVIII. század elején Erdélyben mintegy 250.000 fő volt a létszámuk, de a század végére már megközelítették az egymilliót. 1880-ban 2 403.035, 1890-ben 2 589.066, 1900-ban 2 798.559, 1910-ben 2 948.186 román nemzetiségűt tartott nyilván a Magyar Királyság.

Az 1918-as impériumváltással a Székelyföld tárgyalt régiójában számuk nőtt, de meghatározóvá nem vált.

SZÁSZOK

Az első nagyobb, szervezeten telepített, és kiváltságokat élvező népcsoport az erdélyi szászság volt. Maga a „szász” név nem a származás helyére utal, hanem különböző német csoportok gyűjtőnevét jelenti, akiket az un. szász jog szerint telepítettek le. Többségük II. Géza királyunk telepítő politikája révén a Mosel és a Közép-Rajna vidékéről költözött be a Nagy-Küküllő, Szeben, Brassó, Beszterce, Naszód megyék által alkotott Királyföldre, amelyhez később még Udvarhely és Hunyad megye egy kis része is tartozott.

Jogi helyzetüket II. András király 1224-ben kelt szabadságlevele (Andreanum) szabályozta.

A XVI. század első felétől kezdődően alakult ki az un. erdélyi német kontinuitásemélet, melynek legelőkelőbb képviselője a reformátor Luther Márton barátja: Philipp Melanchton. Lényege a következő: a (germán) gótok a (trák) gétákkal azonosak és a géták a dákok törzsökös rokonai lennének, akik pedig az erdélyi szászoknak (és egyben a dánoknak is!) őseik. Először a humanista beállítottságú

„immár elmegyek
vissza nem jöhetnek
immár messze fut
és nincs visszaút
utam vissza akkor lesz
amikor majd a holló fehér
lesz”

Erdélyi szász népdal.

szász gróf: Albert Huet (1537-1607) vette át a kontinuitás-elméletet, 1595-ben Báthory Zsigmond fejedelem előtt mondott beszédében „bebizonyította” hogy a szászok nem jövevények, hanem Erdély őslakói.

A reális tényekhez való közeledést jelzi a göttingai August Ludwig Schlözer 1795-1797 között megjelentetett „Kritischen Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen” (*Kritikai gyűjtemények az erdélyi szászok történetéhez*) Azonban még az ezerkilencszázados évek elején is arról folyt a vita a szász történészek között, hogy vajon tényleg 300.000 német egyszerre érkezett-e Erdélybe, maguk választották-e ki lakhelyüket, ott több száz falut alapítva, és számuk a számtalan mongol, török és tatár betörés miatt apadt a száz év előtti 200.000 före. Komoly vita folyt arról is, hogy a bevándorlókat hívták-e (vocati), vagy foglalként (donati) érkeztek-e?

A valóság sokkal prózaibb: Karl Kurt Klein 1945 utáni kutatásai szerint a majdani Szeben megyébe kb. ötszáz család mintegy 2-3.000 személy vándorolt be a magyar király felhívásának eleget téve, aki településterületet jelölt ki a számukra, és bizonyos kiváltságokat engedélyezett nekik. Az erdélyi németek (szászok) betelepítése minden bizonynyal három hullámban történt. A szász területek kulturálisan, és gazdaságilag is elkülönültek Erdélyben – hatásuk mindkét területen mégis igen jelentős. Sajnálatos módon a kommunizmus évtizedeiben „kiárusították” a szász etnikum legnagyobb részét.

1954-ben harminc Németországba és Ausztriába emigrált neves erdélyi szász költő és gondolkodó háromnapos tanácskozáson vett részt. Végkövetkeztetésük: „... a szász-ság a megváltozott körülmények között már képtelen eredeti feladatát betölteni, s ezzel jelenlétének történelmi értelme is megszűnik. Erdélybéli jövője rövidre szabható.”

„Miért kerül el a fény?
Miért nem süt rám, mondd mi-ért?
Miért kerülnek az emberek?
Gúnyos szemek, tekintetek.
Barna bőröm: ez én vagyok.
Meváltozni nem fogok.
Ne vegyétek el tőlünk a Napot!
Ne vegyétek el tőlünk a Napot!
Mi is boldog emberek vagyunk.
Nem harcolni, élni akarunk!
Gyermekeink ne vessenek!
Iskolába mehessenek.
Biztonságban, vígan éljenek!
Ne szóljanak a fegyverek!
Miért kerül el a fény?
Mondd meg, Isten, mondd mi-ért?”

Fekete Vonat – roma rapzenekar

CIGÁNYOK, ROMÁK

Sajnálatos módon a város- és falumonográfiák, csakúgy mint a történettudomány, igen elhanyagolja történetüket. Jelenlétükről a hétköznapokon túl alig történik említés. Cél-szerűnek látom múltjukkal és jelenükkel kissé bővebben foglalkozni.

A Minority Rights Group (Nemzetközi Kisebbségjogi Csoport) 1980-ban 680 ezres cigány népességről, 1987-ben 760 ezerről tud. Az 1977-es népszámlálás szerint Romániában a cigányok száma 227,4 ezer, 1992-ben 400 ezer, a rendőrségi nem hivatalos források 1981-ben 1.8 millió cigányt említenek. A Helsinki Watch 1992-ben 2.5 milliós becslésről tudósít, s ilyen népességgel számolnak a cigányok politikai képviselői is. A Le Figaro szerint 2.15 millió. Mértéktartó források az 5 milliós nagyságrendet valószínűsítik – Romániában él a legtöbb cigány a világon.

A cigányok első csoportjai a XIV-XV században kelet felől érkeztek Európába. A korabeli dokumentumokból kiderül, hogy ekkor még „emlékeztek” indiai eredetükre, melyet aztán az egyiptomi származás legendája homályosított

el. Nevük kezdetben minden európai országban, ahol megjelentek más és más volt, Egy csillagjós-lással, jövendómóndással foglalkozó kisázsiai görög szektát századokon át „atsinganos” -nak neveztek, mely érintetlen, érinthetetlen jelentett. Ez az elnevezés aztán a kelet felől érkező romákra szállt. Bulgáriában, Romániában és Magyarországon cigány néven, Franciaországban kezdetben cigain, később tsiganes, Németországban Zigeuner, Olaszországban zingari, Portugáliában ciganos. Vélte egyiptomi származásukra utal az angol gypsies és a spanyol gitanos.

Magyarországon a XVIII. század második felében vizsgálat alá vetették nyelvüket, s megállapították, hogy indiai eredetűek, s őseik, mielőtt Európába érkeztek volna, évszázadokig vándoroltak.

Magyarországra a cigányok a múlt század közepéig két nagy hullámban érkeztek. Az elsőre a XIV–XV. század fordulóján került sor. Ez még szűkebb körű lehetett, de már ebben az időben kísérletek történtek letelepítésükre. A XVI–XVII. században már a Székelyföldön is egyre több helyen történik róluk említés. A következő nagy betelepülési hullám Moldvából és Havasalföldről a XVIII. században történik. Ez már jelentős, egy részük letelepedett, más részük folytatta vándorló életmódját. Ez a bevándorlási hullám folytatódott a XIX. században is.

Oka az a szégyenletes helyzet, hogy Moldvában és Havasalföldön 1865-ig rabszolgaként kezelték a cigányokat. 1844-ben Moldvában Mihail Sturdza, Havasalföldön pedig Gheorghe Bibescu kezdeményezte a cigányok felszabadítását, de erre még 21 évet kellett várniuk.

A cigányság létszáma a XVIII–XIX. század fordulóján Magyarországon negyven és ötvenezer fő között lehetett. Napjainkban szinte egyedülálló demográfiai robbanás figyelhető meg a cigányok között, s nem sok idő választ el minket politikai szervezeteik megjelenésétől.

Az IRSOP (Román Közvélemény-kutató Intézet) felmérése szerint Románia lakosságának 5 százaléka rokonszenvet, 27 százaléka közömbösséget, ellenben 68 százaléka (!) ellenszenvet érez a cigányok iránt. Óriási társadalmi feszültségek forrása lehet ez a tény, ha figyelembe vesszük hogy lélekszámuk az ország összlakosságának 20 százalékát is kiteheti! Életmódjukról, oktatási, család- és életkörülményeiről, lakásviszonyaikról, interetnikai kapcsolataikról alapos felmérés készült Parajdon, melynek eredményei a tágabb régióra is vonatkoztathatók.

Székelyderzsben az 1893. január 31-i cigány-összeírás 147 cigányt regisztrált, Udvarhely vármegyében pedig 3360 főt. Az 1992-es népszámlálás adatai alapján Székelyderzsben nem laknak magukat cigánynak vallók, ugyanekkor az Udvarhelyi régióban (Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Szentegyháza, Etéd, Szentábrahám, Fenyéd,

Nézzük, hogy Európa országaiban mikor történt először említés a jelenlétükről:

1395	Magyarország
1407	Németország
1419	Franciaország
1420	Hollandia
1422	Itália
1425	Spanyolország
1501	Oroszország
1505	Skócia, Dánia
1512	Svédország
1514	Anglia
1533	Észtország
1540	Norvégia
1584	Finnország

Kápolnásfalva, Korond, Oroszhegy, Székelyderzs, Felsőboldogfalva, Lővéte, Farkaslaka, Homoródszentmárton, Homoródalmás, Bögöz, Oklánd, Parajd, Románandrásfalva, Újszékely, Siménfalva, Kányád, Székelyvarság, Zetelaka városokban és községekben) a magukat cigánynak definiálók létszáma 1801 fő.

ZSIDÓK

Udvarhely környékén mindig csak igen kis számban voltak jelen és elsősorban a kereskedelemről éltek. Népszámlálási adatok nem állnak a rendelkezésünkre létszámukat illetően, de vitéz Kiss László Székelyudvarhely kinevezett csendőr osztályparancsnokának visszaemlékezése szerint az egész megye területén hozzávetőlegesen 750 zsidó élt, ebből Székelyudvarhelyen 300, Székelykeresztúron és Parajdon 100-100. Udvarhely megyében zsidó internálótábor nem létesült, a csendőrség őket 1944 nyarán a marosvásárhelyi, és részben a csíkszeredai táborokba küldte. A visszajötték számáról nincs adat...

Érdekességként említem meg, hogy Székelyderzs születési anyakönyvének első bejegyzettje zsidó származású kisfiú.

A RÉGIÓ LAKOSSÁGÁNAK ETNIKAI, EMBERTANI KÉPE

A Székelyföldön kevés embertani vizsgálat történt, a kevés között az egyik Bögözben 1994 júniusában. Számolva azaz, hogy nagy hibalehetőség (is) adódhat a két falu közötti 7-8 km-es távolságból, és a különböző település- földrajzi meghatározottságból, mégis az említett vizsgálatot alkalmasnak ítélem arra, hogy képet adjon a régió embertani viszonyairól.

Testmagasság: A Bögöz környéki székelyek termete mindkét nemnél magas, megközelíti az 1984 után mért (az 1937-ben születettek óta a magyarság átlag testmagassága minden évben 0.4 cm-el nőtt) 24-60 éves magyarok átlagát. (Magas termet a férfiaknál 170, a nőknél 159 cm)

A bögözi férfiak átlag-testmagassága 172.41 cm, a nőké 159. 72 cm.

Szemszín:

Világos a férfiak 12.4, és a nők 18.4 százalékánál.

Kevert a férfiak 35.4, és a nők 24.0 százalékánál.

Sötét a férfiak 51.3, és a nők 57.6 százalékánál.

Tehát mind a férfiaknál, mind a nőknél: sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulási sorrend. A Bögöz környék-

kieknél a sötét szemszín aránya mindkét nemnél emelkedik, a 42.8%-os magyar férfi, és a 49.1%-os női átlaghoz képest. (Eddig a sötét szemszín a legnagyobb mértékben a kun és besenyő eredetű magyar népeknél volt észlelhető, és ez a Bögöz környékiekre is hasonló mértékben jellemző.)

Hajszín: Vörös a férfiaknál 0.0 százalék, és a nőknél 0.8 százalék

Szőke a férfiak 0.0, és a nők 0.0 százalékánál

Átmeneti a férfiak 0.9, és a nők 0.0 százalékánál

Barna - fekete 99.1, és a nők 99.2 százalékánál

A barna - fekete hajszínárnyalatok tekintetében a többi magyar népességhez viszonyítva a legegységesebb régiók közé tartozik. E hajszíntípuson belül a férfiaknál 69.0 %-ban, a nőknél 49.6%-ban voltak kimutathatók a legsötétebb, mély sötétbarna és fekete hajszínárnyalatok.

A tipológiai elemzés eredményei:

turanid 40.4%

pamíri 15.4%

keleti mediterrán 9.6% (ezen belül kaszpi 4.6%, pontusi 4.0%, iráni 1.0%, keleti dinaroid 4.3%, balkáni dinaroid 3.2%)”

A Bögöz környéki székely-magyaroknál a középzásiai típusok 60.8%-ban (a magyar átlag 46.4%), a kaukázusi formák 5.9%-ban (8.0%), a finnugor alakok 4.4% -ban (4.6 %) a régi szláv jellegegyüttesek 1.4 %-ban (2.1 %) voltak meghatározhatók, a régi germán típusok pedig nem voltak észlelhetők. (A magyar átlagban ez 0.4 %) A kutató megállapítása szerint a középzásiai eredetű típusok aránya ott emelkedik az országos átlag fölé, ahol nem volt tartós az oszmán-török hódítás. A volt nyugati gyepük vidékén, valamint a székelyeknél jelentősen növekszik a kaszpi és pontusi keleti mediterrán, valamint a keleti dinaroid változatok gyakorisága. Egyre több adat utal arra, hogy a kaszpi változat jelentős részben a székelyekhez, a kabarok keleti török rétegéhez, valamint a besenyő és kun eredetű magyar népességhez kötődik. Herényi I. szerint a három kabar törzs és a székelyek gyűrűszerűen vették körül, és védték a hét magyar törzset.

Felmerült a kérdés, hogy embertanilag alátámasztható-e a Bögöz környéki székelyeknél a románokkal való keveredés, vagy a románok elmagyarosodásának lehetősége. Necrasov romániai antropológus szerint Romániában főleg három típus a (balkáni) dinaroid, a mediterrán és az alpi gyakori. Necrasov említi, hogy a dinaroid a hegyes vidékeken, a mediterránoid Havasalföldön, Moldva déli részében és Erdély közepén fordul elő gyakrabban, de megjegyzi, hogy a mediterránoidok közé sorolta a pontusi változatokat is. A gracilis és atlanto-mediterrán típusok a Bögöz környé-

ki székelyeknél együtt 0.8 %-ban mutathatók ki, szinte azonos arányban, mint a 0.9 %-os magyar átlag. Itt kell megemlíteni, hogy a mediterrán típus a Kárpát-medencében a csi-szolt kőkorban abszolút többségben volt. Az alpi típus gyakorisága alig nagyobb a 2.5 %-os magyar átlagnál (itt 2.9 %), a balkáni dinaroid változat 3.2 %-os gyakorisága pedig nem valószínű, hogy nagyrészt román beolvadásra utalna, mert Benkő Loránd a székely nyelvújzásban olyan szavakat mutatott ki, melyek délnyugat -dunántúli szlovén vagy horvát eredetre utalnak, e két délszláv nyelvű népnél pedig a Balkán illír és trák őslakóival kapcsolatba hozható balkáni dinári változat gyakorisága igen jelentős.

E vizsgálatból megállapítható, hogy a Bögöz környéki székely-magyaroknál a középázsiai eredetű turanid és pámíri típusok gyakorisága a legnagyobb. Ezen kívül a székelyek vizsgálata újabb adatokat nyújtott annak bizonyításához is, hogy a türkméneknél igen jelentős arányban észlelhető Kaszpi és a Kazanytól délre eső Volga vidékén gyakori pontusi változat nagy mértékben kötődik a gvepüör eredetű népességhez, leginkább a székelyekhez.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Ferenczi Géza a Székelykeresztúri Múzeum 25 éves évfordulójára kiadott emlékkönyvben megjelent cikke alapján Bögöz nevét besenyő eredetűnek tartja, s így első lakóit is besenyőnek feltételezi.

Az embert formáló táj

Hargita megye Románia középső övezetében, a Keleti-Kárpátok közepes magasságú hegyei között, valamint e hegyekhez nyugaton csatlakozó Erdélyi-dombság Küküllő-menti részén fekszik. Nyugaton az Erdélyi - medence fiatalabb tengeri üledékeit találjuk, szerkezetileg két övre tagolva: a hegységperem jellegzetes sós diapir (gyűrt) szerkezettel, a medence belseje felé haladva pedig lapos dómokba boltozva. A Homoród-menti és Udvarhely környéki elő-Kárpátok dombságát az újharmadkori (neogén) tengerében lerakódott homok, márga és agyagrétegek, valamint tengerparti kavicsrétegek cementeződésével keletkezett konglomerát rétegek jellemzik. Székelyudvarhely vidékén a pliocén fedőrétegek alatti szarmata rétegsor már eléri az 1700 méter vastagságot is, zömében homok, és konglomerát alkotja, márga közbtelapulásokkal. Ez alatt a korábbi miocén képződmények főleg agyagos kifejlődésű rétegei találhatók, amelyekre jellemzőek a sóképződmények (kősó, sós agyag). Ebben a medenceperemi zónában a sötömzsök diapir típusú gyűrt szerkezet általános. A felszínen pedig a Hargita felé fokozatosan vastagodó vulkáni törmeléktakaró borítja be ezt az övezetet, amelyet a Homoródok és a Vargyas vonalán már lávaarak andezit sziklafalai is tarkítanak.

A megye nyugati peremvidékén, Székelykeresztúr környékén a medence tengeri eredetű üledéksora már más szerkezetet mutat. Itt lapos boltozatokat, ún. dómokat alkot.

Egy település kialakulásához kétféle energiára van szükség: helyi energiára, és helyzeti energiára. Helyi energia például a bányatermék, iparfejlődésre csábító feltételek, rendkívül termékeny föld, speciálisan előállítható termésképződmények. A helyi energiák egyik legfontosabbika a jó védhetőség. A régebbi időkben a gazdagabb emberek csak ott mertek letelepülni, ahol a védelem feltételei adottak voltak.

A helyi energianál fontosabb a helyzeti energia, vagyis a helynek az a jó tulajdonsága, hogy benne élénk gazdasági élet fejlődhet ki. Többféle helyzeti energiát ismerünk. A legegyszerűbb eset az, ha az illető hely vásárhely, azaz különböző termelésű területek érintkező pontján fekszik. A két terület ilyen helyen cseréli ki termésfeleslegét.

Lehet az illető hely gazdasági centrum, vagyis egyforma termelésű terület középpontjában azzal foglalkozik, hogy

„Semmit sem utálok jobban mint az érzelgős honfibút, semmit sem vetek meg úgy, mint azt a bőfögő hazafiságot amely kisajátítja és patentírozza egy földi tájhoz való gyanús hangossággal vallott érzelmeit.

Az ilyen kötöttség szemérmes, igen ez a legszemérmesebb érzés valamennyi közül”.

Márai Sándor

összeszedi a környék termésköltségét, azt exportálja, viszont a környezetében szükséges, de ott nem termő, vagy elő nem állítható árukat behozza, és árulja.

Végül igen fontos helyzeti energiája van az olyan helyeknek, amelyekben az utak összefutnak, de az árut innen nem lehet mindig minden irányba elszállítani. Az árut tehát raktározni kell, egyrészt mert az import ideje nem esik egybe az export idejével, másrészt, mert az árut nem lehet mindig továbbszállítani (időjárási viszonyok miatt) harmadszor pedig, mert az áru szállítása innen tovább már más eszközöket igényel.

Vizsgáljuk meg Székelyderzs esetét, itt mely tényezők játszottak közre kialakulásában:

Helyi energiák közül csak a víz közelsége, és a jó védelmi lehetőség az, mely a falu kialakulásában szerepet játszhatott.

A helyzeti energiájának legkedvezőbb feltétele az, hogy a Homoród mente, a Királyföld (Szászföld) és Székelyudvarhely vonzáskörzetének peremvidékén fekszik, kapcsolatban Segesvárral is, a Héjjasfalva–Szederjes (itt kapcsolódhatott Székelykeresztúr vidékéhez is) Erked–Székelyderzs – Kányád – Ócfalva–Székelyudvarhely útvonalon, jó vásáros feltételekkel. Mára ezek az energiák megszűntek hatni, a védelmi képességnek már csak történeti jelentősége maradt, a környék úthálózata véstesen leromlott, vásárohely szerepe megszűnt, helyi energiaként a múlt megtartó ereje szolgál.

A község a legközelebbi várostól, Székelyudvarhelytől 22 km, megyei úton, a megyeszékhely Csíkszereda 76 km. Déli határán, 5 km-re a központtól áthalad a Brassó - Segesvár vasútvonal. A Segesvár - Székelyudvarhely közötti országúttól Székelyderzs 11 km-re fekszik.

SZÉKELYDERZS FEKVÉSE ÉS TERMÉSZETI VISZONYAI

Székelyderzs (Dirjiu), Hargita megye délnyugati részén terül el, Brassó és Maros megyék határán. Szomszédos községközpontok: északon Bögöz (Mugeni, Begesen), északkeleten Kányád (Ulies, Caniad), délkeleten Kaca (Cata, Katzendorf) északnyugaton Héjjasfalva (Vinatori).

A falut keretező domborok északkeletről Erőstető (777 méter), északon a Hólyagos (780 méter), nyugaton a Halomtető (667 méter), délen a László-hegy (625 méter), az Irgogya (448 méter) és a Nagy-Őrhegy (772 méter). A falu átlagos magassága 525 – 675 méter közötti.

A szomszédos falvak: északon Agyagfalva (Lutita), északkeleten Kányád, délkeleten Petek (Petecu, Patsch), délen Homoródbene (Beia, Mehburg), délnyugaton Erked (Archita, Arkeden), nyugaton Székelymuzsna (Mujna).

Székelyderzs és Székelymuzsna, tehát a község két falva a Nagypatak, és a muzsnai patak völgyeiben terülnek el. E patak völgyek a Nagy-Küküllő völgyével többé-kevésbé párhuzamosak, 4–8 km hosszúak, és K–Ny irányúak. A patak völgyeket a Nagy-Küküllő folyó völgyétől 4 – 800 méter

magas dombok választják el. A dombokat valamikor nagy kiterjedésű lombos erdők borították, melyek helyét mára szántóföldek foglalták el. Mivel a fakitermelés kedvez az erózióknak, így ez gyakorivá vált, különösen az Erős tető, Szőlő hegy, Likteteje nevű dombok környékén.

A kevésszámú völgy mélyen bevágódott, keskeny, oldalai szabálytalan alakúak.

Vízhálózata, mely a Nagy-Küküllő vízhálózatának részét képezi - szegényes. Székelyderzs falun keresztül folyik a Nagypatak (Derzs pataka), mely összegyűjti az összes állandó és időszakos vízfolyás vizeit. Székelyderzs határában a Nagypatakba ömlenek: északról a Pénzes, délről a Tácsár, délkeletről a Tó pataka.

A patakok vízhozama csekély, de nagy esőzések, vagy hóolvadás után kilépnek a medrűkből, és elöntik az alacsonyabban fekvő területeket.

A vízzáró kristályos palaréteg közel található a felszínhez, s ez lehetővé teszi a talajvíz felhalmozódását. Mélysége 0 és 10 méter között változó. Sok esetben a felszínre tör és időszakos forrásokat alakít ki.

Székelyderzs határában barnaszén (lignit) lelőhelyet tártak fel a múlt század végén.

A községre a szárazföldi éghajlat jellemző. hidegebb telekkel és mérsékelt meleg nyarakkal. Az évi átlagos középhőmérséklet 8-9 C fok, (Székelyudvarhelyen 7.8 C fok) a telek átlaghőmérséklete -3, -5 C fok között, nyári átlaghőmérséklet 18-20 C fok (Székelyudvarhelyen 17.1 C fok).

A legalacsonyabb hőmérsékleti értékek -27 C fok körüliek, a legmagasabb értékek pedig a 38 C fokot közelítik. Az évi hőmérsékletingadozás tehát 65 C fok, ami a szárazföldi időjárás legékesebb bizonyítéka. Jellemző a vizsgált területre, hogy a viszonylag alacsony (3 C fok) átlaghőmérsékletű március után áprilisban hirtelen felmelegedés történik, s az április középhőmérséklete eléri a 9-10 C fokot is.

A csapadékmegoszlás egyenlőtlen, a legcsapadékosabb a június, és legszárazabb a december és a január. (Székelyudvarhelyen az évi csapadék mennyisége 598.4 mm.)

A megyében a csapadékos napok száma 90-180 nap között változik, a hóval borítottság Székelyudvarhelyen 36-102 nap, a ködös napok száma ugyanott 26.5 nap.

A dombok oldalában számos bővizű forrás fakad: Szálas, Nyílás, Tatarókútja, Loki kút, Nyírcsere, Barta-sássa, Vadtó, Csíki kútja, Feje forrása, Kovács kútja, Veress szénafű kútja, Hidegkút, Katakútja, Újmuzsna, Jánospataki, Nagyborozdaaljai, Petki László forrása (Szakadozásbeli). Az 1970-es években vízgyűjtő medencéket építettek, a Szálas, Nyílás a Vadtó források vizeit összegyűjtve, így biztosítva Derzs vízszükségletét. A község területén állóvizek nincsenek.

A Ramocsa domb déli oldalán honos a vadorgonához hasonló ramocsavirág, (gyalogborostyán) amely május és június hóban virágzik akkor amikor a kőkény. Az avarban nyílik. A ramocsavirág természeti ritkaság, és ezért védetté nyilvánították. Az egész világ legnagyobb mennyiségben itt nyílik! Ritka növények még a környéken: nárcisz, pünkösdi rózsza, sárga és kék lilium.

Székelyderzs története

SZÉKELYDERZS NEVÉNEK EREDETE

Székelyderzs neve Orbán Balázs szerint Ders személynévből eredeztethető, ezt erősíti meg Murádin László is: „A helynevek egy tekintélyes része pusztaszemélynév. A pusztaszemélynévekből keletkezett településnevek még a nomád időkben maradtak fenn. A nomád életet élő embercsoport tartózkodási helye nem kötött, hanem ún. mozgó település volt. Ha valakit ebben az időben kerestek, a személy volt a fontos, nem pedig a folyton változó hely. Ha valaki pl. Ders háznépéhez vagy nemzetségéhez tartozott, akkor Ders személye és az éppen akkori szálláshelye felől kellett érdeklődni, mert a hozzátartozó embereket ott lehetett megtalálni, ahol ő tartózkodott. Később a mozgó települések helyhez kötődtek, de az így keletkezett állandó telepet is a nemzetség fejéről nevezték el. A helynévadásnak ez a módja sajátosan magyar. Ilyen személynévekből lett helynevek: Derzs, Dálya, Ége, Bágy, Béta, Bögöz, Gagy, Kadács, Ülke, Atyha, Fancsal, Kede, Kotormány, Csomortán, Csicsó, Ditró, Sükő, Boroszló, stb.”

A Derzs személynév a szláv Drz személynévből alakulhatott ki, melynek eredetije lehetett a Dzierz, vagy Drzek (Drzka), Dzi(e)rzek személynév.

A Gombocz-Melich féle Magyar etymologiai szótár szerint Derzs első említése 1327.

A DERZSI „ŐS FALU” TÖRTÉNETE.

A faluban két szájhagyomány él a falu első helyét illetően. Az egyik szerint a falu régen a Nagy-Homoród (Orbán Balázsnál tévesen Kis-Homoród) melletti Daróc (Drauseni – Draas, Drausz, Dras) helyén feküdt, Daróc szász lakói pedig valaha itt laktak – ez a hit oly erős és mély volt, hogy a derzsiek 1848-ban erőszakkal átnézték a daróci egyházi levéltárat, hogy a cserének valamilyen nyomára bukkanjanak – minden eredmény nélkül.

A másik szájhagyomány szerint a falutól délnyugatra fekvő ún. „Pénzes” dűlő helyén állhatott az ősz falu. Ez utóbbit látszik alátámasztani az itt talált hamuval kevert föld-

A Szilágyságban található Dershida község első formája Derzshida alakú volt. A Dés közelében fekvő Derzse ennek a személynévnek (az ősi magyar Derzs névnek) – e becenévképzős formából alakult személynévből vált településnévvé.

A Pénzes-dűlő védett völgykatlanban fekszik, három égtáj felől zártan, csak déli oldala nyitott. Valamikor, mint a táj szinte egészen lombos erdővel lehetett borítva. A területet két patak határolja, az egyik az északról a Hólyagosból, a második nyugatról, a Fejéből fakad. A két patak Pénzesnél találkozik a déli oldalon. Innentől a patakot Pénzes patakának hívják. E határrész onnan nyerte a nevét, hogy a néphit szerint itt elásott kincs, „arany csákány, arany hegedű” van. Ezt a falut a szájhagyomány szerint a tatárok elpusztították, a megmaradt lakosság a mai falu Felszegének helyén épített új házakat magának.

Derzs község további sorsának alakulásáról Jánosfalvi Sándor István így írt Székelyhoni utazás című munkájában: „Egy dögvészben (pestis) ezen falu is, a szinte szomszéd Daróc is nagy részben kihaltván, a Derzsben megmaradt kevesek mint különben is jobb lakóhelyre költöztek. (Mármint a szászok.) Melyek után a király, nem lévén szászok, kikkel újra telepítse az üresen maradt falukat, azokat, mint fiskálissá (kincstári tulajdonná) váltakat, részint donáció által magyar uraknak konferálta, kik ezekben magok részjóságaira székely magyar jobbágyokat hoztak, részint pedig szabad székelyekkel népesítették.”

darab, és az előkerülő sok lapos épület-kő (minden bizonynyal alap-kő). Hasonló épületköveket a falu ma is Erkedről szerzi be, tehát ezek a kövek természetes úton nem kerülhettek oda.

Ennek az ős falunak már temploma is lehetett, helyét ma a Kápolna-dűlő neve őrizheti. Ez egy csonka-gúla szerű domborulat, amit a Kerek-erdő nevű határrész keretez. E dombtól nyugatra egy másik domb magasodik, amit Leshegynek neveznek. Egy másik domb-csúcsnak Örhegy a neve. Itt őrség állhatott valamikor, hogy a lármafa meggyújtásával a veszélyt idejében jelezhesse. Nem messze az ős falu helyétől egy dombot Akasztófának neveznek.

A néphit szerint a falu feldúlása után a tatárok a mintegy három km távolságra lévő bővízű kút mellett (Tatár kútja) tanyát vertek, és innen riogatták a környék lakosságát. A kút védett helyen fekszik, és a felette lévő dombtetőről csodálatos körpanorámában lehet részünk. Ma tizenhét falu látható innen – tiszta időben.

A tatárok elvonulása után kezdhettek hozzá a ma is álló új falu felépítéséhez. Mindez természetesen alig több, mint történelmi feltételezés, bizonyosságot csak egy szakszerű ásatás-sorozat hozhat(na).

A MAI FALU TÖRTÉNETE

A mai Felszeg – mely az új falu csirája lehetett – védett, mély völgykatlan. E helyet minden bizonynyal alaposan megerősítették, tanulva a tatárjárás szomorú történéseiből. Az elpusztult székelyek helyére szászok települtek be, és saját képükre formálták át a falu arculatát, szellemiségét. A falu mai képe is őrzi a szász jelleget, bár a szász ős-családokra csak néhány elmagyarosodott család neve (Brók, Csenkér) emlékeztet.

A szabad székelyek a mai Felszeg helyén, a betelepített jobbágyok a falu mai középső részén telepedtek le. Így a falu kettéosztottá vált, a két falurészt (Felszeg, Alszeg) egy patak választotta el, de a két falurész külön életet élt. Jobbágy volt az egyik, szabad a másik. Ha nem is él(het)tek nagy barátságban, ellenségeskedés nem volt közöttük. Sok évszázadon keresztül, egészen 1848-ig megmaradt az elkülönülés, ekkor a jobbágyosság megszűnésével minden válaszfal leomlott a két Szeg között. A nagyobb birtokosok eladogatott földjeit a falubeliek vásárolták meg. A falu gondjai, céljai, közösek lettek, ezért közös vezetőket is választottak. Szinte észrevétlenül forrott össze egészszé a falu, de azért az ős családok között még ma is viszonylag nagy különbségek vannak. Más a felszegi ember gondolkodása mint az alszegieké. A felszegi ember még ma is „szászos”, az alszegi inkább „székelyes”. E kettősség a falunak sajátos, egyedi stílust, bájt kölcsönöz.

További és szakemberek által kevésbé vizsgált megosztottságot okozott a bécsi döntés általi határ. Kurkó Gyárfás cikkeiben (Népi Egység 1944-1945) arról írt, hogy a dél-erdélyi magyarságba olyannyira beleivódott a szolgaság, hogy nem tud tőle szabadulni, míg az észak-erdélyiekben fölfokozott a nemzeti öntudat. Derzsből, bár Dél-Erdélyben maradt, ötszázan mentek át Észak-Erdélyi területekre, így mindkét hatás egyszerre érvényesült.

A megszerzett birtokok közül néhány nemesi család udvarházat, kastélyt építtetett a régebbi Derzs „Alszeg” falurészén. Háborús időkben – ezekből bőven jutott a vidék lakóinak – itt húzódtak meg a lakosok. A Petki család is itt telepedett le.

SZÉKELYDERZS AZ ÉVSZÁZADOK SODRÁBAN

„Feltámadt a király ellen hős népe, a székely ...
Fegyveresen most kész,
hogy visszaszerezze erővel
ösi szabadságát, törvényt, ami eltemetődött.”

A község környéke már a kőkorszakban lakott volt, mert Székelymuzsna határában egy kőbaltát találtak. Ugyancsak Muzsnából származik egy bronzkori sarló is, valamint Derzsből bronzkori edénytöredékek kerültek elő.

A falu határában, a Szőlőhegy felé állott egy kő, az „Árpád-kő”, amely azt hirdette, hogy a honfoglaló Árpád erre jött a népével. A kő később egy ház alapjába került.

Amint említettem, Derzsről 1274-ben, majd 1334-ben történik említés, majd hosszú szünet után 1525-ben említik Antal derzsi plébánost.

1293-ban az utolsó Árpád-házi király III. Endre idején kb. 18.000 román lakosa volt Erdélynek.

1334-ben a pápai tizedjegyzék szerint: “THOMAS SECERDOS DE ERS SOLVIT II: BANALES ANTIQUOS.”

1506-ban a szomszédos Agyagfalván székely népgyűlést tartottak.

1525-ben a falu neve Ders.

1562-ben a székelység felkelt. A felkelést, melynek Balassa Menyhért a kirobbantója, leverik, és a székelyek féken tartására János Zsigmond két várat épített az egyiket Udvarhelyszéken (Székelytámad – vagy Csonka vár Székelyudvarhelyen), a másikat Háromszéken (Székelybánya – Nagyborozsnyón). Ekkor Székelyderzs János Zsigmond fejedelemé volt. Később a Petki család birtokába jutott. Petki Mihály, Dávid Ferenc prédikációit hallva áttért az unitárius vallásra, majd Petki János birtoклására esik a derzsi unitárius egyház megerősödése.

Orbán Balázs így írt a derzsi nemesi családokról:

„1591-ben Sárdi Simon jószágot vált ki Derzsen. Petki Farkas Báthori Kristóf főcancellárja, s sebesi és lugosi bánja, ki Rákóczitól liberbáronatust nyert, királyhalmi praedicatumát dersire változtatta, mit utódai megtartottak, s úgy ő mint utódai gyakran tartózkodtak Dersen.

Így Dersen lakott az a Petki János, ki gyakran járt Bécsbe és Lengyelországba követségekre, s ki a székelyeket Bocskai részére megnyerte. Az erdélyi hadak főgenerálisa Gyulaffi László 1605-ben Baczonban megbetegedvén, Petki Jánost nevezte ki (a) székelyek generálisává, rábízta seregének vezényletét. A Segesvárt megszállva tartó Rácz György Petki zaklatására Csonka János vezérét küldötte feles rácz csapattal, hanem ezt Petki csúfosan megszalasztván, bosszújában Dersre tört, s ott Petki kastélyát, és a falu templomát feldúlta, de midőn zsákmányterhelt serege az erdeki völgyben haladna, a Petki által utána küldött csiki kapitány Mátyus rájuk csapott, s a ráczokat csak nem utolsó ember levágván, magát Csonkát is foglyául ejtette. Petki mint az Ecla (eklézsia) curatora, a templomot kiújíttatta s a Csonka előcsapatja által elvitt harang helyett újat öntetett.

Dersben halt meg 1612-ben Németi Gergely, a botfalvi templomkastély ostromakor kapott sebében.

És Dersre vonult vissza az országos gondok és a haza szolgáltjában megöregedett Petki János, hogy ottan nyugalomban élje napjait, de Mikó Ferenc szerint, nem élvezhette kedvelt dersi elnyát, mert a Báthori Gábor elleni ügybe sodortatván nótázattatott, s nem élvezhette Bethlen Gábor általi felmentetését, mert ekkorra már elhalt, s Dersben temettetett el nejével Kornis Katával együtt. A vezér és nagy hazafi sírkövét ma hiába keressük, de megtaláljuk nejéét, ezt is nem Dersen, hanem Dálya cintermében, hová egy dályai ember, saját sírjára helyezendő, átvitte.

A csinos sírköven felül babér koszorúba foglalt czimer volt, mely onnan kifaragtatott. A köven ez van körírva:

DIXIT DOMINUS: ECCE EGO
APERIO TUMULOS VESTRO-
SET EDUCAM VOS EX TU-
MULIS VESTRIS.
EZECH. 37. V-12.

A czimeren alól pedig ez:

D.O.M.S.
OBIIT 1637. 21. OCTOB.
MAGNIFICA CUBAT HEIC
CUM LECTA JOHANNI, PET-
KI K ... ISIUM (KORNISIUM)
KATHARINA DECUS QUIN-
QUAGINTA ET SEX PRAE-
CLARE VIXERAT ANNOS SE-
DE TERDENO ET SEPTIMO
AT HUJUS OBIIT BARBARA
DEFUNCTAE GNATA ET

1567-ben az országgyűlés által 25 dénár adó összegének meghatározása miatt Udvarhelyszék kapuinak összeírását rendelte el. Ebben Székelyderzs 45 kapuval szerepelt. (Az egész szék területén 2.068 kaput találtak.) Ez Udvarhelyszék községeinek második hiteles összeírása, amely 122 falut tüntet fel, az 1332–1336-os pápai tizedjegyzékben pontosan beazonosítható 42-vel szemben. Ennek részben az az oka, hogy akkor sok falu kivonta magát a tizedfizetés terhe alól, valamint több községben nem volt önálló egyházközség. Az önálló Udvarhely vármegyének megszűnésekor 135 községe volt, de időközben a megyehatár is módosult, tehát elmondhatjuk, hogy a vidék településhálózata már a XVI. században kialakult. Ugyanebben az évben János Zsigmond kötelezi a szláv nyelven prédikáló papjait, hogy a román nyelvet használják.

Az 1576. évi országgyűlés 25 dénár adót vetett ki, s azt Udvarhelyszék a földesurakra kirotta, a fejedelemnek 81 községben volt több birtoka mint a többi összes birtokosoknak, s csak 40 olyan község volt, ahol a fejedelem nem bírt többséggel. Derzs 33 forint adót fizetett birtokai után.

Az 50 dénáros adót fizető székely főemberek összeírása alapján Derzsben Petki Mihály és Petri Dániel tartozott ebbe a kategóriába.

1578-ban meghalt derzsi Petky Kata férje Cseffei Benedek. Síremléke ma a templomban található.

1581-ben megjelenik az első, magyar költségen kiadott román nyelvű Biblia Déván.

1582-ben meghalt derzsi Petky Mihály. Az ő síremléke is a templomban van.

1583. április 28-án kelt ügyirat szerint Székelyderzsi Dersi Péter 8 forint 25 dénárért örökáron Cseffei Benedekné Petki Katának eladta Kányádon levő ülőhelyét. (Mindен bizonyval a régi kányádi templom ülőhelyéről van szó.) Erről három alkalmi bíró: Szilágyi Udvarhelyi Tamás Derzsi prédikátor, Apor Péter jobbágya Zsigmond István, és Kálnoki Bálint szolgálja, Barta János előtt bizonyítólevelet ad.

1591. július 25. (után) Derzsi Petki János felperes előadja keresetét böggözi Csáki Antal jobbággal szemben, miszerint az alperes a búzaföldjéről 50 vagy 60 kalangya búzáját elhordta.

1593. augusztus 12. Dersi Péter felperes Derzsből a bíróság előtt elmondta, hogy jobbágyát Szakadati Mártont a malomfalvi Gálffi Mihály elfogta. Az ügy bizonyítási eljárással 1594. január 15-én, majd január 22-én folytatódott.

1593-1601. Mihai Viteazul (Vitéz Mihály 1557-1601) erdélyi fejedelemként magyar és latin nyelven adta ki rendeleteit.

1597. május 6-án, majd július 12-én derzsi özvegy Nagy Andrásné, a kadicfalvi Nagy Jánosné, derzsi Nemes Lukácsné felperesek külön-külön előadják keresetüket derzsi Fuló Lőrincné alperessel szemben: tisztességükben rágalmazta őket. Az ügy 1598 január 5-én folytatódott.
1598. Bothos Molnár alperes kilenc magyarósi, agyagfalvi, és derzsi tanúját hallgatták ki a Széken agyagfalvi Farkas Pál felperessel folytatott perében „némi szénafü birtoklása felől.”
1599. február 16. A derzsi Veres Lőrinczné felperes és Fuló Mihály alperes közötti perben a Szék elrendeli a tanúk kihallgatását. Mután a verekedés dolgában a tanúk egyértelműen egyik fél igazát sem bizonyítják, a Szék úgy döntött, „hogy mind a két fél maradjon veszteg, és tűrje el, amit kapott.”
1600. április 13, 17 és 30. Nagy Jánosné felperes előadja keresetét kadicfalvi Thibald Gergely alperessel szemben: erővel kidobta a házából, mindenét elvette. A bíróság bizonyítási eljárást rendelt el, tanuk bevonásával.
1602. augusztus 11-én Basta császári tábornok összeíratta az összes székelyt, ebben Derzs a tizedik helyen szerepel.
- A derzsi szabad és lófő székelyek az összeírás szerint: Petki János, Kocs János, Kovács Gergely, Pál Péter, Demeter Mihály, Kocs Gergely, Pál Tamás, Kis Péter, Bakos János, Kecskés Miklós, Imre János, Kovács Balázs, Barta Péter, Dénes Pál, Elekes Ferenc, Oláh Mihály, Dénes Tamás, Kovács János, Egyed Lukács, Kovács Mihály, Gergely Máté, István Miklós, Borosi Lukács, Pető Gergely, Dersi Péter, Fulo Miklós, Veres János, Gergely István, Imre Gergely, Kanyaró János, Borosi Máté, Kovács Mihály, Kosa Máté, Fulo Mihály, Egyed János, Demeter Péter, Kis Fulo Gergely, Kulcsár Ferenc, Kulcsár Balázs, Lénárth Máté, Csomor Péter, Pető György, Menyhárt János, Nagy Mihály, Kis Kanyaró János, Imre György, Kecskés Pál, Sarló János, Agoston György, Csukor György, Nagy Ferenc, Nagy Márton, Dersi Péter.
1604. március 15-én az udvarhelyszéki lovasok és gyalogok (nemesek, lófők és szabadosok) összeírása:
- Lófők: Alsó Dersi Péter, Felső Dersi Péter, Dersi György, Fulo Mihály, Imre János, Csukor György, Nagy Sándor.
- Szabadosok: Barta Péter, Gergely Máté, Imre György, Pál Mihály, Pál Tamás, Kulcsár Balázs, Borosi Máté, Bakos Péter, Kecskés Miklós, Imre György, Barlok Péter, Imre János, Kanyaró István, Kovács Lőrinc.
1607. augusztus 21. A székelyderzsi kastélytorony felirata szerint: „PETKI REGNI TRANSYLVANIAE CANCELLARIUS ET SICULORUM GENERALIS CAPITANEUS M.(AGISTER) PAULUS NEIDEL PROPTER UTILITATEM ME FIERI FECIT.AN.DO. 1607. MENSE AUGUSTI “

LAUDAUT GEORGI APAFII VIDUA HEC JAM M...TA (MOMUMENTA) FACIT A. 1641 DIE 8 APRIL.

Apafi Györgyné, ki ez emléket csináltatta, Petki Borbála, ez elhunytak leánya volt. A dersi unitárium (sic!) templom padozatában egy sírkő van, melynek feliratát a rajta tapodók léptei teljesen elkoptatták, de ott van a pelikán, mi mutatja, hogy az valamelyik Petki ősnek sírköve, nem lehetetlen, hogy éppen a jeles Petki Jánosé, ki úgy mint diplomata, hadvezér és író is jeles és kitűnő volt, eltűnt emlékköve, de megmaradt az, mely önmaga örökíté nevét s a Silius Italicusnak Petki János által magyarra fordított jeles műve, mely Kolozsvárt 1610-ben ezen czim alatt jelent meg: „Az virtus és voluptásnak egymással való vetélkedések”.

Petki János után még kitűnt a dersi Petkiek közt István, ki Rákóczi alatt tanácsúr, csiki kapitány, később Béli Pállal helytartó volt, s kit Ali Pasha fejedelemséggel is megkínált. János fiának – ki csiki kapitány volt – fia az a Dávid kit Leopold gróffá tett, s ki a szerény hangzatú dersi előnevet a hangzatosabb királyhalmival cserélte fel. A dersi jószág pedig a Szaláncziakra ment át leányágon.

A nagy Petki Jánosnak, valamint sírköve, úgy Dersen volt fényes kastélya is nyomtalanul eltűnt, de még is találtam két töredéket Dersen, mi e nagy honfinak és nevének emléket védi, egyik egy nagy szél-vitorla, (a mostani volt

Bethlen udvar tetején) az mi-ként évszámja is (1609) jelö-li, egykor Petki fényes kasté-lya felett büszkélkedve mu-tatta a szél irányát.

A másik egy, - szintén a volt Bethlen udvarban álló - kis cserfakapu, melyen e fel-irat olvasható:

1617. GE. AC MAG. DO. CA. KORNIS. Mely szerint azt Petki János neje, Kornis Kata csinál-tatta.”

Tehát Petky János derzsi székely előkelő (primor) fejedelmi (Rákóczi Zsigmond 1554-1608) kancellár volt.

1609. július 20-án nemes Balassy Ferencnek, valamint ifj. Balassy Ferenc és Mihály nevű fiának ügyében derzsi Petky János tanácsos (kis-senyei Senyei Pongrác társa-ságában) a Székelyföldre mint fejedelmi biztosok lettek kinevezve.

1612. október 23-án halt meg Petki János.

1614. február 17-23. Lakosság-összeírás. (főnépek, lófők, gya-log puskások, szabadosok, jobbágyok, zsellérek, szolgák.)

Főnép: Petky János.

Lófő székelyek: Dersy Mihály, Dersy János, Dersy András, Dersy Péter, Dersy Mihály, Pál Tamás, Veres Benedek, Veres János, Nagy Sándor, Veres Lőrinczné, Kénosy Já-nos, Fulo Mihály, Fancsaly Bálint, Csukor György.

Puskások: Imre György, Boros Lukács, Sándor István, Ger-gely István, Kovács János, Barta Péter, Pál Mihály, Ko-vács Balázs.

Szabadosok: Bakos Péter, Bitó János, Borosi Máté, Barlok Péter, Kecskés Miklós, Egyed György, Szakács Balázs, Demes István, Pál György, Nagy Márton, István Pál, De-meter Mihály, István Miklós, Kis Kanyaró János. Ka-nyaró György, Elekes Péter, Kocs Mátyás, Kocs Tamás, Imre Pál, Kovács György.

Jobbágyok: Béres Mihály, Szabó István, Zsigmond Péter, Szász János, Pásztor Bálint, Lőrinc István, Csomor Péter, Csomor Pál, Kósa Máté, Kósa Péter, Kósa Mihály, Barát Benedek, Pitó János, Pitó György, Kis Fulo Balázs, Kis Fulo György, Szabó Ferenc, Barát András, Barát Mihály, Szász István, Garda Péter, Barla Márton, Kekeric Ist-ván, Gergely Máté, Nagy György, Dénes András. Dénes Péter, Dénes Georgina, Demeter Péter, Egyed János, De-meter István, Nagy András, Dénes Lukács, Kis János, Szurkos Mihály, Varga Lukács, Kovács Pál, Menyhárt Balázs, Menyhárt György, Dániel Mihály, Barla Mihály, Fekete János, Demeter Gergely.

A nincstelenek és zsellérek jegyzéke: Sarló Jánosné, Ko-vács Bálintné, Muska Mihály, Sambokréti Miklós, Nagy Klára, Biás Mártonné, Oláh Zsófia, Kénosi János, Imre Jánosné, Lénárt Margit, Imre Balázné, Oláh Miklósné, Kósa Antalné, Demeter Márta, Szabó Balázné, Kulcsár Balázné, Kóbori Kata, Egyed Margit.

1614. július 29-én apja Dersi Petki János érdemeiért Petky Ferencnek, Kornis Kata fiának mind dersi birtokaira, az ottani udvarházára, mind Musna, Kányád, Jásfalu, Eghe, Szent-László, Gyepes, Agyagfalva, Magyaros, Dobófal-va, Vágás, Béta Oroszhegy, Zetelaka, és Felső-Boldogasszonyfalva helységekben levő házakra és birtokokra, amelyeket eddig ugyan háborítatlanul birtokolt, de fejedelmi levele nem volt róla, birtokaiban megerő-

síttetik, és a jövőbeni örökösödést leányágon is lehetővé teszi. Ugyanitt Petky Ferencnek új adománylevelet adott Doboka vármegyében Nagy-Sajóra, Oláh-Budakra, Fritsre, Felső-Dobóra, Alsó-Sebesfalvára, Árdányra, Tövisre, Felső- és Alsó-Sebesre, Berladra, Radlára, Solymos pusztákra és a várhelyi birtokrészre, királyi joggal együtt.

1614-ben összeírás készült (lustra) Bethlen Gábor utasítására, mely hű képet nyújt a XVII. század elejének székely társadalmáról. Mintegy 20.196 név szerepel benne, s feltűnő a székely mezővárosok alacsony lélekszáma. (Székelykeresztúron 33 család, Nyárádszeredában 45, Berecken 63, Sepsiszentgyörgyön 128, Ilyefalván 138, Kézdivásárhelyen 155, Székelyudvarhelyen 174 család lakott.

(A történeti statisztika ilyen esetekben családonként 5 főt feltételez.)

Nézzük Székelyderzs adatait 1614-ből:

1 főember, 14 lófő, 8 gyalogos, 20 szabad székely, 39 jobbagy, 2 zsellér család azaz összesen 84 család lakott ekkor a faluban, ami 420 fős lakosságot feltételez.

1618. augusztus 23-án Petky János özvegyének, Kornis Kátának és fiának Petky Ferencnek egész Ders falut, az ottani nemes udvarházzal és udvarral, valamint Musna, Agyagfalva, Magyarós, Bögöz, Fancsika, Béta, Vágás, Dobófalva, Felső-Boldogasszonyfalva, Oroszhegy, Zetelaka, Gyepes, Éghe, Jászfalva és Kányád birtokrészekkel érdemeikért adományozza. (Ismételt megerősítése az 1614 július 29-i adománylevelnek)

1627-ben összeírás készült „udvarhelyszéki nemesek Catalogusa” Ebben nemes (nobilis) Dersben Petki Jánosné. (A Petky család nevének helyesírását meglehetősen szabadon kezelték a kor okmányszerzői)

Lófők: Gergely István bíró, Borosi Lukács, Dersi Péter, István Miklós, Kovács Balázs, Bartha Péter, Elekes Péter.

Nemesek: Petki Jánosné, alsó Dersi Mihály, Kénossi János.

1653-ban Apafi Györgyné, Petki Borbála, hagyatkozott az északi bástyáról, melyet: „az szegény Istenben elnyugodott asszonyom anyám építtette volt az mely ő kegyelméről én reám maradt vala adtam örökösen dersi uraméknak, hogy alsó része a következő papoké legyen.” Petki Borbála Petki János és Kornis Kata leánya volt.

A derzsiek 1701-ben az udvarhelyi várba visznek 140 székér fát, valamint három ácsot, „azok közül egyiket a tömlöczbe vetették, harmad napig volt benne.”

1703. április 1-i feketehalmi ütközet után, ahol a II. Rákóczi Ferenc pártjára állott székelyeket a császári csapatok szétverték: „ahol a várakban szorult nemességnek javait találták, mind elpraedálták, a dersi, musnai, kacai,

Egy kuruc rajtaütés emlékét örökítette meg Szeles János főbíró: „Meghallja Jenei (másunnan ide származott istentelen prédáló kurucz zászló-tartó) hogy Ders tájékán valami szekereken sok élést költöztetnének, csakhamar magához hasonló kuruczokat a városban maga mellé vészen s azon szekereket marhákkal együtt elfogják s ide a városba hajtják, a marhákat majd csak kótyavetyén eladják, ezeknek az árán más portékákkal együtt magok között felosztják, egy negyvenes hordó bort csakhamar megisznak, a hordót seprőstől egy asszonynak adják, hogy a seprőt kifőzze, a ki a seprő között 20 tallért tanált és így ennek minden fáradság nélkül legjobb rész jutott a prédából. Ezért is a városiaknak kellett lakolni, mert végkép megszűnvnén a kurucz világ, 10 esztendeig kellett kvártélyost (katona beszállásolást) tartani a városnak.”

szászkézdi és más helyeken való kastélyokba berakott, urak, fő nemesemberek ládáit felhasogatták, számtalan gyöngyöt, követ, ezüst–aranymarhát, köntösöket, házi-eszközöket találának, mind elvívék.”

Az 1703-1711 közötti II. Rákóczi Ferenc vezetésével lezajlott szabadságharc Derzset sem kímélte, 1708 őszén a császári hadakban szolgáló „rácok” (szerbek) a falut kirabolták. A hadtestparancsnok vizsgálatot rendelt el, és október 15-re Nagyszebenbe rendelt a faluból 2-3 hites embert, és a derzsi lelkésznek vagy a „mesternek” (iskolamester) is be kellett utaznia a kihallgatásra. (Itt történik az első említés az iskolamesterről!)

1714 október elején XII. Károly svéd király törökországi fogságából menekülve (1707-ben XII Károly hadjáratot indított Oroszország ellen, de 1709 július 8-án döntő vereséget szenvedett, és török földre menekült, ahol „védőőrizetbe” került) Udvarhelyszéken is átutazott, ahol a szék bőségesen gondoskodott a király és kísérete ellátásáról. Ebben minden bizonnyal a derzsiiek is kivették a részüket. (Egy adat a svéd csapat „fogyasztásáról”: Vagyason megszálva elfogyasztottak 988 kg húst, 1483 porció kenyeret 1481 (?) pálinkát, 792.5 (?) zabot, 66 szekér szénát.) Rendkívüli költsége is bőven volt a széknek, mert a költségek között ilyen tétel is szerepelt: „egy ellopott svécz (svéd) lónak az ára 25 forint, egy ellopott köpenynek az ára 3 forint.”

A Széknek jelentés érkezik arról is, hogy a télre (1714) beszállásolt németek elégedetlenek a kvártéllyal. Egy század Dersen, Kányádon és Jásfalván volt elszállásolva. Azt kifogásolták a katonák, hogy a házak, istállók rosszszak, a gazdák szegények, kerti vetemény (murok, petrezselyem, káposzta) nincsen, ágyat sem tudnak adni, húst a gazda nem tud fizetni, a tiszteket nem tudják ellátni, a mézsárszéktartást is sürgetik. A Szék azzal védekezett hogy „ennél vagy amannál többel nem tartozunk, az szegénység is tudhassa, mivel tartozik s mivel nem.”

1717 nyarán a pestis pusztított, és 1717 pünkösdjétől 1718 szeptemberéig nem esett eső, s ilyen szárazságról 1603 óta nem esett említés. (1603-ban olyan éhínség volt, hogy némely helyen a holttesteket is kiásták, és megették.)

1718-ban „pélá nélkül való nagy szárazság miá pedig (melyben némely helyen a fenyő meggyulladván, lángozólag égett) az mit öszszel vetettek, nagyobb része a földben veszett, a mi kevés kikölt is, kiégett a földből a tavaszi vetéssel együtt.”

1733-ban Derss néven szerepelt.

Pál Judit kutatásai nyomán képet kapunk arról, hogy milyen volt az írástudók részaránya Udvarhelyszéken 1741-ben. Nos, a nemesek 100 %-a, a jobbágyoknak pedig 8.05%-a ismerte a betűvetést.

1750-ben Udvarhelyszéken az adóösszeírók találtak: 5.492 családfőt, 10.797 ökröt, 8.106 tehenet, 2.581 lovat, 34.907 juhot, 19.354 sertést, 113 serfőzőházat, 68 malmot.

1750-ben Derzsenben 57 jobbágycsalád, és 4 zsellércsalád élt. (A szabadokról ekkor nem készült kimutatás.)

1751 december 20-án Bikafalván tartott székgyűlésen alapították meg az új adók mértékét: Egy szabad férfi fejadója 2 forint, szabad özvegyé 1 forint, jobbágy férfié 1 forint, jobbágy özvegyé 30 krajcár, zsellér férfié 1 forint 30 krajcár, zsellér özvegyasszonyé 52 1/2 krajcár, egy vagus (helyhez nem kötött férfi) 2 forint, ennek özvegye 1 forint.

Az 1755-ös nagyszombati országgyűlés új adónorma bevezetését fogadta el.

A lényege: Erdélyt három osztályba (classis) sorolták. A vidékek termékenység arányában ismét négy kerületre, vagy csapásra (plágára) osztották, és ezek szerint osztották fel a fejadót és a terményadót. Az arány e szerint nagy különbségeket tüntetett fel vidékek szerint: az első osztály első kerületében a fejadó 2 forint és 40 krajcár volt, a harmadik osztály negyedik kerületében 39 krajcár volt.

1781-ben összeírták Udvarhelyszéken és Bardócshelyen a cigányokat is. A hiányos összeírás szerint öt járásban (bögyözi, homoródszentmártoni, farcádi, etédi és bözödi) összesen 600 cigány családot 779 fiú, és 674 leánygyermekkel. Az összeírás nem pontos, mert két járásban a feleségeket nem írták össze, nélkülük a lélekszám 2.053. (Ha a másik négy járásra 400 családot, és kétezer főt feltételezünk, úgy a cigányság lélekszáma Udvarhelyszéken 1781-ben a jobbágynépesség felét tehetné ki, azaz kb. 4.000 fő lehetett. (1992-ben egész Hargita megyében a hivatalos népszámlálás 3.827 cigányt mutatott ki...)

1783-ban (három évvel trónralépése után) II. József másodszor (első ízben tíz évvel korábban, még trónörökösként) utazta be Erdélyt és ekkor érintette Udvarhelyt is. A jobbágyság helyzete kötötte le leginkább a figyelmét, és látva annak helyzetét, útja közben Nagyszombatról bocsátotta ki rendeletét a jobbágyság megszüntetéséről.

1786-ban összeírták Udvarhely megye településeit. Székelyderzsen, mely az összeírólista 50. tétele 178 házat tartottak nyilván. Tehát akkor a falu lakossága 890 fő körül lehetett.

A székely katonákra Mária Teréziának (1717-1780), majd II. Józsefnek (1741-1790) is szüksége volt, később a napóleoni háborúk idején egyre inkább nélkülözhetetlenné váltak. 1805-ben a franciák elleni hadjáratra minden haderőt a határon túlra vittek, ezért gróf Bánfi György kormányzó (gubernátor) felszólította a székeket és a megyéket, hogy a belső rend fenntartására mindegyik állíttasson ki lovas és gyalogos csapatot. Az ösz-

szeírás szerint „nemes Udvarhelyszék főkirálybírája méltóságos liber báró sepsi-szentiványi Henter Antalnak 1805. december 10-én kibocsátott rendelete szerint a mostani terhes környüállások szükségesnek tették mind az első (primorok), mind a lófők, mind pedig a drabant (sic!) renden lévő igaz székelyek lustrálását, azok elé tisztek kinevezését.” A lustrumon járasonként és falunként összeírták Udvarhelyszék nemeseit, úgy, hogy külön rovatban tüntették fel a kapitányokat, a hadnagyokat, a primorokat, nemeseket és lőfőket.

Az I. bögsői járásban első kapitány Borsai Nagy István, második kapitány Török Pál, első hadnagy Lukácsfi József, második hadnagy Sebessi István.

A II. homoródi járásban első kapitány Ugron Pál, második kapitány báró Györfi Mihály, első hadnagy Demjén Ferenc, második hadnagy Kénosi György.

Udvarhely- és Bardócz-széken ekkor név szerint 488 nemest írtak össze.

1789-ben püspöki vizsgálat volt Derzsbén. Ebből idézzük a kastély leírását:

„Vagyon egy fundus a falu Alszeg nevezetű helyének felső feliben, in vicinitatibus északról és napkeletről az papság jószágá, délről és napnyugotról a közönséges falu úttya, mely fundust körülvészén egy négyszegre épített, némely résziben cseréppel, több részében pedig sendellyel fedett ép, magos kastély, melyet négy szegeletin három-három szakaszokra, vagyis contignatiokra osztott és szakasztott cseréppel fedett négy erős bástyák erősítenek, lévén napkeletről a kastély kőfala folyásában egy a több bástyáknál magosabb, tseréppel fedett kőtorony, melyen a kastélyban bényílóajtó vastag cserefa deszkájának eleje nyolc vaspántokkal erősített meg, lévén sarkai vaspántokon forgók, zárjai belőlről vasretesszel és keresztül az ajtón belől a kőfalban járó vastag fával bezárhatók. A torony alja boltozatos, az ezen toronyban sendelyfedél alatt lévő feljárást engedő grádics mintegy másfél ölnyileg küljel a torony oldalán vagyon. Vagyon észak felől is ezen a kastélyon más erős cserefa ajtó, melyet is keresztül hét vaspántok erősítvén, vassarkok tartanak, vasretesse lakattal zároltatik. Ezen ajtón belől jobb kézre vagyon a kastély gondviselőjének kőházacskája, melynek ajtaja vassarkú és fakilincsű, fában foglalt egy üvegablak által világisittatik, tüzelő kemencéje paraszt kájhából való, kereken belől fastömpökről, vagyis lábakról a kastély tetejére szarvazott sendelyes árnyék alján a dersi communitasban lakó emberek magok szabott rendek szerint tartják gabonás szuszéjkokat, az ezen felyül lévő gerendákon pedig ládájokat és egyéb féltöbb házi portékájokat. Észak felől való ajtón belől mingyárt a kastély gondviselője házacs-

kája mellett sendélyfedél alatt csereboronából épült két gabonások is vagynak, melyek közül az egyik T. Demeter János ökegyelméé, mellette a más tekintetes Sebessi uraké. Mind a két gabonások magok által építtettek, s bírják az ecclesia engedelméből. A négy bástyákat is használja a dersi communitas, az maga költségeinek azok szakaszaiban való tételével.

A fundusnak közepén vagyon egy 19 kőlabakkal kívülről megerősített, egészen cseréppel fedett szép kőtemplom, melynek lévén két ajtai, egyik délről egy kős cserépes kőtornác alatt nyit utat a templomban. Ez diófestéses, vassarkú és vasszárú, a más napnyugotról ugyan cseréppel fedett kős kőtornác alatt kétfelé nyíl festékes ajtón enged bemenetelt, melyen kívül ezen esztendőszám vagyon: AO 1781. Belső felén pedig ezen írás olvastatik:

PAROCHO LOCI MARTINO KOVÁTS: RECTORE SCOLAE FRANCISCO IMRE: CURATORE ECCLESIAE LAURENTIO VERESS: ARTIFIE JANUAE ANREAE ELEKES.

Ezen ajtó is vassorkokon forgó, bezárását belől reteszben járó vas tartya. Hat ablakai ónban rakott üvegek által világosítanak. Padimentuma ezen templomnak jobb részint deszkás, két ülőszékei, ti. a papságé egyik úgy általel- lenben, a másik a nobilitásé, mindenik a templom köfa- la mellett hajtottak, a többek mind a férfiaké és asszo- nyoké borulók. A templom piacán a papság széke előtt lévő kerek asztal mellett vagyon egy gombos, zöld fes- tésű pulpitus. A prédikállászék a templom nagyobb ré- szét a kisebbel egybenfoglaló arcus eleiben észak felől vagyon kőből építve, mely felett lévő festékes gombos koronának, vagyis velumnak külső karéján ilyen írás olvastatik:

ISAI: 58 W. 1. KIÁLTS TELLYES TOROKKAL MINT A TROMBITA, MEG NE SZÜNNYÉL, EMELD FEL A TE SZÓDOT. 1. TIM. 2 W. 5. EGY AZ ISTEN, EGY A KÖZ- BENJÁRÓ IS ISTEN ÉS EMBEREK KÖZÖTT, AZ EM- BER JÉBUS KRISTUS.

Belől az alján ezen írás:

PSAL. 40. W. 7.8.9.10. ÁLDOZATOT ÉS AJÁNDÉKOT NEM KÍVÁNOK AKKOR MONDÉK: IMHOL VAGYOK ÉN, HOGY CSELEKEDGYEM A TE AKARATODAT. HIRDETEM A TE IGAZSÁGODAT A NAGY GYŰLEKE- ZETBEN, ÍME AZ ÉN AJÁNDÉKIMAT MEG NEM TIL- TOM. BARTA MIHÁLY ÉS DÉNES JUTKA CSINÁLTAT- TÁK AO 1759. OKLÁNDI ELEKES ANDRÁS CSINÁLTA.

A napkelet felől való végiben a templom oldalán egy rámban függő írott virágos kártán felül ilyen írás olvastatik:

I. TIM. 2. W. 5. EGY AZ ISTEN, EGY A KÖZBENJÁRÓ IS ISTEN ÉS EMBEREK KÖZÖTT, AZ EMBER JÉSZUS KRISTUS.

Dél felől való ajtó felett pedig ezen esztendőszám: ANNO 1775. – A napnyugot felől való végiben két kőlabakra építetve vagyon egy tágas kőkar, melynek oldalán ezen írások vagynak:

KERESSÉTEK ELŐSZÖR AZ ISTENNEK ORSZÁGÁT ÉS ANNAK IGAZSÁGÁT, ANNAK UTÁNA MIND AZOK ÉTEL, ITAL, RUHÁZAT HOZZÁADATNAK TŰNÉKTEK. MATT. 6. W. 33.

Alább is mingyárt ilyen írás:

RENOVATUM AO. 1726, EXISTENTIBUS MINISTRIS ECCLESIASTICIS PASTORE THOMA H.(omorod) SZENT MÁRTONI, SCOLAE ALEXANDRO GEJZANOVIO, CURATORE GEORGIO ISTVÁN, AEDILIBUS STEPHANO DÉSI, GEORGIO PÁL ET JOHANNE MENYHÁRT.

Ezen bolthajtásos kőkarból egy vassarkú, vasreteszes záros ajtón nyitattik kerülő kőgrádicson bolthajtás alatt felmenő út a templom híjjára.

Ezen leírt templom mindenütt belől párkányos, boltozatos, kívül a templom két végeinek tetején két új pléhcstillagos gombok vagynak, úgy a torony tetején is egy vitorrás pléhgomb. Vagyon ezen kastélyban a dél felől való szegeletbástyán belől egy bő és jó vizű, kőből rakott mély kút is.”

Udvarhelyszék 1806. január 14-én és 15-én tartott gyűlésen számba vették az összeírtakat, akik ekkor fegyverben meg is jelentek. 138 főből állt a nemesi bandérium. Fővezérük Henter Antal főkirálybíró lett. A felkelő sereget két szárnyra osztották, a jobb szárny kapitányai lettek: ábrahámfalvi Ugron János, és homoród-karácsonfalvi Demjén József egyenlő ranggal, auditor almási Mihály János főhadnagy, Hadnagyok: kadicfalvi Török Miklós, nagyküüllőfalvi Lukácsffi János (ő volt a fővezér segédtsíztje is egyben), és szentgericzei Jakab Sándor, zászlótartó hadnagy almási Barra József, a parancsnok segédtsíztje oklandi Benedek András hadnagy, strázsamesterek (kiképzőtisztek) dálljai Kandó Ferenc hadnagy, oklandi Kovács József, és kissolymosi Simó Ferenc. A jobb szárnyon ezen kívül volt még 8 káplár, és 72 közlegény.

Ez a nemesi felkelés csak a szék területén teljesítendő esetleges szolgálatra szerveződött, nagyobb jelentőségű feladatot nem kívántak rábízni.

Országos jellegű nemesi felkelés volt (az utolsó a magyar történelemben) az 1809. évi, mely Napóleon hadainak Magyarország felé közeledése hírére szerveződött.

A főkapitány utasítása értelmében köteles volt „felkelni” minden 18 és 50 év közötti nemes székely, akik valamilyen törvényes ok miatt nem mentesek. Lóháton voltak kötelesek bevonulni az olyan primorok és armalisták, akiknek saját birtokukon kívül még 10 telkes birtokuk volt, vagy az olyan lófők, akiknek 6 telkes birtokuk volt.

Felmentették a személyes felkeléstől a nyomorék, beteges, öreg, vagy túl fiatal nemes embereket, a több gyermeket nevelő apákat, egyetlen fiúkat, ha az apjuk nem volt még 50 éves.

1809. augusztus 28. (előtt) kelt „Feljegyzése azon armalista, primipilus és pixidarius (közszekely) személyek számára, kik a jelzett falukban magokat lustrálni nem engedték: (...) 38. Ders 5 primipilus (...)”

1809 október 18-i kimutatás szerint az udvarhelyszéki *insurgens* lovas 305 főből állott és két századot tett ki. A gyalogosokat – 576 személyt – négy századba osztották. A gyülekezőhelyre rendelték kényszeredetten jelentkeztek. Az eskü letétele előtti napon, 1809. október 27-én a Derzsbe összehívott első hadfelkelő gyalogszázadban uralkodó feszült hangulat lázadásba csapott át. Elég volt egy hétköznapi csákó-ügy (az egyik hadfi nem kapott megfelelő csákót), hogy az ellenállás parancsmegtagadásáá csúcsoadjon, és a sérelmek áradatával árasztották el kapitányukat Ugron Jánost. Sérelmezték, hogy miért szakaszokra osztották őket (talán hogy a nemesek megkülönböztető rangsorolást kapjanak)? Miért maradhattak otthon olyan sokan azok közül, akiknek a törvény értelmében be kellett volna vonulniuk? A gazdagabb gazdák miért válhatták meg magukat? Bikafalvi Lukács János kijelentette, hogy számtalan sérelmük van, „mert egyiknek megengedik, hogy maga helyett mást fogadjon, s a másoknak még azt sem engedik, hogy szóljon, pedig az is székely csak, mint őket szegényeket elírták, s a gazdag nemes emberek honn maradtak mind.” Lukács és társai kijelentették, hogy „a nemes emberek katonái nem lesznek” és „ők a nemesek zászlaja alá nem esküsznek, hanem a császár hívségére.” A lázongók hangulatát csak rontotta az otthonról kapott hír, hogy amíg ők a hadba vonultak, otthon szüleiknek, feleségeiknek a kirótt adót be kell fizetniük. Bán Mihály muzsnai bíró így buzdította őket: „Most ideje, ecsém hogy mozogjatok, akár itt vesztetek, akár ott (vagyis a harctéren) mind egy.”

A fellázadt 1. hadfelkelő gyalogszázad még aznap átment a szomszédos Székelymuzsnába, ahonnan részben szépszerével, részben erőszakkal átvitték a 2. századot Derzsre. A fellázadtak nem hallgattak a kinevezett tisztjeikre. Merész terveket szőttek: Székelyudvarhelyre akartak menni, az ott fogva tartott homoród-vidéki lázongókat kiszabadítani, majd onnan Székelykeresztúrra menni, és az ott állomásozó lovas felkelőket maguk mellé állítani. Sőt, azoknak a lovainak a császárhoz Bécsbe jutni, és előadni sérelmeiket. Olyan hangok is voltak, hogy a széki tisztviselőket verjék agyon, és inkább haljanak meg itthon, minthogy kimenjenek a hazából.

A fellángolás azonban rövid életű volt, másnapra a kedélyek lecsillapodtak. A sietve odarendelt katonaság a hangadókat: bikafalvi Lukáts Jánost, zetelaki Szóts Józsefet, és malomfalvi Benedek Józsefet vasra verve az udvarhelyi tömlöcbe vitték. A többieket kutyafuttában feleskették, majd sietve a nagyenyedi kiképzőtáborba irányították. (Az eset leírása „(Székelyudvarhely) 1809. november 5. A derzsi gyalog collectaculumba(n) az 1-ső és 2-ik companiában történt lármának rövid facti speciese A Felső Királyi Guberniumhoz.)

1809. november 28-án a parancsmegtagadás miatt előállított bikafalvi ifj. Lukáts János azzal a kéréssel fordult a „Tekintetes Permanens Commissio-hoz” hogy őt tétessek külön lánkra a szintén előállított Benedek Józseftől. A döntés még aznap megszületett, a két elítélt külön-külön lett megvasalva, de Lukáts János figyelmét felhívták, hogy „mától fogva csendesebben viselje magát, ne lármázzon, ne excedáljon, különben a porkoláb tegye tömlöcbe.”

1813-ban az összeírt 370 armalista már nem hadi szolgálattal, hanem pénzbeni megváltással „katonáskodott”. A hadiadó összege 1.922 forint 50 krajcár volt.

Ugyanez évben a székely katonarend összlétszáma a három székely ezredben tizenkétezer fő. A két román ezredben négyezren szolgáltak.

1815 szomorú emlékű a derzsieknek. Uzoni Fosztó Péter akkori tiszteletes ezeket jegyezte fel: „Ez az esztendő Dersnek az emlékezetes szomorú esztendő, melyben a kétszeri jégeső miatt nem aratott búzát, nem szedett törökbúzát, aratott pedig csak zöld zabot október végén. Bár ilyen esztendeje soha még az ő hajnalára se virradna. Ennek emlékezetére kívánja az Eccla Innep gyanánt szentelni június utolsó szombattját.”

1836-ban „görösmirigy” járvány volt a faluban, 64 haláleset történt.

1842-ben 50 halottja volt a himlőjárványnak.

1844-ből vannak pontos adataink Udvarhelyszékről: A négy kerületre, és tíz járásra osztott széken 130 helység és

82.683 lakosa volt. Vallás szerint 26.881 katolikus, 24.923 református, 21.542 unitárius, 7.736 ortodox, és 3.243 görög katolikus. A bögözi járásban 68, a homoródiban 82 nemes lakott, az egész megye területén 857 fő.

1847-ben Kővári László „Erdélyország statisztikája” c. Kolozsváron megjelent könyvében a történelmi Erdély lakosságát – tehát a Partium, a Bánság és Máramaros, valamint Bihar nélkül – 2 millió 300 ezerre teszi, ebből 1 millió 200 ezer a román, 830 ezer a magyar, 200 ezer a szász, 50 ezer a cigány, 10 ezer az örmény, és újabb 10 ezer más nemzetiségű.

1848-ban Derzsben 64 jobbágycsalád lakott.

1848 május 19-én Batthyány Lajos gróf, az első független felelős magyar kormány miniszterelnöke felhívást intézett a fegyveres székelységhez, melyben arra szólította fel őket, hogy a Délvidéken fellázadt szerbek és horvátok ellen Szegeden alakítandó magyar táborban jelentkezzenek. A miniszterelnök felhívását csíkszentgyörgyi Gál Sándor, és Klapka György vitte a Székelyföldre. Május 23-án Marosvásárhelyen, másnap Székelykeresztúron voltak. Innen Nagyalambfalvára mentek, itt Sebesi István házában Gál Sándor az összegyűlt nép előtt lelkes beszédet tartott. Útjukat Székelyudvarhely érintésével folytatták Csík felé.

Batthyány miniszterelnök 1848 június 28-án Budáról újabb felszólítást intézett „székely polgártársainkhoz”: „Hazánkra a szabadság napja felhőkben jött fel s a boruló láthatár zivatar közeledését hirdeti. A szükség és veszedelem pillanataiban biztosan számítanak reátok testvéreitek s elvárják, hogy az ígért segédelmet valamint gyorsan adni, úgy a most nálatok létező hadiszerkezetet építésben tartva, erőteket önkéntes zászlóaljnak azonnali alakításával még továbbá is gyarapítani fogjátok. A nemzet nem fogja elfelejteni tartozását.”

1848. május 29-én megnyílt az országgyűlés, mely megszüavazta az uniót Magyarország és Erdély között. Ezután az Erdélyben felállítandó négy honvéd-zászlóalj egyikének toborzási helye Székelyudvarhely volt, ahol az első toborzásra 103 önkéntes jelentkezett a XI. „vörössapkás” zászlóaljba, mely a szabadságharc egyik híres egységévé vált. Nemzetőrnek Udvarhely – és Bardóc – fiúszerkezetben együttesen 11.759 nemzetőr iratkozott fel, de ebből fegyverrel csak 1.066 főt tudtak ellátni

Az öt székely székben összeírt nemzetőrök száma 25.319 fő, a városokban 2.413, tehát összesen 27.732 volt.

1848. augusztus 17-én a minisztérium Berzenczey László marosszéki képviselőt megbízta, hogy szervezzen egy könnyű lovas sereget Erdélyben. Sorozási és századállomáshelyként kijelölték Székelyudvarhelyt, és Székely-

Néhány cikkely a nemzetgyűlés határozataiból:

„2a. Írassék meg a magyar független felelős miniszteriumnak, adja tudtára a királynak, hogy a székely nép törvényes királyához tántoríthatatlan hűséggel, és őseitől öröklött szent vallásossággal hona és királya védelmében elvérezni kész, ellenben azok ellenségei a királynak, kik megingatják hű népeiben a királyság iránti pietást, hitet, és tényeken nyugvó meggyőződést.

Fejeztessék ki továbbá, miként a székely nép a testvériség karjaival kész magához csatolni minden fajú és vallású nemzetet, s ha bármelyiknek szabadsága megtámadtának, utolsó csepp véréig oltalmazandja.

2c. Minthogy a hon és királyiság ellenségei megtorlására mentől számosabb katonaság szükséges, ezennel mondassék ki határozatilag mind az öt székekben a 19 - 25 évesekből, rögtön alakíttassanak honvédek.

Mind a nemzetörök, mind a honvédek saját tisztjeikkel léznek ellátandók, mindenik magyar vezényleti szavakat, lobogót és ruhát használand, s függésök leend egyenesen a magyar miniszteriumtól.

4. Előterjesztetik az összes székel nemzetnek, úgy a fegyveres katonaságnak azon óhajta, melyszerint a magyaralkotmányra hitét letenni kívánná, a gyűlés színén intéztessék el.

keresztúrt is. Az ezred először Kossuth nevét vette fel, később Hunyadi, majd Mátyás huszárezred név alatt szerepelt. Ez volt a XV. huszárezred, amely a szabadságharc annyit ütköztetésében állt helyt vitézül.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc egy jelentős eseménye zajlott le a község szomszédságában. 1848 október 16-án, és 17-én az „Agyagfalvi téren az úgy nevezett Fonsika pataka mellett őseink tanácskozó és törvényhozó helyén” Székely Nemzet Gyűlést tartottak Hídvégi Mikó Imre kincstárnok vezetésével. Puchner császári főparancsnoknak a válasza az Agyagfalvi Népgyűlésre az erdélyi ostomállapot bevezetése volt.

Az udvarhelyiek Bikafalvánál 1848 november 6-án visszaverték Heydte csapatait, de ez sem változtatott a helyzeten: Udvarhely-széket előzönlítették a császári csapatok. Heydte november 16-án székgyűlést tartott Udvarhelyt.

Bem 1849. január 13-án Marosvásárhelyre érkezett. Megbízottakat küldött a Székelyföldre, hogy a székely székeket katonai kormányzás alá helyezze, és meg kívánta kezdeni az újoncozást.

Az orosz csapatok azonban február 2-án Brassóba, 4-én pedig Nagyszebenbe vonultak. Ekkorra azonban már egy 10.000 fős székely haderő is útban volt Bem felé. Ez a csapat február 15-én bevonult Udvarhelyre. s így a közben Meggyesre érkezett Bemmel sikerült harapófogóba szorítani Heydte.

Az egyesült két hadsereg március 21-re megtisztította Erdélyt az ellenségtől.

1849. július 14-én az ekkor kezdeményezett magyar-román megbékítési szerződésben szerepelt először a „Románia” kifejezés.

Udvarhely augusztus elején látott utoljára honvéd-hadakat, Gál Sándor Csikból Udvarhely érintésével vonult el Marosszék, majd Kolozsvár felé. Udvarhelyre nem sokára bevonultak a császáriak Heydte őrnagy vezetésével.

1854-ben torokgyík és himlőjárvány 75 halottal.

1855-ben vérhasjárvány, 68 halottal.

1857. június: Az Egyházi Fő Tanács tanácsülésén az alábbi jegyzőkönyv született:

„III. Székelykeresztúron (az unitárius gimnáziumban):

1. Igazgató tanár aa. Fizetése mint tanáré 350 fr. Mint igazgatóé 50 fr. Ehhez járul a szállás, és a Demeter-féle Musnai hagyomány illető jövedelme.”

1865. Zsinati Fő Tanács határozata a kinevezett iskolamesterek egyházköri gyűléseken leteendő felesketésére:

Mesteri esküförmő:

„Én N.N. esküszöm az egy igaz élő istenre, a mi Urunk Jézus Krisztusnak szent atyjára, hogy mint énekvezéri, mint pedig tanítói hivatalomban híven és lelkiismerete-

sen eljárók, az egyházi törvényeket, előljárom rendeléseit teljes tehetségem szerént megtartom, irántok tisztelettel és engedelmességgel viseltem, az egyházi hivatal tisztességét szemem előtt hordozván, magamat példaadó erkölcsösseggel viselem, a hívek vallásos épületét, a keresztényi szeretetet és békét fenntartani, s előmozdítani igyekszem. Isten engemet úgy segítse, s úgy adja lelkemnek idvességét.”

Kriza Janos unitárius püspök

1873-ban kolera és vereshimlő járvány, 115 halottal.

1873-ban megalakult a Székelyudvarhelyi Zalogkölcsonzó Intézet.

1882-ben feketehimlő járvány 75 halottal.

1884-ben toroklob járvány 52 halottal.

Óriási jelentőségű esemény 1888. március 15. Ekkor nyílt meg a Héjjasfalva – Székelyudvarhely vasútvonal 36 km hosszon.

1896. május 10-én ünnepi egyházkebli gyűlés keretében ünnepezték a honfoglalás 1.000 éves évfordulóját.

1901-ben influenza járvány, 61 halottal.

1903. március hó 21-én az egyházkebli gyűlésen úgy határoztak, hogy az ezévre tervezett templom és toronyfelújítás előtt, a püspöki titkár levelében kért fényképfelvételeket elkészítetik, hogy e felvételeken az utókor számára a templom őseredeti formájában megmaradjon. Minden bizonnyal ez a legkorábbi fényképfelvétel a kastélyról.

A régi iskola alapító okiratának szövege: 1912. „Ezen tudomány, népnevelés csarnoka építettett községi hozzájárulással államköltségen 1912. évben.

Gróf Zichy János vallás és közoktatásügyi miniszter,
Ferencz József unitárius püspök,

Az indítványt kitörő örömmel fogadtván, a nép előtt felolvastatik az alábbi eskü forma:

En N. N. esküszöm az élő Istenre, miszerént törvényes királyom ötödik Ferdinándnak, édes Hazámnak, a magyar alkotmánynak és a független felelős magyar ministeriumnak tántoríthatatlan híve lések: esküszöm hogy egyedül a magyar felelős független ministeriumtól függök, és hogy az erdélyi General commandotól semmi rendeletet el nem fogadok. Isten engem úgy segítse, úgy adja lelkem üdvösségét,

20. A jelen perczen érkezett alapos tudósítások szerint, az erdélyi részekben fölbujtogatott románajkuak, több helyütt a magyar nemzetiség ellen már tettleges kitörésekre, magyar testvéreink öldöklésére vetemültek, és a törvénytől függést fölmondták. Ámbár a székely nemzet nyelv, vallás és nemzetiségei tekintet nélkül, mindenkit, alkotmányos jogaiba védelmezni elhatározott szándékkal van, ezen elhatározottsága mellett magyar testvéreink védetlen gyilkolását, legkevésbé türethvén, első teendőiknek az élet és vagyon bátorságosítását, valamint az általuk felbontott törvényes rend siető helyre állítását multhatatlanul eszközölnönek látva elhatározta.

A 19-től 40 évesig mindenki személyválogatás nélkül táborba szállani ezennel köteles, az e szerint kiállítandó székely tábor már kinevezett fővezére Sombori Sándor atyánkfia mellé, nemzeti biztosul, Berzenczei László atyánkfia ne-

vezetett ki, teljes hatalom adatván nevezett fővezér atyánkfiának a székely nemzet harcmezőn levő hadi ereje felett az igazságtalanul megtámadottak, s az alkotmány védelmére úgy rendelkezni, hogy a törvényesség terén maradva a hon és királyi trón fennmaradása biztosítottassék, a megállított korrúcióból szükséges szám szerinti tábor alakítani a fővezér atyánkfia teendője léssen.

Kelt nemes Anya Udvarhelyszéken az agyagfalvi téren 1848-ban octob. 17-kén.

Mikó Imre Kovács Elek
elnök tollvivő jegyző”

Sándor Gergely unitárius lelkész, gondnoksági elnök,
Biás János községi pénztárnok,
Dénes János községi főbíró,

Dénes Zsigmond, István Mihály, Kanyaró György, Kovács Lajos, Orbán Ferencz unitárius egyházgondnok és Toró Sándor gondnoksági tagok, Szathmáry Miklós állami isk. igazgató tanító, Kis Jakab unit. énekvezér, – áll. tanító, Kissné Liptay Matild áll. tanítónő szolgálataik ideje alatt.”

„A székelyderzsi unitárius lelkészi hivatalról. Sz.: 146 – 1913. Jelentés Székelyderzs község alkoholfogyasztásáról:

Székelyderzs Udvarhely megye 135 községe közül népesség tekintetében a 17. helyen áll.

Lakossága 1.400–1.600 között váltakozik. 339 házszáma van. 1–2 % kivételével mind unitárius vallású és szintiszta magyar.

Székelyderzs anyagilag elég jól áll, határában van 4.661 kat. hold föld. A föld elég arányosan van elosztva, nagybirtokos a községben egy sincs. Lakossága élelmes, szorgalma az utóbbi időben megcsappant s erkölcsi tekintetben is kifogás alá eshetik, ami nyilván az utóbbi években lábra kapott nagymértékű alkoholfogyasztásának tulajdonítható.

Ezt az egykor oly viruló és szép községet az alkohol kerítette hatalmába, ez végzi itt rémes pusztításait. Saját szemmel még asszonyokat is láttam az utcán berúgva tánctorogni, hogy a nagymérvű alkoholfogyasztásnak egyéb jelenségeit ne is említsem.

Székelyderzs tehát a lejtőn van, az alkohol mind lejjebb és lejjebb csúsztatja és immáron ütött az utolsó óra amelyben ez az alapjában jóra való nép még megmenthető.

Azonban mindezeknél világosabban beszéljenek a rideg számok!

A községben 3 kocsmá végzi néprontó munkáját: A, B, és C. Az egyik kocsmának (A) sikerült hiteles üzleti könyvét megszereznem Abból kiírtam az 1912. évi alkoholfogyasztást:

1. Sör elfogyott	3.734 üveg
2. Bor	343 l
3. Seprőpálinka	99 l
4. Rum	112 l
5. Állásch	166 l
6. Meggyesz	57 l
7. Fenyővíz	28 l
8. Gabonapálinka	21.370 l

A kocsmá összforgalma: 26.642 l pénzbeni értéke 21.062 korona.

Hozzávéve B. és C. kocsmák forgalmát, tekintetbe véve, hogy a községben igen sok szilvapálinkát főznek, a község lakosainak 30%-a jön-megy és télvíz idején a városba tódul,

tehát másutt is fogyasztanak, mindezeket tekintetbe véve a legminimálisabb számítás szerint mondható, hogy B. és C. kocsmák forgalma a saját üstön főzött és másutt fogyasztott alkohol felér „A” kocsmáéval. (Beavatottakbak ugyan 5.000 literrel többre becsülik mint „A” kocsmának összforgalmát.)

Az összes alkoholfogyasztás volna tehát Székelyderzs községben az 1912. évben:

53.285 liter 42.124,96 korona értékben.

Esik egy házszámra átlag évi 157 l. alkohol 124 korona értékben.

Mint e község lelkésze, híveimnek testvére és jóakarója, emelem fel esdő szavamat mindazokhoz, akik a végső órában még tudnának segíteni.

Székelyderzs, 1913. október 25-én.

Ébert András székelyderzsi unit. lelkész.”

1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia nagykövete átnyújtotta a hadüzenetet Belgrádban. Kezdetét vette az I. világháború.

1916. augusztus 17-én Románia titkos egyezményel csatlakozik az antanthatalmakhoz

1916. augusztus 27-én Románia hadat üzent a Monarchiának és csapatai betörték a Vöröstoronyi-szoroson át Erdélybe.

1916. szeptember 7. A román csapatok elfoglalták Brassót, majd a következő napokban megszállták Csík megyét, és eljutnak a Petrozsény – Turnu-Severin vonalig. Megközelítik Marosvásárhelyt, és Nagyszebent.

Szeptember közepétől október elejéig az osztrák-magyar, és német csapatok ellentámadásuk során kiszorítják a román csapatokat Erdélyből. (Szeptember 26-29: a nagyszebeni ütközet, október 7-9: a brassói csata.)

1918 november. A román csapatok megkezdik a kiűrtett Székelyföld megszállását.

AZ I. VILÁGHÁBORÚ SZÉKELYDERZSI ÁLDOZATAINAK HÖSI EMLÉKMŰVE

Az emlékmű a torony mellett található.

„Szerződés

Mely köttetett egyrészt alulírott székelyderzsi lakosok, mint a felállítandó hősök emlékoszlopa bizottságának tagjai, másrészt Nagy Miklós homoródszentmártoni lakos kőfaragó és kőszobrász között az alábbiakban:

Fentnevezett bizottsági tagok megbízzák Nagy Miklós kőszobrász mestert, a mellékelt rajz szerinti emlékoszlop elkészítésével. Az oszlop anyaga csere illetve kemény andezit

Az 1912. évben Budapesten 320.000 hektoliter bor, 547.000 hektoliter sör, 26.000 hektoliter pálinka fogyott. Az egy főre eső fogyasztás: 35 liter bor, 60 liter sör, 3 liter pálinka.

„Minden ember és minden nemzet egyszer abba a helyzetbe kerül, hogy ő a gyengébbik. Ezért nem szabad túrni a kiűrtésnek sőt még csak a megkárosításnak a precedensét sem.”.

Franz Werfel

Névsor a székelyderzsi
hősi halottakról:

1. Albert Domokos
2. Albert Károly
3. Bartha György
4. Bartha Sándor
5. Bartha Imre
6. Bálint József
7. Besika Mihály
8. Biás Károly
9. Boja László
10. Brók István
11. Brók János
12. Brók Mihály
13. Csenkér József
14. Dénes Albert
15. Dénes Ferencz Bódi
16. Dénes Ferencz gépész
17. Dénes Ferencz uzzai
18. Dénes Gábor
19. Dénes György Szabó
20. Dénes István
21. Dénes János gépész
22. Dénes Márton
23. Dénes Péter
24. Dénes Sándor Pál
25. Dénes Zsigmond Bódi
26. Egyed Ferencz
27. Egyed Jakab
28. Egyed Mihály
29. Elekes Zsigmond
30. Fancsali József
31. Gergely Ferencz
32. Gidó Ferencz
33. Gidó György
34. Gothárd Mózes
35. Imre Dénes
36. István Dénes
37. István Mihály Eleké
38. István Mihály
39. István Zsigmond
40. Kanyaró György
41. Kocs Dániel
42. Kocs Ferencz
43. Kocs János
44. Kocs Mihály
45. Kovács József
46. Kovács Miklós
47. Kozák Miklós

kő. A felirat lap és az ugyanabból az anyagból készítendő relief (koszorúzó női alak) rusiczai fehér márvány. Az alaphoz szükséges durva terméskő szintén cserekő. Mindezen anyagok, illetve kész munkák szállítását Homoród-szentmártonból bizottság eszközölte a kért időben. A felállításához szükséges munkásokat, az oszlophoz szükséges circa 2 mm (2 köbméter) cementet szintén a bizottság adja. Az emlékoszlop előállítására 30.000 – Harmincezer leu. Elkészítési határidő: 1928. május hó 10.

Nagy Miklós kőszobrász elvállalja fentnevezett bizottságtól előbb megjelölt munkát és ennek pontos és lelkiismeretes elvégzésére kötelezi magát. – Ellenkező esetben alulírott bizottságnak teljes anyagi és erkölcsi kártérítéssel tartozik. Bizottság az emlékoszlop átvétele alkalmával köteles a kikötött összeget kiegyenlíteni. Nagy Miklós kőszobrász kötelezi magát, hogy úgy az anyag, mint a munkáért – vis major esetét kivéve – 25 évi felelősséget vállal.

A felirat fehér márványlapon fekete betűkkel lesz elkészítve.

Előlegül kiadandó 5.000, - ötezer leu.”

(Részlet az ekkor Székelyudvarhelyen élő derzsi papnak íródott levélből)

„Vasárnap délután a megyebíró presbiteri gyűlést hívott össze, s tárgyaltuk az emlékoszlop körüli kerítés létesítését.

Gyűlés egyhangúlag abban állapodott meg, hogy az egyház költségén állíttassék vasrács kerítés beton alapon, olyan kivitelű legyen mint a Brók Ferencz sírkerítése.

Az emlékoszlopnál méretet vettünk fel a presbiteri tagok és 50-60 nem tag jelenlétében.

A megállapodás ez: (A vaskerítés két rövidebb oldal-hossza 3–3 méter, az emlékoszlop előtti hosszabb oldala 5 méter. Ennek közepén ajtó készüljön.)

Vasrács magassága a betontól 150 cm. Ajtó az utca felőli oldalon a fő útra. 1 m széles.

A betonhoz kell 350 kg cement.

Megyebíró megbízott, menjen be Udvarhelyre valamelyik vasasboltban vegyék meg vagy ha nincs készen raktáron – rendeljék meg.

Én azt indítványoztam, hogy oldalt a szobortól jobbra és balra 2–2 méter térség kellene egy-egy virág grupnak, s így a frontméret 6 méter lenne, vagyis 3+3+6= 12 méter vaskerítés.

Ez a méret lenne arányos!”

(Az alábbiakban következnek Ferencz József unitárius püspök levele a derzsi egyházközséghez.)

Tisztelendő Lelkész Úr!

Deák Nándor festőművész a nyári székelyföldi körútja alkalmával Székelyderzs egyházközség templomáról két szép művészi értékű képet festett, melyet valószínűleg Tisztelendőséged és székelyderzsi híveink is láttak, legalább előkészítésben. A festőművész úr e két képet felajánlotta megvételre az egyháznak, mielőtt azokat másoknak kínálná fel. Szükségesnek tartottuk a képeket, mielőtt azok idegen kézre kerülnének, lefoglalni illetőleg visszatartani és a festőművész úrral való megbeszélésünk rendén sikerült öt olyan ár megjelölésére bírnunk, amelynél a képek sokkal többet érnek, mint ahogy azt a képek megszemlélésére felkért szakértőink kijelentették. Ennél fogva felkérem Tisztelendőségedet, hogy azt a képet, amely a templomot kívülről ábrázolja az azt környező házakkal, akár az egyházközséggel, akár valamely módosabb hívünkkel vétesse meg, vagy pedig ha teheti Tisztelendőséged vegye meg. A kép ára ke- ret nélkül 2.000 lei.

Kolozsvárt, 1924. december 4.

1928. november 5. Egy püspöki levélből értesülünk arról, hogy Székelyderzsbe is eljutott a rádió.

A második bécsi döntés értelmében 43.541 négyzetkilométer terület került Magyarországhoz, e területen az 1941-es magyar népszámlálás szerint a lakosság megoszlása a következő volt: 1 347.012 magyar, 1 066.353 román, 163.926 német, rutén és egyéb. Dél-Erdélyben és a Bánát keleti részén viszont további 540.000 magyar maradt. Az Udvarhely vármegyéből román kézen hagyott községek a következők: (az 1930-as népszámlálás alapján a községek után zárójelben a lakosság száma, a magyar anyanyelvűek száma, számaránya): Magyarzsákod (746, 730, 98%), Magyarandrásfalva (128, 128, 100%), Székelyszenterzsébet (1.103, 915, 83%), Újszékely (777, 770, 99%), Alsóboldogfalva (706, 692, 98%), Szederjes (628, 579, 92%), Székelymuzsna (1.087, 1.087, 100%), Székelyderzs (1.496, 1.487, 99%), Petek (816, 816, 100%). A határ magyar szempontból ilyen szerencsétlen meghúzását a Segesvár – Brassó vasútvonal román kézen maradása magyarázza. Az új határ és a vasútvonal között egy 5-6 km-es „biztonsági sáv” található, ebbe a sávba estek az említett falvak.

Horthy Miklós 1940. szeptember 5-én adta ki hadparancsát a kelet-magyarországi és észak-erdélyi területek megszállására.

Székelyudvarhelyre 1940. szeptember 11-én vonultak be a magyar alakulatok.

48. Lőrincz Dénes
49. Nagy Elek
50. Nagy Ferencz
51. Nagy Mózes
52. Nagy Zsigmond
53. Orbán István
54. Orbán József
55. Orbán Mózes
56. Oroszhegyi Dénes
57. Pál Dénes
58. Pál Zsigmond
59. Pitó Márton
60. Pusztai János
61. Süketes Márton
62. Veres József

Derzs, 1929. július 16.

„Az új határvonal leírása a következő: A határ Kőtegyánnál kezdődik, Szalonta alatt megy északkelet felé. Váradlestől kissé keletre Hájó alatt, Tegled alatt vonul, onnan kissé délkelet felé kanyarodik Remetelórév alatt, innen kelet felé megy Zentelke és Nagykalota között. Innen tovább keletre vonul Gyalu alatt, Kolozsvár alatt, Kolos alatt, majd északkelet felé fordul, Szentgotthárd alatt kanyarodik ismét keletre. Közvetlenül Kecsed alatt vonulva Kőbölkút felett egyenesen délre kanyarodik, Mezőbándot – amely visszajön – megkerüli. Innen ismét délkeletre kanyarodik Maroskeresztúr alatt, Nyáradtő alatt. Balavásár és Egrestő között megy a határ tovább Nagykend alatt. Innen egyenesen északra Székelykeresztúr

alá megy közvetlenül, ugyan-
csak közvetlenül Kányád alá,
Dálya, Darás, Sombor és Fel-
sórakos alatt eléri az Olt fo-
lyót. A folyó mentén dél felé
fordulva Bölön alatt fordul
ismét délkeletre, Előpatak,
Uzon, Nagypatak, Zágon alatt
egyenesen keleti irányba fut
rá a történelmi határra. Innen
északra fordulva a mai ma-
gyar-orosz határ sarkáig a ré-
gi történelmi határ lesz ismét
az újonnan megállapított ha-
tár.”

„Elég siralmas volt abban az
időben a helyzet, mert gon-
dolják el, milyen érzés az,
amikor vonul át a magyar
hadsereg ottan a főúton fölfé-
lé, mikor mi vagyunk Romá-
niához szakadva, tiszta ma-
gyar község, Derzs, Muzsna,
milyen tekintettel tudja az
ember elszívlelni.”

A székelyderzsi áldozatok a
második világháborúban:

Toró Domokos
1920. honvéd
Nagy Miklós
1918. pénzügyőr.
Isván Zsigmond
1919. honvéd.
Dénes Albert
1921. honvéd
Egyed Vilmos
1921. honvéd
Egyed Balázs
1918. pénzügyőr
Román katonaként:
Elekes Domokos
1911. katona.

„Csak az a nép vész el, amelyik lemond önmagáról.”

Kossuth Lajos

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

„Sz.ad. 460/1946 / E.K.T.
Tisztelendő Lelkész Úrnak
Székelyderzs.

Harringtonné, Szánthó Vilma unitárius lelkész nő Ameri-
kából arról értesít, hogy Franciaországban a Herim-Lietordi
Depot de P.G. fogolytáborban két székelyderzsi honvéd van:

1. Dénes Albert honvéd
2. Veres Béla honvéd

Kérem erről a hozzátartozókat, amennyiben még nem
tudnának róluk, értesíteni.

Fenti hír 1946. februári keletü.

Kolozsvár 1946. július 5.

Atyafiságos üdvözzettel:

Kelemen Lajos e. főgondnok helyett.”

1955. április 17. A Székelyderzsi Néptanács 409/1955. szám
alatt egy „Székelyderzs község monográfiája” c. iratot
juttatott el a felettes hatóságokhoz, mely sajátságos keve-
rére a falu-monográfia vázlatnak, és a párt-jelentésnek.

Néhány pont a kérdőívből és a válaszokból:

„12. Mennyi szántóföldet, kaszálót, legelőt, erdőt kapott a
falu az 1921-es földreform alkalmával?

– A község külterületből sehonnan sem kapott egy talpalat-
nyi földet sem, hanem az egyháznak, a birtokosságnak,
községnek és iskolának tulajdonában lévő földbirtokok-
ból elégitették ki a földigénylőket, akik között birtokkal
– és jó birtokkal – rendelkezők is voltak.

14. Mennyit kaptak ebből az iskolák, egyházak stb?

– Nem kaptak semmit.

15. Mekkora földterülettel rendelkeztek 1944. aug 23. előtt
a régi feudális családok?

– A községben 1848 óta ilyen birtok nem volt. A község
egész földterülete kis, középparasztok és egy néhány ku-
lák kezén volt. Földosztás éppen ezért 1945-ben nem
volt. Nem volt kiosztható birtok.

(Székelyderzsben kulákká lett nyilvánítva: Dénes I. Veres,
Dénes Domokos, Kovács Albert, Orbán István, Páll Fe-
renc [felső], Csomor Károly.)

18. Mely kizsákmányoló, feudális családok éltek a faluban?

– Erre a kérdésre a sírkövek, emlék tárgyak, falfeliratok és
szájhagyomány ad egészen megbízható feleletet: 1500

előtt a Petki család, a Bethlen és Dániel családok éltek a községben, illetve ezeknek a családoknak volt nagyobb kiterjedésű birtokuk itten. 1591-ben Sárdi Simon jószágot váltott ki Derzsbén. 1647-ben Buczi Cristof harangot öntetett Derzsbén, tehát a Bucziak is érdekelt felek voltak. *(Butzi Christoph 1642-ben nem öntette, hanem öntötte a harangot. Ennél több köze Derzshez nem volt. G.L.)* A Kornis család női ágon szintén a derzsi földesurak közé tartozott. Kornis Kata volt Petki János erdélyi kancellárnak a felesége. Petki Borbála volt Apafi Györgynek a felesége, s így az Apafi család is juszt tartott a derzsi földre. 1612-ben halt meg Derzsbén Némethi Gergely a botfalvi templomkastély ostroma alkalmával kapott sebeiben. Báthori Kristóf Rákóczitól liber baronátust nyert, és a királyhalmi predikátumát Derzshire változtatta át. Összefoglalva az elmondottakat, 1848 előtt az alábbi feudális kizsákmányoló családok éltek, vagy voltak érdekelve Derzsbén: Petki család, Bethlen család, Dániel család, Buczi Kristóf *(ls. fenn G. L.)*, Kornis család *(csak Kornis Kata G. L.)*, Apafi család *(nincs nyoma, G. L.)*, Némethi Gergely *(csak itt halt meg. G. L.)*, Báthori család, Bíró József *(? G. L.)*, Bodor Pál *(?, az ő földjén szántottak először vaskével Székelyderzsbén a század elején. G.L.)*

19. A község jobbágyságára vonatkozóan vannak-e írásos feljegyzések?

– A Menyhárt család őriz egy jegyzőkönyvet, melyet Udvarhely v.m. főispánja által kiküldött bizottság vett fel (a) helyszínen egy sérelmes, peres ügyben. A kihallgatott tanúk vallomásai vannak jegyzőkönyvbe véve, és a jegyzőkönyvbe vett vallomásokból kitűnik, hogy a Menyhárt család 1635 előtt „szabad” volt. Menyhárt György ennek a famíliának egyik őse, mint szabad ember kaszált „Szikracserejében”. Tarisznyáját, melyben eledele volt, felakasztotta egy bokorra. Vargyasi báró Dániel Ferenc kopó kutyája ráakadt a tarisznyára s annak tartalmát felfalta. Efeletti dühében Menyhárt György kaszájával a kopót megölte. Az ügy nemesi szék elé került és annak döntése alapján a megölt kutyáért a Menyhárt család elveszítette „szabadságát” és a vargyasi báró Dánielek jobbágává lett. Ugyanebben a jegyzőkönyvben egyesek vallomása szerint több szabad családból azért lett jobbágó, mert a mustrát megtagadták.

Ezért az egyik tanúskodó így vallja a jegyzőkönyvben: „Hallottam közhírben a régi emberektől, kik összegyűlven az én gyermeki időmben azt beszélgették, hogy Derzsbén nem volt több jobbágó jószág, melyen most Orbán Ferenc nevezetű ember lakik. Hanem ugyanakkor azt is hallottam, amint beszélgettek a régi öreg emberek, úgy mint néhai Kanyaró István és Sándor Ferenc és az

Székelyderzsi 1848-49-es közvitézek

1. Barta György földműves, közvitéz
2. Bartha Mózes földműves, közvitéz
3. Barta Zsigmond földműves, közvitéz
4. Bíró Mihály földműves, közvitéz
5. Bodok Mihály földműves, közvitéz
6. Buzogány János földműves, közvitéz
7. Csenkely Péter földműves, közvitéz
8. Csenkely Zsigmond napszámos, közvitéz
9. Dénes Ferenc földműves, napszámos
10. Dénes János földműves, közvitéz
11. Derzsi István földműves, őrmester
12. Dénes István földműves, közvitéz
13. Dersi János gazdatiszt (1830-1890)
14. Elekes Samu földműves, közvitéz
15. Gropa Mihály napszámos, közvitéz
16. Imre Ferenc földműves, közvitéz
17. Kénosi Mihály földműves, közvitéz
18. Nagy József földműves, közvitéz
19. Nagy András földműves, közvitéz
20. Nagy Mihály földműves, közvitéz
21. Orbán János földműves, közvitéz
22. Pál Mózes földműves, közvitéz
23. Pál Zsigmond földműves, közvitéz.

(Balázi Dénes szíves közlése alapján.)

„Augusztus 30-án a rádió be-
mondta a bécsi döntést, mely
szerint Észak-Erdélyt vissza-
csatolják Magyarországhoz.
A hatóságok, katonaság stb.
költöztek. A Weidel trak-
torunk Derzsben csépett, bi-
zonytalan volt, hogy Derzs
hova fog tartozni. A román
csendőrök eltávoztak onnan,
de két nap múlva visszajöt-
tek, mondván hogy az Romá-
niához tartozik.”

Bartók Lajos

A lakosság az alábbiak
szerint oszlott meg:

3 éven aluliak	69
4 - 6 év közöttiek	57
7 - 18 év közöttiek	250
19 - 60 év közöttiek	867
60 éven felül	426

Nemek szerint:

férfi	789
nő	880

Foglalkozások szerint:

MTSz tag	362 fő
Kőműves, ács	87 fő
Értelmiségi	47 fő
Kisiparos	21 fő
Mezőgépész	32 fő

A lakosság nemzetiségi ösz-
szetétele:

magyar	1.596
cigány	73

én édes apám néhai Veres Lőrincz uramék, és mások is,
hogy több jobbágyok nagyobbára azért estek jobbágy-ság
alá, hogy a mustrán meg nem jelentek, hanem ki egyik,
ki másik nemes ember mellé vonta magát (*önként!* G. L.)
hogy őket megmentse a hadba való szolgálattól.” Ezt a
vallomást Veres Gáspár tette.

20. ÉI-e a falu dolgozóinak emlékezetében parasztlázadás-
ban résztvevő dolgozó paraszt, mit beszélnek róla?

– Nincs ilyen.

22. Milyen hatással voltak a parasztfelkelések a lakosokra?

– Erre a kérdésre nem tudunk pozitív adatokkal válaszolni.

Székelyderzs, 1955. április 17.

Péter Sándor a bizottság elnöke
Jakab Ferenc a bizottság titkára
Nagy József
István Elek
Biás Ferenc bizottsági tagok.”

Az első és a második világháború is súlyosan érintette a
községet. A II. világháború okozta károk összege
403.900 lej. A visszavonuló németek három hidat rob-
bantottak fel. A háziállatok száma is nagyon megcsap-
pant.

Az államosítás két malmot talált. Az egyik Székely-
derzsben, a másik Székelymuzsnában állt, tulajdonosaik
Csomor Károly és Mester Dániel. A helyi szervek 1948.
július 15-én államosították a malmokat.

Muzsnában 1950–1952-ben megalakult a mezőgazdasági
termelőszövetkezet 203 családdal. Derzsben erre 1961-
ben került sor 393 családdal, 1.393 ha földdel, és
793.815 lejes alappal. A község területén ekkor két me-
zőgépészeti csoport működött.

A község népességi adatai:

1976-os népszámlálási adatok alapján 1.669, (ebből
Derzsben 1.040, Muzsnában 629.) (A „Változó valóság”
Szociológiai tanulmányok. Kriterion Könyvkiadó. Bu-
karest, 1978. 268 p. adatai szerint 1977-ben 1.692 fő a
két faluban együttesen.)

A község területére ez idő alatt (1966–1976) nem telepedett
le egyetlen család sem, ezzel szemben eltávozott 77 sze-
mély. Az eltávozások okai: szolgálati érdekből véglege-
sen 47 személy, ideiglenesen pedig 30 személy.

A születések és elhalálozások 1976 és 1981 első feléve között:

	1977	1978	1979	1980	1981. (I.)
Születés	19.23%	16.47%	9.70%	15.15%	4.87%
Elhalálozás	15.88%	15.29%	13.21%	13.33 %	9.75%
melyből egy éven aluli	62.50%	n. a.	n. a.	1 %	n. a.
Természetes szaporulat	3.35%	1.18%	1.82%	n. a.	n. a.

A lakosság távozása az ország különböző munkahelyeire nem új keletű. Közvetlenül az első világháború után már megkezdődött a derzsi és a muzsnai ácsok és kőművesek elvándorlása Brassó, Nagyszeben és Bukarest vidékére. 1981-ben 137 ács és kőműves dolgozik távol a községtől.

Székelyudvarhely iparosítása számos családot vonzott az anyaszék fővárosába, és 1964-től tömegessé vált az ingázás is. (Az 1989-es fordulat után az ingázók száma rohamosan csökkent) 1981-ben 54 személy ingázik a községből, és 12 fő pedig a községbe.

1968-tól működik a székelyderzsi orvosi rendelő, a kezdetektől egy általános orvossal, és két ápolónővel. Jellemző betegségek a szív és érrendszeri megbetegedések. Az alkoholfogyasztás folyamatos növekedést mutat, pl. 1976-ban az egy főre eső fogyasztás értéke 435 lej volt, és ez 1981-ben 600 lejre nőtt.

A Községi Néptanács melletti Bíraskodási Bizottság a nyolcvanas évek elején átlagosan 15–20, főként lopási ügyet tárgyalt.

1981-ben a község területén 652 család élt, ebből 396 Székelyderzsből, 256 pedig Székelymuzsnában. A községben 533 család a termelőszövetkezetekben dolgozik, 6 egyéni gazda, 113 pedig más munkahelyen.

Az összes családok közül csak 15-20 él törvénytelen házasságban, a válások száma évente 1-2.

A nyolcvanas évekre a családi házak 90%-a (586) újjáépült, vagy modernizálódott. Az új épületek nagy része már fürdőszobával épült. Ezek a házak kivétel nélkül kalákában készültek. A község villamosítására 1966-ban került sor, 1975-ben hozták létre a székelyderzsi postát, (addig a kányádi posta látta el a derzsiakat és a muzsnaiakat) de ez a posta is hamar kicsinek bizonyult, ezért 1982-ben új helyre költözött.

A nyolcvanas években 629 újság előfizetést tartottak nyilván. A község mai statisztikája: (1995-ös adatok) A község lakóinak száma 1.348 fő, ebből nő 682 fő, területe 4196 ha.

Néhány statisztikai adat az anyagi, gépesítési helyzet alakulására 1969 és 1981 között:

	1969	1981
Rádió	250 db	271 db
Televízió	8 db	267 db
Motorkerékpár	17 db	18 db
Személygépkocsi	0 db	27 db
Hűtőszekrény	0 db	195 db
Mosógép	0 db	270 db
Porszívó	0 db	45 db
Telefon	4 db	95 db
Háztartási robot	0 db	5 db

A szövetkezeti hálózat 1968-tól új egységekkel bővült: cipész, szabóság, TV-rádió javító, fodrász, kőműves. 1970-ben megnyílt a cukrászda és az élelmiszer bolt a tömbháznál, s a régi iskola átalakításával egy ipari üzlet és egy élelmiszert is kiszolgáló vendéglátó helyiség nyílt. A község Állategészségi Köre 1968-ban alakult, az állategészségügyi rendelő 1974-ben épült. Az állategészségügyi teendőket egy állatorvos, két állategészségügyi technikus, és két szaktechnikus látta el.

„A forradalomról írt könyvek első fejezete mindig a letűnt hatalom rothadását vagy a nép nyomorát és szenvedését ecseteli. Pedig ezeket a könyveket a lélektanról szóló fejezettel kellene kezdeni. Vagyis azzal, hogyan küzdi le félelmét a megkínzott és megfélemlített ember, hogyan lesz úrrá a félelmén: Ábrázolni kellene ezt az egyedülálló folyamatot, mely néha egyetlen szempillantás alatt megy végbe, mint valami megrázkódítás, katarzisz. Az ember legyűri félelmét, szabadnak érzi magát. E nélkül nem létezne forradalom.”

Ryszard Kapuscinski

AZ 1989-ES FORRADALOM SZÉKELYDERZSEN

„1989. december 22-én déli 12 órakor Katona Dénes lelkész-elnök szeretettel köszönti az egyházközség szűk körű képviselőit (Gábos Tibor gondnok, Páll Ákos énekvezér, Dénes Árpád pénztárnok), és ismerteti a forradalom eddigi eseményeit. Tekintettel a forradalmi helyzetre lelkészafia felkéri az egyházközség vezetőségét, hogy határozatával járuljon hozzá a harangok meghúzásához. Cél: jelt adni itt helyben is a forradalom kirobbanásáról, és híveinket felkérni a forradalomhoz való csatlakozásra. Katona Dénes lelkész saját felelősségére vállalja a döntés esetleges kimenetelét, rávilágítva arra, hogy a tömeghez intézendő beszédének nem az a célja, hogy golyózáporba terelje a híveket, hanem a forradalmi helyzettel járó visszaélésektől, személyes bosszúvágyak kifejezésétől, betörésektől, gyilkosságoktól kívánja visszatartani az egyházközség híveit, a rend, a fegyelem és a békesség megőrzésére. Az egyházközség fent említett vezetői is tisztában vannak az eseményekkel. Tudják, hogy a Diktátor dicsőítésére összehívott népgyűlés forradalomba csapott át. Ezekben a pillanatokban a rádió és a TV beveteléért folyik a küzdelem. A forradalmárok csupasz kézzel harcolnak, saját testükkel fogják fel az ellenség, a népitéletre megért diktatúra golyóit. Ezekkel a forradalmárokkal együtt kell harcoljon

az ország minden lakója - felekezeti, nemzeti különbség nélkül. Eppen ezért az egyházköztség vezetősége egyhangúlag a következő határozatot hozza:

1989. december 22-én fél kettőkor konduljanak meg a harangok. Előtte a lelkész értesítsen minden portát, hogy gyűlésről lesz szó, és nem tüzesetről. A templom előtt elhangzó beszédre 2 órakerül sor és azt három rövid harangszó előzi meg. Katona Dénes a gyülekezés meghirdetéséért és az ottaniakból származó esetleges rossz következményeket magára vállalja és biztosítja az egyházköztség vezetőségét, hogy szándéka békés, és beszédével a hívek jó egyetértését és békességét szolgálja.

1989. december 22-én du. 3 óra. Jelen vannak: Katona Dénes lelkész, Gábos Tibor gondnok, Páll Ákos énekvezér, Dénes Árpád pénztárnok, Bollók Ákos keblitanácsos, Biás Ákos egyházttag, valamint Orbán Árpád egyetemi hallgató. Katona Dénes lelkész a mai nap du. 2-órás kezdettel a harmadik harangozásra egybegyűlt mintegy 200 főt kitevő tömeggel elénekeltette az Unitárius Énekeskönyv 213-as számú énekét: „Erős várunk nekünk az Isten.” A közös ének elhangzása után Katona Dénes ismertette főbb vonalakban a forradalom tényeit. Tény, hogy Ceausescu és neje elmenekültek, a forradalom véresen zajlik, de a TV és a rádió már a forradalmároké. Forradalom van, rég várt forradalom, és kell tudni, mi ebben a forradalomban mitévők legyünk?!

1. Először is őrizzük meg a rendet és a fegyelmet.
2. Tartózkodjunk a személyes bosszúállástól.
3. Vigyázzunk közérteinkre, mert a legnemesebb szándékú forradalmi helyzetet is kihasználják a gonosz emberek.
4. Lelkünkben már rég dül ez a forradalom, rég elítéltük a véreskezű diktatúrát, anélkül, hogy egymást bántalmaztuk volna. A leszámolás ideje eljött, de ez a leszámolás emberi és jogi keretek között kell történjen. A Diktátor „huligánoknak” minősítette (gyalázta) a békésen induló tüntetőket, lelke mélyéig sértve meg ezzel népét, melyet idáig sötétben, hiányban, nincstelenségben tartott, rákényszerítve a bűn legmélyebb fertőit a lopást, a hazugságot, az Istenkáromlást és a nemzeti sajátosságok feladását.
5. Gyülekezetünk teljes egészében magyar ajkú, kevés kivétellel tiszta unitárius keresztény. Felkérem egyházközségünk tagjait, tartózkodjanak minden nemzeti megnyilvánulástól, mely a román nép ellen irányul. Tartózkodjanak minden nem keresztény kezdeményezéstől és cselekedettől, mert csak így tudjuk bizonyítani a jövő előtt emberi mivoltunkat és méltóságunkat.
6. Végül felkérem az iskolás gyerekek szüleit, hogy gyerekeik tankönyveiből tépessék ki a Ceausescu-portrét, és égettsék el velük, hogy a minket leváltó nemzedék is

emlékezzék e napra, és lángbetűkkel legyen lelkükbe beírva:

Soha többé diktatúrát, soha többé kényszert!

Éljen a forradalom!

Győzzön a népakarat!

A hosszas éljenzések után Katona Dénes lelkész az Unitárius Énekeskönyv 214-es számú énekét énekelte el a tömeggel, majd az békésen széteszlott.

1989. december 22-én este 8 óra. Jelen vannak: Katona Dénes lelkész, Gábos Tibor gondnok, Páll Ákos énekvezér, Dénes Árpád pénztárnok, Bollók Albert, Páll Tibor, Brók Bálint, Szöcs Ernő, Bartha N. Béla, Kerestély Dénes, Dénes Árpád, Kocs Albert, Géger Albert, Orbán Béla ifj., Menyhárt Albert.

Lelkész-elnök sajnálatát fejezi ki azon keblitanácsosok iránt, akik az ország ilyen kritikus pillanataiban a TV képernyői előtt ragadtak, s az egyházközségi élet és anyagi javaink védelmére s őrzésére felajánlandó szolgálatuk helyett a passzív szemlélődést választották. Ettől eltekintve, sürgős intézkedésekre van szükség, melyeket a jelenlévőknek kell meghoznia.

Tekintettel arra, hogy a terrorista szervezet egész országunkat átszövi, először is biztosítanunk kell egyházközségi javaink védelmét. Biztosítanunk kell műemlék templomunk épségét az esetleges gyújtogatók jelentkezése ellen is. Erre a célra éjszakai őrséget kell felállítanunk legalább két személlyel, akik állandó felügyelet alatt tartják az épületeket és tűz vagy nagyobb veszély esetén a harangot meghúzzák. Ennek érdekében kérem az önkéntes jelentkezőket.

22-én, péntek este és éjjel Gábos Tibor gondnok és Páll Ákos énekvezér

23-án éjjel Bartha N. Béla és Ballók Albert

24-én éjjel Katona Dénes és Dénes Árpád énekvezér

25-én éjjel Ballók Ákos és Dénes Árpád

26-án éjjel Kerestély Dénes és Brók Bálint

27-én éjjel Menyhárt Albert és Orbán Béla ifj.

28-án éjjel Dénes Ernyő /gy és Dénes György (ez utóbbi két keblitanácsos nem volt jelen a gyűlésen, de az őrséget vállalták.)

Katona Dénes lelkész kéri a keblitanácsot, hogy az ünnepek alatt lehetőleg hiánytalanul vegyenek részt az istentiszteleteken, mivel a forradalom alakulása szükségessé teszi további rendkívüli őrségek és keblitanácsos ülések felállítását, illetve összehívását, mely esetleges események felől a szószéki hirdetésekben fogja tájékoztatni a keblitanácsot.

Javasolja a közveszélyre való tekintettel a karácsonyi gyermek ünnepélyt az első nap du. 3 órakor tartsák meg, hogy a gyerekek még napvilágnál haza kerüljenek.

1989. december 25. este 8 óra. Jelen vannak: Katona Dénes, Gábos Tibor, Páll Ákos, Dénes Árpád, Kovács Domokos, Bollók Albert, Bartha N. Béla, Dénes Árpád /b, Orbán Ödön /a, Bollók Ákos, Kerestély Dénes, Nagy Albert, Szócs Ernő, Brók Bálint, Páll Tibor, Dénes Béla, Menyhárt Albert, Kiss Albert, Géger Albert, Orbán Béla ifj.

Katona Dénes előterjesztést tesz az Országos Nemzetmentési Front megalakulásáról, melynek Kányád – Derzs összevont község helyi bizottsága is megalakult Kányád központtal. Az Országos Nemzetmentési Front kiadott egy nyilatkozatot, melyben két – bennünket különösen érintő – pont is szerepel: a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása és a vallásszabadság tiszteletben tartása. Örvendetes dolog a forradalom áldozatai és a diktatúra szörnyűségei ellenére is a „Front” által kibocsátott nyilatkozat. A forradalom a katonaság segítségével győzött. A fegyverek viszonylag elcsendesedtek, de az igazi forradalom, mely létjogosultságát igazolni tudja, csak most kezdődik. A vidékek csak most kezdenek ébredezni. A nagyon sok személyes bosszú és önkényes egyéni döntés áldozatokat is követelt már vidékünkön: Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron és Nagygalamfalván, ahol emberi életet oltottak ki a nemes forradalom álhősei. Ezeknek elkerülése végett a Kányád-Derzs község ideiglenes Nemzetmentő Bizottsága – az Országos Nemzetmentési Front eddigi nyilatkozatai és bejelentései alapján a két község területére bizonyos védelmi óvintézkedéseket hozott, amelyeket a szószékről ma felolvastott a lelkész és itt megismétli: A Kányád-Derzs község ideiglenes Nemzetmentési Front helyi Bizottságába községünk területéről helyet kaptak: Katona Dénes, Páll Tibor, Dénes Ferenc (vadász) volt Néptanács alelnök és Máté Áron községi titkár. Ez a bizottság többek között gondoskodik a falu középületeinek és intézményeinek védelméről, az alkohol fogyasztás letiltásáról, a kiszolgáló egységek és pálinka főzdek bezárása, illetve leállítása által. Az őrség folyamatos megszervezése Székelyderzs község területén azonban sok nehézségbe ütközik. A kijelölt személyek feleselnek, az őrséget felelőtlenül teljesítik, a falufelölős Dénes Ferenc intézkedéseit és szükséges utasításait megtagadják. Éppen ezért a fent említett személyekkel megbeszélve – lelkész afia – azt a javaslatot terjeszti a keblitanács elé (mivel ez az egyetlen községi fórum, melyet a forradalom nem vert szét) hogy Székelyderzs és Székelymuzsna falvak, mint egyetlen önálló közigazgatási egység, alakítsa meg Kányád községtől külön a maga ideiglenes helyi Bizottságát és állítsa fel a saját Népőrségét, ezáltal egyszerre biztosítani tudja a község területén a nagyobb rendet és

figyelmet, s egyben kifejezi azon szándékát is, hogy a Ceausescu-diktatúra által egybe kényszerített két község külön öngazgatást kíván felállítani, mihelyt erre lehetőség nyílik. Míg a lelkész tájékoztató előadását tartja ez idő alatt érkezik a székelyudvarhelyi posta autója és kísérete, s a lelkésznek átadnak egy felhívást, melyből kiderül, hogy megalakult a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, mely kiadott egy szándéknyilatkozatot és kéri a lelkésztől ennek átvételét és ismertetését. A posta személyzetétől megtudjuk, hogy hajnal óta járkák ezzel az autóval az ősi Udvarhely-szék falvait és városait, hogy minden településre eljuttassák „a jó hírt.” Este 9 óra elmúlt, még alig ettek, semmit sem pihentek. A lelkész élettársa ünnepi kaláccsal és ásványvízzel kínálja őket, de ők inkább markukba kapják az eledelt, és mennek is gyorsan tovább, mert még egy néhány falut le kell értesíteniük. Nevüket nem írhatom ide, mert a nagy sietésben nem mutatkoztak be, és én is elfelejtettem megkérdezni. Ők a mai nap névtelen hősei. A továbbiakban a lelkész ismerteti a most kapott szándéknyilatkozatot, az emberek tapsal, örömmel fogadják és sürgős intézkedést kérnek, magyarán Népgyűlést.

A fenti hírekhez, eseményekhez természetesen sok a hozzászólás, sok a szikraesőként hulló kérdések-kérések, javaslatok sorozata, melyeket ide nem tartok fontosnak lejegyezni, minthogy az Országos Nemzetmentési (ideiglenes) Bizottság felhívását, vagy a Romániai Magyar Demokrata Szövetség szándéknyilatkozatát sem, mivel ezeket eredeti szöveggel a levéltárba helyeztem el. A hosszas megbeszélések és a jövő lehetőségeinek latolgatása után, már lassan éjfélre jár, midőn keblitanácsunk az alábbi határozatot hozza:

- a. Hivassék össze Népgyűlés a kultúrotthon nagytermében, mely előtt a lelkész és a falufelölős számoljanak be részletesen a forradalom községünket érintő vívmányairól, ismertessék a megalakult új szervezetek programjait és tegyenek javaslatot szavazás alá bocsátással Kányád–Derzs község azonnali szétválására, külön helyi Frontbizottság és Magyar Demokrata Szövetség megalakítására. A Népgyűlés összehívását a falufelölős doboltatással, a lelkész szószéki hirdetéssel adják a lakosság tudtára.
- b. A Népgyűlés időpontja 1989 december 26. (karácsony 2. napja) este 7 óra.
- c. A Népgyűlésen képviseltesse magát Székelymuzsna is, mint községközpontunk testvérfaluja. A képviselőt ottani Népgyűlés nevezze ki szintén 26-án a délutáni órákban.

Megjegyzés: A december 26-ra összehívott népgyűlés jegyzőkönyvét, melyet Kovács Irén tanárnő – a Romániai

Magyar Demokrata Szövetség helyi ideiglenes Bizottságának választott elnöke, Albert Magda a helyi Nemzetmentési ideiglenes Bizottság jegyzője és Katona Dénes lelkész a Nemzetmentési Front ideiglenes Bizottságának tagja állították össze - másodpéldányban elhelyeztem az irattárban.

Az 1989. december 26-án tartott székelyderzsi népgyűlés

Előzmények.

1. Az 1989. december 17-én Temesváron kirobbant forradalomról a nyugati magyar és románnyelvű rádióadásokból értesült a falu lakossága. Mély felháborodással vetjük tudomásul az egész ország polgáraival együtt, hogy a békés tüntetőkbe bele lövetett az akkori államhatalom. Ezt a kegyetlenséget a főváros lakói nem tudták tétlenül elviselni. A diktátor iráni látogatásából hazatérve, megsejtve az itthoni veszélyt – tömeggyűlést rendezett azzal a céllal, hogy ígéretéseivel megnyugtassa az országot. Ez alkalommal azonban nem sikerült a tervezett félrevezetés. A bukaresti tömeggyűlés a diktátor szeme láttára forradalmi hangulatba csapott át s a váratlan robbanás kiterjedt az egész országra.
2. Székelyderzs községben december 22-én du. fél 2-kor, közvetlen a hadügyminiszter kivégzése és a diktátori család menekülése után Katona Dénes unitárius lelkész saját felelősségére meghúzatta a harangokat és a templom elé összesereglett kb. 200 főt kitevő tömeghez beszédet intézett, melyben élesen elítélte a Ceausescu-kormányt népellenes politikájáért és az előző napok megszárlásaiért. Felszólította a szülőket, hogy bármi legyen is a forradalom kimenetele, gyerekeik tankönyveiből tépjék ki és a gyerekeik szeme láttára égessék el a népgyilkos portréját, rámutatva, hogy nem lehet a jövő nemzedék eszményképe olyan államelnök, aki saját népét és népének gyermekeit golyóval irtotta. Végül felkérte a résztvevőket, távozzanak békével és legyenek készenlétben, hogy ha a forradalom győzelme a község segítségét és tetteges beavatkozását kérné, akkor egy emberként tudja kivenni a részét a forradalomból, melynek célja az aljas Ceausescu-diktatúra megdöntése, országunk és népünk szabadságának biztosítása.
3. December 23-án reggel már megalakult Kányád–Derzs község ideiglenes Nemzetmentési Bizottsága, melynek helyi tagjai: Dénes Ferenc a Néptanács végrehajtó bizottságának alelnöke és a volt községi pártbizottság gazdasági titkárhelyettese, Máté Áron a volt Néptanács végrehajtó bizottságának titkára, Páll Ákos ifj. a községi pártbizottság propaganda titkárhelyettese, Páll Tibor ifj. a gép és trak-

torállomás karbantartó mestere és Katona Dénes unitárius lelkész – voltak. Székelymuzsnát az mtsz. – elnöke képviselte.

A Kányádban tartott alakuló gyűlés közzé tett egy programot is, különös tekintettel az ünnepek békés lefolyására, valamint a köz- és magántulajdon védelmére. Székelyderzs és Székelymuzsna községek területén a rend fenntartása és a javak védelmének megszervezése már az első nap nagy nehézségekbe ütközött. A törvényen kívüli állapotban többen vissza kívántak élni a helyzettel, mely magatartás többnyire rágalmozásokban, fenyegetésekben és engedetlenségben nyilvánult meg községünk minden kategóriát átfogó vezetősége iránt. Egyetlen fórum a szószék volt, mely az ünnepek alatt a nagyobb tömeg felvilágosításával, rendre-fegyelemre való felhívásaival szabályozni tudta az indulatok és személyes bosszúállások elburjánzását

Készült 1989. december 26-án a volt Székelyderzs község néptanács székhelyén, Székelyderzs falu rendkívüli népgyűlése alkalmával. Jelen van 144 lakos.

Katona Dénes unitárius lelkész ismerteti a jelenlévőkkel az utóbbi forradalmi napok eseményeit, ugyanakkor az ezzel kapcsolatos felforgató elemek büntetteit, amelyek a környékünkön történtek. Fegyelmezett, emberhez méltó viselkedésre és a személyes bosszú elkerülésére hívta fel a falu lakóit. A továbbiakban előtárta a népgyűlés célját:

A Nemzetmentési Front ideiglenes községi bizottságának megválasztása.

A Népőrség megszervezése.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség ideiglenes községi bizottságának megválasztása.

„Szabadság-89” számlára leadandó segély begyűjtésének megszervezése.

A Népgyűlés egyhangúlag elfogadja az előterjesztett napirendi pontokat.

Katona Dénes lelkész ismerteti a megalakítandó bizottság feladatait, melyek közül mint létfontosságú problémát emeli ki a Székelyderzs és Székelymuzsna falvak (volt Székelyderzs község) leszakadását az összevont Kányád–Derzs községről, abból a célból, hogy Székelyderzs község önállóan működjék – Székelyderzs központtal.

Ezt a javaslatot a Népgyűlés kitörő lelkesedéssel fogadta és megbízta a megválasztandó ideiglenes bizottságot, hogy a fenti cél érdekében minden tőle telhetőt tegyen meg.

A tárgysorozat értelmében rátérnek a Községi Nemzetmentési Ideiglenes Bizottság megválasztására. Katona Dénes lelkész javasolja, hogy a választás nyílt szavazással történjen, minden elhangzott javaslat után megkérdezve,

hogyan van-e ellenvetés a javasolt személlyel szemben. A választás eredményeként az alábbi személyek kerültek be az Ideiglenes Bizottságba:

1. Kovács Sándor	9. Orbán Béla ifj.
2. Páll Tibor ifj.	10. Ballók Ödön ifj.
3. Bartha Jenő	11. Bálint Domokos ifj.
4. Dénes János	12. Dénes Ferenc
5. Dénes Ödön (Alberté)	13. Katona Dénes
6. Dénes Árpád ifj.	14. Kiss Károly
7. Kovács Domokos id.	15. Albert Magda jegyzői
tiszttséggel.
8. Csukor Dezsó ifj.	

A továbbiakban szintén nyílt szavazással megválasztják a bizottság elnökét és jegyzőjét az alábbiak szerint:

Dénes Ferenc elnök

Albert Magda jegyző

- A Népgyűlés rátér a II. napirendi pontra és a fenti választási módszerrel a következő személyeket választották meg a Népörségbe: Bartos Tibor id., Ballók Ödön ifj., Szöcs Dezsó, Ballók Ákos ifj., Orbán Lajos ifj., Jakab Albert, Brók Emil, Nagy István, Fancsali Pál ifj., Dénes Mózés, Csukor Tibor ifj., Kerestély Árpád A Népgyűlés Bartos Tibor időst bízta meg a Népörség irányításával és részletes felkészítésével.
- A 3. Napirendi pont keretében megválasztották a Romániai Magyar Demokratikus Szövetség (ideiglenes) Községi Bizottságát: Kovács Irén – elnök, Egyed Ferenc, Dénes Elek, István Mária, Menyhárt Dezsó
- A „Szabadság-1989” számlára beadandó segély begyűjtésével a Népgyűlés a következő személyeket bízta meg: Brók Emil id., Orbán Ödön f, Nagy Vilmos ksz, Nagy Ferenc g, Brók Dénes, Dénes Ferenc k.
- A javaslatok, hozzászólások keretében Katona Dénes lelkész felhívja a jelenlévők figyelmét a következőkre: – az ivóvíz tárolókat ebben az időszakban gyakrabban kell ellenőrizni, - a szükségállapotra való tekintettel kéri az italfogyasztás korlátozását, - a közvilágítási hálózat rendbetétele, – az ünnepek alatt, beleértve a szilvesztert is, mely községünkben látványos hagyományként maradt ránk, - minden tömeges megnyilvánulásnak szünetelnie kell. Lakóink tartózkodjanak a túlzott alkoholfogyasztástól, -bármiknek, bármilyen természetű problémája adódik, forduljon a megválasztott községi bizottságokhoz.
- Több tárgy nem lévén Katona Dénes lelkész megköszöni a tagok megjelenését, erőszakmentes magatartását, és a gyűlést bezárja.

Székelyderzs lakossága 1989. december 26-án Népgyűlést tartott Székelyderzs és Székelymuzsna falvakban, melyen kifejezte egyöntetű és erőteljes óhaját azzal kapcsolatban, hogy a két falu önálló területi-adminisztratív egységgé alakuljon vissza, mint ahogyan a „szisztematizálási” törvény életbe léptetése előtt működött.

Fenti óhaját a Népgyűlés a következőkkel indokolja:

Összehasonlító adatok:

	Székelyderzs	Kányád
1. Lélekszám	1.100	500
2. Házsám	430	133
3. Gyalogjárók hossza	5 km	2 km
4. Gyermeklétszám	225	64
5. Telefonok száma	104	65

A középületek számát és állapotát tekintve is Székelyderzs lényegesen előnyösebb helyzetben van Kányáddal képest.

– A székelyderzsi iskola 10 tantermes, 6 szaktanteremmel felszerelve. Használatba lépésének éve 1981 és teljes egészében a lakosság önkéntes pénz és (munka) hozzájárulásával épült. Ezzel szemben a kányádi iskola 8 tantermes régi épület, szaktantermek nélkül. A létező gyermeklétszám alapján Székelyderzsben 2 tanerős óvoda működik, míg Kányádban nincs meg az ehhez szükséges gyermeklétszám.

– 1969-ben épült fel az 500 férőhelyes kultúrotthon, szintén a lakosság önkéntes pénz és munka hozzájárulásával, míg a kányádi kultúrotthon 200 férőhelyes és 1910-ben épült.

– Jelen pillanatban új postaközponttal, kereskedelmi egységekkel és malommal rendelkezünk, amely(ek) mindenféle szempontból felül múlják Kányád ezeknek megfelelő középületeit, nem beszélve arról, hogy Kányád nem rendelkezik sem pékséggel, sem malommal a székhelyén.

– Kányád községi egészségügyi alakítása mellett csupán nagyobb egészségügyi rendelője és egy félig kész tömbház tanúskodhat, de ezekkel Székelyderzs is rendelkezik.

– Székelyderzsnek vasúti megállója van a Segesvár – Brassó főútvonalon.

– Az UNESCO – által is nyilvántartott székelyderzsi műemlék templom évente több száz turistát vonz falunkba a világ minden tájáról, akik minden alkalommal megcsodálják a korszerű, és szépen kivitelezett lakóházakat is. Székelyderzs elszigeteltségét a világtól ezen turisták szerint is az elhanyagolt útvonala segíti elő.

– Megjegyezni kívánjuk, hogy a volt megyei pártbizottság első titkára és a megyei néptanács végrehajtó bizottságának volt első alelnöke az összevont Kányád – Derzs köz-

ség székhelyének kijelölésekor a község helyi adottságainak ismerete nélkül, kizárólag a földrajzi fekvés szempontját vette alapul. Kányád valóban központibb fekvésű, de ez nem lehet egy komoly indok, mert ilyen alapon az ország fővárosát is Brassóba kellene áthelyezni.

– Tisztelettel kérjük folyamodványunk szempontjainak felülvizsgálását és a megfelelő intézkedések meghozatalát.

Székelyderzs, 1990. január 3.

Tisztelettel a székelyderzsi
Nemzetmentési Ideiglenes Bizottság
Dénes Ferenc elnök, Albert Magda jegyző

A világ legjelentősebb unitárius erődtemploma

Gerő László, a világhírű építész-történész szerint: „Igazi hazájuk Erdély.” A székelység nem várépítő, de az itt oly gyakori rablások és fosztogatások ellen menedéket kereső népgyakran építette ki templomait komoly erődítményekké.

A török támadások, s más háborús veszély idején a lakosság az egyes települések legerősebb és legbiztonságosabbnak látszó épületét, a templomot vastag falakkal, keskeny, lőrészerű ablaknyílásokkal, szuroköntővel, figyelő tornyocskákkal és más védőberendezésekkel látta el. Többnyire külön fallal és árokkal, a védőfalakat pedig tornyokkal, bástyákkal, a bejáratot kaputoronnyal erősítette meg.

B. Nagy Margit: Várak, kastélyok udvarházak, ahogy a régiek látták c. alapvető kézikönyvében még tovább megy a fogalomalkotásban – megalkotta a templomvár fogalmat. Nézetei szerint ha a templomerőd, vagy az erődítéssel el nem látott templom köré védőfalakat építettek, ezeket tornyokkal, bástyákkal tovább erősítették és a bejáratot kaputoronnyal látták el, vagy ez elé külön védőműveket emeltek, akkor azt már templomvárnak nevezzük. (B. Nagy Margit megfogalmazása szerint tehát a székelyderzsi templom nem templomerőd, hanem már templomvár.)

Pasteiner Gyula két csoportra osztja a templomerőségeket. Ahol maga a templom volt megerősítve, azt templomerődnek, ahol pedig az erődítmény zömét a templom körül épült bástyás védőművek alkották, azokat templomkastélyoknak nevezi. Halaváts Gyula azon a címen kifogásolta a templomkastély elnevezést, hogy az szerinte szó szerinti fordítása a német Kirchenkestellnek. Kelemen Lajos is kiállt a templomkastély elnevezés védelmében.

Tüdős S. Kinga megfogalmazásában: „A módosabb földművelő, kézműves, kereskedő, többnyire szász települések lakói kezdettől fogva szorosan összetartoztak, idegen hatásoktól lehetőleg elzárkóztak. Településük zárt és városias. Templomuk védelmi rendszerének kiépítésekor elsősorban annak erősítésére gondoltak. A hajó, a szentély, helyenként mindkét épületrész megmagasított koronázópárkány alatti részét védőfolyosóval egészítették ki (Nagycsúr, Szászbuzd, Szászkézd), amelyről lőrések és szuroköntők nyíltak. Máshol az épület keleti vagy nyugati esetleg mind-

„A magyar templomoknál is ugyanezt a folyamatot konstatálhatjuk: a gyulafehérvári, a kolozsvári, dési róm. kath. katedrálisok a középkor román, ill. gótikus alkotásainak pusztán Erdélyhez annyi a közük csak, hogy itt vannak, de lehetnének bárhol másutt is – mondjuk: Németföldön: viszont a Székelyföld avagy Kalotaszeg XVI., XVII. és XVIII. században épült vagy átépített templomai kizárólagosan erdélyi magyar templomok.”

Kós Károly

két részére az épület erődített jellegét még jobban kidomborító tornyot is emeltek. Különálló csoportot képez a templomerősség másik típusa, a templomvár, amely egyszerű, világos térosztással, elsősorban a lakosság védelmére alakult ki mai formájában. A templom épülete köré aránylag alacsony várfalat húztak, néhol kaputornyokkal kiegészítve (Bögöz, Felsősfalva, Agyagfalva, Csíkelne, Csíkrákos.) Veszély esetén a templomvár falai mögé menekült lakosság életét a falu érvényes törvényeitől független, önálló rendszabályzat igazgata, amely annak fontos hadi hivatását is bizonyítja. Ennek a fegyelmezett önmegszervezésnek a szabályzatai a menedékhelyre való belépés pillanatától a kiköltözködés utolsó mozzanatáig voltak érvényben. Pontjaiban részletesen előírták a bentlévők mindenkire egyaránt és szigorúan vonatkozó magatartását. Nem tettek kivételt a helybéli vagy jövevény, pap, nemes vagy paraszt között. Amennyiben valaki az előírás bármely pontját megszegte, azt mint törvénysértőt szigorú büntetéssel sújtották.”

A templomerődök nemcsak védelmi célokat szolgáltak, hanem a lakosság javainak, értékeinek megóvását is szolgálták. A falakon belül ugyanis a védekezésben részt vevő családoknak külön gabona, és tartós hús-készítmények tárolására, valamint értékeik elhelyezésére megfelelő tárolóhelyek álltak rendelkezésükre.

A szakirodalomban ennek legszebb példájául a prázmári (Prejmer – Tartlau – Tartlen – Torteln) lutheránus erődtemplomot (mely a legnagyobb az erdélyi erődtemplomok közül), és a székelyderzsi unitárius erődtemplomot szokták felhozni, de azt már nem teszik hozzá, hogy minden bizonynyal a derzsi a legutolsó, eredeti funkcióját betöltő erődtemplom Romániában és a magyar nyelvterületen. Egyben a világ legjelentősebb unitárius temploma.

Építésük során un. „generációkat” különböztetünk meg. Az első generációs építkezések során a templom köré gyakran 8-10 méter magas, ovális alaprajzú, lőrésekkel, szuroköntőkkel megerősített falat húztak.

A bejárat általában a templomtól elkülönülő harangtorny alatt volt, mely a templom-erőd egyetlen tornya.

A második generációs erődítményeket szabályos alaprajz, oldalvédelmet is biztosító sarokbástyák jellemzik

Vajon kik építhették a Székelyföld erőd-templomait? Az első generáció esetében feltételezhetően már székely építő mesterek, de a második generációsokat már bizonyíthatóan olyan székely mesterek, akik nagy gyakorlatot szereztek e téren az Erdélyben folyó kastély és várépítések során.

A vártemplom a falu közepén áll, a Fő utca 153. szám alatt. Megközelíthető Kányád felől megyei úton - 6 km, a benei vasútállomás 5 km, a bögözi 8 km. A közutak rossz állapotúak. A vártemplom a műemlék-csoport központjában van. Körülötte épültek fel a falu középületei: a Polgármesteri Hivatal, a volt TSz központ 300 méterre, a régi iskola 100 méterre, az óvoda, könyvtár 100 méterre, a kultúrház 150 méterre. A papi lak a műemlék együttes szomszédságában található. Sűrű beépítettsége miatt igazi szépsége csak néhány távolabbi pontról csodálható meg igazán. Legszebb panorámája a Szőlőhegy tetejéről szemlélhető.

A TEMPLOM ÉPÍTÉSI IDEJE ÉS TÖRTÉNETE

A tatárok az ősfaluval együtt a templomot is teljesen megsemmisítették. Az életben maradt lakosság elmenekült a rosszemlékű helyről, és a Felszeg helyén telepedett meg. Szükséges lakóházaik után, hozzá kezdtek egy kis kápolna építéséhez is, de erről semmiféle adattal nem rendelkezünk.

Az 1334. évi pápai tizedjegyzék alapján tudjuk hogy Székelyderzsben egyházközség volt. s mint ilyennek, templomának is lennie kellett.

A templom déli falában található két kora gótikus ablaknyílás azt mutatja, hogy a hajó a stílusváltás idején (román-gótikus) a XIII–XIV. század fordulója körül épülhetett. Az 1887-ben Huszka József által feltárt faliképek készítésének ideje 1419.

Derzs XIII–XIV. századi templomát egységes terv szerint, a kor ízlésének és követelményeinek megfelelően átépítették a XV–XVI. század fordulója táján késő gótikus stílusba. A meglehetősen vízhiányos Derzs legvízenyösebb helyére épült a templom, s ez azt bizonyítja, hogy már eredendően is védelmi célokra is építették, és a vársánc, mely körülölelte, itt könnyebben volt vízzel feltölthető.

Az alapozás – a szájhagyomány szerint – a vizes helyre való tekintettel – úgy készült, hogy hatalmas cserefa oszlopokat vertek le a földbe, sűrűn egymás mellé, és ezekre építették a templom falait.

A templom jelenleg öt bástyát és harangtornyot magába foglaló, négyszög alaprajzú erődítmény közepén áll. Késő-gót stílusban épült, öt csúcsíves ablakkal, két csúcsíves ajtóval, és boltíves hálóboltozattal. A templom mai hossza 28 méter, szélessége a kápolnánál 625, a bővítéskor 725 cm. Magassága belül 15, kívül 20 méter.

Födém szerkezete feltűnően magas, ez a kezdeti zsin-delyfedéssel magyarázható, melyet csak 1760-ban cseréltek fel cserépfedésre.

Érdekes, hogy a Székelyföld egyedüli ún. „mentsvára” mely a török és tatár seregek támadásainak kivédésére, és a környező hat falu védelmére épült, a szomszédban (Bágy) található. Az alapításra ld. Apafi Mihály fejedelem 1663-ban Radnóton kelt levelének részletét: „Udvarhely-széken Bagj (Bágy), Ege, (Ége), Dallja (Dálya), Lokod, Patakfalva és Reczenied (Recsenyéd) nevű falukbéli szegény egyházi nemes emberek találának meg minket alázatos könyörgések által, hogy ennek előtte való időkben kezdvén építeni Bagj nevű hegyen egy kastélyt, melyet már jobb részén véghez is vettek volna, úgyannyéra, hogy – kitől Isten oltalmazzon – ha kívántatnék, cselédek is beléköltöztetnék. „Tehát a vár ekkorra már majdnem készen állt, s hat bástyáját minden biztonnal a hat falu építette. Méretei: 32 m x 80 m lehetett. Építése 1-2 év alatt befejeződhetett. Ostromot nem szenvedett, részben a lakatlan állapot, részben az okozta a pusztulását, hogy az Ugronok a XVIII. század elején Ábránfalván épült udvarházukhoz a kő-anyagát felhasználták.

A templom építésénél három szakaszt különböztethetünk meg:

1. A kápolna építését, mely visszanyúl az 1300-as évekig. Födémszerkezetét, meghagyva a régit, mely más szerkezetű mint a toldalék, a lehetőségek szerint megemelték, de még így is van a tetőnyergen egy kis lehajlás. Eredeti magassága tehát nem lehetett a mai 20 méter, mert egy 8 - 9 méter hosszú, és 6. 25 méter széles kápolnának a falai nem nyúlhattak ilyen magasságba.

2. Ha a freskókon talált 1419-es évszámot vesszük alapul, akkor a templom nem állhatott sokáig eredeti formájában, mert kibővült az 1400–1419 táján épült toldalékkal. E bővítés nagyon jól látszik az új kőfal esetében, mert a kövek nincsenek kötésbe rakva a régi templomfallal.

3. A hálóboltozat építésének szakasza, mely későbbi időre esik, mint a freskók készítéséé, mivel a bordázat gyámkövei beépültek a freskókba, és azokban nagy rongálást okoztak. A gyámkövek beillesztésének módja, és az a tény, hogy nem vigyáztak a freskókra, a reformáció-kori építést feltételez. Ekkor épülhetett a nyugati karzat is, mert ez is beépült az alatta lévő freskóba. Ez a beépítés is igen kiemeltlenül történt, éppúgy mint a gyámköveké, és csak egy kis részecskét hagyott meg a freskóból.

A hajó belső tere nem bővült a XV. század elejéhez képest. 1567-ben 45 szabad porta volt Derzsen, ami Udvarhely-széken a népességet tekintve az ötödik helyet jelentette. 19 év múlva 66 fejedelmi, és 9 Petki-jobbágyporta állott a faluba. Az 1600-as évek elején a szentélyt újították fel. Ennek a munkának a Petki család lehetett a finanszírozója, mert a családi címet megörökítették a szentélyben.

Valamivel később egy újabb építésre került sor, melynek legfontosabb célja a templom hadászati szempontok szerinti megerősítése. Mintául a szász erőtemplomok szolgálnak, leginkább a Szászsebes (Sebes, Mühlbach, Mühlenbach, Melnbach) melletti Buzd (Boz, Bussd, Bussendorf, Buss) hasonlóan erődített temploma, amelynek szentélyében az 1523-as évszámot találjuk. Hasonló megoldású Zabala (Zabala, Gebissdorf, Zabalon). A templombelső boltozatos kiképzésére több analógiát találunk. A hajó hálóboltozatának rajza megegyezik Nétus (Netus, Neidhausen, Neithausen, Netschessen) hajóboltozatáéval, amelyet 1505-1506 körül építettek, de ugyanehhez a típushoz tartozik a homoródszentmártoni (Martinis, Sankt-Marten) volt hajóboltozat, és hasonló megoldású a farcádi (Forteni) valamint a nagygalambfalvi (Porumbenii Mari). Bizonyítottnak tűnik, hogy Homoródszentmárton, Nagygalambfalva és Székelyderzs templomépítészete összefügg. (Ezért oly fájdalmas a homoródszentmártoni unitárius templom múlt századi lebontása.)

A templom kezdetben egyszerű gerendázott födémrel készült, ezt bizonyítja az is, hogy a templom padlásán, a fal tetejétől lefelé 2 méterre, és a lőrésektől lefelé egy méterre a falban egyenlő távolságokra bemélyedések vannak, amelyek a falba beágyazott gerenda-végeknek készülhettek. Az elszíneződésekből tűz nyomaira következtethetünk. Bal eset, gyújtogatás, vagy ostrom okozhatta a tüzet, s feltételezhetően utána építették a kő-boltozatot.

A XVI. században a templom védelmi képességeit továbbfejlesztették a cinterem körüli várfal és a bástyák építésével. Ehhez az 1521-1524 között épült miklóstelki (Cloasterf, Klosdorf, Klosderf) templomerőd szolgáltatott mintát. Lehetséges hogy a derzsi templomegyüttes csak a XVII. század elején épült ki.

Adatok szólnak arról, hogy a templom és a Petki-kastély 1604. évi feldúlása (valószínűleg a templom eredeti fennyezete is ekkor éghetett el) adta a döntő lökést az építkezéshez. 1606-ban jelentős ács munkákat végeztek a templomban és a toronyban. Az 1640. évi felújításról csak a hájóban lévő felirat tájékoztat:

TEMPLUM HOC RENOVATUS DENNO ET INTEGRERE
REGNANTESERENISSIM DOMINO DATIN PRINCIPE
GEORGIE RÁKÓCZI ANNO DOMINI 1640.

1661-ben a Derzsi templomkastélyuk őrzésére katonákat kértek Apafi fejedelemtől.

Újabb javításról tudósít a nyugati karzat 1789-ben feljegyzett felirata:

RENOVATUM AD. 1726, EXISTENTIBUS MINISTRIS
ECCLESIASTICIS PASTORE THOMA H. SZENT MÁRTON:
RECTORE SCHOLAE ALEXANDRO GEJZANOVIO,
CURATORE GEORGIO ISTVÁN, AEDILIBUS
STEPHANO DÉSI, GEORGIO PÁL ET JOHANNE
MENYHÁRT.

Nagyobb javítást végeztek a templomban:

1800-DIK ESZTENDŐB. RÉGI ROMLOTT ÁLLAPOT-
TYÁBÓL UJITTATÉK MEG A DEERSI UNITARIA
EKKLESIA TEMPLOMA

amit Finta József lelkész emlékvésben is megörökíti:

„Ezernyolcszáz században földnapja körüljárt,
Mikor új szint váltott e templom, melyet várt.
Új korona, chorus, székek, neveiték,
Szentek kegyessége ...
Szent munka ez s nekik az eget ígéri.
Akkor előljárók az eccleziában

A faluban gyűjtött cserepek és épülettéglák ma a Székelyudvarhelyi Városi Múzeumban, illetve a Székelykeresztúri Molnár István Múzeumban található.

„Udvarhely Rajon Néptanác-
sa, Székelyudvarhelyi Rajoni
Múzeum
Szám: 36-10/1956.

A székelyudvarhelyi rajoni múzeum igazgatósága az ön által a múzeum részére ajánlódó

– 1 drb. „Máté Mihály 1865” felírású háztetőcserepet

– 1 drb. „Johannes Pap Anno 1775” felírású épületcserepet

– 1 drb. „Derzsi János 1663” felírású épülettéglát örömmel fogadja és egyben hálás köszönetét tolmácsolja Múzeumunk gyarapítását szolgáló igen értékes és régi tárgyakért.

Kérjük, hogy a továbbiakban is lehetősége szerint segítsen bennünket dolgozó népünk társadalomszemléletének emelésében, a múzeum tárgyi anyagának gyarapításában, akár egyénileg, akár másokon keresztül.

E nemes cél érdekében hozott ajándékát feljegyeztük a múzeumi adományok „ARANYKÖNYVÉBE” 35. szám alatt.

Székelyudvarhely,
1956. június 22.

Ferenczi Géza
múzeumigazgató”

Voltak, fáradozván vala nem hiában.
Finta József gyújtott tömjént az oltáron,
Zengedezett Bánó József a zsoltáron.
Churátor Menyhárt András.
Egyházfiai Demeter Mihály és Bartha Tamás
Néik mennyben hívségekért emlékezet legyen.”

A szentély részében a bordázatot tartó gyámköveken domborművek találhatóak, a délnyugati sarokból kiindulva ezek a következők: az első, fordított kúp alakú gyámkövet egy kehely, a második gyámkövet ágfonadék díszíti, a harmadik díszítetlen, a negyedik a szentélyzáródás déli sarkában tagozott gyámköre helyezett, kiálló kehely, felette osztyával. Az ötödiket a záródás keleti falának jobb oldalán címerpajzs fedi, rajta a fiait tápláló pelikán, fészke alatt kihajló virággal. (*A Petkiek családi cimere.*) A hatodikat ugyanannak a falnak a bal oldalán címerpajzs takarja, rajta ekeábrázolást találunk. (*Ez a faeke-ábrázolás Romániában a legkorábbi eke-kép, ennél korábbi Magyarországon sem ismert.*) A hetedik gyámkő a záródás északi falsarkánál szintén címerpajzsos: rajta kardot tartó lefelé forduló kar, mellette ötágú csillag és holdsarló. (*A székely címer.*) A nyolcadik gyámkövön a szentély északi falán groteszk, szakállas férfifej, széthúzott szájjal. (*A „csúfolódó”.*) A kilencedik gyámkövön koszorús férfifej, kiöltött nyelvvel. A tizediken, az északi falsarokban ásópapucs-ábrázolás.

A templom falaiban félkör alakú bemélyedések vannak, minden bizonnyal a templom katolikus korában ott szobrok állhattak.

A nagy karból csigalépcsős, szűk feljárt vezet a templom padlására, mely a boltozattal egy időben készült. A templom északi oldalán, kívül szintén van egy csigalépcsős feljárt, amit a kis kar építésekor készíthettek. Ez a feljárt az orgonához vezet, s úgy alakították ki, hogy az ezen az oldalon lévő egyetlen ablakot használták fel a feljárt ajtajának.

A délkeleti külső falban - a kápolna falában egy kis, négyszögű bemélyedés van. Valamikor szentségtartó lehetett. Ezt is betömték, és csak az 1929-ben végzett javítás alkalmával akadtak rá, és bontották ki.

A déli oldalon, kívül egy mívesen elkészített mélyedés van. Ez is szentségtartó volt, ezt is 1929-ben bontották ki, és itt bukkantak a híres rovásírásos téglára.

A déli bejárat jobb oldalán lévő csúcsíves ablakocskára befalazásához használták az említett rovásírásos téglát, melynek már komoly irodalma van.

Korát Ferenczi Géza 1475 körülire teszi, Benkő Elek mintegy 15–20 évvel későbbinek gondolja. Megfejtését nagyban nehezítette, hogy számos, gyakran eltérő jegyeket hordozó rajz készült róla. Megfejtés próbálkozások: Jakubovich Emil szerint - MIKLÓS ZSIDÓ PaP, MIKLÓS

„Rajoni Múzeum Igazgatóságának, Sz. keresztúr.

Megkeresésükre tisztelettel jelentem, hogy az említett székely rovásos írást, ami egy téglába volt bevésve, nem a pap káposztás hordójában találta meg az említett cikk írója – téglával nem szokták még a papok sem lenyomtatni

ANTI PaP, Németh Gyula szerint - MIKLÓS De(r)ZSI PaP. Csallány Dezső a következő eredményre jutott: MIKLÓS KáNToR PaPaTYa - e megfejtésben azonban nem létező jegek is belekerültek, így nem vehető figyelembe. Ferenczi Géza olvasatai: MIKLÓS SZeNTeGYeDI aPaPaP (esperes), MIKLÓS ANTI aPaPaP, vagy PaPP, illetve MIKLÓS aNTI PáPpa, azaz Miklós ellenpápa. Ráduly János megfejtése: MIKLÓS SZeNTI aPaPaP. Itt a Miklós keresztnév, a Szent-i vezetéknev, az apapap pedig foglalkozást jelöl. Ferenczi Géza ezt a megfejtés - variációt cáfolja.

Érdekességként jegyzem meg Balási László megfejtés-variációját (Székelyudvarhely, 1973. II. 6)

„CSAK Még SzOJoN DEZS PaPJa.”

A köztudatban 1274-es évszám kötődik a téglácskához, de ennek semmi alapja, a téglán nincs évszám, *(sajnálatos, hogy Forrai Sándor közismert, és széles körben használt szakmunkájában is olyan illusztráció szerepel, melyen „korabeli arab számokkal” évszám olvasható: 1431, az említett dátum téves olvasat eredménye. A tévedés oka az lehet, hogy Derzs első említésekor szerepel Miklós esperes neve, az említett évszámmal, így esetleg feltételezhető, hogy a téгла az „ős-templomból” kerülhetett át ide, de erre nézve semmilyen bizonyítékkal nem rendelkezünk.)*

Ezt a rovásírásos téglát sokáig a háború alatt megsemmisültnek tartották, de hála homoródozlánci Andrásy György unitárius lelkésznek, és az unitárius püspökség közreműködésének, ma ismét lelőhelyén tanulmányozható, - ami a megfejtés bizonytalanságai miatt a jövőben is szükséges lesz. A rovásos téгла a szentélyboltozat déli falában van beépítve. A déli kijárat cinterme 1878-ban épült, felirata:

EZ AZ URNAK KAPUJA, MELYEN AZ IGAZAK MENNEK BE.

A nyugati bejáró (cinterem) régebbi építmény. Az ajtója éppolyan csúcsíves, mint a templom ablakai, 1781-ben készült. Az 1781. évi esperesi vizsgálati jegyzőkönyv felsorolta, hogy abban az évben mit építettek. Megemlíti, hogy a nyugati ajtót és a torony-feljárót, a tornácot építették.

A boltozat felett, kívül a falak még jó két méternyit magasodnak fel. A díszes korona-párkányzat alatt, melyet horony, és két hengertag ékit, az épület egész kerületén körídomú felfelé metszett lőrések vannak. Alattuk körben az épület övpárkányán frízdíszítés fut. Ahol a fríz fogai a külső 18 oldaltám valamelyikével egybe esik, ott azokra támaszkodik, ahol pedig támfal nincs, ott a fog a fokozatosan keskenyedő gyámköveken nyugszik. Ez az építmény is a védelmet szolgálta, és ezt nem csak a felette lévő lőrések mutatják, hanem a félkörívű nyílások is, melyek a régi várak, lakótoronyok véd-műveit idézi.

(a) káposztájukat, hiszen kő van elég még a derzsi határban is! – hanem ez a téгла 1927-ben *(valójában 1929-ben - G. L.)* került ki egy befalazott szentély-tartóból. Megtalálójá nem a cikk írója, hanem Brók Ferenc idős, aki – Istennek hála – még ma is él. A téglát az Egyházközség a Székely Nemzeti Múzeumnak adományozta. Hogy mi lett vele? – nem tudjuk.

A templom fedélfelület lecserelése alkalmával egy néhány írott cserép került ki, köztük székely-rovásírásos is, aminek szerencsére megtalálójá Kiss Tihamér sz. muzsnai lelkész. Ugyanis Ő vette meg nyílt árverésen azt a cserép csomót, melyben ez az írásos cserép is volt. Mi is kaptunk egy nehányat, aminek alapján megállapítottuk, hogy templomunk fedélfelületének legrégebbi cserepe 200 éves. 4-5 ilyen cserép van, amit el is tettünk. Ezt szívesen bocsátjuk rendelkezésükre, de nem tartunk ezeknek muzeális értéket, még akkor sem, ha az székely-rovásírással van is ellátva, hiszen azokon csak a cserépvető akarta megörökíteni nevét, éppen úgy, mint ahogy a majorok és a számadó paculárok rovásírással jegyzik fel még ma is számadásaikat pásztor-botjukra. Ezeket a cserepeket szívesen bocsátjuk a Múzeum rendelkezésére, vagy adjuk át örök tulajdonjoggal a Múzeumnak, hogy ezek a mi laikus ítéletünk ellenére muzeális értéket képviselnek.

Kérem Molnár igazgató Elvtársat, fáradjon ki hozzánk és vizsgálja felől ezeket

a cserepeket. Kérjük erre annál is inkább, mert ezzel 3-4 éves ígéretét váltja valóra.

Sz. derzs, 1954. június 30.

Teljes tisztelettel:
Török Mihály”

1813-ban kezdték építeni a papi házat:

„Tizen-harmadikja az Ezé-
nyolcz Száznak

Tett fundamentumot ezen Pa-
pi Háznak

Nagyobb Kanyaro György
építeni kezdette

Alszezi Kots Mihály pedig
bevégezte

Amikor a közésre vala a me-
nendő

Ezer felett nyolcszáz husza-
dik Esztendő.”

Az úrasztala alól földalatti mentőfolyosó vezet az un. Szőlőhegye, mely folyosó ma nem használható. Feltárása érdekes eredményekre vezethet.

A vártemplomban végzett nagyobb javítások:

1606-ban Csonka János által a templom és a torony fő-
dém szerkezetét Petki János újjáépítteti.

1640-ben nagyobb javítások voltak a templomban.

1754-ben épült a nagy karzat a padokkal. Valószínűleg a
mennyezet is ekkor készülhetett.

1760-ban a templomot cseréppel fedték.

1781-ben a nyugati cinterem-ajtó és a torony lépcsője
készült el.

1788-ban kimeszelték a templomot.

1800-ban a kis karzat és a feljáró lépcső építése.

1887-ben nagyobb javítás, melynek során napvilágra ke-
rültek a freskók.

1903-ban a templom és a torony javítása

1929-ben ismét nagyobb javítás.

1952-ben a Román Népköztársaság kormánya 500.000
lejt adományozott a műemlékegyüttes nagyobb javítására. A
templom földemét kijavították, támaszfalait újra rakták.

1957-ben a Román Népköztársaság kormánya 1.500 le-
jes adományából vaskötést kapott a nagy karzat feletti re-
pedt mennyezet.

„Unitárius Lelkészi Hivataltól – Székelyderzs – Udvarhely
Rajon. Szám: 158-1964

UDVARHELY RAJON NÉPTANÁCSÁNAK

Műemlékvédő Bizottság, Székelyudvarhely

A sz. derzsi Műemlék – templommal kapcsolatban tisz-
telettel jelentem az alábbiakat:

1. Az utóbbi szélvihar és az elmúlt 13 év alatti rongáló-
dások a fedélzeten olyan rongálódásokat okozott, melyek-
nek kijavítása nem tűr haladékat. Az épületbe befolyik az
eső és veszélyezteti a műemlékek sokasága mellett a felbe-
csülhetetlen értékű falfestményeket is.

2. A templom nyugati bejáratánál – a nagy kar alatt – a
bordázat megrepedt, és minden percben a bordázat anyaga
alázuhanhat. Az alattuk való tartózkodás életveszélyes! A
nagy kart tartó oszlopok is megrepedtek. Összeomlásuk
idők kérdése.

3. A templom közepén megszakadt. A szakadás tovább
terjed, mit igazol az ellenőrző papír-szalagok elszakadása
mellett a búzakoszorú alázuhanása is. A repedés tehát olyan
nagy lett, hogy a búzakoszorú tartó szege belőle kicsúszott.

4. A déli bejáratnál arasznyi hézag keletkezett, amelyen
ki lehet látni.

5. A templom külső támasz-pillérei is nagyon megrongálódtak. Néhányról hiányzik a fedélzet.

6. A várkerítés belső oszlopai közül 4-5 összeomló félben van. Ha a rongálódás tovább tart, az egész fedélzet összeroskad.

7. A torony feljáró lépcsője és tornáca is éppen csak áll. Ledőlni készül.

Ezeknek a nagyobb, és a fel nem sorolt kisebb rongálódásoknak kijavítására az Egyházközségnek nincs anyagi lehetősége. Arra kérjük a Rajoni Műemlékvédő Bizottságot, és rajta keresztül a Tartományi Műemlékvédő Bizottságot, hogy a rongálódások kijavítása érdekében sürgősen intézkedjen, vagy pedig az Országos Műemlékvédő Bizottságot kérje fel erre.

Minél sürgősebb intézkedést kérve vagyok teljes tisztelettel
Török Mihály lelkész”

1970-ben kerítés felújítás.

1980-1981. A templom felújítása

1988. Templom, várfal és bástyák javítása.

A vártemplomhoz tartozó műemlék-tárgyak
leírása a templom leltárkönyve alapján:

1. 8 változatú csúszkás rendszerű orgona 1837-ből.
2. Az elrabolt magyar nők gyalázatát ábrázoló freskó töredéke a nagy karzat alatt, a templom északi oldalán.
3. Szent László megmenti az elrabolt magyar leányt. Freskó.
4. A damaszkuszi út. Freskó a templom déli oldalán.
5. Az igazság mérlege. Freskó a déli oldalon.
6. Három apostol. Freskó a déli oldalon.
7. Petki Mihály sírköve.
8. Sírkő 1586-ból.
9. Sírkő.
10. Szószék koronája 1759-ből.
11. Templomi padok 1790-ből.
12. Úrvacsorai asztal 1867-ből.
13. Szürke posztó szószék takaró 1792-ből.
14. Zöld karton szószék terítő 1872-ből.
15. Időette fehér pohár terítő. Nagyon régi.
16. Fehér-ezüstös szegélyű terítő – Nagyon régi.
17. Szüette fenyőfaláda a templom padlásán a kegyszerek részére.
18. Festett láda a kegyszerek részére, a templom padlásán.
19. Ón tálca. Több száz éves.
20. Ezüst tányér 1787-ből.
21. 3 darab nagyon régi fakupa.
22. Ón kancsó – nagyobb. Pár száz éves.
23. Ón kancsó – kisebb. Pár száz éves.
24. Aranyozott ezüst pohár 1787-ből.

25. Kisebb ezüst úrvacsora pohár. 3-400éves.
 26. Régi keresztelő pohár.
 27. Ezüstnyelű kés 1787-ből.

A vártemplomban található műemlék-tárgyak
 története és leírása:

1. Az orgona.

A kis kar, vagy ahogy az írások nevezik a „chorus” 1800-ban épült, a templom délkeleti oldalán. Nincs írásos bizonyíték, de feltehető, hogy ez a kar egy kezdetleges falusi orgona részére készült, amit 37 évi szolgálat után a mostanival kicseréltek.

Az orgonát 1837-ben a szemerjai Serester Dávid készítette. Épen maradt értékes rövidoktávós hangszer. Homlokzata két részre osztott, és galambbal, urnákkal, lanttal, és két trombitával díszített.

1841. augusztus 4-én a presbiteri gyűlés szabályozta a kis karba való feljárást, mert a karba feljáró fiatalok az orgonára tették bundasapkáikat, és a nehéz kalapok súlyától az orgona „erősen megromlott.”

1918-ban fém sípjait kiszerezték, és hadi célokra használták fel. Ez az orgona minőségén nagyon sokat rontott, mert néhány változat kimaradt a zengéséből. Az első világháború befejezése után a hívek több alkalommal adakoztak az orgona kijavítására, sőt egy alapítványt is létesítettek „orgona alap” címen. 44.000 lejre, azaz két pár ökörnek az ára fel is szaporodott, de az 1935. évi javítás nem hozta meg a várt eredményt, (ezt Molnár Aladár végezte), a végleges javításra Török Mihály lelkeszsége idején került sor 1946 - 1947 -ben, amikor véglegesen pótolták a hiányzó sípokat, kicserélték a szélszekrényt, és az egész orgonát kijavította Boda József. A javítás 45.000 lejbe került, amit szintén adakozásból gyűjtöttek össze, mert a régi orgona alap a háború alatt teljesen megsemmisült.

2. Freskó

A templom északi és déli oldalán. Az egész sorozat 1419-ből való, melyet felirat igazol:

„1887. július 10-n egyházkebli ülés tartatik.

A templom újra meszelése s padok megfestése alkalmával a templom belső falán, az éjszaki és déli falon régi festészet fedezettett fel. 1888. június 17-én a Magyar Tudományos Akadémia felkéri a székelyderzsi eklézsiát, hogy a felbecsülhetetlen értékű freskókat az utókor számára őrizze meg. A presbitérium szívesen vállalkozik erre.”

A képsorozat első képének ezt a címet lehetne adni: „A kunok által elrabolt magyar nők megbecstelenítése.” Ebből a képből, mely a nagy kar alatt van, csak egy kis töredék maradt meg, a többi részét megsemmisítették a későbbi építkezések és javítások. A hajó északi falán a Szent László

„De az nyluan ualo hazukság,
 mert László királ ideibe soha
 ide Tataroc nem jötenec rab-
 lani.”

Benczédi Székely István
 Croninica az vilagnac
 jeles dolgairol.
 Krakkó, 1559.

legenda folyamatos falképsora húzódik. A Szent László legendát öt egymásba folyó jelenetben festette meg a művész. A megszakítatlan jelenetsor kezdőképe a vágató lovakkal a „Felvonulás” és az „Ütközet”, s ebből bomlik ki szervezen a „Kunok üldözésének” mozzanata: három vágató ló látszik, alattuk egy letaposott ló fara. Ezt a csoportot László vezeti, illetve ez folytatódik a második jelenetben, ahol László üldözi a kun lovast. E két jelenetnél a lovak patái a keretszegélybe és olykor alája is lenyúlnak. A harmadik kép a „Párviadal”, László birkózása a kunnal. A küzdők állva összefogódnak, a lány László bárdjával a kun lábára csap, a két ló pedig a háttérben marakodik. A negyedik jelenetből (a kun lefejezéséből) csak László alakja maradt épen. A legenda záróképe a „Pihenés”, a megmentett leány a pihenő király fölé hajlik. Az egész falképsor felső fele csonka, mivel a hajó késő gótikus hálóboltozatának építésekor belevágták a gyámköveket és a bordaindításokat. A legenda jelenetei mögött egységes sötétkék háttérrel találkozunk, melyet csillagszerű virágszirom-motívumok töltenek ki. A színezés vörös, kékesfekete, sárga és fehér.

A Szent László-tisztelet az egész korabeli Magyarországon kimutatható. Erdélyben 12, a magyar Alföldön 26, Felvidéken (ma Szlovákia) 22, a Dunántúlon 31 Szent László legenda-ábrázolást ismerünk.

A derzsi határban található László hegye is Szent Lászlónak állít emléket.

Utána következik: „Pál apostol a damaszkuszi úton” c. freskó, ezen Sault három lovas vitéz kíséri, a középső, sisakos vitézt V. Dragut a festő önarcképének tartja. Az egyik lovas kezében zászló, rajta minuszkulás felirat (kiegészítve): „HOC OPuS FECit De PINGERE SEU ProePARARE MAGistER PAULuS FILiuS STEPHANI De UNG ANnO DomiNI MillessiMO CCCmO X NONO. SCRIPTUM SCRIBEBAT ET PULCHRAM PUELLAm In MENTE TENEBAT.” A lovasok felett a Sault megtérítő Krisztus, előtte a földre bukó lován előre hajló Saul, S. PAULuS felirattal a glóriáján. Vele szemben áldásra emelt kézzel az őt majd megkeresztelő S. ANANIAS, amint a glóriája feliratából is kiténik.

A diadalív mellett a három püspökszent látható, alakjukat egy később készített félköríves lezárású vakfülke csonkította meg. Gyöngyosor glóriával övezett püspöksüveges fejük mellett minuszkulás betűkkel nevük is fel van írva, de az első. és legépebben megmaradt, és könyvet a kezében tartó alaknak a neve elpusztult, a második glóriája mellett a S. SATH felirat, a harmadiké mellett, amelynek csak páztorbotja és glóriája egy része maradt épen S. KHILIANS felirat olvasható.

A melllette lévő faliképen Szent Mihály páncélos alakja áll, jobbában dárdát, baljában mérleget tart, melynek serpe-

Egy 1352-ben, illetve 1360-ban kelt krónika így írja le az említett eseményt:

„Ugyanezen a napon László herceg meglátta, hogy egy nagyon szép leánnyal maga mögött az egyik pogány lován elszökik. Sietve felült Szög (Zug vagy Zaug) nevű lovára (a név világosbarnát jelent), de nem tudta elérni. Akkor odakiáltott Szent László a leánynak, és mondá: „Ragadd meg a hitelent az övénel fogva és bukj véle a földre.” A leány megtette. Ekkor László a szent herceg megsebesítette a földön fekvő pogányt és meg akarta ölni. Akkor felpattant a pogány és sokáig birkózott Szent Lászlóval: olyan sokáig, hogy a leány szekercével lesújtott a pogány egyik lábára, hogy az elesett. Ekkor László a hitelent a hajánál fogva tartotta: a leány lesújtott a nyakára. Tehát így mentette meg a király és a herceg a leányt a fogságból és örömmel hazamentek.”

Ez a történet későbbi krónikákba is belekerült, sőt változatait ismerjük az orosz évkönyvekből, és ismert román és szerb változata is.

nyőjében az ítélet alatt lévők kuporognak. A hátteret az arkangyal nagy, kiterjesztett szárnya alkotja.

A Szent László legenda után, világos keretvonallal elválasztva egy különálló kép töredéke látható, rajta két, egymás felé forduló női szent alakja áll, mellettük pedig egy fehér szakállú férfiszent.

A templom faliképeinek legszakszerűbb leírásához adjuk át a szót László Gyula professzor úrnak:

„A mai unitárius vártemplom freskóit a hajó északi falán 1419-ben Ungi István fia megrendelésére festették. A történet ferde hálókeretbe illeszkedő, csillagos, virágmustrás háttér előtt játszódik le. Hogy ez pusztán díszítés lenne-e, mint többen gondolták, vagy valóban a csillagos ég képzetét akarja kelteni, mint például a Képes Krónika miniatúráin, ezt eldönteni nem tudjuk. Netán szőnyegmintát utánoz. Annyi nyilvánvaló, hogy kivágott karton-, vagy bádog sablonnal készítették, de ez még semmit sem árul el jelentéséről. A képsor eleje hiányzik, a lemálló részeken kellett volna a csatának lennie, de itt nem ez volt, mert a lovak mind Szent László nyomában vágatnak, tehát csak a magyar seereget ábrázolhatták. A lovak patái alatt egy letiport, hálós farhámú ló töredéke látható. Szent László lova – ugyanúgy mint a kuné – majdnem „röpülő vágásban” száguld. Pompás erővel megrajzolt feje, szép hullámjátékkal fodrozódó sörénye és anatómiailag hitelesen tagolt lábai, arányos teste mellett érdekes ellentmondás a kicsavart perspektíva, ugyanis – akárcsak a kun lova – mind szügye, mind fara felénk fordulva látszik. Az ábrázolás egyébként hallatlanul pontos: a két lovon hálós, veretes farhám van és a festő például a nagyszíjvégeket is pontosan jelölte. Még érdekesebb a két kengyel: Szent László kengyele egyenes szárú, nyugati kengyel, a kuné íves, nomád kengyel. Ilyen pontosság mellett feltűnő például, hogy Szent László csontkorongos díszű nyerge nem egyforma a vágató lovon és a kikötött lovon. Az előbbin a kápa behajó szárnyai inkább a lovagi nyergekre emlékeztetnek, míg a nyugodtan álló lovon az ugyancsak csontkorongos díszű nyereg egész szerkezete a magyar nyergek jellegzetes keleti kápa- és nyeregdeszka építkezését mutatja. Szent László páncélja mindegyik jelenetben egyforma: koronás feje szabadon, védelem nélkül áll, öt oromdíszes (tehát feltehetően tíz díszű) gyöngyös koronája abroncskorona. Felsőtestét és karját könyökig láncpáncél fedi. A láncpáncél a felsőlábszárig ér, amelyet mellvért borít. A hastól lefelé lemezpáncél védi a testet. Szent László karján könyökvédős vért, kezén páncélkesztyű, a derekon alul lévő gyöngykeretes veretekkel sűrűn díszített öv inkább csak dísz. A lemezpáncél alól bukkan elő a lábvért térdvédővel és a láncpáncél saruval. Lábán hosszú szárú csillagos sarkantyút visel. Lehetséges, hogy két lábát is a vért alatt láncpáncél védi, és a két saru ez esetben nem len-

ne egyéb, mint a lábfejeket borító láncpáncél. Említsük még meg, hogy övéből hosszú tör csüng le.

Hasonlóképpen pontos és a steppei viselet hiteles ábrázolása a kun öltözete és fegyverzete. Csúcsos süvege alól két varkocsba font haja borul a vállára. Bő redőjű kaftánját a derék felett öv fogja össze, karján feltúrta a kaftánt és kilátszik a a karjára tapadó alsó, testéhez simuló ruhája. Övéről jobb oldalt pompás, gyöngyökkel kirakott, lecsapható fedelű nyíltegeze függ le, bal oldalt pedig lapos, varrott ijtegeze és szablyája. Mindez pontosan így van a történeti nomád népeknél.

Ez az ábrázolás egyenrangú hitelű a legjobb kelet-turkesztáni ujjur falképekkel. Az egyetlen ami váratlan, hogy a kun is csillagtarajos sarkantyút visel.

Szent László jobbával vállon ragadja a kunt, páncélkesztyűs baljával a torkát szorongatja, a kun pedig derékon ragadja a királyt. A király szőke szakállú, bajuszos férfi, a kunnak sötét haja és varkocsa, pödrott bajsza van és szájából lángot okád a szentre. (Gondolhatnánk vérfröcskölésre is, de a szepesi lándzsások területén levő példák szerint a kun szájából láng vagy démon bújjik ki, így valószínű, hogy itt sem vér fröcsköl a szorongatott torokból.)

Az elrabolt leányról voltaképpen csak a küzdelem jelenetében kapunk képet, mert a rabló kun mögötti kép erősen mállott.

Itt kibontott, hosszan hullámzó hajú teremtest ismerünk meg, aki bárdjával pontosan a kun bal lábának horgasinába vág. Megjegyzendő még a lovakhoz, hogy mindkét ló foltos. Szent Lászlóén halavány fehér foltok vannak, míg a kun lován is világos foltok enyhítik a sötét alapszínt.

Bár a pihenés jelenete is nagyon rongált, de világosan látható, hogy a király mögött ott van leszúrt lándzsája. A király szőke haja szinte példázza a győri herma hajviseletét, a föléje hajló leány pedig mind jobb, mind pedig bal kezével a haj tincsei közt motoz. A leány felül testhez simuló ruhája a csípő alatt ráncos lesz, szinte hogy „berakott” (ez különösen a küzdelem képén látszik jól.)

Összefoglalva e pompás falfestmény jellegzetességeit, azt kell mondanunk, hogy nem mindennapos képességű mester munkája, aki biztos kézzel és jól rajzolt, ember- és lóalakjainak bonctani hitele képzett mesterre vall. Témáját alaposan ismerve olyan hitelességgel ábrázol, hogy fel lehet használni akár az egykori lovagi páncélzat, de még inkább a nomád kun viselet bemutatására. Ez kétségtelenné teszi, hogy tapasztalatból dolgozott. Nem mintakönyvek félretett formáit ismételteti, hanem a maga által jól ismert világban mozog.

Néhány szót a freskó keltezéséről. Általában elfogadják az ugyanezen a falon lévő, Saul megtérését ábrázoló freskót a keltezés alapjául, amelyben az egyik kísérő zászlót tart a

UNITÁRIUS LELKÉSZI
HIVATALTÓL – SZÉKELY-
DERZS 82-1964.

Kedves Tanár Úr!

Kérésére tisztelettel közlöm a sírkövek mérési adatait:

1. Petki Mihály sírköve csíki fehér márványból, 1572-ből: 22 x 88 x 198 cm

2. Petki Jánosné: Kornis Kata sírköve csíki fehér márványból: 22,5 x 87 x 118 cm

3. Pálosi Cseffei sírköve faragott kőből, 1587-ből: 18 x 40 x 78 cm.

Amennyiben a feliratok teljes szövege is érdekelné a Tanár urat, szívesen küldöm.

Székelyderzs, 1964. július 3.

Teljes tisztelettel:
Török Mihály lelkész

kezében, s ezen a következő felirat olvasható: Hoc opus fecit depingere seu preparare magister Paulus filius Stephani de ung anno domini millesimo quadringentesimo decimo nono: scriptum scribebat et pulchram puellam in mente tenebat.”

3. Síremlékek.

Petki Mihály sírköve, mely sokáig a kántori lakás lépcsőjéül szolgált, s melyet 1880-ban a templom déli cintermében helyeztek el. A sírkő-faragás remekműve, „ikertestvére” legközelebb a házsongárdi temetőben található. A derzsi kő felirata:

PETCHIUS ECCE IACET RIGIDA SUB MOLE
MICHAELL
POSTUBI IAM VITAE DEBITA FINIS ADEST.
BATHORIES PLACUIT MATURIS FIRMIOR ANNIS
PRICIPIBUS QUORUM NUMINE FULTUS ERAT,
COGNATIS CHARUS FUERAT IUCUNDUS AMICIS,
OFFICYS SUMMUS DEMERUITQUE VIROS.
ASTREAM DONEC VIXIT TELLURE COLEBAT
ATQUE INOPTUM LAPGA DAMNA LEVABAT OPE.
POSTMODO LAMQUE VIRI FLORENS AETATE
VIGEBAT
LUSTRAQUE SEX ANNIS VICERAT ILLE TRIBUS
CHRISTUS QUINCENTOS ET MILLE PEREGERAT
ANNOS.
ATQUE OCTO DIGES ET SUPER HOSCE DUOS
BIS SENŌ RADIAN SEPTEMBER FULSERAT ORBE.
IMPIA CUME EATI LICIA PARCA SECAT
CUIUS CLARA VOLAT TOTO IAM FAMA SUB ORBE.
HUNC MOERENS LACRIMIS POSTERA TURBA VO-
CAT
PIGNORIBUS CONIUN CARISSIMAE QUINGUE RE-
LICTIS
QUEM FLET ET ACTERNUM CUPIT ESSE POLUM
IOANNES PRIMUS FRANCISCUS DEINDE SECUN-
DUS
TERCIA, MATRIS HONOS, NOMEN IUDIT HABET
ANNA, RUDICICIAE CUSTOS PIA. QUARTA VOCA-
TUR
DULCIS IMAGO MATRIS ROSTERA MARGIS EST

Petki Mihály Petki János édesapja volt, és feltételezhetően a templom alatti kriptában temették el.

(Lehetséges, hogy az Úr asztala alatti mentőfolyosó tulajdonképpen a templom kriptája?)

A templom nyugati cintermében van egy törött sírkő, melyen egy önvérével táplálkozó pelikán látható. Ez a sírkő Petki Jánosné, született Kornis Kata sírköve, az alábbi felirattal:

GENEROSO DOMINO BENEDICTO ... ET SENIORI,
PACIS ET BELLI LAUDIBUS INSIGNI OB PRAE-
CLASQUE EJUS VIRTUTES PRINCIPIBUS HUIUS
REGNI TRANSILVANIAE PERCHARO, A. D.
MDLXXVIII AETATIS VERO SUAE LXI, PLACUIT IN
D-NO OB DORMIENTE GENEROSA D-NA CATHERI-
NA PETKI.”

Ugyancsak a nyugati cinteremben van egy egészen kicsi,
töredezett, nehezen olvasható sírkő, mely egy Cseffej nevű,
Pállosról származó ember síremléke:

EPITAPHIU...
GENEROSI DNI C...E
HV/TH...ET...
DIS MARTIS S ...II...TE
SPES.MAXIMAP/A/T/R/IS
PESTIFERA EXINCTA
EST MORTE ENELIA ROS
A.HI./C/...A.CASTA CUIUS
SITA CORPORIS OSSA
QUIESCAT SPIRITUM
AT IN.PALOS TRADIDIT
MDLXXXVII SEPTA

4. Szószék–korona.

Művészi faragású és díszítésű festett, 1759-ben készítette Bartha Mihály és neje Dénes Judit.

5. Templomi padok.

Összesen 68 darab van. Ebből 34 a férfiaké, és 32 a nők részére. A padok beállítása előtt a templomi székek rendetlenek és elhanyagoltak voltak. 1789-ben Lázár István püspök a vizitáció alkalmával szóvá tette, hogy a padokat újjal kellene kicserélni, és azokat rendezni kellene, olyanformán, hogy a nőket és a férfiakat külön padosorokba lehessen ültetni. A régi padoknak újra való kicserélése nem ment minden bonyodalom nélkül, mert mindenkinek meg volt a maga ülőhelye, és mindenki ragaszkodott is hozzá. Ezért úgy határozott a presbitérium, hogy a családok önköltségükön készíttessék el az új padokat, és ki mennyit fizet, olyan padra tarthat igényt. Aki a legtöbbet fizeti, az első sorba ülhet, s aki a legkevesebbet az a legutolsóba. A befolyt összegből az Egyházközség egy asztalossal megcsináltatta a padokat, és azokat ki is osztotta, és ki mondta, hogy minden család-tag csak az ő családjának padjába ülhet. A padokat 1790-ben helyezték el a templomban, úgy ahogy ma is állnak. A régi törvény ma is érvényes! Mindenki a maga családjának padjába ül. Az idegenek részére 5 padot tartanak fent: „papszéke”, ebbe csak paláttal lehet helyet foglalni, „papné széke”, ide csak papfeleség ülhet, „úriemberek széke”, valamint az „idegen férfiak és idegen nők” széke.

Az a szokás, hogy a házasságkötés után a család legidősebb tagja bevezeti a fiatal férjet a családi padba és a fiatal asszonyt a család legidősebb asszony-tagja is szintén a családi padba. Az esküvő szombaton van, és a padba való bevezetés másnap, vasárnap történik meg, amikor a fiatalok egybekelése a szószékről kerül kihirdetésre.

6. Úrvacsora-asztal.

A művészi értékű asztal kerek lapja levehető. Alatta tartották az úrvacsorai terítőket, amelyek most a templom padlásán lévő ládában vannak elhelyezve. Az asztal fenyőfa, nyolc karja van, csüngőkkel. Az alján ez a felirat olvasható:

1867 DERS BODOR MÁRIA, BALLOK MIHÁLY,
BARTHA ZSIGMOND, CSUKOR JULIÁNNA, PUSZTAI
GYÖRGY, KOVÁCS REBEKA, DÉNES ISTVÁN.

7. Úrasztali terítők.

Szürke, keskeny posztó takaró ezzel a felirattal:

ANNO 1792 ID. ISTVÁN FERENC FELESÉGÉVEL
BARTHA ZSUZSÁVAL ADTÁK.

Zöld karton terítő. Bán Mihályné, Imre Julianna adománya 1872-ből.

Időtte fehér pohár terítő. Készítésének ideje ismeretlen, de nagyon régi lehet.

Fehér, ezüst szegélyes terítő. Nagyon régi.

8. Szüette fenyőfa láda

A templom padlásán található, a takarók és a terítők tárolására szolgált. Egyszerű munka. Elhasználódottságából ítélve több száz éves.

9. Festett, tulipános láda a kegyzerek részére.

A templom padlásán áll. Régi láda, a székely bútorfestészet fénykorában készülhetett.

10. Kerek ón tálca.

Semmilyen felirat vagy díszítés sincs rajta. Több száz éves lehet.

11. Ezüst tányér

1787-ből származik, ezzel a felirattal:

A DERSI UNITÁRIUS ECCLESIA KÖLTSÉGÉVEL KÉSZÍTETETT ANNO 1787. A.B.

12. Fakupák bor részére.

A kisebbik elhasadt. Díszes készítésű, furfangos módon készített kupák, melyek közül az egyik még ma is használatos. Készítésük ideje ismeretlen, mert semmilyen felirattal nem bírnak, de nagyon régiek lehetnek.

13. Egyszerű, nagyméretű ón kancsó.

Írás nincs rajta, több száz évesre becsült.

14. Kis ón kancsó.
Írás és jegy nélkül, igen régi lehet.
15. Aranyozott ezüst pohár.
Felirata:

A DERSI UNITÁRIUS ECCLÉSIA KÖLTSÉGÉVEL CSINÁLTATOTT 1787-BEN.

16. Kisebb ezüst úrvacsorai pohár.
Talpában „G.H.” betűk. Szép ötvös munka, évszám nincs rajta, de feltehetően az 1600-as években készülhetett.
17. Fedeles ón keresztelő pohár.
Fedelében „X/H.I.” felirat. Feltételeken a boros kancsókkal lehet egyidős.
18. Ezüstnyelű kés.
A felirata:

A DERZSI UNITÁRIUS ECCLÉSIA KELTSÉGÉVEL KÉSZÍTETETT A. 1787.

19. Szószék.
A régi és az újabb templomrész találkozásánál épült az északi oldalon. Egyidős lehet a templom újabb részével.
20. Ablakok.
A templom padlásán pár régi ablak található, ezek lehetnek a templom első ablakai. Kis, hatszögletes íólm rekeszből készültek. Egypár rekeszben még az eredeti üveg is benne van, köztük színes üveglapok is.

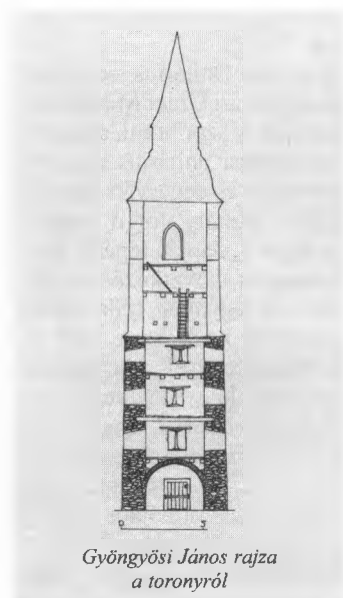
A TORONY

A templomtól teljesen különálló építmény, mely csak a várkerítéssel épült össze. Ez is azt bizonyítja, hogy a torony is szerves részét képezi a templom védelmi rendszerének.

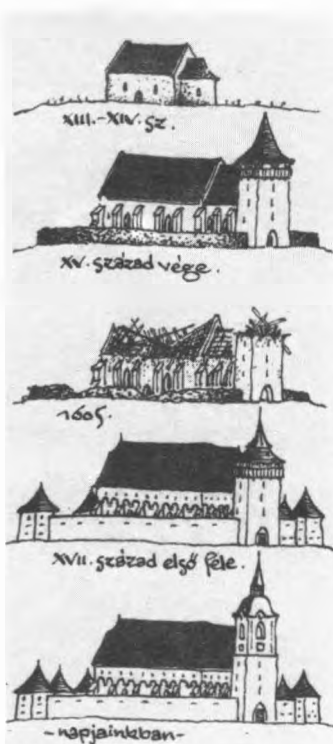
36 négyzetméter területen fekszik, és 38 méter magas. Ebből 12.30 méter a régi építmény, 10 méter az újabb építmény, és 15.70 méter a földémszerkezet a villámhárítóval együtt.

A párkányzat 12.30 méter magasságban keretezi a tornyot E magasságig vastag, lapos kövekből építették, ez a torony ős-része, mely egyidős a várkerítéssel és a templom első épületével. Ezen felül a torony fából épült és tornáccal volt ellátva, száz mintára.

A torony az egyik ostrom alkalmával leégett, egészen a kőből épült alsó részig. Az égés Petky János idejében történt, amikor az erdélyi hadak főgenerálisa Gyulafy László betegsége miatt 1605-ben Petky Jánost nevezték ki helyébe. Megbízták azzal is, hogy a székely hadakat Udvarhelyre vezesse, és a hadsereg felszereléséhez tartozó ostrom-ágyúkat

Gyöngyösi János rajza
a toronyról

Gyöngyösi János rajza

Az építkezésről szóló szerződés a következőképpen hangzik:

A derzsi Unitárius ecclezsia és segesvári Graef Mihály között, mely szerint mi, alulírottak a dersi unitárius ecclesia presbiter és segesvári építész Graef Mihály folyó évben, mártius 5. napján lépénk egymással a következő egyezményre úgy mint célja lévén ecclezsianknak törpe tornyát közegyetértéssel oda határozandánk, hogy emeltessék az öt német ölfallal, szarvazatja is más alakban építtessék, úgy mint a szászdályai templom szarvazatja formájára bádoggal fedve. Az építés kezdetét ez év május végére, vagy

elszállíttassa. Ezeket szerette volna megszerezni Rác György, Básta seregének főparancsnoka. Csonka János vezetésével sereget küldött Petky János ellen, de ez a sereg csúfos vereséget szenvedett. Ezért bosszúból Csonka János Derzsre tört. Feldúlta a Petky család kastélyát, megostromolta az erődítményt, és azt fel is gyújtotta. A toronyban lévő harangot a meg nem szerzett ágyúk helyett magával vitte. A támadás hírére Petky egyik kapitányát küldte Csonka üldözésére. Az üldözők az erkedi völgyben érték utol a rablókat. Véres bosszút álltak, a Csonka-féle sereg minden katonáját levágták, Csonka Jánost pedig Székelyderzsben kivégezték. A harang azonban a menekülők elő-védjénél volt, és ezzel sikerült égerutat nyerniük.

Petky János a következő évben, 1606-ban saját költségén újrafedette a templomot. Ez az új fedélzet szintén fából épült, zsindellyel fedve. Olyan nagy kapu készült, hogy szekérral is át lehetett rajta hajtani. Ezt a tényt igazolja a torony délkeleti bejáratánál látható, boltíves, befalazott kapuzat. A bejárat a toronyhoz épített, lépcsős tornácon keresztül történt és történik. A kapualjba deszkából összeácsolt csatorna nyílik, melyen keresztül ostrom esetén forró víz vagy szurok volt önthető az ostromlókra. A keleti oldalbejáró vaspántos ajtajának lakatja mestermunka.

Petky János a tornyot a régi formájában javíttatta ki. A falu lakossága szaporodott, terjeszkedett, és nem mindenható hallatszott el a harangszó, ezért 1868-ban elhatározták, hogy a tornyot 10 méterrel megemelik.

A munkálatok még ugyanabban az évben megkezdődtek, de a tetőzetet csak a következő év tavaszán fejezték be. Az építkezés nem kőből, hanem téglával történt.

A torony alsó részében még mindig lehet látni az 1605. évi tűzvész nyomait, ugyanis a torony oldalában nagy ék alakú lőrések vannak, amelyeknek felső felében rövid cserfák voltak beépítve, mert nem bolthajtással volt megoldva a nyílás-szerkezet.

Ezek a fák nem égtek el teljesen, csak megszenesedtek, de máig is a helyükön vannak.

A régi szarvazat gerendáinak ez volt a felirata :

TURRIS HAEC VIVENTE LUCA ORMÁN PASTORE EJUS DE LOCI RENOVATA EST AN. DO. 1606. FLOREBAT E.G.AC GEN. JOHAN PETKI JUDEX REG. CAPITANEUS JOCIUS SICULIASAN.DO. 1606.

A torony javítással egyidőben készült az új harang is:

JOANNES PETKI REGNI TRANSILVANIAE CANCELLARIUS ET SICULORUM GENERALIS CAPITANEUS M. PAULUS NEIDEL PROPTERUTILITATEM ME FIERI FECIT. AN. DO. 1607 MENSE AUGUSTI 21.

Az új torony építésében résztvett ácsok neveit a mai harangszék gerendájába vésett felirat örökítette meg:

N.A. GYÖRGY, PÁL ELEK 1868-DIK ÉVBEN, IMRE JÁNOS 1868, MÁTÉ GYÖRGY 1868.

Feltételezhetően a támpillér nélküli torony a templom-erőd legkorábbi részeként kapubástyának épült.

A torony ablaka, és karzata 1883-ban készült Bán Mózes kurátorsága idején. Az ablakkorlátba vésvé találtam az alábbi feliratot:

TSINÁLTA BAN MOSES KULRATORSAGABAN 1883-BA.

A megemelt toronyban már többet használták a már messzire konduló harangot. 1871-ig ugyanis az volt a szokás hogy déli harangozás csak Szent György napjától Szent Mihály napjáig legyen, de az új rendelkezés szerint minden délben harangozni kellett.

A toronyban kezdetben nem volt villámhárító, a jegyzőkönyvek szerint 1902-ben egy vihar alkalmával az éppen a vihar elé harangozó is áldozatául esett egy villám-csapásnak. E szomorú eset után látták el villámhárítóval a tornyot.

A torony fedélzete 1943-ban javításra szorult Török Mihály lelkészsége idején, mert a bádoggal fedett tető kilyukadt, és elkorhadtak a koszorúfák.

1952-ben a román állam anyagi segítségével lehetővé vált a bádoggal fedett tetőzet alapos javítása. Ezt a munkát egy Derzsi nevezetű udvarhelyi bádogos végezte el.

A toronyhoz tartozó műemlék-tárgyak leltára:

1. A nagy harang 1607-ből.
2. Öt darab falépcső 1606-ból.
3. Harang-állvány 1606-ból
4. Torony óra az 1800-as évek végéről.
5. A toronyhoz szolgáló feljáró 1868-ból.
6. Bejárati ajtó 1606-ból

A toronyhoz tartozó műemlék-tárgyak története és leírása.

1. A nagy harang.

Elődjét 1605-ben Csonka János a toronyból leemeltette, és elvitette. Az elrabolt harang helyett Petki János saját költségén 1607-ben újat öntetett. A harangot itt helyben Derzsből öntötték.

A meglevő nagyharang mellett volt egy másik harang is, amit az első világháborúban hadi célokra elrekkviráltak. Ez volt a felirata: CRISTOPH BUCI 1647.

június kezdetére határozzuk úgy, hogy a torony építés ez évben végeztessék be. Ezen építést felvállaló segesvári építész Graef Mihály 1.100 Fr., azaz egyezer száz forint és 60 köből tiszta, és 6 köből elegybúzáért és 120 köből zabért.

A hagyomány szerint Petki János ebbe a harangba minden arany és ezüst „marháját” beleöntette, és azért lett olyan szép hangú, hogy szava Udvarhelyig is elhallatszott. Ma már nem olyan éles a hangja, hogy az udvarhelyiek

is meghallhassák. Ennek okát a szájhagyomány így adja elő:

A harang szava zavarta a környékbeli harangok szavát, ezért közkívánatra úgy határoztak, hogy a harangot bekenik fekete kecske tejével, ami letompította a harang erős csengését olyannyira, hogy ma már csak a falu határában hallatszik.

Ezt a harangot Butzi (Butsi) Chritoph öntötte. Az 1627-ben öntött harang, mely Neidel Paulus brassói műhelyéből került ki, mentesült a beszolgáltatás alól. A harang-rekvirálás 1916. október 17-én történt, a nagyszzebeni cs. és kir. Katonaparancsnokságának Építésügyosztálya által, az Sz.XII 1819 sz. jegyzőkönyv alapján, melyben igazolják kettő darab harang átvételét 389 kg összszúlyban.

Az egyik beszolgáltatott harang körirata ez volt:

AZ EGY IGAZ ISTENNEK, AZ ÚR JÉSZUS ÁLTAL A SZ: LÉLEKBE VALÓ TISZTELETÉRE A DERSI UNITARIA EKKLÉSIA KÖLTSÉGÉVEL ÖNTETETT 1824. SEGESVÁRI GOTTSLING DÁNIEL HARANG ÖNTŐ ÁLTAL.

Az első világháborúban elvitt harang helyébe az egyházközség 1923-ban közadakozásból 354 kilogrammos harangot vásárolt.

A segéd harangozó kötelességei 1867-ben:

1. A kicsiny haranggal minden nap kétszer harangozni, tudni illik: Sz. Mihály naptól fogva Sz. György napig hajnalban 4 órakor és este takarodóra, Sz. György naptól fogva pedig Sz. Mihály napig délben és este.
2. Midőn az itteni szokás szerint az erőss idő ellen harangoz a rendes harangozó.
3. Minden isteni tisztelet alkalmával köteles az orgona fűvőját nyomni.
4. Köteles a körleveleket Udvarhelyre és Sz. Keresztúrig elhordozni

A főharangozó szerződése 1916-ból:

Kötelességeik:

Az egyházközségnek:

1. Terhes-felhős időben fő- és segédharangozó a régi szokás szerint harangozzanak.
2. Fő- és segédharangozó 12 napig az esztenán (a) kosarat forgassák.
3. Télen a hó kihordásnál segédkeznek, tavasszal és ősszel a templom fala mellett 2 méternyire a fűvet kapával kivágják.
4. A fő harangozó örködik, hogy a szuszékok alá vagy fölé víz ne folyjon.
5. A segédharangozó minden istentisztelet alkalmával az orgonát fűtatja.
6. Minden hét szombatján a templomot közösen megseprik és a padokat letörlik.
7. Mindennap reggel, délben és este pontosan harangoznak. A déli és esti harangozás a segédharangozó kötelessége. A harangozás idejét a lelkész, távollétében a kántor állapítja meg.

8. A főharangozó minden reggel felhúzza a toronyórát.
9. A szomszéd Muzsnába és a filiákba, amikor sürgős, a hivatalos leveleket elhordozza a segédharangozó.
10. Apróbb munkálatokban papi vagy mesteri háznál a gondnok rendeletére segédkezet nyújtanak, úgyszintén kepe- és fa hordáskor segédkeznek.
11. A kastélybeli károkról a fő harangozó felel, akinek különös kötelessége a bástya törvények szoros betartása és betartatása.

Papnak és kántornak:

1. Belsősegre felügyelnek azok távollétében.
2. Örlésüket elvégezik.
3. Szénájukat behordják, vagy helyébe megfelelő munkát teljesítenek.
4. A kenderesi földeket megtrágyazzák, megszántják és bevetik.
5. Papnak minden héten egy napszámot tesznek, vagy helyébe más megfelelő munkát teljesítenek.

Javadalmazásuk:

1. Kepehordás alkalmával minden egész béres 8 kévét, minden félbéres 4 kévét ad búzából és zabból egyaránt, vékások 2 kupa búzát, napszamosok 1 kupa búzát adnak. Ezen fizetést a fő és segédharangozó megfizetik egymással.
2. Minden ősszel kepe favágatás után 1-1 terü fát kapnak.
3. Haszonélvezik a harangozóknak eddigelé használatában lévő földet.
4. A főharangozó a kastély őrzéséért külön kap minden egész szuszék után 4 kupa gabonát, fél szuszék után 2 kupával, negyed szuszék után 1 kupával.

Székelyderzs, 1916. dec. 29-én.”

A harang-láb 1607-ből való.

Egyik fáján három név áll – talán az építő ácsok nevei: PITHO JÁNOS, GHEORG CZUKOR. PETR ORMANI, a harangláb még ma is használatban van. Ez a munka Ormányi Lukács tiszteletes úr idején történt.

Falépcsők.

Durván ácsolt alkotmányok, 1606-ból. Egyetlen vas szeg sincs bennük, nagy fok-közökkel készítették. Ma is használják.

Toronyóra.

1882-ben vetődött fel a torony-óra szükségességének gondolata. Vállalkozó is akadt rá, egy Csomor József nevű kovács. Az órát a falu közadakozásból 1894-ben készíttette el, de csak nyolc évig működött, mert az 1902-es villámcsapás a szerkezetet teljesen összezúzta. Végleges és teljes kijavítására csak 1955-ben, Török Mihály lelkeszsége ide-

jén került sor, és ami egyedülállóvá teszi ezt az eseményt: az óraszerkezetet Csomor József unokája, Csomor Károly javította ki.

Torony feljáró.

1868-ban épült a torony nyugati oldalán. Oldala deszkázott, alapzata boltíves fa-szerkezet, két oszlopra támaszkodik, mindkettő hatalmas köre támaszkodik.

A torony kapuja.

Cserefa hídlásokból ácsolt, belülről torlasz-rúddal és la-kattal záródik. A torlaszrúd egy falba vésett perselybe illeszkedik.

A harangozó ház.

Az 1871-es határozat – miszerint a déli harangozásnak egész évben meg kell delente történnie – tette szükségessé a harangozó házat. Olyan harang-szerkezetet kellett készíteni, amely segítségével a várkerítésen kívülről is meg lehetett szólaltatni a harangot. Abban az időben is két harangozót alkalmazott az egyházközség, de csak az egyiknek – a kastélyórnek – volt kulcsa a várkertbe való bejutáshoz, holott a déli harangozást a segéd harangozó végezte. A kérdést úgy oldották meg, hogy csiga segítségével kivezették a harangkötelet a falon túlra, hogy onnan, a külső délkeleti oldalról is meg lehessen szólaltatni. Hogy a járókelők, a játszó gyermekek vagy az állatok a harang kötelét ne tudják meghúzni, és ezáltal a szokatlan időben történő harangozással riadalmat kelteni, ide egy harangozó házat építettek zárható ajtóval. Innen harangoztak minden délben és este. Az építmény fából készült, és állandó rongálásnak van kitéve. Itt van elhelyezve a villámhárító földvezetéke is. A ház ma nincs használatban.

A VÁRKASTÉLY

A várkerítés 1.852 négyzetméter területet határol. A várkerítés a toronyra támaszkodik, és a toronybejárat egyben a kastélykert fő bejárata is. A kerítés hat méter magas és túlnyomó részben lapos kőből rakott, szurok-öntő nyílásokkal, és lőrésekkel tarkítva. A hajdani vár-sánccal megerősítve, bizony az akkori időben komoly erősség volt.

A várkerítést öt bástya védi, melyek közül négy kiugrik a kerítés síkjából, egy, a déli csak fél építményével nyúlik várfalon túra.

A várkerítés építésének ideje egybeesik a templom és a torony építésének idejével. Bizonyosság erre az, hogy a torony építő-anyaga szervesen kapcsolódik a várfal építményével - tehát egyszerre épültek. A belső oldalon palló szegélyezi a falakat körös-körül. Ezen harcoltak a védők. Ez a védőfolyosó, vagy gyilkjáró nem volt fedve, földémszerkezete újabb keletű.

Komoly ostrom alatt állhatott 1605-ben, majd a török időkben is, mert a derzsiek 1661. október 11-én Apafi fejedelemtől katonákat kértek a vár védelmére. I. Lipót katonáinak fosztogatása idején is biztosan jó szolgálatot tehetett – bár erről írásos anyag nem áll rendelkezésre.

A háborús idők múltával békés célokra használták és használják ma is. A község lakosságának javait védi tűz és betörés ellen. A várfalat ugyanis 1788-ban fél-fedéllel lefedték, és az így keletkezett védett helyre szuszékokat – hambárokat – állítottak fel minden család részére. Ezekbe a hambárokhba helyezték el a családok gabona-készletüket, pénzüket, téli és nyári ruhájukat és a leányok kelengyéjét. A kelengyék tárolására a hambárok felett létesített padláson minden leány-gyermek születésekor egy ládát helyeztek el egy szőttés törölközővel, amelyhez minden esztendőben elhelyezték a megszótt kelengye darabokat. Így telitődött a láda mindaddig, amíg a leány férjhez nem ment.

Árva leányok, vagy a faluból eltávozó rokon nélküli családok itt helyezték el javaikat, amelyekre – díjtalanul – a kastély őrre vigyázott. Kovácsműhely, háztartási berendezés, és kelengye kapott itt biztos menedéket. Az egyik kelengyéláda után tulajdonosa csak harminc év múlva jelentkezett és – természetesen – mindent hiánytalanul meg is talált benne, mert a szellős, száraz helyen sem a moly, sem az egér nem bántja. Volt eset arra is, hogy az egyik nagygazda, Bán Mózes, fia születésekor az egyik hambárba 20 véka búzát töltött, és azt csak akkor örlette meg, amikor a fia házasodott. A búza nem dohosodott meg, a szizsik sem bántotta, és még az egér sem tett benne kárt, mert a vízlevezető nyílásokon a környék macskái szabadon ki-be járhatnak.

A templomkert pázsitos, jó minőségű szénafű terem rajta. A déli oldalra szőlőt telepítettek, melynek terméséből 1944-ben az úrvacsorai bort sajtolták.

A nyugati oldalon egy szűk, sötét lakóhelyiség áll, mely a kastélyór szállása és egyben börtön is volt. Innen vezették ki a bűnözőket a hívek gyülekezete elé.

A mellette lévő tetőszerkezet gerendájának felirata:

E KERÍTÉS ISTEN SEGEDELMÉBŐL NYITTATOTT
PÁL JÁNOS CURÁTORSÁGÁBAN SZT:EGYHÁZFIK
LÉVÉN: NAGY FERENCZ, BIÁS ISTVÁN ÉS KENOSI
MIHÁLY 1885–86. NAGY ZSIGMOND VEZETÉSÉVEL.

Egy bővízü kút is található a vár-kertben, mely ostrom esetén a védők víz szükségletét fedezte. Nagy szárazságok idején a kút vizét a lakosság is igénybe vette. Az 1960-as évekig innen merítették a kereszteléshez szükséges vizet. Ez a kút a nyugati bástya előtt, a szín alatt található. A bástyák közül négy a kerítés négy sarkán áll, éles, szögletes kiugrással. Az ötödik a déli oldalon épült fel, a nyugati és a keleti bástya között.

Három bástyáról írásos emlék van, amely meghatározza építésük idejét.

Az északi bástya adományozásáról Petki Borbála említésénél már szóltam

Az ajándékozó okirat azt jelenti, hogy ez a bástya az 1600-as évek elején épült, valószínűleg 1606–1608 környékén.

A délnyugati sarokbástya déli homlokfalán napóra látható, szegletkövén: „A.D. 1622.” Ez a felirat nem az utcafront felé mutat. Eresze alatt elmosódott felirat látszik, szövegét Orbán Balázs a kronosztikon (antiqua betűkkel vésett felirat, mely a szöveg bizonyos betűinek megnagyobbításával a római számok összeadása után a kívánt évszámot adja) megfejtésével együtt közli:

heXaMeter sCrIptUs DICIt qUIs LabItUr AnnUs – heC
teglUr CoCto DUM CltaDELLa Luto (1782)

Az egyház úgy tartja nyilván, hogy ennek a bástyának a felső részét Sebesi Jób építette 1772-ben. A dátum itt helyesbítésre szorul, ugyanis más források szerint az adományozás a XVIII. század első negyedében történhetett.

A nyugati oldalon a várfalhoz két utóbb épített támpillér és középrészén egy közbástya csatlakozik, mely a rajta lévő évszám szerint 1834-ben épült. Megkopott feliratának első szavai még olvashatók, folytatását régebbi feljegyzésből tudjuk:

EZEN NYUGATI VÁROLDAL A RÉGISÉG MIATT KIDŐLT VALA, 1833-BAN ÉS 1834-BEN EZEN BÁSTYÁVAL ERŐSÍTETETT MEG.

Eredeti felirata ez volt:

1786. RENOVATUM
MENSE JUNIO SUMTIBUS ECCLESIA UNITARIA
DERTENSIS

Az északnyugati sarokbástyát egy támpillér is erősíti. Elhalványult felirata olvashatatlan, csupán egy későbbi időből való 1861-es évszám látszik belőle. A támpilléren javítási emléktábla van:

JAVÍTTATTA A R. N. K. KORMÁNYA 1952-BEN. ORBÁN DÉNES MESTERREL.

Eredeti felirata ez lehetett:

IMBRICIBUS TECTUM ISTHOC EST PROPUGNACULUM ANNO 1781.

Az északkeleti sarokbástya belső felén megkopott felirat van:

TEGITUR LATERIBUS 1788 SUMPTU HUIATIS ECLESIAE UNITARIAE.

A bástyák zsindegy fedelét folyamatosan cseréppel váltották fel, ez a munka 1789-re be is fejeződött.

Ezek a bástyák a falu uraié lehettek, mert Petky Borbála mint „jogos örökségéről” beszél a bástyával kapcsolatban.

Az északnyugati bástya 1952. évi felújítása során az ismét kidőléssel fenyegető falat támasz-tömbbel erősítették meg. Ez a támfal alapzata 4 méter mély és 4x2 méter kerületű. Ennek az alapásánál egy bővizű forrásra bukkantak, melyet csatornával a patakba vezettek. A csatormázás mellett egy beton támaszt is kellett építeni, nehogy egy esetleges földcsuszamlás a támfalat veszélyeztesse. Ebben az időben cserélték ki a várkerítés földmáját cserépről bádogra. Erre azért volt nagy szükség, mert a torony nagy magasságából alázóduló hó minden esztendőben komoly rongálódásokat okozott a várkerítés földmájában.

Az északi bástya kétemeletes, a többi csak egy. Az emeletek lakószobának voltak kialakítva, veszély esetén ide költöztek az urak és családtagjaik, és ezért ezeket a bástyákat úgy rendezték be, hogy a biztonság mellett a kényelmet is szolgálja. Mindegyik emelet padlós. Az északi – a Petky bástya – tornáccal is rendelkezett, ennek nyomai még világosan látszanak.

A Székelyföldön csak Székelyderzszen maradt fenn napjainkig ez a fajta közös raktározási mód, bár a hasonlóképp erősített székely templomok többségénél még a XVIII. század végén is léteztek hasonló szokások (Nagyajta – Aita Mare, Homoródszentmárton – Martinis, Sankt-Marten, Bölön – Belin, Blumendorf, Illyefalva - Ilieni)

Cserei Mihály emlékiró az 1703-as eseményekről azt írta, hogy egy portyázó kuruc csapat Sándor János vezetésével Udvarhely-székre törve „valahol várakban szorult nemeseknek javait találták, mind elpraedálták, a dersi, musnai, kaczai, szászkezi és más helyeken való kastélyokban bera-kott urak, főnemes emberek ládáit felhasogaták, számtalan gyöngyöt, követ, ezüst, aranymarhát, köntösöket, házi eszközöket találnak, mind elvívék.” Ez az első híradás a Székelyderzsben tartott értékekről. Egy 1749-ben végzett eszperesi vizitáció szerint az erőd a közösség javainak védelmét szolgálja. A lőrések védőfolyosóját 1788-ban bontották le, és ekkor épült helyette a tágas szin. Korabeli leírása: „Kereken belül fastömpökről, vagyis lábokról a kastély tetejére szarvazott sendelyes árnyék alján a dersi communitásban lakó emberek magok szabott rendek szerént tartják gabonás szuszéjkokat, az ezeken felyül lévő gerendákon pedig

1883. augusztus 5-én presbitériumi gyűlés keretében megtiltották, hogy: „A vár oldala mellé ezentúl trágya dombot gyűjteni senkinek sem szabad, s ott marhát ütni s nyúzni szintén, mit a köz-egészségi szabályok tiltanak.”

ládájokat és egyéb féltöbb házi portékájukat.” Ugyancsak a szín védelme alatt állott a két cserefából épített nagyméretű gabonartató is, melyeket a Demeter és a Sebessi család építtetett – egyházi engedéllyel.

Az 1789-es vizitáció tűzvédelmi intézkedésként elrendelte: „A fából épült conservatoriumok helyett kőből vagy téglából valót állíttassanak cserépfedéllel és azok is nem a templomhoz közel hanem inkább a kastély falai mellé.” E pár sorból arra is következtethetünk, hogy a szuszékokon kívül ebben az időben a templom mellé épített kamrákat is használhattak.

A szuszékok, vagy hambárok zsúfoltan állnak egymás mellett, mindegyik lakattal záródik. (A lakatok között akad néhány muzeális példány is.) A legtöbb szuszék számozott.

Az 1827. évi vizitáció során határozat született, hogy a szuszékokat úgy kell elhelyezni, hogy közöttük közlekedni lehessen.

A szuszékok több típusát találjuk itt. A legrégebbiek a talpuk felé fokozatosan szélesedő, durván faragott cserefa deszkából készültek. Fedele vagy lapos, vagy enyhén ívelt, és facsapok illesztik össze, és azokon fordul is a teteje. Belseje rekeszekre osztott.

Az újabb típus egymás mellé helyezett, vagy csapolt cserefa, esetleg fenyőfa deszkából készült, melyeket a négy sarokoszlop vájatába csúsztattak. Oldalaik függőlegesek, és lényegesen nagyobbak a régi típusúnál. Néhány szuszék olyan magas, hogy csak létrával lehet a tetejét elérni.

A szuszékokban kizárólag gabonát tartanak. Mivel ma a templomkert egyetlen kapuja sem elég nagy ahhoz, hogy szekerrel be lehessen állni oda, a búzát zsákokban hordják be. Családonként általában 1 vagy 2 hambárt használnak. A kaputorony mellett tartják a mérőedényeket. Ott sorakoznak a vékás, félvékás, negyedvékás, és fél liter űrtartalmú kupák. A vékások – kéregedények, ezeket egy darab fából készítették, nyéllel ellátva, abronccsal megerősítve. Az alja is egy darabból készült.

A mérő eszközök zöme a közösség tulajdona, de a többsége nem hitelesített.

A gabona behordása régebben csak szombaton volt lehetséges, napjainkban a hét minden napján, elsősorban harangozáskor.

A bástyák földszintje általában üres, némelyikben áll egy-egy szuszék.

Napjainkban már a hambárok feletti szín felső felében nemigen tartanak ládában értékeket a derzsiék

A falut csoportokra osztották, és mindegyik csoportnak van egy „kulcsosa”, aki szerda reggel megjelenik a bástyánál, és kinyitja annak ajtaját. A szalonnát, és más disznóköltiséget kivenni akarók egyszerre mennek be a bástyába, és a kulcsos ellenőrzése mellett levágják a szükséges men-

nyiséget. Minden családnak van egy nagy fa-szege a gerendába ütve, és erre akasztják a szalonnát. Ez a szeg – örökség. Apáról fiúra száll. Lopás régen egyáltalán nem történt, részben az ellenőrzés, részben a szigorú büntetések miatt. Akit lopáson fogtak, azt kiközösítik a bástyából, és soha többé nem teheti be oda a lábát. Büntetést a falu tudomására hozták. Régebben a börtönbe zárták, és a templomi gyülekezet előtt kalodába zárták, pellengérré állították. Ma már csak a kizárás, a kiközösítés a büntetése annak, aki megfélemezik a magántulajdon szentségéről.

1832-ben született presbitériumi döntés értelmében akit a kastélyban lopáson érnek, az a pellengéren „gyalázatosan megcsapattassanak”, és élete végéig elveszítse szuszék-jogát a kastélyban.

A bástya hűvös és száraz. Arasznyi só és bors réteg borítja a pádimentumot. Ez akadályozza meg a szalonna avasodását és fergesedését.

A bástya emeleteihez feljáróul falétra szolgál. Mind-egyik létra fából durván ácsolt, nagy fok-közökkel, faszeg nélkül. Mindegyik nagyon régi, talán 1788-ból valók.

AZ OROSZHEGYI CSALÁD TÖRTÉNETE

Az Oroszhegyi család története összeforrt a műemlékegyüttes történetével. A család eredetét a szájhagyomány őrzi, éppúgy mint az ősfalu létezését, vagy a “kápolna” építésének történetét.

A szájhagyomány szerint az Oroszhegyi család őse egy „kített” gyermek, akit az építkezésekhez fát szállító jobbágyok találtak az „Oroszhegyi” havasban. Erről írás is készült, amelynek másolata a következőképpen hangzik: „Mű Udvarhely székben Dersben lakó Kocs János és Elekes Ferenc nemes emberek adjuk emlékezetire mindenknek kiknek illik ez mű levelünknek rendiben Anno in hoc, Anno locuti 1665 die 3 febr. Jövének mű előnkbe Udvarhelyt az Farkas Márton városi személy házán, egy részben Udvarhely székben Dersben lakó Veress János nemes személy, másrészen a megirt székben Oroszhegyen Hegedűs János, Szalonczi János jobbágya és mivel a tatárok előbben kijöttek volt Erdélyben a Borzán akkori futáskor talált volt egy kis gyermeket, ki csak akkor kezdett volt ülni, azt tartotta, dajkálta öt esztendő alatt immár most marhátlan, elégtelen tovább tartásra. Adá mű előttünk örökbe derzsi Veress János uramnak, hogy Istenért tartsa, ruházza és vegye hasznát jövendőben ha Isten élteti Veress János uramat, addigi való dajkálásáért ada Hegedűs János in poratis kilenc és fél véka búzát. Evicciot és fogadá Hegedűs János Veress János uramnak minden háborgatók ellen, melyről minket minkét felek kezekbe adósokkal megbíráltak – mű is adtuk ezen levelün-

Szabályozták a bástyába (kastélyba) menetelt is:

„A Bástyába senki ne merészen menni a gondviselő nélkül és a gondviselősenkit maga nélkül ne bocsásson bé, ha a büntetést el akarja kerülni.

A ki a Bástya kolcsának gondviselője, senkinek a kolcsot maga nélkül átadandni ne merészelje, hanem maga is mennyen, mikor kéri a kolcsot.”

„A Kastélypásztor Instrukciójáról: Kastélypásztor Oroszhegyi György, már a ki egyszerűsmint harangozó is tartozik az egész Kastélyban lévő minden szuszékokra, s azokban lévő minden gabonákra, ládákra, s azokban lévő gabona és minden egyéb akármi névvel nevezendő, s a Kastélyba bétett portékákra jó gondot viselni, és azokról a minden szuszékról kupa gabona fizetés mellett számolni, – míg harangoz, mind a két kastély ajtaját zárva tartani, hogy harangozás ideje alatt senki semmi szín alatt semmit szuszékjából, ládájából vagy a Bástyából ne vihessen ki, s azonban minden ember köteleztetvén azt, amit ki viszen, Oroszhegyi Györgynek megmutatni a következő kárnak eltávoztásáért, ennél fogva az olyan ember a ki dugva, honyajalá rejtve akarna valamit magának ki vinni, tüstént fogja meg, és a Megye Bírójának adja által.”

ket fide nostra mediante és pecsétünkkel megerősítettük. Anno die loco quo et supra notat. Fidices idem qui supra”

1914. március 9-én tartott keblitanácsi ülésen a harangozóknak átengedett eklézsiái föld és a harangozók ügye került megtárgyalásra.

»Ébert András lelkész úgy látja, hogy ez az ügy már 100 év óta felszinen van, de véglegesen rendezve nem lett. Nem is indult volna neki ez ügynek, hogyha a Vizsgálószerk 1912. február 13., 1913 január 30., és 1914 február 25-én tett vizsgálatai során erélyes hangú utasításokat nem hagyott volna hátra ez ügy végleges rendezését illetőleg. Lelkész úgy látja, hogy ez egy kissé bonyodalmas ügy, de a maga részéről mindent megtett, ami annak tisztázását elősegítheti. Ezek után csak a kebli tanácson múlik majd, hogy ez az ügy véglegesen rendeztessék, vagy ismét elődázttassék, magunkra vonván evvel ismét a legközelebbi vizsgálószerk újbóli megrovását.

Lelkész az irattárban (1 cs.) föltalált 3 latin és magyar nyelvű végrendeletet, melyet Veres György (a székelyderzsi unitárius egyházközség levéltárának tárgymutatoja szerint, melyet 1917. május 1-én Ébert András állított össze: Veres János) derzsi nemes tett 1694. szeptember 12-én Kövendi Mihály papságában. Ezen végrendelet a derzsi nemes unitárius ekkl.-nak több földbirtokot hagyományoz egy csomó görög és oroszányos tallér kíséretében.

Ezen végrendelet 3. pontjában az Oroszhegyi családra vonatkozólag szóról-szóra a következők állanak: „Egy Oroszhegyi Ferenc nevű jámbor keresztény jobbagyunkat hagyjuk feleségemnek s testáljuk az Isten házához posteritásival (utódaival) együtt, úgy hogy az Isten házát a 3 sátoros ünnepeken megseperje, s emellett a lelkipásztornak szolgáljon minden héten egy-egy nap.”

Ezen adat után 141 éven át nyoma vész az Oroszhegyi névnek a levéltárba, és az eklézsia egyéb irataiban.

Az első adat 1835-ből való, amikor Kocs Mihály kurátorságában „mindennapi belső keritményeink megnyitója Oroszhegyi György jelenti, hogy véle ekkl. jószágot bíró testvérel Istvánnal – szükölködnek káposztás helyben. Adtak ilyet még 1832-ben a Pál fiak kertje végiben”, s ezt 1835. október 2-án is megerősítik a következő feltételek mellett: „hogy az két harangnak húzó köteleit tartsák, az Isten temploma tisztítására szükséges seprút vegyék.” A második adat már sokkal furcsább, 1838. január 7-ről van keltezve, amikor is „a derzsi szent ekkl. presbitereinek együvé való gyűlése következőn a tiszteletes papi házhoz ilyen okért, hogy a szent ekkl. kurátora Kots Mihály uram az ekkl. szolgáló embereit Oroszhegyi Istvánt parancsolván hogy vinne az orgona Maiszter úr számára örölni való 2 véka búzát a malomba” – az káromkodott a kurátorra, cseber rudat fogott és meg is ütötte. A presbitérium ekkor a következő

ítéletet hozta: „Oroszhegyi István a nevezett kuratort kövesse meg, s szenvedjen 12 pálcaütést. S többször pedig, ha efélét cselekednék, s tiszteletes pap illő parancsolatját, kurator hasonló parancsolatját nem engedelmeskedik még az jószágból is ki fogja az ekkl. tudni.”

1845. évi jegyzőkönyv 33. lap: „Oroszhegyi Zsigmond mindenkor indulatosan felelt a presbyteriumnak.”

1845. jegyzőkönyv 39. lap: „Levelet tartozik vinni Udvarhelyig – Keresztúrig és a Homoród mellékéig a segédharangozó ahányszor szükség van, aki ezért az ekkl. házában lakik.”

1852. március 24.: „A szent ekkl. jószágában lakó Oroszhegyi István, Oroszhegyi György megjelenvén a teljes presbyterialis gyűlés előtt, ahol kérik, hogy az eddigi szolgálatuk könnyebbítéséül inkább fizessenek taxát, mint az ekkl.-nak, mint a tiszteletes papnak. Ekkor az ekkl. Inczeffi József pap is kiegészzett velök, de fenntartotta, hogy a jövőendő papságra nézve nem egyezkedhetik.”

1863. október 11-én : „Az ekkl. zsellérei: Oroszhegyi István és György” panaszt adnak be.

1877. február 28-án Oroszhegyi István meghal, helyét Oroszhegyi György és Márton foglalja el és hordozza a birtok után járó terheket.

1877. április 22-én Oroszhegyi István halálával az örökösök az ekkl. birtokaihoz jogot kívántak formálni. Egyezmény jött létre, mely szerint az ekkl. birtokaihoz juszt nem formálnak és nem is perelnek.

1879. április 10-én Oroszhegyi György és Márton a földeket magukénak tulajdonítják.

1879. május 23-án a presbiteri gyűlésben az Oroszhegyi fiakkali beszélgetés sikertelen, a presbyterium a birtoknak visszaperelését elhatározza.

1889. február 2-án az esperesi vizsgálószerk előtt panaszt tétetik a harangozói ház miatt.

1889. február 25-én Debrői András segédharangozó vonakodik az ekkl. leveleit hozdosni, mert neki nincsen lakása az ekkl.-tól. A presbyterium kimondja, hogyha Debrői nem teljesíti kötelességét „gondoskodik harangozóról, mert neki az ő birtokában Oroszhegyi Márton lakik, ki úgy sem tesz semmi szolgálatot az ekkl.-nak, sőt azonnal vele helyettesíteni fogja.”

1891 február 25-én „Oroszhegyi György és Márton hogy miféle szolgálatokat kötelesek tenni pap mester af. -nak: a presbyterium következőkben határoz újból, az illetők szoros kötelességek mihez tartás végett u. m.: Oroszhegyi György és Mártonnak a pap és mester szénáját a szokott gyakorlat szerint be kell hordani, malomba menni, Udvarhelyre gabonát vinni, a pap és mesteri parochián örködni, kenderes földeket megszántani, s tudtul kell adni, hogy ők az ekkl. helyiségein laknak s annak földjeit és kaszálóit csak adó-

mentesen bírnák, és részben bért azért nem fizetnek: mint zabot és fát nem hoznak és közmunka alól azért mentesek, hogy ezentúl ezekhez alkalmazzák magukat, ellenben a melyeket bírnak mint ekkl. – ai birtokot nem élvezendik és használhatják.”

1893. május 8. A gondnok panaszára a presbyterium meghatározza, hogy a harangozóknak 16 napig kell az esztenai kosarat forgatni.

1900. július 11-én Pusztai Zsigmond gondnok panaszolja hogy a harangozó nem fordítja a kosarat.

1901. február 5-én meghal Oroszhegyi György, és méltányosságból Oroszhegyi Mártont választják meg harangozóknak.

1906. január 8-án Debri Jánost választják meg segéd harangozóknak, de ő 1907 február 20-án lemondván, január 25-én Oroszhegyi Józsefet választják meg, akivel szerződést is kötnek. Lelkész ezekben előadván ez ügyre vonatkozó tudnivalókat, a következő következtetésekre jut: Oroszhegyi Márton és rokonainak kezelése alatt lévő kb. 8 holdnyi területű szántó és legelő, valamint 2 házhely az ekkl. tulajdona. Ehhez Oroszhegyiek még ok elévülés jogán sem formálhatnak jogot, mert az ekkl. mindig éber szemekkel örökösödött birtokai felett, és jogáról soha le nem mondott. Ezen birtokkal össze vannak kötve bizonyos szolgálatok, amelyeket, ha az illetők nem teljesítenének, a birtok az ekkl. kezelésébe megy vissza.

Ezen szolgálatok a következők:

A: Az ekkl.-nak 16 napig az esztenás kosarat forgatni.

A templom tisztítására szükséges seprűket megvenni.

B: Házat őrizni éjszakánként pap vagy mester távollétében. Pap és mester őrlését elvégezni.

Pap és mester szénáját behordani.

A kenderesi 2 földet megtrágyázni, az ök igás erejükkel felszántani elvetni.

Udvarhelyre gabonát vinni.

Papnak minden héten egy napszámot tenni.

Ezek a szolgálatok vannak összekötve a birtok hasznélvezetének jogával. Világos, ha Oroszhegyiek ezeket a szolgálatokat nem teljesítik, a birtok hasznélvezetének jogától is elesnek.

Lelkész ezek után jelenti, hogy Oroszhegyi Márton fent leírt kötelességeinek csak csekély részben tesz eleget, és keblitanácshoz azt a kérdést intézi: ezekután hogy gondolja ez ügyet rendezni?

Presbyterium e kérdést úgy véli megoldani, hogy Oroszhegyiekkel egyesség kötessék, a szolgálatok megváltása érdekében fizessenek az ekkl. földekért és belsőségekért bért, amelyet tekintettel Oroszhegyi szolgálataira a rendes árnál kevesebbre fog szabni, egyszersmint az Oroszhegyi családdal folytatott tárgyalás és egyezmény hites tanúk előtt írásba veendő.

Lelkész ezek után előadja, hogy dacára az ekk. -nak a segédharangozóval 1907. január 25-én kötött szerződése értelmében, illetőnek kötelessége volna:

1. Mindennap déli 12 órakor és este takarodóra a legkisebb haranggal harangozni.

2. Ugyanezen haranggal Szentmihály naptól – Szentgyörgy napig harangozni.

3. A szomszéd Muzsnába és a filiákba az egyház hivatalos leveleket elhordozni.

4. A rendes harangozóval az évenkénti kosár forgatást végezni, dacára mindezen szerződésileg vállalt kötelezettségeinek, illető azokat nem teljesíti.

A presbiterium kéri a lelkeszt és gondnokot, hogy érelyesen lépjenek fel vele szemben, és ha a s. harangozó még akkor sem teljesíti kötelességét, kényszerítsék lemondásra.

Lelkész ezek után azon óhajának ad kifejezést, vajha ily súlyos és kényes természetű tárgyak soha nem szerepelnének a tárgysorozaton, azt gondolja, hogyha a ma hozott egyes határozatok tényleg átmennek a gyakorlatba, nemcsak a pénzkezelésen fog ez meglátszani, hanem az egész ekk. -án.«

Az említett adománylevélben szereplő gyermeket, akit Oroszhegyi Ferencnek neveztek el, megtalálási helye után, nevelői jobbágyul a derzsi papnak adományozta:

„A fennebb említett gyermek és Külső-belső birtokkal ellátott s jobbágyává lett s Oroszhegyi Ferencnek elnevezett fiút hagyományozza a derzsi papságnak jobbágyul possteritassaival és belső telkével, hogy az minden héten egy napot a pap mellett szolgáljon annak.” Ez Kövendi Mihály, akkori pap idejében történt 1694-ben. A felnőtt Oroszhegyit, mivel ügyis sokat járt a paphoz, megbízták a harangozói teendőikkel. Később, mikor az emberek bizalmát teljesen kérdemelte, várkapitánysággal, kastélyórséggel is megbízták. Ez az utóbbi megbízás öröklődött a családban 300 évig, 1949-ig.

Férfi ágon az Oroszhegyiek 1949-ig voltak az egyház szolgálatában. Ekkor a család egyik ága kihalt, a másik szombatos vallásra tért. Ezután a szolgálatot a család leányágon folytatta.

A TÖKFEJŰ CSALÁD EREDETE

»E különös ragaszték névnek történetét pedig azon családnak egy érdemes tagja, bölöni volt pap és esperes, tiszteletes Tökfejű János úr ekként adá elé: „midőn 1704-ben II. Rákóczi Ferencz a haza elnyomott állapotjának címe, de voltaképpen a fejedelemség elnyerhetésének reménye alatt fegyvert fog a I. Leopold (I. Lipót) ellen, annak vezére báró Tiege eleibe Holdvilághoz (Hoghilag – Halwelagen) székelyeket vive, ott valának a mi eleink közül is két testvérek, u. m. Pál Mihály és Lőrincz. Keményen harcolának a székelyek a né-

metek ellen, de végre meggyőzötteték s ezren lekoltatának, árulás miatt. Ezzel a derekas harcnak vége levén, a diadalmas nép tovább vonula, csak imitt-amott maradván meg némely eleges nép szálingózva. Kedveze a szerencse az egyik testvérnek, Mihálynak s nem esék el a harcban, sem sebet nem kapa, de a másik testvér Lőrincz sehol sem vala. Keresésére indult azért Mihály, hogy élve, vagy halva valahol megtalálhassa, s midőn éppen a holttestek között vizsgálódnék: ím, hol lökken elé a törökbúza előtt egy dombocska mögül vértől ellepett és meghasított koponyával. Ki bánta oly rútul öcsém? – kérdé a megrémült testvér. Amaz három német vagdala éppen most össze bátya, akik amott mennek be a malomba, – felelé az ellankadott testvér. Semmi öcsém, ne búsulj. Így szól bátorítva Mihály s ezzel egy ért tököt kardjával ketté hasítván, egyik felének kivájja a belét, s öcscsének fejébe nyomván, azzal összeszorítá még melegiben azt, s jer öcsém! Így szóla ismét, menjünk a malomba s álljunk bosszút azokon a gazembereken. Azután kivont fegyverrel bérohanván a malomba, tüstént egybe koncolták a már letelepedett és a szász molnárral vendégeskedő három ellenéget a molnárral együtt, míg azok fegyvert kaphattak s a véletlen meglepő ellen magukat védelmezhettek volna. Mely után emlékezetnek okáért elhozván magukkal egy szalut, vagy horgas fejszét a molnár műszerei közül, – szerencsésen hazajövének. Lőrincznek a feje meggyógyult a tök alatt s azután Tökfejű Pál lón a neve, nemcsak nékie, hanem minden maradékinak e mai napig.”

Ebből a Tökfejű családból származott a sok kiváló férfi között Pál Máté is, kinek történetét az előbbi história folytatásaként az író így adja elő:

„Egykor elméne borért éppen Holdvilágra, a szászok közé, ott megalkudott két hordó bort, de nem lévén pénze, hogy kifizesse, ezt mondá a szásznak: Szomszéd! – nekem most nincs pénzem, hogy kifizessem a bor árát, hanem az egyik hordót itt hagyom zálogban, míg meghozhatnám. A szász reá állt a feltételre, a székely pedig elment az egyik hordóval, soha sem menván a másik után. Majd a szász észrevéven magát, minő vásárt csapott, lóra ült, Derzsbe ment az embert kipuhatólandó. Boldogult is az utasításban, oda hívatta a bíróval, de a ravasz boros ember sántítani kezdvén s emellett rútul félre húzva száját a szász előtt, a szász nem ismere reá. Ezt mondá a bírónak: no hiszen, a szája nem úgy állott volt, ki meg vettük tüllem a bort, ezzel haza ment pénz nélkül. No hát mondám én, ez mind ravasz értelmére nézve nem tökfejű, csak Holdvilágnál megbántott atyafiaiért egy kis bosszú.”

Egy másik „közcsalád” történetéről is hallgassuk meg Jánosfalvi Sándor Istvánt: „Ami végre a két közcsaládnak a másikát illeti (az egyik a már említett Tökfejű család), az testi termetéről s ebbéli nagy fajuságáról nevezetes, mert

annak csaknem minden s mindkét ágoni tagjai oly nagy és izmos természetűek s ennél fogva erősek is, kivált ha az elhunytakat is ide számítjuk, ha az anakimok óriási nemzetségébe (Moz. XIII. 34.) bátran beillenének. És ez a Kanyaró család. Mi ez egyéb mint az eredeti emberi erőnek akár történetes szerencsének, akár jó gondviselésnél fogva lett tisztán maradása, midőn sok nemzetségek ezek nélkül Ezsdrás IV. könyve V. része 55.-ik verseiben mondott szavai szerint mind kútfejből kifolyó borvizpatak végre úgy el gyengülnek, és csenevésznek, hogy hajdani oroszláncímerük helyébe nyulat festeni, atyáik nagy dárdája helyett kezökbe bicsakot adni kellene, hogyha kénytelenek lesznek katonáskodni, atlétai küzdelmük helyett béka harcot játszódjanak. De nemcsak nagy természetéről és erejéről, hanem nagy gazdagságáról is s e kettőnél fogva nevezetes vala, régtől fogva e család, mert a köznép előtt többnyire nagy test és nagy gazdaság szoktak érdemet és tekintélyt szerezni, s ha ezek mellett valakinél még jó hangos torok és ravasz szemtelenség is van, kész a kolompos, ki arra vezeti a népet jóban, mint rosszban, merre kedve tartatja, minden hasznot magához huzva a nélkül, hogy fáradna érte. S minden terhet a szegényebbekre rakva a nélkül, hogy maga legkisebb ujjával is mozdítana azon, mint a régi farizeusok (Máté XIII. 4.) de hiába. Még él a családból Kanyaró Dániel, mint Dersnek az írtak szerint a legnevezetesebb vezére, kinek benvaló jószága is méltó a megtekintésre. Az 1838-ik diétára székely nemzetnek köznépéből is néhány követet küldetvén, ő is mint magának Udvarhely széknek is egyik feltűnő székely embere, innen egyik követű küldetett vala. De fájdalom, Kanyaró Dániel magtalan s benne derék családja örökre ki fog halni. Így enyésznek el néha a legjobbak, s a legnagyobbak is minden sok kisebbek és érdemtelenebbek, mint a burján mindenütt tenyésznek, terjednek ápolatlanul is.”«

A község szellemi élete

AZ OKTATÁS

A legelső írásos említése a derzsi „mesternek” 1708-ból való, de az oktatás ennél minden bizonnyal jóval korábbi kezdetű. A következő adat 1727-ből való.

A székeleyderzsi iskoláról szóló első írásos feljegyzés 1751-ben keletkezett, és a helyi unitárius egyház irattárának első iratcsomójában a XII. számot viseli. *(A székeleyderzsi unitárius egyházközség levéltárának tárgymutatója szerint, melyet Ébert András unitárius lelkész állított össze 1917. május 1-én a 13. számon. G. L.)* Ez egy szerződés az unitárius egyház és Dániel István helyi lakos között. Az egyház tulajdonában lévő telket, és épületet, amely a tanító lakásául is szolgál, elcserélik Dániel István tulajdonában lévővel, amely megfelel a tanító igényeinek, és van elegendő hely a gyerekek tanítására is. A szerződés a tanító nevééről nem tesz említést. A legelső ismert nevű derzsi tanító 1839-ben Ny. Sófalvi József. Az első női tanerő Liptay Matild 1894–1895-ben.

1839-ben a tanítás még mindig a tanítói lakásban folyt, két teremben, külön a fiúkkal, és külön a lányokkal.

Az iskola bővítéséről nincsenek adatok, de azt tudjuk, hogy 1879 és 1886 között négy osztály, majd utána hat osztállyal működött a derzsi iskola – minden bizonnyal magánházakban.

Az iskola leírását először 1888. augusztus 27-én írt feljegyzésben találjuk: Az épület hossza 24 méter (12 öl), magassága 3.5 méter (11 láb), hat ablaka van, és két osztályterme, mely egy folyosóra nyílik. Az iskolához tartozik egy szin, mely a tűzifa tárolására szolgál, és egy harangláb, haranggal.

1910. február 24-én az iskola igazgatója kérte a bővítést, mert a tanulók tanterem hiányában magánházaknál tanultak.

Az új iskola építését 1912 és 1914 között végezték el. Ez az iskola is szűknek bizonyult az 1970-es évekre, s az iskola fekvése nem tette lehetővé a bővítést – új iskolát kellett építeni. Az építkezés 1978-ban kezdődött el. A szükséges pénzügyi fedezetet a Megyei Néptanács, a Megyei Tanfelügyelőség, és a község lakossága biztosította. Az építkezést a község lakossága társadalmi munkában végezte Kerestély Lajos építész mester szakirányításával. A legújabb iskola át-

„Az a tanító, aki a gyermekkel gyermeki módon tud bánni, aki gyermekké lenni nem áttal, és ki áttallaná azt azok közül, akiknek a természet ítélőerőt, fontoló értelmet adott, az a tanító, akire én iskolámat bízni óhajtanám.”

Kazinczy Ferenc

adására 1981. január 11-én került sor. A tíz tantermes, laboratóriummal felszerelt (akkori értékben 1 200.000 lej értékű) iskola megfelelő feltételeket teremtett az oktatáshoz.

Az avatás idején Zoltáni István volt a polgármester, a régi iskola volt igazgatója Gedő Lajos, az új iskoláé Demeter Miklós.

1948-tól, a „Tanügyi Reform”-tól mind Derzsben, mint Muzsnán hét osztályos iskola működött.

1949-től nyílt óvoda mindkét faluban, melyek a termelőszövetkezet megalakulásától mint napközitthonok tevékenykedtek. Derzsben két, Muzsnában egy óvónő dolgozott.

1964-től tértek át a községi iskolákban a 8 osztályos oktatásra. Az 1980-as években egy I–VIII. osztályos általános iskola, és egy I–IV. osztályos iskola működött a község területén. Összesen 14 pedagógus dolgozott a két iskolánál. Ekkor 174 tanuló tanult, 74 tanuló az I–IV. osztályban, 7 tanuló a román tagozaton, (ez az 1977–78-as tanévben alakult), és 93 tanuló az V–VIII. osztályban. A derzsi iskolában 1 varrőkör, egy kémia kör 3 kulturális, művészeti kör, 1 sportkör, 1 *tudományos ateista kör* működött.

1973–74-es tanévben vezetik be a tízosztályos oktatást.

A derzsi iskolában csak az 1977–78-as tanévtől van testnevelő szakos tanár. Az iskolák sportélete nagyon élénk volt. A legnépszerűbb sportágak a labdarúgás, kézilabda, turisztika. 1967-től egy hetes tábort szerveztek Muzsnában, melyen kezdetben csak a helyi gyerekek vettek részt, de 1971-től bekapcsolódtak a mátfalvi, agyagfalvi, magyarósi, derzsi, bögözi iskolák tanulói is.

Télen a szán, sí, asztali tenisz és sakk hódított. Az új székelyderzsi iskola udvara is kedvező feltételeket teremtett a sportfoglalkozások megtartásához.

Mindkét iskola rendelkezett mezőgazdasági parcellával, ahol a kultúrnövények ápolását, betakarítását a tanulók végezték. Az iskolák tanműhelyeiben lakatos és asztalos munkákat, Muzsnán pedig a művészi szinten faragó Kocs Ferenc tanító úr vezetésével elsajátították a fafaragást, és munkáikkal díszítették az iskolájukat.

Mindkét iskola rendelkezik könyvtárral, de sajnos sem a meglévő könyvállomány, sem a beszerzés nem tudja biztosítani a XXI. századi követelményeket. A meglévő könyvek jó része 1978–1981 között érkezett az iskolák könyvtárába. 1997-ben a kötetek száma 6.441 db. Az utóbbi években Székelyderzs magyarországi testvérfalujától, Daránytól kaptak 212 kötetet, 1994-ben 57 kötetel, 1995-ben 16 kötetel nőtt az állomány. A legnagyobb érdeklődés a mesekönyvek iránt mutatkozik, ezek sajnos „agyonolvasott” állapotban vannak. Az 1996–97. tanév statisztikai adatai szerint az olvasók száma 179 fő volt, a kikölcsönzött kötetek száma 352.

1951–1959 között a székelyderzsi iskola mellett kolégium (bentlakás) működött, ahol a szomszédos falvak ta-

mulói kaptak szállást. Ebben az időszakban a székelyderzsi iskola volt a környék iskolaközpontja.

1977-től az iskolák a Megyei Tanfelügyelőségtől egy teljes fizikai laboratóriumot, kémiai felszerelést, automata diavetítő készüléket, osztálytermi berendezéseket, laboratóriumi bútorzatot, térképeket, földgömböket, szivacs matracokat, ugróbakot, stb. kaptak.

Az 1981–1982. tanévtől Muzsnában megszűnt az V–VIII. osztály, így akkor 31 tanulónak kellett ingáznia a derzsi iskolába.

A KULTÚRHÁZ

A kultúrotthonok mai épületei közül a székelyderzsi 1968–69 között, a székelymuzsnai 1969-ben épült a községek lakóinak társadalmi munkájával. A derzsi kultúrház helyén egy régi, hosszú épület állott, azt használták kultúrotthonnak. A mai polgármesteri hivatal alsó termében is rendeztek előadásokat, táncmulatságokat.

Székelyderzsen az öregek visszaemlékezései szerint az első színdarabot 1922-ben mutatták be „Végrehajtó” címmel, és Szatmári Ferencné tanítónő rendezésében.

A kórusmozgalom 1912–1913-ban alakult „Dalos kör” néven, fénykorát Petres Albert tanító működési idejében élte, aki 1930-ban újjászervezte a vegyeskört, és már 1932-ben a Székelykeresztúri Dávid Ferenc Egylet szervezte kórusversenyen első díjat, azaz díszoklevelet s egy ezüst serleget nyert. A dalárda, csakúgy mint a színikör a második világháború idején vált működésképtelenné a gyülekezési törvény rendelkezései miatt.

A háború után újjászervezték ezeket, és pl. Székelymuzsnán 1955-ben tíz színdarabot mutattak be: Megtestesült rosszaság, Faliújság, Viharos éjszaka, Az elfoglalt ember, Vihar a havason, Röpgyűlés, Andriská és az agrotechnika, Szép szóval, Sajtólevelező, Özveggy Karnyóné.

1957-ben alakult a Székelymuzsnai Bábjátászó Kör. Az indulás éveiben két darabot mutattak be: Emide és Amoda, Szófogadatlan kis kakas. Utána is évente két-három darabot mutattak be a nyolcvanas évek végéig Kocs Ferenc igazgató-tanító hozzáértő és lelkes vezetésével.

Székelyderzsenben az újjáalakult színjátszó kör legsikeresebb előadásai: Néma levente, Három nemzedék, A rút kis-kacsa, Bolondos vasárnap.

Az új kultúrházba ellátogatott a környék amatőr együttesei mellett a marosvásárhelyi, a sepsiszentgyörgyi, temesvári színház társulata is.

A népi szövés, hímzés, varrás ősrégi hagyomány Székelyderzsen. Egyedülállóan szépek a hímes szöttes székely női ruhák, amelyek az életkortól függően piros, bordó, zöld

vagy fekete színűek. Ilyeneket ma is szőnek. A megyei népművészeti kiállításon Bartos Piroska és Nagy Éva szőttesei első díjat nyertek. A Bukaresti Országos Kiállításon Nagy Éva székely ruhája III. helyezést ért el 1981-ben. Bár nem vett rész kiállításokon, szép munkákkal dicsekedhet a muzsnai faragókör, melyet a két világháború között Hurubás János tanító indított el a helybéli fiatalemberek részére.

Ugyancsak a kultúrotthon új épületében kapott helyet az olvasóteremmel együtt a könyvtár is, mely 1960-ban alakult. A nyolcvanas években 12.000 kötetet számlált, és 130 olvasója volt. Fénykorában 7-800 beiratkozott olvasót tartott nyilván.

1997-ben az állomány 11.000 kötet, sajnos az utóbbi időben nagyon kevés az új könyv. A könyvtár látogatottsága változó.

A falu villamosításával együtt a művelődési lehetőségek is jelentősen bővültek.

Megkezdődtek a mozielőadások, melyek kezdetben nagy tömegeket vonzottak, de a televízió leküzdhetetlen vetélytársnak bizonyult. 1989 után meg is szűntek a vetítések.

A művelődési házban egy kis gyűjteményt állított ki a Kíncskeresők Köre a környéken gyűjtött festett ládákából, kanapéból, falitékákból, régi használati eszközökből, szőttesekből, ruhákból.

NÉPSZOKÁSOK

A népszokások a munkához, a családi élethez és a jeles napokhoz kapcsolódnak.

A kaláka.

Székelyderzsen a ház és minden gazdasági épület elkészítése kalákában történt, s ugyanígy a fontosabb mezőgazdasági munkáknál is szükségét érezték a kalákás munkaszervezésnek.

A kukoricafosztás a fiatalok kedvelt téli szokása volt. Itt ismerték meg a fiatalok a legszebb meséket, mondákat, népdalokat. Kultúraközvetítő szerepe felmérhetetlen. A fosztás befejeztével kedves szórakozás volt a leányok „kitömése”, azaz szoknya aljuknak kukoricacsuhéval való megtöltése.

A résztvevőket „nyalazóval”, almával, dióval kínálták.

Az asszonyok utcák szerint gyűltek össze fonni, s a fonás befejeztével „csizmaszárzást” játszottak. A fonóban – melyhez a fiatalok kibéreltek egy házat, és egész télen oda jártak – a leányok csak a fiúk 8-9 órai megérkezéséig dolgoztak, utána a „hajtózásnak” nevezett játékot játszották. Munkához kapcsolódó népszokás a disznótor és a tollfosztás.

Lakodalmi szokások:

A lakodalmat megelőző szokások a következők:

1. A leánykérést a vőlegény-jelölt édesapja és keresztapja végezte.

2. Az eljegyzés szentesítésére a harmincas évekig a vőlegény jegykendőt ajándékozott a menyasszonyának. A harmincas évektől a jegykendőt a jeggyűrű váltotta fel.

Az esküvőt két meghívás előzte meg. Az első meghívás a lakodalmat megelőző vasárnap történt. Egy-egy vőfély a menyasszony és vőlegény részéről pántlikás pálcával meghívta a vendégeket az alábbi szöveggel:

Alázatossággal, hogy ide beléptem,
A házigazdától bocsánatot kérek
Áldás, béke szálljon minden itt lakóra
Béke és boldogság kicsikre, nagyokra.
Jövetelem okát elmondom röviden,
Igen szép ünnep van nálunk készülöben,
Melyre a családot szívesen meghívja
X. Y. és családja
Ki majd a jövő szombaton tartja fia esküvőjét,
És saját házában boldog menyegzőjét.
Ezen a napon tartunk egy lakomát
S mellé, ahogy illik, megisszuk a borát.
Ne feledjék tehát ottan megjelenni
S a vacsora után a táncban is részt venni.
Szívesen látjuk ott a vendégsereggel
Isten áldása legyen kegyelmetekkel.

Az esküvő napján újra meghívják a vendégeket:

Szerencsés jó napot adjon az úr Isten
Engedelmet kérek, hogy házukba léptem
Jól emlékezhetnek, hogy miben járok
Kinek a küldöttje, megbízottja vagyok,
Ki másodszor is kéreti és hívja
Általam magukat a mai szent napra
Kéreti, hogy a meghívást meg ne vessék
Személyesen várja, hogy őt megtiszteljük
Az Isten áldja meg és vezérelje el
Kenyeres házához, kívánt egészséggel.

Az esküvő napját megelőző csütörtökön a lány hozományát ökrös szekerekre díszesen felrakva a vőlegényes házhoz szállították.

A lakodalom lefolyása:

A meghívottak délután két órára összegyűltek a lakodalmi házakhoz. A vőlegényes ház vendégei az elköszöntök visszatérése után a lányos házhoz mennek, és kikérik a menyasszonyt az alábbi szöveggel:

Szerencsés jó napot adjon az úr Isten
Úgy a ház népének, mint ahonnan jöttem
Mint követet küldött vőlegényem engem
Hogy menyasszonyát bárhol felkeressem
Mert ő bánatában már egészen beteg
Kedves menyasszonyunk jöjjön, gyógyítsa meg,
Talán egy szép otthont, szép páros életet,
Bőséggel tetőzve, boldogsággal tele,
Készüljön fel tehát a hosszú nagy útra,
Mert messzi kell menni, egy másik otthonba
Egész nászsereggel jöttünk el magáért
Kövessen hát minket, legyen szíves ezért.
Násznagyuramékat nagyon szépen kérem
Hogy a szép menyasszonyt bocsássák el vélem.

A násznépet megkínálják kaláccsal és pálinkával.

Mielőtt esküdni indulnának, a menyasszonyt elbúcsúztatják hozzátartozóitól a következő szöveggel:

Kedves vendégsereg, lakodalmi násznép!
Engedjenek szólni, beszélni szeretnék.
Kedves menyasszonyunk felkért szeretettel,
Helyette a búcsúzókat szép rendben mondjam el.
Nagy nap ez a mai az ő életében,
Esküvőre készül az Isten nevében,
Új hajlékba menni, új életet kezdeni,
Eljött az ideje, búcsúját kell venni.
Köszönetet mondok neked jó apám
Azért a jóságért, melyért voltál hozzám
Kis gyermekkoromtól mindig dédelgettél,
Hogy én boldog legyek, te mindent megtettél.
Nem feledem soha apai jóságod,
Istenünk előtt légy te mindig áldott,
Kérem a jó Istent, éltesen sokáig,
Egészségben, boldogságban töltsed napjaid.
Szülői jóságod igyekszek hálálni,
S mind kedves leányod, téged úgy szeretni,
Most elmegyek innen, s ha nem leszek veled,
Akkor is összehoz az igaz szeretet.
Drága édesanyám, hozzád mit is szóljak,
Legszébb szó "anyám", mit a száj kimondhat.
Te voltál mindenem, aki felneveltél,
Anyai szíveddel mindentől megvédtél.
Nem tudom, mit tegyek a te jóságodért,
Amellyel engem idáig neveltél,
S áldoztál mindent, hogy én boldog legyek,
Ezért az Isten ezerszer áldjon meg.
Drága testvéreim, ahogy rátok nézek,
Elborítja a könny, mind a két szememet.
Együtt töltöttük el boldog gyerekkorunk,

Ebben az órában elvált az utunk.
Bocsássatok meg, ha bántottalak volna,
Ez most tihozzátok szívemnek óhaja.
Gyermeki cívodás lehetett közöttünk,
De, mint testvéreknek össze dobant szívünk.
Kérem az Istent, hogy éltsen sokáig
Egészségben, boldogságban töltsétek napjaitok
Legyünk jó gyermekei mindig szüleinknek,
Tegyünk meg érettük mindent, amit lehet.

Ezután indult a lakodalmas menet a templomba. Több helyt „elkötötték” az utat, s ott csak a találós kérdésre adott helyes felelet után mehetek tovább.

Az esküvő után a lakodalmi sereg két részre oszlott, és énekszóval vonultak a lányos, illetve a legényes házhoz.

Megérkezéskor a vendégek leültetéséhez a szószóló rigmust mondott:

Kedves vendégek, foglaljanak helyet,
Terítve az asztal, mindenki leülhet.
Kegyeskedjenek hát ide telepedni,
Ételből, italból, ami lesz, - részt venni.

Az ünnepi vacsorán a különböző ételek feltalálásakor a vőfély tréfás rigmusokat mondott. A vacsora végeztekor a násznagy összeszedte az ajándékokat, miközben a szószóló azokat megköszöni. Az ajándékok összegyűjtése után veszi kezdetét a menyasszonytánc, melyet a szószóló nyitott meg:

Úgy látom, vége van az evésnek, ivásnak,
Így hát fogjunk neki a szép mulatságnak,
Itt áll a menyasszony ékes koszorúval,
Örömtől sugárzó, szép piros arcával,
Ki táncolni akar, pénz lesz érte a bér,
Az elsőt én járom a többi még ráér,
Te meg zenész, húzzad azt a nótát,
Amelytől mindenki elfelejti búját.

A lakodalmat követő napra, a kontyolásra, visszahívták a közeli rokonságot, hogy tovább folytassák a mulatságot.

Népviselet.

Női viselet: A fiatal asszonyok világosabb, az idősebbek sötétebb fejkendőt viseltek, hétköznapi áll alatt, ünnepnap hátul megkötve.

Fehérnemű: pendely, hétköznapi fehér gyolcs ing, ünnepnap ráncos ing, szűk alsószoknya, csipkés alsószoknya.

A felsőruha darabjai: A lányok piros, a fiatal asszonyok zöld, az idősebb asszonyok sötétkék vagy fekete négynyüstös szöttes fesinget (szoknyát) viseltek. A lójbi (mellény) olyan anyagból készült, mint a szoknyák. A szoknya fölött varrott és

csipkés szélű surcot (kötényt) hordtak. A szoknya korcába szúrva varrott és csipkés szélű küsruha (zsebkendő) volt.

A lábon hétköznapi fűzőcipő, ünnepnap magasszárú cipő. A módosabbak csizmát viseltek.

Férfi viselet: A fejen nyáron szalmakalap, tavasszal és ősszel posztókalap, télen bundasapka.

Fehérnemű: bogos gatyva, ráncos ing, rajta fekete disz.

Felső ruhadarabok: lájbi, zeke, hétköznapi szürke posztóharisnya, ünnepnap fehér posztóharisnya.

Lábon: hétköznapi kerekszárú térdigérő bőrcsizma, ünnepnap keményszárú csizma..

Régi házak Székelyderzsben:

Kányádszeg:

27. házszám, Gödri Ferenc tulajdona, 100 év körüli, igen rossz állapotban, lakatlan.

395. házszám, Orbán Berta tulajdona, 100–120 év körüli, hasonló kicsikapuval és csúrral.

403. házszám, Dénes Domokos Gyuri tulajdona, 100–120 év körüli, igen rossz állapotban, lakatlan.

417. házszám, Péter Ferenc tulajdona, 100–120 év körüli.

Felszeg:

42. házszám, Dámó György tulajdona, 100 év körüli, hasonló korú kicsikapuval és csúrral.

46. házszám, Kocs Lidia tulajdona, 100 év körüli, hasonló korú kicsikapuval, kapuzábéval, sütőházzal.

54. házszám, Veres Ödön tulajdona, 100–120 év körüli.

55. házszám, faragott, festett nagykapu.

Alszeg:

159. házszám, Kocs Albert tulajdona, a ház homlokza-

Építészeti jellegzetességek.

Az udvarhelyi háztípuson kívül szász típusú házak a jellegzetességei a községnek, magas, beépített kapukkal. A régi típusú házak földszintesek, az utca felől a nagy, vagy tisztaszoba, közbül cressz, hátul a kisebb szoba. A házak többnyire fából készültek, a szobák padlózata tapaszos, ablakai kicsik, zsalugáteresek, a ház pedig zsendellyel fedett. Ezeket a tornácos házak váltották fel, melyek egy nagy, és egy kicsi szobából állnak. A padlásfeljáró a hátsó szobából, vagy a tornácról volt megközelíthető. A hetvenes-nyolcvanas évektől ún. „vinklis” házakat építenek, alsó és felső lakással. Itt általános a két szoba, konyha, fürdőszoba, előszoba, kamra beosztás. A házakat téglából készítik, és cseréppel fedik.

Érdekességként jegyzem meg, hogy az oly nagyon régi-nek, és székelynek tartott kopjafa és székelykapu (mindkettőből akad Derzsben) nemzeti jelképévé vált az összmagyarságnak. A sírok fejfákkal való megjelölése a XVII. században vált általánossá a református temetőben, de a fejfák olyan változatos kifaragása, amit a közvélemény a kopjafa fogalomhoz társít, csak a XVIII. század végén alakulhatott ki. A kopjafához már a múlt század végén a katonáskodó magyar nemzet, az ősmagyarok, sőt a hunok emléke társult. 1907-ben a Velencei Biennálén a magyar pavilonhoz kopjafák kettős sora vezetett. 1976-ban a szomorú emlékü mohácsi csatatéren stilizált kopjafákat állítottak fel, de már 1956-ban is, az elesett szabadságharcosok sírjait jelölték hasonlókkal. Használata Magyarországon 1990-től általánossá vált, használják vallásfelekezet nélkül, s a Kárpát medencében nemzetiségi, magyarazonosító szerepet kapott.

Még látványosabban szakadtak el eredeti szerepkörüktől az emlékjelként is egyre gyakoribb székely kapuk. A székelykapuk másodlagos jelentéstartalmának felfedezője Huszka József. Ő tervezte az 1896-os millenniumi kiállítás egyik bejáratát. A székely kapu – amelynek elterjedése nem korlátozódik a székelyek által lakott területekre – az általa feltételezett keleti eredet alapján a kiállításon a honfoglalás

korát idézte. Manapság a székely kapuk – telek, kerítés nélkül, néha több is egymás után – székelyekre, kitelepített, áttelepített bukovinaiakra, elesett katonákra, 1956-os áldozatokra utalnak.

A FALU SZAKRÁLIS NÉPRAJZA

Török Mihály unitárius lelkész leírásai alapján

Keresztelés

A keresztelés legtöbb esetben a lelkészi irodában történik. A templomban való kereszteléstől félnek a szülők a gyermek meghülésének veszélye miatt, de már történik templomi keresztelés is.

A keresztelést a bába jelenti be a lelkésznek, magával hozva a szülők ajándékát: a tyúkot. A gyereket a keresztanyák kíséretében a bába hozza, és viszi haza. A templomon kívüli keresztelés rövid elő-fohással kezdődik és egy rendes imával folytatódik. Ima után az Úri-ima, majd pedig a keresztelési szertartás következik. „Én megkeresztellek téged N.N. az egy igaz Isten nevében, és beveszlek a keresztények gyülekezetébe. Amen.”

Ezeket a szavakat mondja a pap, mialatt a csecsemő fejére vizet önt. Majd pedig a gyermeket megáldja, s végül homlokon csókolja.

A templomi keresztelés annyiban különbözik a templomon kívülitől, hogy az elő-fohász után a pap ágendát mond, és utána imát. Uri-ima elhangzása után a szertartás és a megáldás következik.

Konfirmáció

A II. világháború végéig virágvasárnap tartották, 1946-ban közgyűlési határozattal áttették pünkösdi másodnapjára. Ennek az volt az oka, hogy ekkor még hideg van a templomban, s annak feldísztése is szinte lehetetlen. A másik oka az volt, hogy a növendékek nagyon pontosan járnak iskolába és annak végeztével, – mint nagy fiúk, és nagy leányok, bekapcsolódnak az ifjúság életébe. Tánctól, fonótól eltiltani nagyon nehéz, pedig konfirmálásig ezt egyházi szokásaink eltiltják a növendékektől. Az egyház tekintélye is azt kívánta, hogy a konfirmálás ideje olyan időpontra kerüljön, amikor az iskolából kikerülő növendékek azonnal konfirmálhatnak, s így nem kell egy évet sem iskolás, sem nagy fiú és leány állapotban eltölteniük. Nem áll így fenn annak a veszélye sem, hogy a fiatalok elszélednek az iskola végeztével a városokba, hol esetleg a konfirmálást mellőzik, s később mint konfirmátlanok az Úrasztalához járulnak.

A konfirmálásra való előkészület már a III. osztályban megkezdődött. Komolyabb formát öltött a VI–VII. osztály-

tán lévő felirat: 1860 1908
BIJAPAZS.

218. házszám, Tóth Ernő tulajdona, 100 év körüli, hasonló korú csúrral.

229. házszám, Kiss István tulajdona, 100 év körüli.

236. házszám, István Mihály tulajdona, 130 év körüli, lakatlan.

242. házszám, Kozák Erzsébet tulajdona, 100 év körüli.

243. házszám, Kovács Márton tulajdona, 100 év körüli.

ban, a káté tanulás alkalmával. Ezalatt a két év alatt a növendékek mindegyike megtanulja a kátét, az imákat, az énekeket úgy, hogy a konfirmálás előtti hat hét már csak az elmélyítést, és a hitben való megerősödést célozza. A konfirmálók minden évben egy jelmondatot választanak ki, egyházi énekeink valamelyikének kezdő sorait. Ezt a jelmondatot örökzöld levéllel és mohával rávarrják, és ragasztják egy kemény táblára, és felakasztják az orgonára. A jelmondat egész éven keresztül a templom díszéül szolgál.

A szertartás lefolyása a következő:

A konfirmálók betanulják, és a gyülekezet nélkül eléneklik valamelyik kezdő éneket két szólamban. „Derekas” énekek a 221. éneket éneklik: „Szent Istenem, tekints le rám...”, szintén két szólamban. Az ének után a pap felmegy a szószékre, és elmondja az előfohászt, amely inkább az ifjak megáldását foglalja magába. Az előfohász után a növendékek karban elmondják a Ferencz József Unitárius Káté első imáját, majd az Uri-imát.

Az ima után a pap bejelenti a hívek gyülekezetében, hogy a növendékek Isten és ember előtt hitükről és meggyőződésükről bizonyosságot kívánnak tenni, s azután egy rövid fohászban a vallástételhez Istentől segédelmet kér. Kezdődik a kikérdezés a szószékről. Ha sok növendék van, az egész kátét, ha kevesebb a növendékek száma, a legfontosabb kérdéseket kérdezi a pap. Mikor a növendékek elmondják, hogy hazájukban milyen keresztény hitfelekezetek vannak, megkérdi a fiataloktól, hogy ők milyen vallásúak? Erre a kérdésre a növendékek kórusban és felállva felelik: „Én unitárius vallású vagyok!” – Mi a ti hitvallásotok? – kérdezi újból a pap. A kórus feleli: Az én hitvallásom ez: – itt szívükhöz emelik összekulcsolt kezüket, és elmondják a „Hiszekegyet”. Ennek végeztével – két szólamban – eléneklik a 220. éneket: „Hiszem, vallom egy az Isten...”

A kikérdezés során, mikor a növendékek eljutnak addig a kérdésig, hogy: „Nekünk miképpen kell imádkoznunk?” – az egyik növendék elmondja az Uri-imát, majd a növendékek eléneklik a 48. éneket: „Miatyánk, kit fenn ragyogó magasság...” Az utolsó kérdést minden növendékhez együtt intézi a pap: „Készek vagytok-e az Úrvacsorát felvenni?” A válaszadás után a 222. ének következik: „Szent hitemről vallást tettem...” – majd pedig kilépnek az Úrszta alá. A pap a kör közepén áll, és elmondja az ágendát. Az agenda után a növendékek közösen imádkoznak, majd felveszik az Úrvacsorát. Úrvacsoravétel után közös ima, majd a „jelmondat-ének” következik. Végül a pap megáldja a növendékeket. Ekkor az ifjak közül egy fiú és egy leány megköszöni a szülőknek az eddigi gondoskodást, a tanítóknak, tanároknak az oktatást, és kéri az egyházba való felvételüket. A szülők és az egyház nevében a pap válaszol.

A templom előtt az Ifjúsági Egylet várja a növendékeket az elnökkel az élen. A növendékek kérik az Egyletbe való felvételüket, annak jeléül, hogy ők már önálló tagjai az egyháznak, és a társadalomnak. Az Egylet elnöke bejelenti felvételüket, s mint új tagokat üdvözli őket. A gyülekezet ekkor elénekli az: „Erős várunk nekünk az Isten ...” kezdetű egyházi éneket.

Házasságkötés

Rendes körülmények között szombat délután van. A vőlegényes és menyasszonyos háztól, külön csoportban, muzsikaszó mellett elindul a násznép a községházára. A hivatalos házasságkötés után a két csoport egyesülve, a templom felé tart. Abban a pillanatban, a hogy a községházáról kilép az ifjú pár, megkondulnak a harangok, és kíséri a harangszó a fiatalokat az Isten házáig. Megszólal az orgona, s felcsendül az esketési ének: „Szíveket megállító édes, jó Atyánk...” Az ifjú pár az ének alatt kiáll az Úrasztalához. A pap elejökbe lép, és rövid fohász után elmondja az esketési beszédet. A beszéd után ima következik, melyben a fő hangsúlyt a szülők, és Isten iránti hálára, és a fiatalok boldogságára helyezi. Ima után következik a fogadalom: „Én fogadom az egy élő igaz Istenre, hogy ezt a nőt (férfi) kinek jobb kezét jobb kezemmel fogom, mint törvényes hitestársamat igaz és hű szeretettel kívánom boldogítani. Őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában hitetlenül el nem hagyom. Vele élek, vele tűnök és szenvedek holtomiglan avagy holtáiglan. Isten engem úgy segítjen! Amen.”

A fogadalom elhangzása után következik a megáldás. Abban a pillanatban, ahogy a pap áldóan felemeli a kezeit, megszólalnak a harangok, és halkán az orgona. Az áldás szavai, az orgona bűgása, a harangok kongása olyan emelkedett pillanatokat teremt, hogy szinte érezni lehet a szívekből kilépő imádság őszinteségét és forróságát.

Az orgona és a harangszó pedig kíséri az ifjú párt a házasság első útján: a templomból hazavezető úton. Másnap az istentisztelet végeztével a szószékről kihírdetik, hogy X.Y. és N.N. házasságot kötöttek, és frigykötésük Isten szent áldásában részesült. A gyülekezet énekléssel kéri áldását az ifjú párra, és elénekli az esketési énekünk második versszakát: „Boldogságot, áldást, adj Uram nekik...”

Temetés

A temetési szertartás a haláleset bejelentésével kezdődik. A bejelentést a halott legközelebbi hozzátartozója teszi meg. Ugyanakkor felmutatja a gondnok engedélyét, mely arról szól, hogy a harangot meg lehet húzni, mert a megboldogult és családja semmiféle egyházi járandósággal nincs hátralékban.

Ennek bejelentése és az engedély felmutatása után jön a „kiszaggatás”. A „kiszaggatást” a nagy haranggal kezdik, ha férfi halt meg, s a kicsivel, ha asszony. (A kiszaggatás befejeztével, ha valamelyik harang „visszakondul” újabb haláleset várható – ezt tartja a néphit.) Kétszer harangoznak a nagyharanggal és harmadszor összehúzzák a két harangot. Ezzel tudomásul veszi a falu népe, hogy valaki meghalt, és az érdeklődések nyomán hamarosan kitudódik az is, hogy ki a halott.

Ezt annál is könnyebb megállapítani, mert a „halottas-háztól” jönnek a padokért. Az Egyházközségnek 23 darab padja van, amit ilyen alkalomra ki szokott adni – használati díj fejében.

A hivatalos ügyeket a halott valamelyik közelebbi férfi hozzátartozója rendezi.

Az anyakönyvi hivatal igazolását a lelkésznek átadják, és ugyanakkor megállapodnak a temetés időpontjában is.

A temetés napjának reggelén mindkét haranggal harangoznak annak jeléül, hogy a temetés az nap megtörténik. A „kiharangozás” után megjelenik a gyászoló család megbízottja, és írásban hozza a „búcsúztatót”.

Ezzel átveszi a gyászoló család képviselőjét.

A temetés időpontjában megjelenik a lelkésznel a „zászló-vivő”, aki elviszi az egyházközség tulajdonát képező két gyász-lobogó a halottas házhoz. *(A gyász-lobogót és a falu első nemzeti színű zászlóját közadakozásból vette az eklézsia 1896 tavaszán, nem sokkal a millenniumi ünnepség előtt. G.L.)* Megjelenik a szószóló, és a harangozók, és a megjelölt órában pontosan megszólalnak a harangok. Kétszer, egy-egy negyedórás közzel megszólal mindkét harang. Ekkor elindul a lelkész, a kántor és a szószóló kíséretében a halottas ház felé. Amikor a papilak kapuján kilépnek, megszólal a nagy harang, s kong-bong mindaddig, míg a belső emberek a halottas házhoz érkeznek.

Megérkezéskor a lelkész elmondja, hogy N.N. jobblétre szenderült. Mindannyiunkat koporsója mellé gyűjtött a keresztyéni részvét és a felebaráti szánalom, hogy a megboldogultnak a kellő végtisztességet megadjuk. Legyen ebben segedelmünkre az Isten. A halottnak adjon csendes nyugalmat, lelkének üdvösséget, szeretteinek vigasztalást.

A végtisztességet tevő gyülekezet elénekel egy-két versszakot valamelyik zsoltárból. Az éneklés addig tart, míg a koporsót kihozzák a csűrbe, vagy az udvarra. A koporsót szántalpra teszik, s kétoldalt körülülik a gyászolók. A koporsó fejénél van az asztal, szépen megterítve, három székkal körülrakva. Az egyik szék a lelkészé, jobb felől a kántoré, bal felől a szószólóé. A belsőemberek hátukmegett ülnek a padokon, az asszonyok a koporsó előtt állnak. A temetésen való megjelenés nemcsak rokoni, hanem felebaráti kötelesség is, így egy-egy temetésen több száz ember is részt vesz.

A koporsó kihozatala után, miután a gyászolók is elhelyezkedtek, kezdetét veszi a gyász-szertartás. Imát mond a lelkész. Közének következik, amit a szószóló diktál és az egész gyülekezet énekel. Minden éneket a halottas ház képviselője, a szószóló diktál sorról-sorra. Az énekvezér kezdi az éneket, és a gyülekezet férfi tagjai éneklnek. A közének után a textus-olvasás következik, majd a gyászbeszéd. Ennek végeztével a lelkész felolvassa a búcsúztatót, melyet a gyászolók állítanak össze. A búcsúztatóban legelső helyen a hitves szerepel, majd utána a gyermek, unoka, majd a testvér, és a többi rokon. Legvégül a harangozók, a sírásók, a végtisztességtévő halotti gyülekezet. A búcsúztatóban el kell mondani, hogy ki mit tett a megboldogult érdekében. Mennyire enyhítette betegségének kínjait, hányszor látogatta meg? Mit vitt neki ajándékba, milyen enivalóval kedveskedett a nagy útra készülőnek? A búcsúztató után jön az Úr-ima, majd a megállás. A szertartás alatt a gyászolók ülve maradnak, míg az ének alatt hangos jajszóval siratnak.

A halottat szekérrre teszik, koporsóját a gyászolók, és az asszonyok követik. A koporsó előtt haladnak a férfiak, előttük a lelkész, az énekvezér és a szószóló. A temetési menetet a két zászlóvivő nyitja meg. Az úton a „Jer, temessük el a testet” kezdetű ének versszakait éneklnek a szószóló diktálása alapján.

A sírásást fogadott sírásók végzik. A sírba való beeresztés alkalmával a gyülekezet ezt a versszakot éneklnek: „Mégyen a test elpihenni...” Minden koporsót vastag cserefa hidlással burkolnak körül, szinte légmentesen. Mikor ez megtörténik a szószóló diktálni kezdi, és a gyülekezet férfi tagjai éneklnek: „Tovább már nem kísérhetünk...” A behatolást rokonok, barátok végzik. Sokszor 15-20 lapát munkálkodik. Mikor a behatolás megtörtént, a szószóló kalaplevétellel mondja el a mondókáját. Megezik sokszor, hogy hosszabrá sikeredik, mint a lelkész prédikációja. Elmondja a beszédében azt is, amit a lelkész már elmondott, és azt is, amit a lelkész nem mondhatott el. A végén megköszöni a Tiszteletes úrnak, és a kántor „testvérnek” a szolgálatot, mindenjót kívánva nekük és családjuknak.

A lelkésznek újra prédikálnia kell és hiánypótlásként elmondania azt, amit sem ő, sem a szószóló nem mondott még el. Kínos szolgálat ez is, hasonló a sepregetéshez, de nagyon fontos aktusa a szertartásnak, amit a hallgatóság éber figyelemmel hallgat. Mindezek után a lelkész és az énekvezér részvétét nyilvánítja a sírt körülálló gyászolóknak. A gyászolók hagyják el utoljára a sírt, amely tele van rakva virággal és koszorúval. Mert virág és koszorú jár mindenik halottnak. Nemcsak a közelebbi hozzátartozók helyeznek el koszorút a megboldogult sírján, hanem az „egybéliek” is, (akik vele egy évben születtek a faluban), a kórus-társak, s még a szomszédok is. A szertartás befejezése után követke-

zik a torozók toborzása. Ezt a megbízottak végzik, s bizony sokszor 100-150 embert is meghívnak egy-egy torba.

Amíg a temetés végbemegy, addig otthon a lakást előkészítik a torozásra. Két-három csoportba ülnek le az asztalok mellé. Előbb az idegenek, aztán a távolabbiak, s legvégül a gyászolók. A pohárköszöntők végnélküli sora hangzik el. Pohárköszöntőznek a rokonok, a barátok, s a legvégén még a részegesek is, akik bizony sokszor még a halottat is éltetik. Közben folyik a tor: húsleves, sóbafőtt az étrend. Van ahol kipurciózzák, van ahol torkig eheti mindenki magát.

A temetési szertartást a virrasztás előzi meg. Ezen megjelennek a rokonok, a szomszédok, a barátok, s mindazok, akik a torra hivatalosak akarnak lenni. A virrasztás alatt a halott női hozzátartozói eléneklik a megboldogult minden tettet, valóságos, vagy ráfogott érdemeit. Ez a siratás úgy történik, hogy előbb a legközelebbi hozzátartozó áll fel a ravatal mellett, és énekli el a maga mondókáját, majd utána-ranglétra alapján, a többiek. Amikor az egyik befejezte, s leült, az asszonyok kórusban sírnak és jajgatnak egy kis ideig, amíg énekhez nem emelkedik a következő. A magába roskadó fájdalmat, a néma, hangtalan gyászt elítélik, és az ilyenért megszólják az illetőt.

A virrasztás alatt a férfiak halotti énekeket énekelnek, majd pedig előveszik a kártyát és „durákoznak” vagy „filkóznak”. Éjfélig senki sem hagyja el a halottas házat.

Minden halottat idegenből – hacsak lehet – hazaszállítanak. Ilyen esetben a halott fogadására kimegy a falu határáig a két zászlóvivő, a szószóló, a kántor és a pap. (A pap minden esetben ott kell legyen. A faluszéli legelő kútjába az 1940-es években beleölte magát egy ember. Fiai – a szokás ellenére – pap nélkül hozták haza. Azt a határrészt egy évig nem érte eső, és a falu lakói ezért az elhunyt szokásbontó fiait tették felelőssé.) Ha a halott éjjel érkezik meg, éjjel van a fogadás.

Megszólalnak a harangok, a házakból kilépnek az emberek, és csatlakoznak a belső emberekhez. A határszálon beszédet mond a lelkész, majd zsoltáreneklés mellett megindul a halott otthona felé a menet. Megérkezéskor a lelkész imát mond, s a halottat Isten kegyelmébe ajánlja. Egy záróének eléneklésével ér véget a fogadási szertartás.

Megtörténik, hogy az idegenben meghaltak nincs hozzátartozója, vagy ha van is, nincs annyi pénze, hogy a szállást kifizethesse.

Ilyenkor a komák lépnek a színre. (Komák azok, akik egy évben születtek.) Összeadják a temetési költséget, és hazahozatják a holttestet. A tort is ők állják. A komaság kiterjed mindenkire, a legszegényebbtől a legnagyobb gazdáig, a magyartól a cigányig. Ha a hazahozatal valamilyen okból nem sikerül, akkor gyász-istentiszteletet kell tartani a halott emlékezetére. A gyász-istentisztelet azonos a rendes

istentisztelettel, azzal a különbséggel, hogy temetési énekek hangzanak el, és a megboldogultról szól az ige. A búcsúztató itt is kötelező!

Van zászlós temetés. Ez akkor történik, mikor fiatal kell temetni. A lányok mindenike guzsalyra csipkés, varrottas asztalterítőt szerel fel, vagyis zászlót készít. A zászlók erdeje borítja be a koporsót a háznál is, az úton is, és a sírt is. Ilyen esetben a búcsúztató ezekről is megemlékezik.

A halott emlékére úrvacsorai kenyeret és bort szoktak adni a legközelebbi ünnep alkalmával. Ez a szokás még elég újkeletű.

A kereszteleetlenül elhunytakat sem nem harangozzák, sem nem temetik el egyházi szertartással. A halottakról az a hiedelem járja, hogyha a halottas koporsót harangszó és prédikáció nélkül átviszik a határon, elemi csapások elpusztítják a vetéseket.

Istentisztelet

Az Istentisztelet kevés módosítással a törvényes liturgiák előírásai szerint folyik le. Tizenegy óraker, a harmadik harangszóra a templomi gyülekezet nagy része már a templom előtt van, s várja a „kastély” kapujának megnyitását, melyet a kastélyőr csak a harangszó elhangzása után nyit meg. Legelőször a gyülekezet vénei mennek be a templomba, a fiatalok sorfalat állva várják a papjukat. Mikor a pap belép, a templomba, a gyülekezet feláll, s állva marad az előének elénekléséig. A bevezető ének éneklése akkor kezdődik, amikor a pap székébe érve, elmondja magában az imáját. Az elő és „derekas” ének eléneklése után a pap felmegy a szószékre. Abban a pillanatban, ahogy felér – a gyülekezet, mintegy vezényszóra – feláll. Az orgona utójátéka után a pap elmondja előimáját. Az „Amen”-re mindenki a padra borul, és úgy hallgatja végig a rendes imát. Az Úri-imára még jobban meghajolnak – szinte összeroskadnak. A közéneket és az alapigét újra egyenes állásban hallgatják illetve éneklük végig. A beszédet figyelemmel követik, s tartalmáról az otthonmaradottaknak részletesen beszámolnak. A rövidebb beszédek kedvelik. Utána az Úri-ima, majd a beszédzáró ima következik, melyeket ismét csak meghajolva hallgatnak végig. A hirdetéseket felállva hallgatják, melynek végén a pap megállítja a gyülekezetet.

A templomban minden családnak megvan a maga külön padja. Oda idegen, más családból, rokonságból való nem ülhet be, csak ha erre meghívást kap. A kimenetelt a belső emberek női családtagjai kezdik meg. A papné felálltakor a nők mind felállnak. Az asszonyok kimenetele úgy történik, hogy a leghátulsó padban ülők kezdik meg, és amikor azok beálltak a sorba, utánuk a következő padban ülők lépnek. Legutoljára a sorban az megy ki, aki legelől ült. Ugyanígy van a férfiaknál is, azzal a módosítással, hogy csak azok áll-

nak fel a padból, akikre padosor szerint kimenetelre sor kerül. Legutoljára a pap megy ki. A templomi gyülekezet nem várja meg a papját, amit szintén a kastély szigorú őrzésével lehet magyarázni.

A délutáni istentiszteletnél is gyakorlatban van a bevezető ének és az előfóhász. Utána ima, Úri-ima, és bezáró ima következik, majd pedig a bezáró ének, mely ilyenkor valamelyik estéli ének.

Az ünnepi istentiszteletek mindenben megegyeznek a rendes vasárnapi istentisztelettel. Kivételt ez alól csak az újsztyendő első napja képez, amikor a rendes liturgia után a szószékről felolvassa a pap a főpásztori levelet és az egyházköztség előző évi rövid történetét.

A nagypénteki istentisztelet nagyon népes, ritka az a család, mely ezen a napon legalább egy taggal ne képviselgetné magát a templomban. Ezen a napon még a gyászolók is templomba mennek. Itt ugyanis az a szokás, hogy akinek halottja van, a gyász jeléül egy évig nem megy a templomba, vasárnaponként nem vesz tiszta ruhát magára. Aki ezt a zsidó eredetű szokást megszegi, nagyon elítélik. Kivételt képez ez alól nagypéntek, amikor a gyászolóknak is lehet és kell templomba menni. Az istentisztelet bevezető énekkel kezdődik, és valamelyik nagypénteki ének eléneklésével folytatódik. Az ének után a kántor a szószékről elénekli a passiót. A passió után a pap imát mond. Délután az istentisztelet ugyanolyan mint délelőtt.

Úrvacsoraosztás

A templom „piacának” szűk volta miatt úrvacsoraosztáskor nagyon kevesen állnak ki az Úrasztala mellé. Kivételt ez alól a legények és a lányok képeznek. Az első csoport az öreg emberek csoportja. Velük vesz úrvacsorát a pap, az énekvezér, a kisegítő énekvezér, a légátus és a megyebíró. Azok akik nem férnek el az Úrasztala mellett, padjukban felállnak, s így jelzik, hogy Úrvacsorával kívánnak élni. Az öreg emberek után a középkorúak, majd a fiatal házások következnek. A férfiak csoportját a legények zárják, kik a templom piacán és a padosorok közti bejárókon állnak ki kor szerint. A nők első csoportja az öregasszonyoké, kikkel a papné, kántorné, tanítónő, jegyzőné stb. is felveszi az Úrvacsorát. A sorrend itt is ugyanaz, mint a férfiaknál.

Úrvacsoraosztáskor a kántor, légátus és a gondnok segédkezik. A kenyeret a pap adja, a bort pedig a kántor. A kenyérosztás végeztével a pap is osztja a bort, hátulról kezdve meg a sort. A gondnok a kancsót viszi, s mikor a serlegben fogytán van a bor, utánatölt. A szertartás lefolyása az alábbi sorrendben történik:

Prédikáció után a pap kihirdeti az Úrvacsoraosztást. A gyülekezet elénekel egy versszakot úrvacsoraosztási énekeink valamelyikéből. Az utolsó sornál a pap kiáll az Úrasztala-

lához és elmondja az ágendát. Az agenda után bűnbánó ima és az Úri-ima következik. Ezután kezdődik az Úrvacsoraosztás az elmondott sorrendben és formában. Minden csoport után a pap egy rövid imát mond, melynek kiindulása egy-egy bibliai mondás. Az Úrvacsoraosztás alatt a hívek énekelnek. (Azok is, akik Úrvacsorát vesznek, illetve vettek.) Az utolsó csoport imája után a pap hálaadó imádságot mond, melyet az Úri-imával fejez be. Legutolsó aktus a megáldás, és az elbocsajtás. A záró ének eléneklésével befejeződik a szertartás.

Határkerülési ünnep

Áldozócsütörtökön délben a falu fiatalsága gyülekezik a templom előtt. A megjelenés mindenki részére kötelező. A büntetés nincs kiszabva, de annyi bizonyos, hogy könnyelmű mulasztó egész életén keresztül hallgathatná, hogy hiányzott valamelyik határkerülésről. A fiatalság két csoportra oszlik: Alszeg, és Felszeg. A két csoport ellenkező irányban, zsoltárokat énekelve elindul a búzahatár felé, és halad mindenütt a határvonalon mindaddig, míg a legtávolabbi ponton újra találkozik a másik csoporttal. Az énekek szövegét a szószólók előre bemondják. A találkozásnál kölcsönösen üdvözlik egymást, és hálaadó szavakkal emlékeznek meg Isten jóságáról, ki a munka után kenyeret ígér a munkásnak, s kéri az Ő oltalmát a továbbiakra is. A két csoport egyesülve, a legrövidebb mezei úton elindul hazafelé. Feldíszítik a kalapokat búzafejjél, vadvirággal. A falu végén a leányok várják őket virág-koszorúkkal. Minden legény kap a szeretőjétől egy koszorút, amit vállára véve bevisz a templomba. A leányok is fegyelmезetten sorba állva, a legényekkel együtt énekelnek, mialatt a harangok megkondulnak, és az egész falu siet a határkerülők fogadására. A templom előtt az ifjak énekébe bekapcsolódik a falu népe is. A közös ének alatt viszik be a koszorúikat a legények Isten házába, s ott ezekkel feldíszítik. A közönség is zoltárokat énekelve bevonul, és megkezdődik az Istentisztelet.

Jégverés ünnepe

Az 1815. esztendő szomorú emléké a Derzsieknek. Az egyház krónikása így jegyzi fel: „Ez az esztendő Dersnek az az emlékezetes szomorú esztendő, melyben a kétszeri jég-eső miatt nem aratott búzát, nem szedett törökbúzát, aratott pedig csak zöld zabot október végén. Bár ilyen esztendeje soha még az ő hajnalára se virradna. Ennek emlékezetére kívánja az Eccla Innep gyanánt szentelni junius utolsó szombattyát.” Ezt a bejegyzést Uzoni Fosztó Pál akkori derzsi pap tette.

Ez nagy ünnep: kispünkösdnek ismerik a mellette álló vasármappal. Ritka áhítattal és munkaszünettel, kétszeri prédikációs istentisztelettel ünneplik.

Az ünnep lefolyása a következő: A délelőtti istentisztelet után – megebédelve – a fiú ifjúság a tavaszi határt megkerülve, egy bizonyos helyen találkozik a barázdák között és innen egyházi énekeket énekelve indul hazafelé. Amíg a fiúk a határkerülést végzik, az alatt a lányok koszorúkat kötnek cserefa-levelekből és virágokból és ezekkel a koszorúkkal indulnak a falu azon vége felé, ahová a fiúk érkeznek énekszóval. Itt minden leány a jövődöbelijének koszorút ad át, vállára téve azt.

A fiúk ünneplőben vannak, a leányok gyász ruhában, fehér köténnyel, leeresztett hajjal, melyben kék szalag van. Megindul a menet, elől a koszorús fiukkal a templom felé harangzúgás közepette. Utcánként és házanként a menethez csatlakoznak az öregebbek is, s a falu minden irányából énekszóval árad a tömeg a templom felé. Megnyílik az ősi várfal hatalmas tölgyfa kapuja, és megtelik a templom ünneplő közönséggel. A koszorúkat elhelyezik a szószék, papi-szék fölé, az orgona alá és felzeng a zsoldár: „Tebenned bízunk eleitől fogva ...”

Azóta ezt a napot (majdnem) minden évben megünnepeli Székelyderzs. (1902. május 19-én tyúktojás nagyságú, június 17-én pedig tojás nagyságú jég verte el a határt. Legutóbb 1996 nyarán tombolt ítéletidő a környéken.)

Nagytiszteletű Esperes Atyámfia!

Tisztelettel jelentem, hogy a helybéli Néptanács bizalmasan tudunkra adta, hogy a jégverés ünnepét, melyet 150 év óta gyakorol az egyházközség s amelyet minden év június utolsó szombatján tartottunk meg eddig, csak úgy tarthatjuk meg, ha erre a „felettes szervektől” – a Rajoni Néptanáctól – engedélyt kapunk.

Kérem Nagytisztelendőségedet, telefonon, vagy bármilyen úton lépjen érintkezésbe a Rajoni Néptanáccsal és az Inspektor elvtárral hogy ezt (az) ünnepélyt, mely a község ősi szokása, ne akadályozza meg,

Mert különben nagy botrány lesz belőle. A község lakossága el van tőkélve, hogy ha katonaságot állítanak ki a határra, az ünnepélyt akkor is megtartja.

A helybéli Néptanács a Miniszteri Tanács azon határozatára hivatkozik, hogy tiltva van minden tömeg gyűlés a felettes szervek engedélye nélkül. Itt nincs tömeg-gyűlésről szó. Itt a fiatalok megkerülik a határt s a harangszóra a fiatalokkal együtt a templomba megy a község lakossága.

Azért tartanám szükségesnek ezt az ügyet minél előbb és minél rövidebb úton elintézni, hogy a kedélyeket tudjam lecsillapítani.

Szíves választát ÍRÁSBAN minél rövidebb időn belül várom!

Sz. derzs, 1956. június 18.
Török Mihály lelkész

69/1956.

Jegyzőkönyvi másolat

A székelyderzsi Unitárius Egyházközség Keblitanácsának 1956 június 29-én tartott gyűléséről felvett j. könyv 2. ik pontjáról

Gondnok bejelenti, hogy a Minisztertanács határozata értelmében semmiféle tömeggyűlést, vagy felvonulást a Minisztérium engedélye nélkül tartani nem lehet. Ahol ez az engedély hiányzott, még a május 1-i felvonulások sem voltak megtarthatók. Erről a dologról későn – csak két héttel ezelőtt értesült a kebli előljárással – s nyomban meg is tette az intézkedéseket az engedély beszerzése érdekében. Az Esperesi Hivatalon keresztül felvette a kapcsolatot a Rajoni Néptanáccsal és Péter Árpád kultusz inspektoralal. Az udvarhelyi lelkész levelei alapján eredmény nélkül, mert a tömeg felvonulásra engedélyt csak a Minisztérium adhat, s erről pedig már lekészt az egyházközség.

Jelenti továbbá, hogy a miniszteri inspektor személyesen is kint járt ebben az ügyben, és hangsúlyozta, hogy a határkerülés nincs megtiltva, hiszen a vallás szabad gyakorlását a törvény biztosítja. A Pártnak és a Kormánynak ennek ellenére az a határozott kívánsága, hogy a rendeletekhez mindenki alkalmazkodjon, s így teljesen az egyházra van bízva, hogy a határkerülést a régi formában tartja-e meg, vagy azt teljesen a templomra korlátozza. Kihangsúlyozta, hogy senkinek bántódása, vagy kellemetlensége nem lesz, ha a határkerülés a régi formában megy végbe, hiszen mindenféle vallásos szertartás szabad gyakorlata biztosítva van.

Keblitanács a bejelentéseket tudomásul veszi és a határkerülés régi formájának felfüggesztését és annak csak a templomra való korlátozását két okból elhatározza:

1. Nincs meg a törvényes engedély a tömeg felvonuláshoz, s így törvényellenes dolgot elkövetni nem akar.

2. Nem akar szembehelyezkedni annak a Pártnak és Kormánynak kívánságával, valamint rendeleteivel, mely a derzsi templom javítására olyan nagy segítséget nyújtott a múltban és fog nyújtani a jövőben is.

A híveket ilyen értelemben felvilágosítja s utasítja lelkészt is ezen határozat felolvasására a hívek gyülekezetében. Vállalja, hogy visszaver minden reakciós híresztelést, mely a határkerülés „eltiltásáról” beszél.

Ehhez kiegészítésül még egy kor dokumentum 1951-ből.

Román Népköztársaságunk nem elnyomja, hanem felségélyzi az Egyházakat!

Az imperialisták sajtóban és rádióban nem egyszer rágalmazták és rágalmazzák meg Népköztársaságunkat azzal, hogy elnyomja az egyházakat. Erre a rágalomra ad cáfolatot

Kormányunknak az a nagylelkű támogatása, melyet a szé-
kelyderzsi unitárius egyházközségnek nyújtott.

Minden előzetes kérés nélkül, Pártunk kezdeményezésé-
re Népköztársaságunk Kormánya 1 640.000 lei (*ténylegesen
csak 500.000 lei. G.L.*) segélyt utalt ki ősrégi templomunk
javítására. Melyik rendszerben kapott kisebbségi falu és ki-
sebbségi gyülekezet ilyen célra állami segélyt?... A jelenle-
git kivéve, melyik kormánynak jutott még eszébe, hogy meg
kell menteni a pusztulástól a templomot?!

Népköztársaságunk tehát nem elnyomja, hanem éppen
támogatja az egyházat.

Aki mást mond, az nem mond igazat.

Kötelességünknek tartottuk ezt elmondani és egyben a
kapott segélyért Pártunknak és Kormányunknak ez úton is
köszönetet mondani.

Sz. derzs, 1951. március 18.

Török Mihály lelkész	Dénes Géza presbiter
István Albert gondnok	Biás Dénes presbiter
Orbán Károly pénztáros	Biás Ferenc egyházfi
Kovács János presbiter	Pál Béla egyházfi
Orbán Albert presbiter	Dénes Gy. Domokos presbiter
Dénes Domokos presbiter	Pál Dénes presbiter
Kocs Lajos presbiter	Gábos Lajos presbiter
Dénes Albert kántor	Egyed István presbiter
Dénes Gy. György presbiter	Dénes Kálmán egyházfi
Dénes Bálint presbiter	

Gonda Anita – Szilágyi Dániel Székelyderzs néprajza

„A táj nem egyéb, mint a társadalmat vagy a népi műveltséget alakító tényezők egyike.” A táj, ahol Derzs fekszik, néprajzi szempontból a Küküllő-mente és a Homoród-mente közé eső vidék. Ide összesen nyolc falu sorolandó. E vidék Udvarhely és egyben a Székelyföld nyugati oldalának egy részterülete.

A középkorban feltehetőleg erdős vidék volt, a fakitermelést az erdőpusztulás és a népesség-növekedés boríthatta fel. A fogyó erdők mellett a földművelés nem nyert nagyobb teret. Egyik adatközlőnk elmondta, hogy a privatizáció után visszakapott földjére egyszer kiment körülnézni, s azóta se csinált vele semmit. Úgy gondolta, hogy az a föld, amit a gyom sem tud fölverní 2-3 év alatt (a téeszék megszűnése, és a privatizáció közötti időszak ez), nem éri meg a munkát. Sokan jártak így, mert a Derzshez tartozó földek jó része ilyen. Agyagos, „gyenge”, „sovány” föld. Nagyobb állattenyésztésre szintén nincs alkalmas legelő, mert ahhoz nincs elegendő. Mára az erdő (főként gyertyán és bükk, manapság egy család csak 20-30 árral rendelkezik, régen kb. ugyanennyi hektárral), a legelő, (ami fejősmarháknak, úgy 300 ökörnek és 15-20 birkának szolgált összesen), és a szántóföld (amiről az volt a vélemény, hogy csak a trágya terem rajta – a XX. században még csak kb. 800-900 hektár volt) eloszlása egyenletes: vagyis mindhárom kevés. Az utóbbi évszázadokban bányászat sem folyt.

Részben ezek lehetnek okai a helyi társadalom specializálódásának. A XIX. században a férfilakosság zöme már ácsnak, kőművesnek tanult. A muzsnaiak mellett ők voltak a vidék építőmesterei. Mivel vándormunkával keresték kenyerüket, nem volt szükség annyi legelőre és földre. Csak a „háztáji” maradt meg, ami persze többet jelent a mainál. A faluban maradt nők a hagyományos munkákkal foglalkozhattak, hiszen pl. a kender igénytelen növény, jobban megtermett.

Az általános népességnövekedés mélyebb hatásai azonban ide is elértek. A századfordulótól kezdve egyre több volt az amerikás. Muzsna még periférikusabb, ott ez még erősebben jelentkezett. Az amerikázás okai feltétlenül megérdemelnének egy alaposabb társadalomnéprajzi kimutatást. Hiszen az Amerikába költözött falubeliek továbbra is megvoltak. Az egyik kérdés: hogyan, s milyen mentális szálak fűzték őket továbbra is a faluhoz - ugyanis a legtöbben tartották a kapcsolatot az itthon maradt családtagokkal. Tudunk olyan családról, is ahol az apa ment ki először, majd fokozatosan utána a családtagok, amit maga az apa támogatott anyagilag. Valaki meg kint élt tíz húsz évig, azután hazajött. A legtöbben viszont kintmaradtak, és merthogy sokszor csoportosan vándoroltak ki, falvakat alapítottak odaát. A derzsiek Kanadába és főleg „Argentíniába” mentek.

Összességében elmondhatjuk, hogy a derzsi falu biotópja, a rossz természeti adottságok, s emellett a mesterséges tájalakítás negatív utóhatásai egy speciális munkamegosztást hoztak létre. Ezenkívül a XVIII–XIX. század gazdasági-társadalmi viszonyai is rákényszerítették a helyi lakosokat egyfajta vándoripar kialakítására. Ez tökéletesen párhuzamba állítható a felső-magyarországi drótosság és ablakosság formálódásával. Derzsen nem alakult ki olyan éles differenciáltság fő foglalkozású ács, kőműves és földművelő, alkalmi építőmester közt. Az építkezés jóval idényszerűbb, komolyabb szakértelmet is kíván, és csapatostul kell végezni. A csoportos mun-

kavégzés miatt azt is tisztázni kell, hogyan működött a faluszervezet, egyszerre hány csapat lehetett távol. Akik itthon maradtak, itthon dolgoztak.

Erdélyben másutt is alakult ki paraszt iparosság, (pl. a kalotaszegi Vistán) de szerkezetük és kialakulásuk okai mások voltak.

A faluszervezet jól működött. Az ácsokon és kőműveseken kívül volt egyébként két-három asztalosműhely, egy-két molnár, s egy kovács a század első felében. Mindannyian mesterséget űztek, s e mellett a kismértékű földműveléssel, erdőléssel foglalkoztak. Az állatok tartása időigényes, hiszen egész nyáron legeltetni kel őket. Ezért mindig volt valaki, aki elvállalta az őrzésüket. Külön volt pásztor a fejős marháknak, az ökröknek, a juhoknak és a bivalyoknak. A majorokat aprószentekkor (dec. 30.) vagyis a két ünnep közt fogadták. Konkrétan a bíró fogadta fel őket, a cimborákkal egyetértésben. A század első felében még került olyan ember, aki évtizedeken át elvállalta a majorságot. Manapság csak pár évre szokott egy ember major lenni. Ma már cigányok vállalják el az állatok őrzését. Hagyományosan terményben kapták a fizetést, bár újabban a pénz jött divatba. Az 1998-as évadra már olyan pakulárt (azaz juhászbojtárt) is fogadtak meg, aki havi egymillió lej (100 Ft kb. 40.000 lej azaz ez 25.000 Ft) kap. Eredetileg a major és segédmajor csak a juhokat őrizte. A többi pásztornak nem volt külön neve. A marhák őrzése nem jelentett igazi pásztorságot. Pl. a meddő marhákat általában 2-2 ember őrizte, akik két hetente váltották egymást, ők is az aprószentekkor a falugyűlésen jelentkezhettek, s ugyanúgy meg kellett őket választani, s ugyanúgy kapták fizetségüket gabonában. Az állatok legeltetése előre megbeszélt időpontban általában Szent Györgykor (április 24-án) kezdődött. Ha az időjárás nagyon nem kedvezett, természetesen történtek csúszások. A mai majorok lazábban kezelik a dolgot, amiért a tulajdonosok háborognak is olykor, ám nincs, aki elvállalja a pásztorkodást – mára leűnt a presztízse – ezért nem merik a majorokat különösebben piszkálni. A gabona-, illetve pénz-fizetés mellett a juhászoknak évenként egy fejős juh után 8 kg sajt és 1 kg orda (forralt savó túrója) járt. A cimborabírók júniusban mennek ki a próbafejésre. Ilyenkor ellenőrzik, rendben vannak-e a juhok, adnak-e elég tejet. Ha a tej mennyisége nem űti meg a mércét, az adott major sajt járandóságából az évben levonnak. Ha a juh elvész, legalább a fülével el kell számolni. A fül különböző bemetszésesei adják a tulajdonjegyet.

A 80-as évek óta előfordult, hogy románok vállalták el a pásztorkodást, de a cigányok váltak általánossá. Innen ered a pakulár juhászbojtár, azaz segédmajor és a csobán (juhász, pásztor, azaz major) elnevezés, amit a falubeliek nem nagyon használnak, csak a pásztorok egymás között.

De kik is azok a cimborabírók? A község a három nagyobb utcája után három cimboraságra oszlik. Ezek választott vezetői a cimborabírók. Ritkábban használják a stózer kifejezést ami Erdélyben általános a falunegyedek megnevezésére a szeg mellett. A cimboraság közösségi viszonyait még nem sikerült föltárnunk. Természetesen nem azonos a komasággal, nem baráti érzelmi vagy rokonsági egység, hanem faluszervezeti, faluvédelmi. Feltehetően összefüggésben van a régi székely tizedekkel, afféle alsófokú közigazgatási szervezetet jelent, míg a cimborabíró az utca kapitánynak, tizházigazdának felel meg.

Szintén a cimborabírók fogadják meg az éjjeli öröket ezt már egymás közt intézik a cimboraságban. A cimborabíró csak a saját szerével foglalkozik. Úgy kellett beosztani az őrseget, hogy minden ház sorra kerüljön, s minden éjszakára legyen őr. Ha egy háznál nem volt éppen férfi, akkor fogadtak valakit. Az őr éjszaka óránként kiáltott, hogy mindenki tudja, mennyi az idő, s hogy az fõnn van, végzi a dolgát:

HALLJAD FALU, HALLJAD, HALLGASSANAK A SZÓRA,-T ÜTÖTT AZ ÓRA.

Az őrség szervezete összefüggésben áll az erődtemplommal. Az öröknek mindig találkozniuk kellett a templomnál. Fontos hely volt, mert a terményeket és a szalonna készletet is ott tartották. Az erőd és az őr azonos funkciót töltött be eredetük is azonos lehet. Úgy három éve, ta-

lán 1996-ban a polgármesteri hivatal két cigány fiatalembert fogadott fel (szerződttetett) éjjeliőrnek, akiknek a fizetséget a lakosság adja össze, házanként, havonta.

A templom a használaton kívül mindig zárva van. Kettő a kulcsos ember, mindig a legközelebbi ház lakói. Az egyházi szertartásokon, ünnepeken kívül csak szerdánként volt szabad bemenni az erődbe. Ilyenkor vettek magukhoz a lakosok gabonát, szalonnát, sonkát.

Az erőd falain belül végig hombárok állnak, körben. ezek nagyméretű ember magasságú faládák, fedelesek, belül viszont osztottak, tehát többféle gabonát lehet benne egyszerre tárolni. Amikor kiürült, kivették az oldalát. A bástyákban pedig a szalonnát és a sonkát tárolják. Mindenkinek megvan a maga szöge, szögei, az adott bástya adott emeletének gerendáján belül. Hogy cimboraság szerint vagy rokonság szerint történt a beosztás ma már nem tudni. A házasság révén mára teljesen rendszertelenné tűnik, Az aranytartalék tárolása ma már funkciót veszített, de mégis dicséretes. erősíti a templom életben maradását. A templom építészeti stílusáról itt nem beszélünk.

Az ácsok és kőművesek vándorlása miatt a népi építkezés terén nagyfokú változatosságra lehetne gondolni, ilyen azonban nincs, mert viszonylag homogén néprajzi tájról van szó.

A hagyományos derzsi parasztház az udvarhelyinek megfelelően vert falú volt. Az agyagos föld ezt könnyen lehetővé tette, noha Derzs már a Székelyországon kívül esett. Tetőszerkezete szarufás tető volt, zsúppal befedve. A ház beosztásában a középső helyiségben volt a tüzelő, azaz középtűzhelyes. A nyílt tüzelő kandalló tapasztott és beépített szikrafogóval is rendelkezett, Mindez könnyen kikövetkeztethető a néprajzi atlaszokból is. Mára ez a ház eltűnt, a falukép megváltozott. Bár szóbeli gyűjtés mellett még azért látni is egy-két házat, amely középtűzhelyes, vert falú, a falu muzsnai végén a cigánysoron, a „Gátba”. A mai házak már nagyobbak, kényelmesebbek. A középtűzhely szerepét föl váltotta a spór, és minden szoba külön fűthetővé vált. A tetőt már a múlt században is cserép fedte. Megmaradt a házak színe, azaz a tornáca. A hagyományos faragott díszek mellett pedig megjelent a vakolatdíszítés, melynek a falubeliek nagy mesterei voltak. A tisztaszoba általános. Szekrény is van mindenütt, de a szuszék még mindig sok helyen látható a tisztaszobában. Ünnepi ruhát is tartottak szuszékban, amiket a hombárok feletti gerendákra tettek, a templomerődbe, hogy a tüztől megóvják. A kamarában tárolták a szükséges mennyiségű lisztet, búzát, kukoricát, és a sifonban a téli ruhákat, A nyári házban főztek és aludtak. A nyári alsóházban nem aludtak. A népi építészetben az oromdíszek a százados vakolatdíszítés, és néhol a székelykapuk maradtak meg. A régi füstös házak helyett viszont ma már egészségesebb, nagyobb lakások épülnek. A kapuk mellett komolyabb faragásokat találni a temetőkből.

A községnek három temetője van, igaz, ezt nehezen lehet kideríteni az adatszolgáltatók közlései alapján. Nyugat felől van egy temető a falu fölött (ez a régebbi) és kelet felől is, a falu mellett. Ezen kívül a nyugati temető alatt van pár cigány sír.

A cigányok ugyanúgy temetkeznek, ahogyan a többiek. Derzsen hagyományosan háznál temetkeznek. Az első szobában az ún. nyári szobában v. szépszobában a siratás két napig tart. Az egyik nap a halál napja, a másik a temetésé. Ha a halál estefelé következik be, akkor egy nappal később temetnek. A halál híreszteléseként harangoznak egyet. A temetés napján 13.30 kor, 13.45-kor és 14-kor harangoznak illetve a sírba tételkor is. A temetés 14-kor kezdődik. A tiszteltes úr elbúcsúztatja a halottat, a kántor diktálja az éneket, amit a jelenlevők mind gyakorolnak. A papnak előző este leírják a családtagokat, a prédikációban felsorolja őket. A temetőbe menetkor énekelnek. A sírbatétel előtt a kurátor megköszöni a lelkész teendőit, és megteszi a meghívást. A lelkész urat nem szokták meghívni a torba. Oda csak a rokonságot hívják. Pörköltöt, kalácsot esznek és boroznak. A sírt még a komák ássák meg, akik szintén jelen vannak a toron. Mindegyik temetőben találni lábfat. A sírokról már teljesen eltűntek a fejfák. Feltételezhetően volt előzményük a láb fáknak. A mai láb fák már csak sírkövel ellátott hantok láb részén vannak. Egyfajta funkcióvesztésen mentek át, mert temetkezési szokásban nincsen semmi szerepük,

nem használják őket a halottszállításnál. Ilyen szempontból survival jelenségről van szó, mert csak szokásból szúrják az elhunyt lábához. Másfelől még bírnak jelentéstartalommal – amit a festés változatossága is bizonyít. A színek közt található fekete, vörös-rozsdabarna, és világosbarna drapp színt. A zöld színnek már semmilyen jelentősége nincs. Többnyire a feketével van párban, ami az idős halottat jelöli, normális halállal. A vörösesbarna árnyalatok eredetileg az erőszakos halált jelentették, Érdekes módon mára ezek a színek divatba jöttek, jelentés nélkül. A világos árnyalatok, vagy a csak lakkozták a fiatal elhunytat jelölték, manapság ezeknek is veszendőben a jelentése.

Parasztházban a nemi jelek még egyértelműbben kivehetők, bár itt is megjelenik újabban a divat. A csillagos lábfák nőkre, a csúcsban, hegyben végződők férfire utalnak általában nagyon sablonosak, de egyértelműen az udvarhelyi gombosfák rokonainak tekinthetők. A fáfaragás természetesen általános volt a használati tárgyak körében is. A kultúrház raktárában porosodó, igen elhanyagolt gyűjteményben szépen faragott gerebeneket, képrámákat stb. találtunk.

A jegyesajándékok átadásának helye általában a fonó volt. A fonón kívül különféle bálokat rendeztek, amin általában a fiatalság java része megjelent. A munkából a nagyobb munkaidény után általában ősszel volt, a század elején országsszerte divatba jött szüreti bál helyet. Háznál, később a kultúrházban tartották. Ilyenkor zenészeket fogadtak s a táncmulatságon kívül színdarabot adott elő a fiatalok csoportja. Rendszerint a pap vagy a tanító tanította be. Ez ismét tisztázandó kérdés, vagyis kik azok, akik a darabot előadhatták, a frissen bérmáltak, vagy az idősebbek. A dramatikus népszokások szempontjából pedig a hagyományos paraszti dráma mesgyéjét jeleníti, mert ez már erős polgári hatást mutat.

Öregebbek is tartottak bált karácsonykor. Ezek az öregek a frissen leszereltekéket jelentik. Ilyenkor a kezesek megfogadták a zenészeket, akik olyan lányos házaknál kaptak előzőleg enni, ahová a leszereltek is udvaroltak. Éjfélkor a lányos házaktól fölvitték az ételt a kultúrba, megvendégsélni az obsitosokat.

Mulatság még a karácsonyi ünnepkörben kétszer adódott. Az ősztendeji és az újesztendeji. E mulatságokon Derzsen is a marosszékit táncolták és a csárdást. A XIX. század közepén sok helyen így nevezték a helyi tánc típusokat Székelyföldön, de ez nem jelent teljesen egységes táncdialektust: Sajnos nekünk nem volt módunkban táncot gyűjteni, a zenészek 6-7-en voltak. Kürtös (szaxofonos) klánétás, hegedűs, gardonos, cimbalmos. A faluban citeráztak is.

Bevett szokás volt, hogy a szülők már gyerekkorban megegyeztek a házasságról. Kikötés csak annyi volt, hogy az első fiú az apa nevét kapja.

A lakodalmat mindig szombatra tűzték ki. A templomba csak délután mentek esküdni. A pár ettől kezdve lehetett együtt. Utána hazamentek a vőlegényes házhoz 5 órakor. Ott elkezdődött a lakodalom. Előétel a pörkölt (pörgölt), majd laskalevest, sültet és savanyúságot ettek. Végül kalácsot és tésztákat adtak fel, de újabban már a cukrászsütemények dívnek. Vacsora után következett a menyasszonytánc. Majd beöltöztették a menyecskét „székelygunyába”. A lakodalom általában reggel 8-ig tartott.

A fiatal menyecske ruházatán a piros szín dominált. A székelygúnya piros, mélypiros, fekete a nőknél. A derzsi népviselet általában egyezik a székelyföldivel, semmi speciálisat nem véltünk fölfedezni. A színárnyalatok a korhoz igazodtak. Feketét csak az idős asszonyok hordanak. A zöld az ünneplő szín. Ezt csak ritkán vették fel, ünnepekkor. Sajnos a népviselet eleve kiszorult az ünnepi alkalmakra. Derzsen ma már ilyenkor is alig lehet látni helyi viseletbe öltözött asszonyt.

A 40-es évekig kötöttek kendőt a lányok, noha a rendes kendőviselet csak asszonyoknál volt szokás. A párta színes gombostűkkel összeállított vastag bársony szalaggal volt díszítve. A végén piros, fehér, vagy zöld pántlika lógott. A haj kb. 15 cm-esen kellett, hogy befont legyen, amibe csokrot kötöttek. Hétköznap csak koszorúba, szalaggal, az asszonyok főleg két fonatba fonták a hajukat. Az egyik ág jobbról, a másik balról a fej tetején csípték keresztül.

Jégverés ünnepekor a két fonatot hagyják lógni. Ekkor illetve a lányok konfirmáláskor is fe-

hár szalaggal kötötték meg a fonatot. És fekete szoknyát, fehér kötényt valamint fekete lajbit fekete díszítéssel s alatta fehér inget húztak magukra.

Az ing „sipos”, tehát egyenes ujjú, szegélyén csipkével, a gallérján szintén csipke díszíti elől, amit „pikónak” neveznek., Ez „szálkihúzásos” módszerrel készült. A csipke lerakás három sor volt az ingen, vagy több. (Ez a mellbőrségtől függött.) A lajbit általában piros-fekete, ritkán zöld-fekete színekkel szabták. Pántja szélesen húzódott a vállon, barna vagy fekete „cakkos” bársonyból készült.

A fehér kötény díszítését himzés, vagy csipkézés adta. A 30-as évektől már a csipkézett se-lyemkötény jött divatba. Alatta húzott derekú szoknyát hordtak. Ez térd fölött fekete bársonnyal három ujjnyi szélességben „csakkosan” (cakkosan) vagy egyenesen díszített. A „blúz” ing anyagával azonos, derékban fodros szoknya alatt egy szűk, combközépig érő „pendelyt” viseltek. Ez lapokba szabva készült, alja kissé bővebb a vállrésztől régebben csipkével szépítették, ma díszítetlen. A pendely és a 3 sing szoknya közt a 2 sing széles, csipkézett, bővebb „alsószoknyát” hordták. Az asszonyok fekete „kordován” csizmát húztak a lábukra, aminek szárán két-ujjnyi piros bőr volt a díszítés. A ház körül hétköznap csak papucsot vettek föl, mivel lábuk nem látszódnak ki, fekete, barna, vagy szürkekötött harisnyát vettek a szoknya alá. Alul csipkés száras bugyi, térd fölött húzva, piros pántlikával.

A férfiak fekete csizmát hordtak. A bakancs már korán elterjedt. Fehér, székelyharisnya volt a lábukon, aminek combdíszítése egyezik az udvarhelyi mintával. A XV. században már hamar divatba jött a nadrág is. Ha valakinek csak egy harisnyára tellett, akkor vasárnapra kimosta. A fehér, szűkített ujjú ingen nyers színű (szürkés-barnás) posztó lajbit viseltek. A férfiak gyakran kötöttek (a foglalkozásból adódóan gypjából készített surlot (azaz kötényt) magukra. Alja rojtos, főleg hétköznap hordták, és csak fekete esetleg fehér csíkkal díszítették. A 60-as évek óta csak az idősebbek viselete.

Háromnegyedes, saját anyagából díszített posztózekét egyaránt hordtak férfiak és nők is. Nagyobb posztókabátot már csak férfiak vettek magukra. A mesteremberek a század eleje óta inkább pantallót, nyakkendőt viseltek ünnepekkor.

A legnagyobb ünnepek részben a kalendáris évkörből kerültek ki. Ezen alkalmakkor hordtak ünnepi öltözéket a derzsiek. Viszont húsvét első napján, mikor úrvacsorát vettek, az asszonyok mind feketébe vagyis gyászruhába öltöztek. A jégverés ünnepekkor, június utolsó szombatján szintén feketében vannak

Az 1840-es években egymás után hét évben verte el a jég a falu határát. Utána egy álmat látott asszony tanácsára elhatározták, megünneplik a jégverést. Azóta ilyenkor böjtölnek és megkerülik a határt. A férfiak zabfejet, rozsféjet tesznek a kalapjukba. A határt három részre osztották, törökbúza (kukorica), búza-határra és ugarra. Ez a kollektivizálásig így volt. Vagyis a háromnyomásos gazdálkodás is fennmaradt. Az erdő és legelő nem számított a határba. Az eszténák mozgó külsőségek voltak. Általában minden évben máshová vitték ki. A falu három eszténával rendelkezett, merthogy fogadott pásztorai voltak.

A másik speciális ünnepe a derzsieknek az ún. Dávid Ferenc ünnep. Dávid Ferenc unitárius püspök volt, börtönben halt meg – ennyit tartanak róla a faluban, de komolyan megünneplik halála napját. Ilyenkor dalárdát is alakítanak a helyiek, amely azután elkülönült csoportban énekel a templomban.

A templom a központja a településnek. Minden ünnep itt zajlik. Ünnepek alkalmával régebben itt volt látható a helyi hagyományos viseletek minden ékessége, hiszen az ünnep ereje és a viselet ünnepi hangulata ezt diktálta.

Magát az erődöt is alaposan meg kellene vizsgálni, hogy tükrözi-e és milyen mértékben a helyi társadalom tagoltságát, vagy térszerkezeti megoszlását.

A falu folklóranyaga meglehetősen felgyűjtetlen maradt. Pedig tisztázhatná a szász eredet kérdését, miután a folklóron belüli mozgásokat már fölmérték. A vándormunkások végett a folklórelemek migrációját is be lehetne határolni. A szövegfolklór részletes, analitikus kutatása alapján pedig árnyalhatóbban kimutatható lenne a magyar nyelvhatár.

Dokumentumok

A FALU DŰLŐNEVEI

<u>Belsőség</u>	Ösvényhágó	<u>Nyírcsere</u> – ide tartozik:
<u>Szikracseréje</u> – ide tartozik: Szikracseréje	Kataútja	Kányádi kederes
Hidharassza	Omlás	Alszezi kederes
Szarka hegy	Temető alja	Nyírcseréje
Lok	Hegy	<u>Irgogya</u> – ide tartozik:
Muzsna előfe (?)	Szőlőhegy	Irgogya
Teregardon	<u>Tövis</u> – ide tartozik: Tövis	Hidegkút
Baksos	Csere	Kalló
Pénzes	Demeserdő	Hátulsótacsar
<u>Haraszerdő</u> – ide tartozik:	Csónakmege	<u>Nagy here</u> – ide tartozik:
Haraszerdő	Fáskút	Nagy here
Fejű	Kotsok kertje	Nagy szenafű
Bakó	Hosszú	Veres szenafű
Hojagos	Tompa hegy	Ramocsa
Rét	Diónyak	<u>Záspászföld</u> – ide tartozik:
Kortövés	Udvarházfele	Záspászföld
<u>Leshegy</u> – ide tartozik:	Orotas	Csomorkereszéje
Kenderes	Kányádi kelő	Kishere
Csákány	Kápolna	Elsőtacsar

KASTÉLYSZABÁLYZAT

Mi, a székelyderzsi unitárius egyházközség keblitanácsa mai napon tartott ülésünkben a következő, minden egyháztagra egyformán kötelező kastélyszabályzatot állapítottuk meg:

I.

Több mint félezer éves templomunk a mi drága kincsünk és szent örökségünk, mint Istennek háza.

Nyitva áll vallási különbség nélkül mindenki számára, ki Istent keresi s imádásának szent helyén lelki megnyugvást talál.

II.

A templomkerítés (kastély) minden székelyderzsi unitárius család gabona raktára, értékesebb ingóságainak helye, bástyáinak emelete pedig hús és szalonna-tartója. Ezeknek használatára nézve, régi szokásaink és törvényeink figyelembe vétele mellett a következőket határozzuk:

1. §.

Az összes gabonatarató és egyéb helyek egyedüli és kizárólagos tulajdonosa a székelyderzsi unitárius egyházközség. Azok felett a rendelkezési jog az egyházközség keblai tanácsán kívül senkit sem illet meg Helyeket adni vagy elvenni csak az egyházközség keblitanácsának van joga.

2. §.

Ezen kerítésben csak a székelyderzsi unitárius egyházközség tagjai bírhatnak gabonatarató és egyéb helyeket, mint a kik ennek fenntartási költségeit fedezik és terheit hordozzák. Más felekezetűek semmiféle helyet se bírhatnak.

3. §.

Elköltözés vagy halálozás esetén a rendelkezési jog visszazáll az egyházközségre. Gabonatarató és egyéb helyet szülőitől, rokonaitól senki sem örökölhet, senki sem vehet. Az özvegy, ha elhalt férje nevét viseli, élethosszig használatában marad a férje utáni helyeknek, ha ugyanazokat a terheket hordozza. Megfelelő terhek hordozása mellett a gyermek szülőinek jogába léphet díjtalánul.

4. §.

Az egyházközség tagjai kepefizetés szerint igényelhetnek: egész, fél, vagy negyed helyet.

Egész kepet fizetők egész, fél kepet fizetők fél, vékások, napszámosok negyed helyre tarthatnak igényt.

A gabona tartók nagysága: egész kepeknél 90 cm széles, be a falig, fél kepeknél 90 cm széles és fele hosszú, vékásoknál és napszámosoknál 90 cm és negyed hosszú.

5. §.

A jelenlegi haszonélvezők meghagyatnak helyeik bírtokában. Új helyek hasznobére egyszersmindenkorra szólólag: egész helyért 50, fél helyért 25, negyed helyért 15 leu, mely összeg előre befizetendő az egyházközség pénztárába.

6. §.

Több kérelmező esetén az egész kepek előnyben részesülnek.

7. §.

Mindenki csak a saját maga javait tarthatja az általa haszonélvezett helyen. Ha valaki más felekezetűnek vagy más községhez tartozónak a maga neve alatt gabonáját vagy egyéb javait be-csempészi s ez kitudódik: első esetben kettőszáz (200) leuig büntethető, ismétlés esetén helyeit elveszti. A keblai tanácsnak fennhagyatik azon joga, hogy egyházközségünk életében érdemeket szerzett másfelekezetű helybeli lakosnak is – az unitáriusok megrövidítése nélkül – helyet ad-hasson. Ezek azonban kötelesek elhelyezett javaikat egyszerre kivinni.

8. §.

Vegyes házasságban élőknél:

a.ha a férj nem unitárius, semmiféle joga nincs ezen kastélyban.

b.Ha a feleség unitárius: teherhordása szerint illeti meg a többi unitáriust megillető jog.

c.Ha pedig a feleség más vallású: akkor az unitárius férj szabadon élhet jogával, de felesége – mivel nem tartozik egyházi törvényeink alá s így felelősségre sem vonható, - sem a gabonataratókhoz, sem a szalonnás kamrákhoz nem járhat, sem a ládáját be nem viheti. S ha figyelmeztetés ellenére is megteszi: férje is elveszíti a jogait.

9. §.

Minden szalonnás kamrának külön kulcsosa van, kit azon társaság választ, melynek ott van a szalonnája. A kulcsos kötelessége a lopás ellen őrködni, a hibázókat a kebli előljáróshoz bejelenteni. A szalonnás kamrákba csak szerdán, a reggeli istentisztelet után lehet és szabad menni. Kivételes esetekben engedélyt adhat erre a kebli előljáróság.

10. §.

Ha valaki a kerítésben lopáson találtatik, vagy a lopás reá bizonyul:

a. ha férfi: minden kastélybeli joga örökre megszűnik,

b. ha nő: a kerítésből örökre kiltatik.

Mindkettő a kár megtérítésén kívül 200 leuig büntetendő kebli tanács által példaadás okából.

11. §.

Mindenki az ő ládájához csak a kastélyőr előzetes értesítésével járulhat és köteles megmutatni mit tesz bele és mit vesz ki belőle, mert csak ezért felelős az ő.

12. §.

A kerítésben lévő anyagi javakat őrzi, az ottani rendre s ezen szabályok megtartására felügyel a keblitanács által választott kastélyőr, a ki csak olyan unitárius vallású, törvényes házasságban élő férfi lehet, a kinek felesége és minden gyermeke unitárius és a keblitanács bíráskodásának ezen szabályzatnak magát alárendeli. A kastélyőr akár ő maga, akár hozzátartozója, bármilyen hibában vagy kártételben találtatik, a kár megtérítése mellett azonnali elbocsátással büntetendő.

A kastélyőr egyuttal harangozó is, kinél a templom és kerítés kulcsai állanak. Fizetése minden egész gabonartartó után négy (4), fél és negyed után kettő (2) liter-kupa gabona. Ládák után 5 leu. Mindennap köteles egyszer a reggeli harangozás után a kerítés ajtaját kinyitni, hogy a kinek a kerítésben dolga van, elvégezhesse. Minden törvényellenes dologról, vagy joggal nem bíró egyénnek ottani megjelenéséről a kebli előljárósnak azonnal köteles jelentést tenni.

A kastélyőr minden kárért felelős

13. §.

Harangozás alatt a kerítés zárva tartandó.

14. §.

Úgy a hétköznapi mint a vasárnapi és más ünnepi isteni-tisztelet alatt a kerítésben foglalatkoskodni, hangosan beszélni, az isteni tiszteletet zavarni szigorúan tilos. A ki ez ellen vét, jogainak elvesztésével büntetendő.

15. §.

Vasár és ünnepnap csak istentiszteletre mehet bárki is a kerítésbe. Esetleg a lelkész, vagy a gondnok engedélyével az idegenek ősi várkastélyunk, gothikus templomunk, ennek freskói és kastélybeli berendezésünk megtekintése végett bemehetnek.

16. §.

Minden ezen kerítésben hasznélvezeti joggal bíró egyén tartozik alávetni magát a székyelderzsi unitárius egyházközség keblitanácsa bíráskodásának.

17. §.

Ezen kastélyszabályzat törvénytevő és végrehajtó testülete a székyelderzsi unitárius egyházközség keblitanácsa, melynek ítéletei ellen fellebbezni csak egyházi úton lehet és pedig első fokon a körü esperesi hivatalhoz, másod és végső fokon az unitáriusok Egyházi Képvisező Tanácsához.

18. §.

Jelen szabályzat az egyházi közgyűlés elfogadása és az egyházi főhatóság jóváhagyása után lép életbe s ezzel minden eddigi szokás, gyakorlat és törvény érvényét veszíti

Meghatározta a székelyderzsi unitárius egyházközség keblitanácsa 1924. évi október hó 31-én tartott ülésében.

Jelen Szabályzatot elfogadta s az egyházi főhatóság jóváhagyása után minden egyháztagra nézve kötelezővé tette az 1925. január hó 29-én tartott egyházközségi közgyűlés.

Székelyderzs, 1925. január hó 30.

SZÉKELYDERZSI ALAPÍTVÁNYOK

Ezek között is van régi, történetileg érdekes. Az első egy végrendelet, melynek készítési idejét nem ismerjük, és csak a másolat kivonata áll a rendelkezésünkre:

Az Isten templomának egy 20 köblös, zálog-áron bírt földet adok, hogy ezt a jámbor falu szántsa, vesse míg kiváltják. A kiváltási ár 40 tallér, melyből 20 volna öreg gacsi tallér, 20 pedig „oroszlános”. Ennek a földdarabnak a későbbi sorsa ismeretlen.

Ugyanebben a testamentumban a II. pont alatt a végrendelező saját földjéből három köblöst az Isten templomának, és két szekér szénát termő földet a dersi „lelki tanítónak” adományozott.

„Bethlen Ferenc ó méltósága 1833-ik évben egy igen érdekes alapítványt rendezvén, az erről szóló és örök hálára méltó adomány levél ezen derzsi megye számadásos jegyzőkönyvének 303-304. lapjairól másolatban ide íratva szóról-szóra így következik: A dersi és muzsnai birtomk haszonbérbe bejött 130, azaz egyszázharminc váltó cédulabeli Rs. (rénes) forintokat halálomig az ottani falusi iskolák felsegítésére határozván, ezennel az ottani falusi iskolák között a következőkben teszem meg rendelkezésemet:

- I. A bérmenyiségből negyven R. forintot a dersi, – negyvenet pedig a muzsnai iskola tanítójának adjanak fizetés pótlásul
- II. Húsz forintot a szükséges iskolai könyvek vásárlására fordíttassanak.
- III. A fenn-maradt harminc forintok az évenként tartandó megvizsgálatás alkalmával hat legjobb tanuló között 5 - 5 forintként osztassanak széjjel, olyan módon, hogy Derzsen három, és Muzsnában is három tanítvány részesüljön.
- IV. A két nevezett iskolában vallásbeli különbség nélkül fogadtassanak bé a két helyiség fiai.
- V. A bérlők halálok, vagy tehetetlen voltak esetén a két helyiség előjárósága adja azon eset által megürült részt az oskola felügyelőinek tudtával a legbiztosabb bérlőnek a mostani bérlevélben kitett kötelezések mellett. Mely fentieket aláírással és szokott pecsétemmel megerősítem”.

SZEMELVÉNYEK SZÉKELYDERZS UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG JEGYZŐ KÖNYVEIBŐL 1888 - 1989.

A kastélyban működő „kölcson-magtár” (mely szinte egyedülálló vállalkozás ebben az időben) működésével a vizsgálobizottság nincs teljesen megelégedve, de az új derzsi pap, Sándor Gergely személye garanciát jelent az apróbb hibák (tisztaság) kijavítására.

A vizsgálati jegyzőkönyvet Darkó Sándor esperes és Kisgyörgy Sándor jegyző hitelesítette aláírásával 1888. február 4-én.

1905. november 27-én az elnök Sándor Gergely lelkész elmondta, hogy a brassói Csioflek testvérek az 1904-ben javításra átadott orgonát elkészítették, és azt a keblitanács átvizsgálás után

vegye át. A tanács megállapította, hogy a „nevezett orgona művész urak az orgonát a szerződésben kikötött módon készítették el szakértelemmel, szorgalommal és pontossággal”. *(Csioflek Miklós és testvére kezemunkáját dicséri egyebek mellett a székelykeresztúri unitárius templom, a székelyudvarhelyi unitárius templom, és az uzoni római katolikus templom kiváló orgonái is. G. L.)* Ugyanekkor határoztak, hogy 180 koronáért új harmóniumot vesznek, a régít pedig eladják. Az új harmónium árához az Ifjúsági Egyesület 74 koronával járult hozzá.

1908. június 21-én agyagfalvi Csomor Józsefet, a toronyóra készítőjét áthívták, hogy az 1902-ben villámcsapástól összezúzódott órát javítsa meg. Csomor József 70 koronáért el is vállalta a javítást.

1913. január 12-én Sándor Gergely elnök bejelenti, hogy agyagfalvi Csomor József a toronyórát kijavította, és az óra most jól jár.

Csomor József a munkájára 10 évi jótállást vállalt. Ez a jótállás a szerkezeti hibákra vonatkozott, melyeket az órakészítő ingyen vállalt 10 évig elvégezni. A helytelen órakezelésért az órakezelő harangozó felel. Az órakezelésért a harangozónak nem jár juttatás, mert az eddigi, az egyház belső embereinek tett „többnemű szolgálat” alól felmentették őket.

1914. szeptember 13-án: „Lelkész jelenti, hogy a kántorfogadást és a beiktatási ünnepélyt az utókor számára vegyük jegyzőkönyvbe. Lelkész ezeket következőképpen adja elő: Miután Barabás Vilmos áll. tanító úrnak a miniszter úrtól megjött a Derzsbe való kineveztetése, lelkész rögtön intézkedett a kebli tanáccsal egyet értőleg Barabás úrnak ideköltöztetését illetőleg. Augusztus 23-án 12 szekér hozta kántorunk bútorait. A vasútállomáson lelkész és neje várták, a község határánál leányok és legények üdvözölték őt, s minél közelebb jutott a menet a községhez, annál többen csatlakoztak a menethez.

Lélekelő volt a pillanat, amikor a menet az alszegi első diadalkapuhoz ért, ahol megállva lelkész bemutatta a várakozó tömegnek új kántorunkat. Öröm és szomorúság ült a lelkeken, öröm, hogy im végre - valahára mégis csak sikerült a község óhaja, szomorúság fogá el a nagy sokaságot mert a menetből hiányoztak azon számosak, akik oly vágyva várták már az új kántor eljövetelét s most a távolban védik hazánkat a külelenség ellen. Lelkész rövid és meleg hangú beszédére Barabás úr is röviden és lelkesen válaszolt. Őt is meghatotta a pillanat nagyszerűsége, és miután a község lakosságát üdvözölte, számára boldogságot és Isten áldását kívánta, mindnyájunk imája föl szállt a seregek hatalmas Urához, küldené vissza épen és sértetlenül harcba vonult vitéz katonáinkat, hogy élvezzék ők is immár, annyi balsors után a béke szent áldásait.

A menet azután síró asszonyok, ujjongó gyermekek és mély gondolatokba merült öregek között végigvonult a falun a II. diadal kapun keresztül a feldíszített mesteri lakba. Itt Nagy Ferenc úr tartott a község nevében talpraesett beszédet. Barabás úr válaszára pedig lelkész fejezte be beszédével e napot, kívánván, hogy e község immár e perctől fogva lépjen a torzsalkodás helyett a békés fejlődés útjára és nyerje el vele szellemi és anyagi boldogságát. Most már ketten akarják éltük minden percét e népért fölládozni és ha munkájukban a község apraja-nagyja segítségükre lesz, maguk körül boldog arcokat fognak látni és ők maguk is boldogoknak fogják érezni magukat, e községben pedig nyugodt otthonra fognak találni.

Augusztus 30-n főhatósági megbízatás folytán lelkész iktatta be kántorunkat hivatalába. Barabás úr előbb gyönyörű énekével, majd a katedrán nyugodt előadású, szívhez szóló beszédével nyerte meg a hívek köztetszését. A templomi ünnepség után a vendégek az ünnepelttel és családijával az élen terített asztalhoz ültek, ahol a beszélgetés után - az ünnepség véget ért.

(Adja az isten, hogy a dersi nép valahára tanulja megbecsülni belső embereit és ne lásson minden nadrágban ellenséget, mert a közbecsülés ad erőt a belső embernek, anélkül pedig hasztalani minden működése. Majd meglátjuk! Ébert)

1915. január 29: „Elnök keblitanács tudomására óhajtja hozni, hogy az egyház kebeléből 11-en, akik eddig sem látogatták templomunkat, minket bűnös embereknek - kik hazudunk, lapulunk, káromkodunk, iszunk (alkoholt), csalunk - tartottak, magukat pedig szenteknek, földönjáró angyaloknak titulálják - végleg kiléptek. Kérdi keblitanácsot, hogy ezeket az egyházi javak élvezetében meghagyja-e?

Keblitanács sajnálattal veszi tudomásul ezen lelkibetegek lépését s ügyükben a következőképp határoz:

A kastélyban a szuszékhelyet nem használhatják, bástyában szalonnát, ruhát nem tarthatnak. Az erdőből fát, a szénahelyeken fűvet nem vásárolhatnak és más egyház tagokkal sem vásároltathatnak. Halottiknak a harangot pénzért sem szabad meghúzatni. Belső emberek halott felett egyházi szertartást nem végezhetnek. Kivételt képeznek azok, akik 2 tanú jelenlétében a lelkész lakásán lelkész előtt kijelentik, hogy lépésüket megbánták s magukat az unitárius egyház szertartása szerint óhajtják eltemettetni.

1915. január 30: „Elnök megnyitó beszédében megemlékezik a harctéren küzdő ifjú egyháztagokról, akiknek hiánya nagyon észrevehető a padsorokban. Dicső munkájukhoz Isten áldó és segítő kezét kéri, s óhajtja, hogy épen és egészségesen jöjjenek majd vissza a háború lezajlása után családjuk körébe.”

1915. június 27. „Lelkész jelenti, hogy a délután folyamán megtartatott az árlejtés a régi iskola átalakításáról. Az árlejtésen a helybeli mesterembereken kívül két agyagfalvi mester is megjelent. Az átalakítási munkákat helybeli Nagy Mihály a. f. vállalta el, mint aki a legolcsóbb ajánlattal állt elő.

Nagy Mihállyal a következő szerződés kötött:

Szerződés mely kötött a székelyderzsi unitárius egyház kebli elöljárósága és Nagy Mihály a.f. vállalkozó között a régi állami iskola átalakítása tárgyában.

Nagy Mihály vállalkozó kötelezi magát az alább leírt átalakítási munkák elvégzésére:

1. Az iskolának a mesteri lakással szomszédos terme a következőképp alakítandó át:

A terem léckerítéssel elkerítendő úgy, hogy a teremnek utcára nyíló egyik ablaka essék a bekerített részen belül. A léckerítés magassága és módja valamint megerősítése a Hitelszövetkezet vezetőjével beszélendő meg előzetesen.

2. A másik terem közepén elválasztandó egy közfalal foszni deszkából, kétfelől léccel megverve és megvakolva, a közel 2 méter magas ajtóval ellátva.

3. A másik terem középső ablaka helyett ajtó teendő és pedig 1 méter széles és 2 méter magas dupla ajtó.

4. Az utcára 5 új ablak teendő, a belső ablakok megfestendők, a bolt 2 ablaka vasráccsal ellátandó.

5. Az épület belől fehérre meszelendő, kívül pedig a mesteri lakáshoz hasonlóan.

6. A tetőről a harangot le kell szerelni és helyét befedni.

7. A bolti ajtóhoz és a középső ajtóhoz két gyalogjáró híd csinálendő colos deszkából 1,5 méter szélességben.

8. Az udvaron a bolt felé eső részen raktár helyiség építendő 2 méter széles és 4 méter hosszú terjedelemben, deszkával bekerítve, a fedőcserepeket az egyház adja.

9. Mindkét terem padozata kijavítandó.

10. A harangláb gerendái a belső ablakok festéséért a vállalkozónak átadatnak.

11. Vállalkozó kötelezi magát az átalakítási munkákhoz jó anyagot használni és a munkát 1915. július 25-ig befejezni.

12. Vállalkozó aláveti magát keblitanács ellenőrzésének és a munka befejeztével 599 (öt-százkilencvenkilenc) Korona vállalati összeget az egyház pénztárosától nyugta ellenében átveheti.

Székelyderzs, 1915. június hó 27-én

Ébert András
lelkész elnök

Nagy Mihály

ifj. Toro Dániel
gondnok

1915. szeptember 5: „Keblitanács elmegy s megtartja a helyszíni szemlét az átalakított régi iskolában, hogy átvegye Nagy Mihály vállalkozótól az épületet.

Keblitanács az átalakított iskolát szövetkezeti helyiségeknek alkalmasnak tartja és határozza, hogy az épületnek udvarra néző oldala is megvakoltassék és megmeszeltessék.

1915. november 14: „Elnök felolvassa az E.K.T. 1217 - 1915 sz. rendeletét a harangoknak a hadvezetés céljaira való önkéntes felajánlására vonatkozólag és megmagyarázza a rendelet hafias vonatkozásait.

Közgyűlés a hadvezetés céljaira önként felajánlja legkisebb harangját.

Elnök ezek után felolvassa és megmagyarázza az 1915. évi termés eladásáról és a rekvirálásról szóló rendeletet, az egybegyűlt tagokat hadikölcsön jegyzésére buzdítván a gyűlést bezárja.

1916. június hó 15-én: Ébert András lelkész levele a keblitanácsnak:

Tisztelt Keblitanács!

Elérkezett ismét az idő, amikor az egyházi törvények értelmében a képét rektifikálni kell. A maguk lelkiismeretére bízom ezt az ügyet, mint olyant, amely egyike a derzsi egyház leglényesebb ügyeinek, mert a derzsi lelkész fenntartásáról van szó.

T.K! Előre bocsátom, fizetésjavítást nem kérek, jóllehet erre jogom és okaim is volnának, nem kérek azért 1, mert a jelenlegi kepe is nagy terhet ró híveim vállára, 2, pedig azért, mert a jelen súlyos körülmények között tartom azt az elvet, amelyet hirdetek is: addig nyújtózkodom, ameddig a takaróm ér! Pedig a súlyos drágasági viszonyokat én is érzem. A búzán és zabon kívül nekem is mindent kell vennem s míg a búza, a zab értékemelkedése 30–50 %-os, addig a ruháé 200 %-os, a cipőké 500 %-os, a fűszereké 500 %-os, a fuvaré 100 %-os, a sajté 300 %-os, a húsé 1.200%-os és így végig mehetnék mindazon cikkeken, amelyeknek fogyasztása elkerülhetetlen.

Az állami tisztviselők kaptak háborús segílyt, kaptak 20 %-s fizetésemelést, s mégis panaszkodnak, mert a felemelt fizetésből sem tudnak kijönni.

Nekem panaszra nem nyílnak ajkaim, de hogy mégis utalok az élőbb elmondottakra, annak legfőbb oka az, hogy a derzsi ekkk.-ban évről-évre apasztják a lelkésznek a jövedelmét, ami a végtelenségig nem mehet, és aminek - a törvény értelmében is - föltétlenül gátat kell vetni.

1916. október 28. Keblitanács határozza, hogy örök emlékül jegyzőkönyvbe vétessenek lelkésznek az utóbbi hetek történetét összefoglaló szavai.

A román betörés.

Kedves Atyámfiai, székelyderzsi keblitanácsosok!

A borzalmas napok után, amelyeken valamennyien átestünk, a sok eltitkolt sóhaj és honfábat után, amely valamennyiünk lelkét tépte, marcangolta, a legmélyebb hála érzelmeivel fordulunk mindenekelőtt az egek hatalmas Urához, *(A leírás itt megszakad.)*

Jegyzet.: A román betörésre vonatkozó megjegyzések (39–54. oldal) tekintettel arra, hogy az innen elmenekült intelligenciára és az itt táborozó horvát és magyar katonákra olyan jelzőket tartalmaztak, amelyek nem minden tekintetben helytállóak, a jegyzőkönyvből kiszakítottak.

Székelyderzs, 1917. január 12.

Ébert András
lelkész

Az 1916-os román betörés a faluban három áldozatot követelt. Emléküket az I. világháborús emléktábla sem őrzi.

Részletek a falu halotti anyakönyvéből:

Bartos János földműves Lakás: Székelyderzs, Kossuth utca 125. 66 éves, unitárius vallású. A halál beáltának ideje: 1916. szeptember 22-én du. 15 óra. A halál oka: meglövés, erőszakos az ellenség által. A temetés ideje: 1916. október 1. du. 15 óra.	Markos Mózes, napszámos fia Lakás: Székelyderzs, Új utca 14 éves, unitárius vallású A halál beáltának ideje: 1916. október 3. du. 15 óra. A halál oka: bomba robbanás A temetés ideje: 1916. október 3. (!) 18 óra	Gidó József, földműves fia. Lakás: Székelyderzs, Zrínyi utca 26. 18 éves, unitárius vallású A halál beáltának ideje: 1916. október 16. de. 9 óra. A halál oka: bomba robbanás A temetés ideje: 1916. október 17. 16 óra.
---	--	---

Sz: 7-1917

Lelk. lkt.

Jelentés

Ébert András székelyderzsi unitárius lelkésznek az oláhok betörése folytán szenvedett káráról:

1. 50 mm széna értéke: 500 korona
2. Fedeles sárga hintó, két szemközt levő bőrüléssel értéke: 800 korona
3. 20 mm szalma értéke : 60 korona
4. Két öl felapritott bükkfa értéke: 120 korona
5. Egy hizott sertés értéke: 500 korona
6. Majorság (11 db lúd, á 12 korona, 25 db öreg tyúk á 7 korona, 25 db fiatal tyúk á 6 korona, 50 db csirke á 3 korona, 3 db nagy kakas á 10 korona) értéke 637 korona
7. Éléskamrából: 150 kg liszt (60 fillér), 3 mm búza (42 korona), 2 mm zab (40 korona), 78 l külféle befőttek és ízék (3 korona) értéke 530 korona
8. Termények: 60 véka burgonya (1,60), 4 szekér répa (12), 3 véka tengeri (5), 100 fej káposzta (8 fillér), sárgarépa, petrezselyem, zeller, paszternák, 5-5 véka (3), 15 véka szilva (2), 30 véka alma (5), 30 nagy koszorú hagyma, két nagy koszorú foghagyma (5) értéke:447 korona
9. Ruhanemű: 1 bársony nadrág, gyermek téli öltöny, női kötény, selyem gyermeksapka, gyermekszandál, két pár férficipő, 1 pár férfiszandál, 1 férfi téli mellény, 1 férfi kalap, 1 női tavaszi kabát, 2 női kosztümkabát értéke: 399 korona
10. Fehémemű: 3 férfiing, 3 férfi lábra való, 20 db zsebkendő, 3 női ing, 3 női hálókabát, 3 db asztalkendő, 6 db konyharuha, 3 poháruha, 6 db törülköző, 1 párna, 4 párnahaj, 1 paplanlepedő, 1 teljes cselédágynemű értéke 236 korona
11. Konyhafelszerelés: 5 db porcelán tányér, 6 db kőtányér, 8 db villa, 6 db más villa, 6 db kés, 6 db kanál, 6 db kávéskanál, 1 alpacca tejmerő, 5 db kávéscsésze aljjal, 2 db tepsi, 1 db konyhalámpa, 1 db ételhordó, 2 db pléhtál, 1 db nagy mosogatótál, 1 kisebb mosogatótál, 1 zsi-

- rosbödön, 3 db zománcozott tejes lábas, 10 db virágcserep, 1 db linóleum szőnyeg, 3 db lámpacső, 20 kg só, 1 kg f. paprika, különféle fűszerek, 1 doboz kékítő, 8 db vesszőseprő, 1 db cirokseprő, 4 sürolókefe, 200 pakli svéd gyújtó, 40 pakli konyhagyújtó, 10 csomag kénesgyújtó, 1 kg olaj, 1 db kézi lámpa, 1 kg szalmiáksó, 8 doboz fénymáz, cipőzsír és krém, fényesítő, sár és kenőkefe, 17 l petróleum, 3 kg gipsz, 1 db viharlámpa értéke 174 korona
12. Kerti eszközök: Különféle magvak, 2 kapa, 2 db sarló, 1 db kasza, 1 fejsze, 1 ásó, 1 lapát, 2 db vasvilla, 2 kalapács, 1 harapófogó, 3 cseber értéke 43 korona
13. Egyéb tárgyak: 1 aranygyűrű, 1 beretváló készülék, levélpapiros, 500 ív irodai papiros, toll, ceruza, zsebkés, sétatot, gyermekhinta, 15 l borvíz és üvege, kályhaellenző, 1 ebédlői kép, 1 szőnyeg, 1 díványpárna , 1 vadászszék értéke 217 korona
- Összesen 4.663 korona.

A fent leírt tárgyakat nagyjából a Gruppenkommandant Hptm. Fodor vezérlete alatt álló horvát katonák „reqvirálták” el mindenféle elismervény nélkül. A helybéli csőcselék is sokat lopt.

A 8 napig házamban tartózkodó oláh katonák még egy tűt sem vihettek el, mert akkor már ki voltam rabolva.

Székelyderzs, 1917. január 2.

Ébert András derzsi lelkész

Sz: 6-1917

Lelk. ikt.

Jelentés

A székelyderzsi unitárius egyházközségnek az oláhok betörése folytán szenvedett káraitól:

- a. Az egyház erdejében a 27. Honvéd gyalogezred II. zászlóalja (horvátok) fedezékek építésére, főzésre és egyébekre elhasznált fa értéke 100 korona
- b. Papi lakáson részint horvátok, részint az oláhok és helybéli csőcselék betörték az ablakokat, elszedték a kályhacsöveket és elrongálták az ajtók zárait. A kár értéke 50 korona
- A kár összesen 150 korona.

Székelyderzs, 1917. január 1.

Ébert András lelkész

1917. március 22 - én esperesi vizsgálószéki látogatás volt Székelyderzsen. „reggel érkezik meg az egyházközségbe, és legelőször az iskolát látogatja meg, ahol a gyermekek értelmes feleleteiből meggyőződik arról, hogy ezek a vallástánból és egyházi énekből gondos tanításban részesülnek.

Ezután állandó napközi otthonba megy, hol örömmel látja az apró gyermekereget óvónője vezetése alatt a megfelelő foglalkozás közben, és értesül arról, hogy itt 90 – 100 iskolás és kisebb gyermek részesül ingyen ebédben és uzsonnában a „Pro Transylvania Bizottság” jóvoltából.

Ezalatt megtörténik az intézkedés a harangozásra nézve, melynek végeztével a vizsgálószék a hívek gyülekezetével részt vesz az isteni tiszteleten, hol lelkész imája után esperes alkalmi beszéddel bátorítja és buzdítja a híveket - a kiállott szenvedések után - egyházas és hazafias egyetértő munkásságára.

Az istentiszteleteket vasár és ünnepnapokon , úgy köznapokon is rendben megtartattak, leszámítva 1916. szeptember 16 – október 13-ig tartott menekülési időt.

Az iskola állami, abban vallást lelkész, egyházi énekeket pedig énekvezér a. fiai tanítanak kel-
lő buzgósággal. Az ismétlő iskola gazdasági jellegű. A tankötelesek mindkettőbe rendszeren fel-
járnak.

Az épületek elég jó karban vannak, és tűzkár ellen biztosítva az „Első Magyar Biztosítónál”,
most már a templom és a bástya is.

Az ellenség ide is elérkezett s a községben és határán mintegy 8 napon át időzött és uralko-
dott. A határon csaták is folytak és annak rendjén az ellenségből többen elesetek. Ezen a vonalon
innen térítettett vissza az ellenség a mi katonáink által. A lakosság sorából Bartos János öreg
hítkonunkat saját pincéjében meglőtték az oláhok. Hárman pedig az ellenség visszamenetele
után a határon munka közben talált fel nem robbant kézibombának estek áldozatul. *(A robbanás
harmadik áldozatának a halotti anyakönyvben nincs nyoma. G. L.)* Két csúrt felgyújtottak, egyéb
égés nem volt.

Az egyházközség kára jelentéktelen, a belső embereké elég tetemes.

Székelyderzs, 1917. március 22-én

Pál Ferencz
esperes

1917. október 20-án : „Elnök jelenti, hogy Székelyudvarhely piacán az elesett 82-es hős szé-
kelyfiúk emlékére egy emlékművet állítanak fel „Vas székely” elnevezéssel.

Keblitanács a „Vas székely” szoborra egyhangúlag 100 koronát szavaz meg.”

1919. december 29-én a keblitanács „az unitárius felekezeti népiskola újból való megszerve-
zését a gyűlés egyhangúlag kimondja.”

1920. július 21-én Ébert András lelkészt Péter Sándor Székelymuzsnai lelkész váltja fel. Az
átadás - átvétel tételei:

- 4 darab keresztelési anyakönyv
- 2 darab esketési anyakönyv
- 2 darab halottas anyakönyv
- 2 darab családkönyv
- 1 darab postakönyv
- 1 darab iktatókönyv
- 5 darab bélyegző, pecsétnyomó
- 1 darab bélyegző párna és egy darab doboz
- 1 darab keresztelő kanna
- 1 darab úrvacsorai kehely

1920. augusztus 1-én folytatódott az átadás - átvétel. Hiányként szerepelt 15 darab betét-
könyv, 1 darab tűzbiztosítási kötvény, 1 darab Hitelszövetkezeti üzletrész kötvény, 29 darab ha-
dí kötvény 13.150 korona névértékben. *(A kötvények ekkorra értéktelenné váltak, a korona erő-
sen leértékelődött. G. L.)*

Könyvek jegyzéke, melyek most vétetnek először jegyzékbe, miután átadó lelkésznek senki
sem adta át.

1. Képes Szent Biblia
2. 1 darab Zsoltárkönyv
3. 1 darab Dicséretes
4. 1 darab Látogatási napló
5. 1 darab Keresztelő anyakönyv. 1728.
6. 1 darab Papi jövedelem listája

7. 2 darab Iktatókönyv, 1883 – 1894, és 1894 – 1911.
8. 1 darab Aranykönyv
9. 1 darab Magtári törzskönyv 1887-től
10. 1 darab Szuszékhelyek nyilvántartása
11. 1 darab Névsor az ekklézsia tagjairól 1870.
12. 1 darab Házassági békepróba 1883-tól
13. 1 darab Jegyzőkönyv, Miklósfalvi leányegyház 1891.
14. 1 darab Jegyzőkönyv, Homoródszentlászlói leányegyház 1891.
15. 1 darab Az iskolai vizsgálatokról
16. 2 darab Kepelista 1899 – 1908-ig
17. 2 darab Számadásos könyv 1851 – 1887, 1888-ig
18. 1 darab Tökepénzokról nyilatkozat könyv 1890.
19. 4 darab Jegyzőkönyv 1845 – 1881, 1881 – 1892, 1892 – 1904, 1904 –
20. 2 darab Rendelések jegyzőkönyve 1857 – 1882, 1882 – 1913.
21. 1 darab Pénztári napló 1890 – 1896.
22. 1 darab Pénztári napló 1813 – 1850.
23. 1 darab Jegyzőkönyv 1915.
24. 1 darab Levéltári útmutató.
25. 1 darab Vizsgálószéki jegyzőkönyv 1787 – 1807.
26. 16 darab Földbirtokkönyv
27. 1 darab Vallásos adakozások jegyzőkönyve
28. 2 darab Határrészek

1921. évi március 24-én Péter Sándor lelkész: „Sajnálattal jelenti, hogy a derzsi küldöttség-járásból kifolyólag szeretve tisztelt ősz püspökünket méltóságos és főtiszteletű Ferencz József urat méltatlan támadás érte a „Gazeta Ardealului” c. román lap 1921. március 12-én megjelent számának: A székelyek magatartása és a magyar sovinizmus c. cikkében. A cikket felolvassa és kéri, hogy az teljes egészében vétessék jegyzőkönyvbe.

„A székelyek magatartása és a magyar sovinizmus.

A székely papok nem tartják tiszteletben a kolozsvári magyar unitárius püspökség rendeleteit. Az iskolák forduljanak az államhoz. Egységesítés és kibékíteni akarás.

Különböző alkalmakkor meg lehetett állapítani, hogy az erdélyi székelyek magatartását új államukkal szemben is a megfontoltság szelleme jellemzi, mivel a székelyek látják, hogy a román államot konszolidálásában és erős szervezetté váló alakulásában támogatniok kell. Bizonyára nem ilyen szellemtől vannak áthatva azok a magyar „vezetők” akik ez alkalommal az ellenkezőt bizonyítják.

Az erdélyi kisebbségek folytonos küzdelemben vannak a magyar sovinizmussal, mely minden eszközt felhasznál, hogy az itteni kisebbségeket a maga akciójára hangolja.

A tények fölös számban igazolják ezt. Ami pedig a székelyeket illeti, ezek a szó nemes értelmében lehetőleg méltó és dicséretes magatartást tanúsítanak.

A magyar sovinizmus küzdelme különösen kulturális téren nyilvánul meg. Ezen szempontból a székelyek kezdetől fogva amaz óhajukat fejezték ki, hogy iskoláikat segítse az állam. Bizonyos fokig ez a dolog meg is valósult. A magyar sovinizmus azonban nem tette le a fegyvert. A kolozsvári magyar unitárius püspökség valóságos propaganda szolgálatot szervezett, és ugyanakkor kényszerítette az unitárius papokat, hogy felekezeti iskolákat létesítsenek, és tartsanak fenn. Akcióját nyilvánvalóvá teszi Udvarhely megyei Derzs községben megtörtént tény. Ébert András ottani pap, aki a magyar megszállás alatt is szívélyes magatartást tanúsított a románok iránt, egyházi beszédeiben a rend tiszteletét hirdette és az új román államban a rend megtartására buzdította székely híveit, az ottani összes nemzetiségek nyugalma és békés együttélése cél-

jából. A lakosok ösztönzésére Ébert András pap végül törekedett az iskolának tansegélyt kieszközölni, hogy a lakosok megszabaduljanak az adótól, melyet eddig az iskola fenntartására fizettek. Egy év óta az iskola a közoktatási minisztérium gondozása és rendelkezése alatt áll, az oktatás azonban székely (sic!) nyelven történik.

Ezen tényállással szemben azonban a kolozsvári magyar unitárius püspökség ellentétben jelentős akciót kezdett. A püspökség utasította Ébert András papot a felekezeti iskola visszaállítására. Ennek a dolognak elsősorban a lakosok szegültek ellene. Ez a válasz annyira nem elégtette ki a kolozsvári püspökséget, hogy a pap állásából elmozdított. Egy 3.000-nél több lakosú községben 8 hónap óta nincs pap, nincs istentisztelet, egyházi szolgálat.

A lakosok nem tudván tovább tűrni ezt az állapotot, elhatározták, hogy a román állam hatóságainak beavatkozását kérik. Mielőtt azonban ezt tennék, jónak látták egy utolsó kísérletet tenni a kolozsvári magyar unitárius püspökségnél. Ez okból érkezett tegnap a városba falusiakból álló 30 tagú küldöttség, élén Ébert András elüldözött pappal. A küldöttség egy memorandumot hozott magával, melyet község majdnem minden lakója aláírt. Kéri papjuknak rehabilitálását a ki a lelkeskedéstől felfüggesztett, annak ellenére, hogy teljesen korrekt ember és csak jót hirdet híveinek. Nem lehet ok az elmozdítására - mondják memorandumukban a lakosok - az a tény, hogy Ébert András pap a nemzetiségek közötti szeretetet, és a gyűlölet mellőzését hirdeti.

A harminc falusiból álló székely küldöttség kihallgatást kért a magyar unitárius püspöktől, hogy a memorandumot átadja neki.

Majd meglátjuk, milyen lesz a magyar sovinizmus magatartása ezúttal a székely polgárok méltóságának és forró hazafiságának a bizonyítékával szemben.

A Kolozsvárra érkezett küldöttség kötelességének tartotta lépéséről, melyet a magyar püspökségnél megkísérel - értesíteni az itteni hatóságainkat is, azért hogy sikertelenség esetén a mi hatóságaink támogatását is kikérje."

E rosszakaratú, és minden ízében hazug cikkekre jónak látta és kötelességének tartotta keblü elöljáróság a következő választ adni:

„Nagvságos Szerkesztőség!

A „Gazeta Ardealului” 1921. március 12-ik számában „A székelyek magatartása és a magyar sovinizmus” címen egy közlemény jelent meg, amely a székelyderzsi iskolának, egyháznak és Ébert András felfüggesztett lelkésznek, s mindenk felett a magyar unitárius egyházi főhatóságnak, jelesen a püspöknek intézkedéseivel foglalkozik. A jelzett közlemény általában tévedésen alapszik s miután a valóságnak meg nem felelő közlemények sem az államnak, sem a társadalomnak sem egyeseknek nem hogy hasznára, előmenetelére volnának, sőt inkább végtelen nagy kárára válna egész összességnek mind az egyházi, mind a világi téren, legyen szabad alábbi helyreigazító s részben tiltakozó hiteles és hivatalos közleményünknek b. lapjában helyt adni megfelelő vezető helyen.

A béke, a szeretet a megértés csak akkor lehetséges, ha a dolgokat, a tényeket az igazságnak megfelelőleg ismertetik, közlik, minden egyéb más út, mód eltávolít s nem hogy kiegyenlítené az ellentéteket, sőt mélyíti a szakadékot. Ez igazság leszögezése után a valódi tényállást adjuk az alábbi pontokban.

1. A cikk ez állítással kezdődik: „A székely papok nem tartják tiszteletbe a kolozsvári magyar unitárius püspökség rendeleteit.” Ez állítás csak annyiban igaz, hogy az összes unitárius papok közül egyedül Ébert András nem teljesítette az egyházi felsőbbség és így a püspök rendeleteit, azaz nemcsak hogy nem teljesítette, hanem annak egyenesen és mereven ellene szegült, amit a fegyelmi bírói ítéletének minden pontja igazol. Különbben a jelzett mondat is úgy látszik szándékosan avagy véletlenül megrévesztésre van szánva, amennyiben a székely papok és magyar püspök kifejezést használja. A székely kifejezést tovább annyira viszi a cikk írója, hogy az oktatás nyelvét is székelynek nevezi, holott a legegyszerűbb ismerettel bíró ember is kell hogy annyit tudjon, miszerint a székely, valamint a palóc, és csángó nem székely, palóc vagy csángó, hanem magyar nyelven beszél.

2. Az van továbbá:, „*hogy a székelyek kezdettől fogva amaz óhajukat fejezték ki, hogy iskoláikat segélyezze az állam. Bizonyos fokig ez a dolog meg is valósult a lakosok ösztönzésére. Ébert András pap végül törekedett az iskolának államsegélyt kieszközölni, hogy a lakosok megszabaduljanak az adótól, melyet eddig az iskola fenntartására fizettek. Egy év óta az iskola a közoktatási minisztérium gondozása és rendelkezése alatt áll, az oktatás azonban székely nyelven történik.*”

A székely nyelvről előbb már volt szó. Az iskola így ilyen beállítása nem felel meg a valóságnak: Székelyderzsben a lakosok nem fizetnek iskolai adót, és Ébert András nem eszközölt államsegélyt, s eziránt való óhajukat nem is fejezték ki egyetlen egyszer sem. A való tény az, hogy a székelyderzsi felekezeti iskolát két év óta az egyház maga tartja fenn három tanerővel és 186 növendékkel. A miniszteri gondozás alatti is van három tanerő 19 növendékkel. E hiteles számadatok az iskoláról szóló fenti állításokat nem hogy fedik, hanem azokkal homlokegyenest ellenkeznek. Az az állítás pedig, hogy a kolozsvári magyar unitárius püspökség az unitárius papokat a felekezeti iskolák létesítésére és fenntartására kényszerítette volna – teljesen téves állítás mert kényszerítés sem szóval, sem írásban nem volt.

A továbbiakat, ahol magyar megszállásról és a Derzs községben lakó összes nemzetiségek nyugalmáról, és békés együttéléséről van szó - ahhoz nincsen szavunk, lévén benne némi politika is. Aki különben ismeri Derzset, és az ottani helyzetet az legfennebb csodálkozik vagy mosolyog, esetleg sajnálkozik ilyen kifejezéseken és meghatározásokon.

Egy újabb kikezdésben az van, hogy az unitárius Püspök Ébert András papot a felekezeti iskola visszaállítására utasította, aminek előszóban a lakosok szegültek ellene. Ezért aztán: „a pap állásából elmozdított. Egy 3.000-nél több lakosú községben 8 hónap óta nincs pap, nincs isteni tisztelet, egyházi szolgálat.”

Minden egyes tétel, állítás a legteljesebb mértékben ellenkezik az igazsággal, a ténnyel. Az ilyen közlemények vannak legnagyobb akadályul az állami egyházi és társadalmi jó rend helyreállítására nézve. Hátha elsősorban a lakosok szegültek ellene a felekezeti iskola visszaállításának, akkor miért van az, hogy az állami iskolában 19 és a felekezetiben 186 növendék van. A pap felfüggesztésének számtalan oka van, melyek közül megemlítendő az, hogy a felekezeti iskolaszék elnökségét nem akarta viselni semmiképpen, ami azt is bizonyítja, hogy egyedül ő nem akarta a felekezeti iskolát, a leányegyházközségeket nem gondozta, a tanítók fizetését hónapokig magánál tartotta, a hittani vizsgákat minden ellenőrzés nélkül idő nap előtt megtartotta, annál semmi adatot nem készített és nem terjesztett be, az egyház hivatalos jegyzőkönyvét, mint fontos okmányt megcsonkította, több lapot abból saját kezűleg kivágván, s más fontos okmányokat elkezelt, továbbá egyik hívének feleségét lelövélssel fenyegette, és az egyházi főhatóság intézkedéseit nem teljesítette. Ezeket részben maga is beismerte, részben beigazolódott.” (folytatása hiányzik)

1921. november 21-én Pál Ferenc esperes ismertette Ébert András elmozdításának okait, és a derzsi lelkeszi állást betöltetlennek nyilvánította.

1922. június 1-én a hatóság 629/922 számon kelt határozatával a felekezeti iskolát közegészségügyi szempontból alkalmatlannak nyilvánítja, és betiltott. A kebli tanács úgy határozott, hogyha a felekezeti iskolában alkalmazott három tanerőt az állami iskola átveszi, úgy ők a felekezeti iskolát megszüntetnék, mert a falunak a fenntartásra, illetve a hiányosságok pótlására nincs pénze.

1923 január 3-án az egyházközség készpénz egyenlege 281 lej 19 bani.

Egyed János gondnok a keblitanácstól kérdezi, hogy a községi dobos az addigi szokás szerint havi átalánydíjat kapjon-e, vagy minden egyes dobolásért külön fizessék? A keblitanács alkalmanként 10 lej dobolási díjat állapított meg.

A határpásztorok minden őrzött hold után 1 kupa gabonát vagy annak értékét kapják.
Balázs András lelkész kérésére a tanács a napszám értékét 20 lejben állapítja meg.

„Lelkész jelenti, hogy a helybeli csendőrőrmester többször fordított le hivatalos beadványt és az érkező rendeleteket megmagyarázta, kéri keblí tanácsot, hogy ezért nevezettnek valami tiszteletdíjat szavazzon meg.

Keblitanács a csendőrőrmesternek tiszteletdíjat szavaz meg.”

1923. június 24-én: „Lelkész előadja, hogy az adókievítő bizottság a szövetkezet által haszonbérrelt helyiség után 2.500 leu házbérvédelmet állapított meg és utána 400 leu házbér adót vett ki az egyháza. Miután a házbér csak 400 leu évenként és a kilátásba helyezett és az igazgatóság által múlt évben megígért évenkénti legalább 2.000 leu segély is az időnként változó igazgatósági tagok szeszélyétől függ, szükséges volna a fogyasztási szövetkezettel egy a körülményeknek megfelelő szerződést kötni.

A keblitanács 2.500 leu-ban határozta meg az új bérleti díjat.

„Alapító levél

Alulírottak Isten segedelmével arra határoztuk el magunkat, hogy a nagy világháborúban - 1916 évi február hó 14-én hősi halált halt, forrón szeretett, jó és engedelmes egyetlen gyermekünk Brok János emlékéért Istennek tetsző, embertársainknak használó és egyházunk érdekeit szolgáló nemes cselekedetünkkel megörökítjük. Ezen elhatározásunkhoz Istenben való erős bizodalunk és anyaszentegyházunk iránti szeretetünk vezérelt. Az emberiség szenvedő alakjának: Jób pátriárkának szavával és hitével örökítjük meg egyetlen hősi halált halt gyermekünk emlékéért: Isten adta, Ő vette el, áldott az Ő szent neve!. E végett székelyderzsi unitárius egyházközségünknel a mai napon 10.000 – tizezer leu alapítványt teszünk le következő kívánsággal és rendeltetéssel:

1. Az alapítvány örök időken keresztül: „Brok János emléke” nevet viselje, s a székelyderzsi unitárius egyházközség elidegeníthetetlen tulajdona legyen.

2. Az alapítvány takarékpénztárilag gyümölcsöztessék, és az egyházközség többi alapjaival kezeltessek. A kamatok egyharmad része évről-évre tőkésíttessék, egyharmad része felsőbb iskolában járó, elsősorban székelyderzsi unitárius vallású, jó magaviseletű és jó tanuló növendék, vagy növendékeknek jutalmul adassék, és egyharmadából pedig a székelyderzsi elemi népiskolába járó unitárius vallású, jó magaviseletű, és jó tanuló, különösen hittanból, és vallásos énekben kiváló növendékek iskolai év végén ünnepélyes keretek között jutalmul kapjanak hasznos, épületes könyvadományt.

3. Ezen alapítványunk végrehajtásával az érdekelt intézmény vezetőinek meghallgatása mellett, a székelyderzsi unitárius egyházközség mindenkori keblitanácsát bízuk meg.

Isten áldása legyen sokat szenvedett anyaszentegyházunkon, székelyderzsi egyházközségünkön és kegyes alapítványunkon.

Székelyderzs, 1923. június hó 24.

Tanuk:

Balázs András sk.
unitárius lelkész

Brok Ferenc sk és neje Ballok Mári sk.
alapítványt tevő szülők

Egyed János sk
egyh. községi gondnok

1923. évi szeptember 2-án Balázs András lelkész:„, jelenti, hogy egy korábbi megbeszélés alapján írt a temesvári, aradi és nagyszebeni harangöntő cégekhez.

A keblitanács úgy határozott, hogy a nagyszebeni Schieb cég adta a legkedvezőbb ajánlatot.

1923. szeptember 9-én a Schieb gyár megbízottja megérkezett a harangra vonatkozó tárgyalás lebonyolítására, „Keblitanács tagjai a gyár mérnökével együtt fölmege a toronyba és a körül-

ményeket megállapítja, hogy a jelenlegi harang mintegy 500 kg súlyú, kis hangú, és a szükséges hozzá egy 360 kilogrammos „A” hangú harang, melynek szállítására a gyár képviselője kötelezi magát.

1923. szeptember 23-án „Kebli tanács kimondja hogy a (Schieb harangöntő) cég által tett ajánlat alapján megrendel egy kb. 360 kilogrammos „A” hangú harangot, 10 évi jótállás mellett, Segesváron teendő átvétel mellett a következő felirattal:

ÖNTETTE A SZÉKELYDERZSI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG HÍVEINEK ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL. 1923.

„Kebli tanács határozza, hogy egy orgonakészítőnél nézesse meg és javíttassa ki nagyon meggyengült orgonánkat.”

1923. december 9-én Balázs András lelkész, és Egyed János Segesvárra utaztak az új harang lemérésére, majd másnap elhozatta a kész harangot. „a harangszentelés napját e hó 30-ra tűzi ki s ez alkalomra ünnepi beszéd tartására Ürmösi József homoródszentpáli lelkészt, kéri fel.

„Lelkész örömmel jelenti, hogy a harang beszerzésére megindult mozgalom 1923. december 30-án befejezést nyert, a mennyiben nagyszabeni Schieb cégnél megrendelt harangot decz. 19-én elhoztuk, decz. 20-án ünnepélyes istentisztelet keretében átvettük, decz. 22-én a toronyba fel-tettük, és december 30-án Dr. Kiss Elek teológiai tanár, mint az egyetemes egyház megbízottja, Pál Ferenc köri esperes és Ürmösi József köri jegyző közreműködésével felszenteltük s a köz használatára átadtuk.

A hívek adománya: 32.751 leu

Korábbi gyűjtés: 21.274 leu 20 bani

Összesen: 54.025 leu 20 bani

A 354 kilogrammos harang ára: 53.550 leu

(Az új harangot 1923. december 23-án, Szathmáry Ferenc kántortanító beiktatásán használták először.)

A tanács a gyász lobogók használatát unitáriusok esetében 5 leu-ban, nem unitáriusok esetében ennek a duplájában határozta meg.

Az Amerikában élő unitárius hívek szeretet-adománya az egyház céljaira lett felhasználva.

1924. április 22. -én: „Lelkész felolvassa az E.K.T. 201/924 sz. rendeletét a hősök gyászünnepélyére vonatkozólag:

A közgyűlés „utasítja a kebli elöljáróságot, hogy az állandó emlékoszlopra vonatkozólag a legközelebbi vasárnap kerestesse meg a híveket adakozás végett, mert az áldozatkétség mérvétől teszi függővé az emlékoszlop felállítását.”

„Lelkész előterjeszti, hogy az egyházközség temetője a legnagyobb elhagyatottságban van, marhák és egyéb állatok legelnek rajta, a sírhalmokat letapossák, a sírköveket kidöntik, egyszóval a legnagyobb fokú kegyeletsértés történik nap-nap után.

Közgyűlés határozott: a temetőbeli fű árát félre kell tenni, és az árából a temetőt be kell keríteni.

1924. május 9-én Balázs Mihály lelkész megilletődötten jelentette be, hogy néhai alapítványtevő Brók Ferencz május 21-én (?) elhunyt.

1924. június 24-én Balázs András leltárt készített az egyház vagyonáról. Az alábbiakban a teljes anyagot közöljük:

„A székelyderzsi unitárius egyházközség nagy valószínűséggel az unitarizmus hajnalán alakult. Mint a Petki család főfészeke: a családdal együtt unitáriussá lett János Zsigmond idejében A legrégebbi adat Apafi Györgyné – Petky Borbála 1653-ban kelt levele az északi bástyáról. (Az egyik harangon levő felírás: 1607. AUG. 21.)

I. Anyakönyvek.

- a. Hármaskönyv 1728 – 1790-ig 1-26 lapig keresztelés, 130 lap után 1–7-ig esketés, 187 – 201-ig temetés A közbe eső oldalakon: rendeletek tára. Hátralékok jegyzéke 1852–1882-ig.
- b. Hármaskönyv. Nagy ív alakú. Sarka szakadt. 1798 – 1838-ig. A 76. lapig hármaskönyv, 76 – 138. lap esketés 1857-ig. 141 – 216. lapig keresztelés 1862-ig. 217 – 250. lapig temetés 1857-ig.
- c. Párosodtak jegyzőkönyve 1858 – 1906-ig. 111 lap. Ív alakú, végén áttérés, megyekövetés feljegyzése.
- d. Esketési anyakönyv: ív alakú, vászonkötés 1907 –
- e. Keresztelő anyakönyv, ív alakú, széthulló, 85 lap. 1862 – 1886-ig.
- f. Keresztelési anyakönyv, ív alakú, szakadozott bőrkötés. 108 lap. 1887 – 1906-ig.
- g. Keresztelési anyakönyv, ív alakú, vászonkötés 1907 –
- h. Halottas jegyzőkönyv, ív alakú, 167 lap. 1858 – 1898-ig.
- i. Halotti anyakönyv, ív alakú bőrkötés 1899 –

II. Számadási könyvek.

- a. Számadásos jegyzőkönyv 1744 – 1807-ig. 320 lap.
- b. Számadásos jegyzőkönyv 1813 – 1850-ig. 530 lap.
- c. Számadásos jegyzőkönyv 1851 – 1886 -ig.
- d. Vizsgálószerkesztés számadásos jegyzőkönyv 1888 – 1916-ig
- e. Pénztári napló, vászonkötés 1890 – 1915-ig.
- f. Pénztárkönyv, vászonkötés, 192 oldal, 1916 –
- g. Tőkepenézek nyilvántartási naplója 1910 - ív alakú, vászonkötés.

III. Levéltár.

Kezdődik 1653-ban mai napig (1924. június 24) áll 1998 szám alatt 4.106 darabból, mely azonban kiegészítési műveletre vár. Lásd levéltári tárgymutatót.

Könyvtár főbb tételei:

- Tóthfalusi: Képes Szt. Biblia
- Károli: Szt. Biblia. (templomban)
- Jakab E. Kolozsvár tört. és rajzai. 4 k.
- Kövári L.: A magyar unitáriusok története a 18–19. sz.-ban.
- Biás István: Egyháztört. adatok.
- Kiss Elek: A kereszténység lényege.
- Dávid Ferencz: Rövid magyarázat.
- Sándor J.: A sz. kerestúri gimn. tört.
- Semén D.: Evang. csodák.
- Orbán L.: Bizonyosságtevés.
- Benczák: A ma vallása.
- Dr. Lendvay: Márkusfalva 25 éve.
- Dr. Moldován G.: A románság tört. 2 kötet.
- Derzsi K.: Unitárius kis könyvtár (1. és 7. hiányzik.)
- Főt. Jkvek. 1901. 1904- 1917. 1920 – 1923. évekből.

Unitár. Közl. 1922. 1923. évf.
Unitár. Egyh. Szev. I – III.
Ker. Magv. 6. 9. 28. 30. 32. 35. 36. 38. 44. 47. 50. 51. 54. évf
Unitárius Szószék VII – XII. XV. XVI. Köt.
Istendicséreték (kézirat) 1755.
Szent Dávid 150 zsoltára (kézirat) 1760.
Dictionarul (Helységnevtár 1920)
17 drb különböző füzet, vallásos felolvasás.
9 drb Egyházi névtár.
35 drb iskolai értesítő.
89 drb Ker. Magv. Különböző évfolyamokból.

Más könyvek.

a. Jegyzőkönyvek.

1. Békepróba jegyzőkönyv 1872 – 1895-ig.
2. Levéltári jegyzőkönyv, felfektetve 1917-ben.
3. Keblitanácsi j. kv. 1845 – 1881-ig. Bőrkötés. 177 l.
4. Keblitanácsi j. kv. 1881 – 1892-ig. Bőrkötés. 224 l.
5. Keblitanácsi j. kv. 1892 – 1904 ig. Vászson. 382 l.
6. Keblitanácsi j. kv. 1904 – 1915-ig. Bőrkötés. 253 l.
7. Keblitanácsi j. kv. 1915 - Vászson. 400 l.
8. Konfirmáltak jkve. 1888 - Bőrkötés. Hátulsó része rendeletek tára 1892 –
9. Szentlászlói leányegyházköztség jkve. 1881 –
10. Miklósfalvi leányegyházköztség jkve. 1891 –

b. Iktatókönyvek.

1. Iktató könyv ív alakú gyenge vászonkötés 1883 – 1894.
2. Iktató könyv, ív alakú, gyenge vászonkötés 1894 - 1911.
3. Iktató könyv, ív alakú, gyenge vászonkötés 1911 - 1922.
4. Iktató könyv, ív alakú, gyenge vászonkötés 1923 –

c. Családkönyvek.

1. Családkönyv (füzet 1870-ből) 47 oldal.
2. Családkönyv, Bőrkötés. 1901.
3. Családkönyv. Vászsonkötés, 40 oldal. Üres.
4. Filiák családkönyve. Bőrkötés.

d. Rendeletek jkve. 1857 – 1882.

e. Szuszkéhelyek nyílvántartási könyve, ív alakú, vászon kötés.

f. Magtár könyv. Bőrkötés, ív alakú, 1887 –

g. Hirdetési napló. 1924 –

h. Postakönyv.

i. Iskolai naplók.

1. Iskolai vizsgák jkve. 1839 – 1877.
2. Iskolaszéki jkve. 1920.

3. Felvételi napló 1919/20. isk. évről.
4. Előmeneteli napló 1919/20. iskolai évről. 3 drb.
5. Előmeneteli napló 1921/22. Iskolai évről. 3 drb.

j. Vallásos adakozások jkve. 1963 – 1971. (füzet) Aranykönyv. Szép bőrkötés. 1903 –

k. Bélyegző 4 drb.

IV. Belső és külső birtokok:

1. Egyházközség használatában: 10 hold kaszáló 20 hold erdő.
2. Lelkész használatában: 6 hold 514 öl szántó 506 öl kert 6 hold 1.333 öl kaszáló 2 hold 1.045 öl legelő.
3. Énekvezér használatában: 3 hold 1.190 öl szántó 129 öl kert 3 hold 1.426 öl kaszáló
4. Harangozók. 4 hold szántó
Összesen: 20 hold 1.159 öl kaszáló 14 hold 104 öl szántó 2 hold 1.045 öl legelő 635 öl kert 20 hold erdő
5. Az agrárbizottság kisajátított 30 hold 992 öl szántót és kaszálót, 48 hold erdőt. Az agrárreform az egyházközséget érzékenyen sújtotta s bizonytalan jövő elé állította.

V. Úrvacsorai szerelvények:

1. Úrvacsorai asztal székely festéssel, és az alján ezen felirattal: 1867, Ders. Bodor Mária, Ballok Mihály, Dénes Mária, Barta Zsigmond, Csukor Juliánna, Pusztai György, Kovács Rebe-ka, Dénes István.

Az asztal kerek, fedele levehető. Itt tartják az úrasztali terítőket. Az asztal fenyőfa, 8 karja van és csüngőkkel van ellátva.

2. Úrasztali terítők.

a. Selyem terítő, közepén pohár, körülötte búzakalász koszorú, szélén fehér csipke. Ajándékozta Ébert Andrásné 1916.

b. Plüss terítő, három szélén aranyos rojt: Fancsali Juliska, Kecskés Lidi, Pusztai Juliska, Dénes Lidi, Pál Juliska, Oroszhegyi Mári, Sándor Erzsi, Bódi Mári ajándéka.

c. Házi szőtt piros csíkos fehér rojtos terítő

d. Házi szőtt terítő, közepén csipkebetét. Lyukas.

e. Házi szőtt terítő. Szakadt.

f. Vereses terítő.

g. Pirosas terítő. Adta Dodó János 1908. Dé. Fe. U. G. L. A felirattal

3. Pohárterítők.

a. Idő ette fehér pohár terítő kereken dísszel.

b. Fehér terítő 8 tulipán dísszel közepén T. F. A.F betűkkel

c. Fehér – piros szegélyű, négy sarkán piros virágú pohár terítő.

d. Fehér – ezüst szegélyű, négy sarkon ezüstös hímzésű terítő.

e. Fehér, kereken különböző színű hímzett terítő

4. Szószék takarók.

a. Kék plüss takaró zöld-piros selyem varrásos virágdísszel hímezve. Toró Klára emlékére 1911.

- b. Plüs terítő. Az 1900. Évben konfirmált ifjak ajándéka. „Isten dicsőségére”. Ilyen színű és minőségű 2 drb keskeny papi szék terítő.
- c. Zöld terítő: Bán Mihály, és Imre Juliánna ajándéka 1872.
- d. Kék szövet takaró. Első vallás tétele emlékéül adta Inczeffi Dénes neje, született P.R.
- e. Szürke forma posztó takaró, keskeny. „Anno 1792 id. István Ferenc feleségével Barta Sárával adták.”
- f. Papi ülőszék terítő, cifra szőttés.
- g. Posztó szőnyeg, ünnepi alkalomra.

5. Úrvacsorai edények.

A templom padlásán egy közönséges fenyőfa láda, úrvacsorai edények tartására..

- a. Tálca: Ön tálca, alján A. P. K. A betűkkel. Ezüst tányér: A Dersi Unitária ecclesia keltségével készítettett. Alján A. B. jegy. Közönséges nikkelezett tálca.
- b. Boros palack. 3 drb kisebb hasadt, fából összesen 8 kupa.
- c. Kancsók: Ön kancsó, felső oldal részén: P. F. B. V. fülén G. F. Kisebb ön kancsó, felírás nélkül, fülén B.B. jegy.
- d. Poharak. Aranyozott ezüst pohár. „A Dersi Unitária ecclesia keltségével készítettett Anno 1787. Kisebb ezüst úrvacsorai pohár, régi ötvös munka. Talpában G. H. jegy. Lehet 3-400 éves. Keresztelő pohár, fedeles, ön, fedelében X/H. F. jegy Úrvacsorai pohárfedő, felírás nélkül, mely azonban egy pohárral sem talál.
- e. Fenyőfa kenyérvágó lapító, kétfelől párkánnyal.
- f. Ezüstnyelű kés, hegyes végű. „A Dersi Unitária ecclesia keltségével készítettett Anno 1787.” Fekete nyelvű, kerek végű kenyér vágó kés.

VI. Könyvszekrény 2 fiókos, 3 polcos, festett fenyőfa.

VII. Aranykönyv, vezetve 1903-tól. Az egyházközség vette.

VIII. Alapítványok:

1. Dávid Ferenc alap	3.004,43 leu	Egyházi irodalom támogatására.
2. Barta András alap.	580 leu	Szegény iskolás gyermekek segélyezésére.
3. Brok János alap	10.412,50 leu	Felsőbb és alsóbb iskolás növ. Jutalmazására.
4. Gábor Dénes alap.	63,80 leu	Szegény iskolások írószerei beszerzésére
5. Konfirmatív alap	1.076,62 leu	Emlékfüzet beszerzésére.
6. Barta Zsigmond alap.	49,40 leu	Úrvacsorai kenyér és bor beszerzésére.
7. Legatus alap	650,50 leu	
8. Úrvacsorai alap	103,70 leu	
9. Harang alap	2.314,75 leu	
10. Gyászlobogó alap	555 leu	
11. Orgona alap	3.394,10 leu	
12. Épület alap	5.291,94 leu	
13. Magtár alap	643,50 leu	
14. Templom alap	3.906,80 leu	
15. Kastély alap	2.202,10 leu	
16. Iskola alap	9.152,32 leu	
17. Hősök alapja	1.436,04 leu	össz.: 45.437,50 leu
Filiák:		
18. Miklósfalvi leányegyház alapja	110,50 leu	
19. Kányádi leányegyház alapja	15,40 leu	
20. Homoródszentlászlói alap	48,60 leu	össz.: 174,50 leu

Ezen összegekbe a hadikölcsönök nincsenek beleszámítva. Az anyaegyházközség háttérbe fektetett 6.050 leut, a filiák 525 leut.

IX. Amerikai szeretetadomány jött összesen 14.750 leu. Ebből felekezeti iskola céljaira men 5.825 leu. Takarékpénztárban elhelyezett 8.925 leu iskolai alap címen.

X. Temetője van az egyházközségnek, de nevezetes emberek nincsenek temetve benne. Területe egy hold. Nincs bekerítve. A községi temetőben van eltemetve Uzoni Fosztó Péter, aki (1807-1836) volt derzsi pap, Inczeffi József esperes, (1838-1871) volt derzsi pap. Inczeffi Józsefné, Trandafir Zsuzsánna. Inczeffi Dénes (1872-1882) volt derzsi pap, és neje Sándor Zsuzsánna.

XI. Épületek.

Templom.

Várerődítés-szerűen épült a XV. század elején. 1606-1607-ben a rácok által felégettetett. Helyreállítja Petki János. 1606-ban renováltatik. 1793-ban újra fedik. 1903-ban újra szarvazzák, lécezik és fedik.

Templomba bemenet két ajtón.

Nagyobb kar, régi – talán a templommal egyidős.

Kisebb kar, készült 1837-ben.

Szószerk, talán egyidős a templommal. Koronáját 1759-ben Bartha Mihály és Dénes Jutka csináltatta.

34 db. pad a férfiak, és 32 a nők részére.

Déli és északi oldalán 1419-ben festett és 1887-ben napfényre került értékes freskókkal.

Egy db. tulipános láda 1870-ből. Úrasztali takarék részére.

Egy db. fából készített persely. Készítette Kanyaró Mózes 1824. És egy db. kisebb persely szintén fából.

1568. Vallásszabadság képe, rájában.

Derzsi templom fényképe rájában.

Kathedra mellett egy db. sírkő 1586.

Déli portikusban Petki Mihály sírköve 1582.

Nyugati portikusban Cseffei Benedek sírköve 1578.

Orgona készült nyolc változattal 1837-ben. Orgonánál és a szemben lévő karban mutató tábla számlapokkal.

2 db. gyászlobogó temetések alkalmával.

Torony

A XV. században épült. 1607-ben renoválták. 1868-ban fölemelték. 1903-ban renoválták. Tetőjén villámhárító.

Toronyban: Nagyobb harang. 7 mm. 1607-ben, augusztus 21-én öntette Petki János.

Kisebb harang 354 kg. Öntette a székelyderzsi unitárius egyházközség híveinek áldozatkész-ségéből 1923.

Kovácsolt vasból való óra használaton kívül.

Papiház.

Épült 1892-ben félemelet-szerűen kőből – téglából, cserépfedéllel. Felül 4 szoba, konyha, és kamra, alul nyári konyha és három pince.

Csűrös istálló: épült 1894-ben kőből, téglából, cserépfedéssel. Ugyanekkor épültek a mellék-helyiségek is fából, cseréppel fedve. A sertés ól 1924-ben újra lett építve.

Kerítés

Kő és deszka.

Kántori lakás

Épült 1906-ban, félemelet-szerűen, kőből, téglából, cseréppel fedve. Felül 3 szoba, konyha, kamra, alul két pince. A melléképületek 1909-ben épültek. A kerítés deszka.

Iskola épület

Jelenleg szövetkezeti helyiség, épült 1880-ban, kőből, téglából, cserép fedéssel. 1919-ben kiadták haszonbérbe.

Dávid Ferenc ifjúsági egyesület működik az egyházközségben. Van 49 tagja. Pénzvagyona 2.000 leu. Könyvtára nincs.

Az egyetemes egyházi adóra nézve keblitanács hozott határozatot, de a közgyűlés nem hagyta jóvá.

Törvénytelen házasság van mintegy 25. Többször volt téve kísérlet ezeknek megszüntetésére, de a költséges ügymenet miatt eddig lehetetlen volt. A közelebbről kiadott miniszteri rendelet értelmében remélhetőleg megapad a törvénytelen házasságok száma.

Állandó iskoláztatás lévén a szülők gyermekeiket iskolába járatják. A cigányok között akad, aki nem jár iskolába, s így írni – olvasni sem tud.

Gondozatlan kiskorú hadiárva nincs.

A templomba járók száma átlagosan vasár – és ünnepnap 400 fő délelőtt és délután 50. Hétköznap 30.

Kányádban, Miklósfalván, Homoródszentlászlón, Ábránfalván, és Petken élnek oly unitáriusok a hol templomunk nincs. Ezeknek száma jelenleg 50. Számuk változó.

Kereszteletlen, konfirmálatlan a gyermek ifjak között nincs.

A korcsmázás – különösen télen – nagy mértékű. Az ifjak mulatozása vasár és ünnepnap – amikor nincs tánc – a mezőn és falu közötti sétálás, játék stb.

A lélekszám: férfi 707, nő 713 = 1.420

A filiákban férfi 25, nő: 25= 50

Torozás nincs szokásban. Temetés után a résztvevőket – inkább a rokonságot – meg szokták kínálni pálinkával és kenyérral.

Az egészségügy elég jól áll. Az orvosi segítséget igénybe veszik a hívek. Kuruzslás, és ehhez hasonló babonaság nincs szokásban.

Filiák vagyona:

Homoródszentlászló.

Szent Biblia, ó és új testamentum

Úrasztali abroszok. Ajándékozta ifj. Kovács János és neje Székely Borbála 1881.

Pohár terítő. Rafay Dánielné – Vas Ágnes ajándéka

Színes üveg úrvacsorai pohár szintén fentnevezett ajándéka.

Harang. 49 kg. „Öntette a sztlászlói unit. Egyh. 1881-ben.”

Miklósfalva

Harang.(jelenleg a miklósfalvi református templomban) súlya kb. 40 kg.

Úrasztali abrosz: Bíró Istvánné ajándéka.

Pohár terítő, szintén Bíró Istvánné ajándéka.

Székelyderzs, 1924. június 24.

Balázs András lelkész”

1925. április hó 26-án : „*(Balázs András)* lelkész felolvassa az E.K.T. 287/925. számú rendeletét az angol és amerikai unitáriusok 100 éves jubileuma alkalmából az egyházközseinkben rendezendő ünnepélyes istenitiszteletről szól. Az istenitisztele napja május hó 17. *(1921-ben kezdődött a kapcsolatfelvétel az angol unitáriusokkal, rendszeressé az Aranyosgyéresen (Câmpia Turzii) élő angol származású John Paget – Paget János által vált. Az amerikai unitáriusokkal B. Farkas Sándor kezdeményezte a kapcsolat felvételét, aki 1831-ben amerikai utazása alkalmával találkozott az ottani unitáriusokkal.)*

Keblitanács angol és amerikai testvéreink ezen jubiléris ünnepéről a legmelegebb testvéri szeretettel vesz tudomást és a rendelt napon igyekszik egyházközségünk méltó ünnepet tartani, melyen a testvéri szeretet és ragaszkodás a legnemesebb formában fog kidomborodni. Ez alkalmából az amerikai testvéregyház — Oakland – *(California, San Francisco mellett. G. L.)* lelkészét: Clarence Reed és a f. hó 20-án egyházközségünkben járt és az oaklandi testvér egyház templomában felszentelt berkeleyi egyetemi professzor: Carl Morse Wilbur urakat egyházközségünk „tiszteletbeli lelkészeinek” címével ruházza, ékesíti fel keblitanács egyhangú lelkes határozattal, és megbízza lelkész fiát, hogy ezt kellő módon és formában juttassa tudomásukra.”

1925. június 7-én : „Lelkész felolvassa az E. K. T. 926/1925. sz. körlevelét, a mely a parlament elé terjesztett iskola javaslatokról szól, és egyúttal bemutatja a körlevél mellé csatolt magánoktatásról szóló törvénytervezetet és ennek egyházi életünket, egyházi autonómiánkat faji és nemzeti mivoltunkat megsemmisítéssel fenyegető pontjait, megmagyarázván, azon indítványt terjeszti kebli tanács elé, hogy egyházközségünk nevében fejezze ki tiltakozását ezen törvényjavaslat ellen s az egyházközség tagjai körében eszközölt aláírással Ő Felsége a Királyhoz kérvényt intézzen az egyházi Főhatóságunk útján ezen törvénytervezet megvalósulása ellen.”

(E törvénytervezet értelmében a magyar egyházi és magániskolák tanulói nem érettségizhetnek saját bizottságuk előtt, hanem csak egy román tanárokból álló bizottság előtt. Az eredmény az volt, hogy a diákok 70-80%-a megbukott G. L.)

1926. március 29-én : „Keblitanács egyhangúlag határozza, hogy az egyházközség temetőjében baptisták nem temetkezhetnek. Baptistát sem pénzért, sem egyéb ellenszolgáltatásért kihangozni nem lehet, kivéve Dodó Samukát, a ki erre nézve jogot szerzett magának.”

1927. február 4-én a régi tisztviselők az újaknak átadják az egyházi szerelvényeket, pénztárat, magtárt.

„Egyed János volt gondnok átadja, és Nagy József új gondnok átveszi a következőket: 3 db. palack, 2 db. úrvacsorai kanna, 2 db. úrvacsorai pohár, 3 db. úrvacsorai tányér, 2 db. kés, 1 db. kenyérvágó deszka.

Pusztai József volt pénztárnok átad Dénes János veres új pénztárnoknak 14.030 lei és 66 bani pénztári készletet, 20 db. betéti könyvet 185.948 lei 30 bani összegről, 4 db. 200 lei értékű hitelszövetkezeti üzletrész és 1 db. tűzbiztosítási kötvényt, 1.000 db. nyugta blankettát és 1 db. kézi pénztárkönyvet.

Dénes Ferenc hídi és Nagy Ferenc volt magtárosok átadnak Pál Lajos és Dénes Jakab új magtárosoknak 12 hl. 89 liter búzát és 18 hl. 55 liter zabot.”

1927. október 2-án: „Lelkész felolvassa az 1298/1927. sz. köriratot, mely az abrudbányai unitárius egyházat ért rettenetes tűzvész kártevéséről szól, s egyúttal felhívás a tűzkárosult egyházközség segítésére.

Keblitanács az abrudbányai unitárius egyház segítésére 1.000 lei azaz Egyezer leit szavaz meg egyszersmindenkorra.”

Keblitanács úgy dönt, hogy „egyetemes egyházi adóba egész kepekék fizessenek 100, fél kepekék és vékások 50, napszámosok 25 leit családonként.”

„Lelkész felolvassa a községi képviselő tanácsnak átiratát és kérését, melyben kéri az egyházközséget, hogy a jelenlegi szövetkezeti helyiségül szolgáló régi iskola épületét állami óvoda helyiségül engedje át, miután a vármegyei iskola tanács megengedte a községnek hogy óvoda helyiségről gondoskodjék. „Az egyházközség évek óta küzd, hogy nevezett épülethez hozzá jusson kultúrcéljainak megvalósítása végett, mégis tekintve a község és a községi lakosságnak adókkal, rovatokkal és különböző terhekkel agyonterhelt helyzetét, mely szerint csak nagyjában fölemlítve a következő adókat fizeti:

A háromszoros földadó mellett 200%-os pótdadó, fejenként 10 lei, igás marha párok után 250 lei, útdadó 280 lei, minden házasságkötés után 100 lei, keresztelezés és halálozás után 10-10 lei stb. stb.

A keblitanács a községi képviselő tanács kérését a következő feltételek mellett tudja teljesíteni:

1. A (politikai) község köteles az összes átalakítási, fenntartási költséget fedezni, állami, községi terheket, tűzbiztosítást hordozni.

2. Minden fenntartás, előzetes kérelem és jelentés nélkül tanórákon kívül kulturális, vallás-erkölcsi összejövetelek tartására szabadságot biztosítani egyházközség részére.

3. Az egyházközség a község részére a haszonélvezeti jogot biztosítja mindaddig, amíg az az épület óvoda helyiségül szolgál”

1928. február 25: „Elnöklő esperes (Balázs András esperes-lelkész) előterjeszti, hogy unitárius anyaszentegyházunkat mélységes csapás érte köztisztelőben és közszeretőben élő Püspökünk: Méltóságos és Főtisztelendő Ferencz József február hó 19-én reggel 1/2 6 órakor bekövetkezett halálával. 93 éves korában halt meg, ebből 73 évet papi, 52 évet püspöki szolgálatban töltött.”

1933. június 15-én: „Lelkész előadja, hogy panasz merült fel a miatt, hogy a szalonnás bástyákhoz rendetlen időkből mennek, valamint a kastélyban előforduló cigarettázás ellen is panaszok merültek fel. Törvényeink ellenére olyanok is járulnak a szuszékokhoz, szalonnás kamrákhoz akiknek erre joga nincs.

Keblitanács utasítja kastélyórt, hogy mindezekre szigorúan ügyeljen fel és a rendet mindenkivel tartassa meg, megyebíró mindezeket őrizze ellen.

Többen szuszékhely felől érdeklődtek, – némelyek jogosulatlanul használnak szuszék helyet.

Keblitanács utasítja kebli előjáróságot, hogy a kiknek szüksége van szuszékhelyre, azoknak adjon, és a használatot kepefizetés szerint szabályozza.

1934. december 30. Többek kívánságára a kebli tanács elhatározza, hogy a kántori teendők közé iktatja: „dalárda alakítás, és vezetés, valamint a 2 éven aluli halottak eltemetése. Fennhagyatik azonban az érdekeltek ama joga, hogy ilyen halottak eltemetésére is hívhatják a lelkészt.”

Lelkész előterjeszti, hogy a Nőszövetség díszes, sötétkék bársony szószék, és papiszék takarót ezüst rojtozattal „Egy az Isten” felirattal ajándékozott egyházközségünknek 7.000 lei értékben és a szószék takarón 300 lei értékű munkát végzett ajándékba székelyudvarhelyi Elekes Dénesné úrasszony.”

1937. február 1. évi rendes közgyűlés. „Az 1936. esztendő egyházközségünk történetében nem múlja felül az előző éveket.

A gazdasági életű általában a rendes keretek között folyt le.

Az egyházközség belső élete bár sok kívánni valót hagy fenn: általában még kielégítő volt a vallás-erkölcsi élet.

A konfirmálás évről-évre nehezebbé válik a növendékek magyar nyelven való tanulás hiánya miatt.

Statisztika.

Keresztelésben részesült 8 fiú és 11 leány = 19 fő

Konfirmált 17 fiú és 21 leány = 38

Egyházi áldásban részesült 8 unitárius pár.

Temettetett 18 férfi és 13 nő = 31

Hozzánk tért 3 férfi, 8 nő = 11

Tőlünk kitért 1 férfi filiában.

Unitárius lélekszám helyben 1.501 fő, a filiákban 40 = 1.541 fő.”

1938. január 13. – Évi rendes közgyűlés.

„Az 1937. év egyházközségünk életében nagyobb változásokat nem hozott.

A gazdasági viszonyokat illetőleg a tavaszi és nyári szárazság nagy ijedelmet okozott a gazdák között, de az ősz felé megjött esők sok mulasztást kipótoltak.

Statisztika:

Keresztelésben részesült 10 fiú, és 9 leány, = 19 újszülött

Konfirmált 14 fiú és 11 leány = 25 fő

Egyházi áldásban részesült 8 unitárius, és 1 vegyes felekezetű pár.

Temetés: 10 férfi és 16 nő = 26 fő

Hozzánk nem tért át senki

Tőlünk kitért 2 férfi és 3 nő

Unitárius lélekszám helyben 1.489, filiában 40 = 1.529 fő.”

1938. június 31-én: Toro Zsigmond k. tanácsos özv. Dénes Györgyné nevében panaszt emelt, mert a 2 évvel ezelőtt a hambárjába öntött 12 véka búzájának a fele hiányzik. „Oroszhegyi József kastélyőr kijelenti, hogy a búza neki mennyiségileg átadva nem volt, felelősség nem, terheleli, mert a hambárhoz özvegyen kívül fia és menyé is jártak.”

Kebblitanács elfogadta Oroszhegyi József védekezését, de: „Azokon a napokon amikor a kastély nyitva van és a gabona, szalonna stb. vivők eltávoztak (a kastélyőr) ne zárkózzon be egyedül, hanem a lelkészi lakás felőli ajtót hagyja nyitva, hogy lelkész vagy gondnok felette is ellenőrzést gyakorolhassanak.”

1939. január 18. Rendes évi közgyűlés

„Gazdasági tekintetben az említett év (1938) jó volt.

Statisztika:

Keresztelés: 9 fiú és 14 leány = 23

Egyházi áldásban részesült 14 unitárius és 3 vegyes vallású pár.

Temetés 13 férfi és 11 nő = 24 fő

Tőlünk nem tért ki senki.

Hozzánk tért 1 férfi és 1 nő.

Unitárius lélekszám helyben 1.490, filiákban 40 = 1.530 fő”

1940. május 12. évi rendes közgyűlés.

„Az 1939 sem hozta meg a várva-várt gazdasági fellendülést.

Az általános európai zűrzavar de különösen a német-angol-francia, továbbá a finn-orosz és a távol-keleti japán-kínai háború a semleges államok békéjét és nyugalma s így a mienket is nagyon befolyásolják. A folyamatos behívások katonai és munkaszolgálatra sok családnak a kereseti lehetőségét megbénították.

Természetesen, hogy ilyen körülmények között az egyházi s vallás-erkölcsi életnek sem volt meg a kellő nyugalmassága.

Statisztika:

Megkereszteltetett 17 fiú és 15 leány = 32

Egyházi áldásban részesült 13 unitárius, és 1 vegyes vallású pár.

Konfirmált 11 fiú és 10 leány = 21

Temetés 14 férfi és 9 nő = 23

Hozzáink tért 1 nő.

Tőlünk kitért 1 nő.

Unitárius lélekszám helyben 1.499, filiákban 40 = 1.539 fő.

Lelkész betegsége miatt húsvétkor és karácsonykor kiségitőre szorult. Hiába! 37 esztendei szolgálat meglátszik a legerősebb szervezeten is.”

1941. március 13. évi rendes közgyűlés.

„Az 1940.-ik év a reménységnek és a csalódásnak éve volt.

Reméltünk egy szebb és boldogabb évet az elmúlt évnél.

Az európai háború mely országunkat is megfelelő intézkedésre kényszerítette az ezzel kapcsolatos sok behívással, a családi gazdasági életben sok zűrzavarral. Az augusztusi „bécsi döntés” minket határszélre juttatott, ami sok nyugtalansággal, izgalommal felesleges zaklatással járt és jár a mai napig is.

Statisztika:

Keresztelés: 11 fiú és 13 leány = 24 újszülött. (Ebből törvénytelen 2 fiú és 3 leány.)

Egyházi áldásban részesült 5 unitárius pár, 2 pár vegyes vallású volt.

Konfirmált 27 fiú és 18 leány = 45 fő

Temetés: 15 férfi és 15 nő = 30 fő. (Ebből 7 nő petki volt).

Tőlünk kitért 2 nő.

Hozzáink nem tért át senki.

Unitárius lélekszám helyben 1.491, filiákban 7 (a határváltozás miatt a filiák jó része a határon túlra került) = 1.498 fő.”

1942. március 1-én. Rendes évi közgyűlés. Nagy Béla muzsnai lelkész üdvözölte a megjelenteket, és felolvasta Balázs András lelkész éves jelentését:

„Az 1941. év újra csak a reménységnek és csalódásnak éve volt számunkra. Lelkünknek álmai, szívünknek reményei teljesületlenül maradtak. Helyzetünk rosszabbodott, erkölcsi és gazdasági életünk hanyatlott. Akár a gazdasági akár a vallási, akár az erkölcsi élet mezejére tekintünk, mindenütt látunk elszomorító és fájdalmas jelenségeket. A nagy világháború sötét felhői a mi egünket is elhomályosították. Sok családi tűzhelynél lett üresség. Hitves, gyermek, testvér vette kezébe a vándorbotot és szánta rá magát a bujdosók keserű kenyerére. – Bárcsak jönne már a békességnek áldott napja, hogy minden nép és nemzet találja meg az élet áldott nyugalmat és biztonságát.

Statisztika:

Keresztelések: 14 fiú és 13 leány = 27 (ebből törvénytelen 7). Szomorú jelenség, hogy a szülők 3-4-5 évig is tartják gyermekeiket keresztleetlenül. Legelemibb szülői és egyházi kötelességeket sem teljesítik sokan.

Konfirmált 18 fiú és 14 leány = 32

Egyházi áldásban részesült 9 pár.

Temetés: 13 férfi és 12 nő = 25

Unitárius hívek lélekszáma helyben: 1.493, szórványban 7 = 1.500 fő.”

1943. évi április 4-én tartott keblitanácsi gyűlésen:

Török Mihály lelkész köszönti a megjelenteket, és bejelenti, hogy a gyűlés megtartására hatósági engedéllyel rendelkeznek.

„A valláserkölcsei élet magán hordozta ezeknek a megpróbáló időknek sötét bélyegeit. Az a sok fájdalom, mely a szíveket véresre marta, az a sok könny, mely egy percre sem száradt fel a szemekből fásulttá tette a lelkeket. Ennek lehet tulajdonítani azt a bizonyos fokú elhidegülést, mellyel a hívek nagy többsége az Egyházközség érdekeit és ügyeit kezelte. Ugyanez a nemtörődomség mutatkozott az egyesek társadalmi és családi életében is. A legtöbb család családfő nélkül maradt, s nem egy olyan hajlék van, a honnan hiányzik az édesapa mellett a felnőtt fiú is, és itthon csak az asszonyok, öregek és neveletlen gyermekek maradtak. Az elárvult hajlékokban pedig meglazult a fegyelem s ifjúságunk sodródni kezdett egy végzetes mélység felé. Isten legyen irgalmas és kegyelmes nekünk, ha idejében észre nem vesszük a gyermekeinkre váró halálos veszélyt, mely felé mint hegyről leguruló kő, elindult életünk reménysége: fiatalságunk.

Nagyítászeletű Balázs András itteni 20 éves hűséges szolgálat után 1942 szeptember 1-én nyugdíjba ment.

A kulturális tevékenység a határszéli rendkívüli állapotok, és az általános gyűléstilalom miatt teljes mértékben szünetelt. A nagyközönség kizárásával Petres Albert énekvezér afiával karácsonyfa ünnepélyt rendeztünk gyermekeink részére, de azt is megzavarták.

A népesedési adatok nagyon szomorú képet mutatnak. Ennek a népes egyházközségnek melynek lélekszáma három-négy évvel ezelőtt az ezerötszázat is meghaladta, alig maradt ezer lelket kitevő hívő sereg. A hívek színe-java minden nap csak fogy.

A fiatalság kallódik, az öregek seregét pedig ijesztő módon a halál gyengíti. 1942. december 31-ig az eltávozottak (a határon át illegálisan Magyarországra távozottak) száma 449 volt, a mi azóta az ötszázat is meghaladta. Ebből 170 családfő, vagy családfenntartó.

Statisztika:

Keresztelés 12 fiú és 6 leány = 18. (Itt kell megemlíteni, hogy a kereszteleetlen gyermekek száma közel 50!)

Konfirmált 20 fiú és 40 leány = 40

Eklézsiát követett 1 férfi és 2 nő.

Egyházi áldásban részesült 5 pár.

Egyházunkba tért 1 férfi.

Kitérés nem volt. Temetés 7 férfi és 8 nő = 15

Az unitárius hívek száma helyben 1.098 lélek, az eltávozottakkal a létszám lenne: 1.588.

A keblitanács megdöbbenéssel veszi tudomásul hogy a szülők a gyermekek megkeresztelését elhanyagolják s határozatilag kimondja, hogy az ilyen szülőkkel, valamint az eklezsia követést elmulasztókkal szemben a kastély szabályzat büntetőparagrafusait alkalmazni fogja.”

1944. május 30. Keblitanácsi ülés:

Török Mihály „lelkész felolvassa az egyházközség 1943. évben kifejtett működéséről szóló megpróbáltatáson keresztül, melyek nemcsak sorainkat ritkították meg, hanem hitünket és bizakodásunkat is próbára tették, Isten jóvoltából elérkeztünk a számadás napjához. A valláserkölcsei élet fejlődést mutat. Fokozódott a buzgóság a hit és az összetartozás érzése. A templomjárás szinte példásnak mondható. Istentiszteleteinken alig van család, mely magát legalább egy taggal ne képviselgetné, és nem egyszer történt meg, hogy 500 és egy néhány hívünk távollétében is, nagy befogadó képességű templomunk kicsinek bizonyult.

Statisztika:

Keresztelés: 3 fiú és 6 leány = 9

Egyházi áldás ez évben nem volt.

Meghalt 7 férfi és 5 nő = 12

Eklézsiát követett: 1 férfi és 1 nő.

Áttérés – kitérés nem volt.

Unitárius összlétszám 1.526 fő, ebből férfi 756, nő 770, – család 482.

Eltávozott ebből 195 családfő, 367 férfi és 142 nő = 509 (Tavaly óta hatvan fő távozott el.)”

1945 elején határozatot hozott a kebli tanács: a jövőben csak az konfirmálhat, aki a tankötelezettségének már eleget tett.

1945. április 8. Rendes évi közgyűlés.

„Olyan nehéz és olyan megpróbáló időköt éltünk át az elmúlt 1944-es évben, hogy Isten különös csodája, hogy vagyunk és élünk.

Istennek ezt az oltalmazó segedelmet és gondviselését érezte az egyházközség apraja és nagyja, hiszen a legnagyobb munkaidőben is, amikor a terhes és verejtékes munka elvégzése az asszonyok, öregek és a gyerekek vállára nehezedett, zsúfolva volt mindig a templom. A háború legborzalmasabb szakaszában is, amikor kántor nélkül maradt a nyáj, s békés hajlékunk és községünk hadszíntérré vált, a legpéldásabb fegyelmet és a legerősebb hitet tanúsították híveink. A tanulók beiskolázása is pontosnak mondható. Az iskolalátogatást azonban már sokban megakadályozta – különösen a téli időszakban – a ruha és a lábbeli hiánya. (A kántor) szeptember hónapban, éppen a legkritikusabb időszakban, amikor a lelkeszt is elhurcolták, távozott el minden engedély és bejelentés nélkül az egyházközség éléről. Ezt a tényt olyan súlyos kihágásnak minősíti az egyházközség, hogy őt énekvezérének tekinteni többé nem hajlandó, így a kántori állás most is üresedésben van.

A bécsi határ összeomlásával hazajöhettek azok, akik négy éven át körünkből eltávoztak. Hazajöhettek fiaink, gyermekeink, apáink, férjeink testvéreink s ezzel egy olyan hatalmas lélekszámmal erősödött egyházközségünk, hogy népesedési szempontjából újra az elsők közé került.

Statisztika:

Keresztelés: 8 fiú és 13 leány = 21

Konfirmálás nem volt

Egyházi áldás (házasság) 4 pár unitárius, 1 vegyes vallású pár = 5 pár

Sem kitérés, sem áttérés nem volt

Meghalt 9 férfi és 11 nő = 20

Unitárius lélekszám: 1.589 fő.”

1945. július 29-én Török Mihály lelkeszt kérésére a keblitanács úgy döntött, hogy a másvalású és kepet nem fizető harangoztatási díját 3.000 lejben állapította meg, ebből 500 lej az egyházközségé, 500-500 lej a két harangozóé, 500 lej az énekvezéré (Molnos Lajos) és 1.000 lej a lelkeszté.

Ugyanekkor a napidíj összegét falun belül 1.000 lejben, a falu határán kívül 1.500 lejben állapították meg.

Orbán István javasolja, hogy „oroszfárás esetén” a harangok veressenek félre.

1946. február 28. Közgyűlés. A lelkeszt „megelégedéssel és örömmel” állapította meg, hogy a hívek buzgósa és templomlátogataa állandóan javul. „Bizony volt idő, mikor templomunk falai csengtek az ürességtől, de a férfiak templomlátogataa felülmúlja a nőké, ami biztató és bátorító a jövőt illetőleg. Abban a családban, hol a családfőt nem hívja hiába istenházába a harang, keresztényi élet folyik.

Iszákossáa nincs, mert részegeskedésnek nem lehet tekinteni azt, ha valakinek egy évben egyszer-kétszer jó kedve támad s beül a korcsmába. A derzsi nép takarékos és szorgalmas s ez a két erény az iszákosságot is kizárja. A halotti torozás a régi formájában mindenestre megszűnt, de új köntőben és kicsiben új életre kelt. A torozásnak ez a formája azonban a székely ember vendégszeretetét nem lépi túl és megbotránkoztató eseteket nem szül.

Van azonban egy fogyatékossáaunk, amelyet mindannyian tudunk és látunk, de amelynek kiküszöbölésére anyagi erőnket felülmúlja, ez a temetőink állapota.

Itt kell megemlítenem azt a munkát is, amelyet az egyház vezetősége a fiatalsáa helyes irányba való nevelése érdekében kifejtett és kifejti.

Nagyon jól tudjuk, hogy fiatalságunk milyen életkörülmények között nőtt fel. A legnagyobb része az iskolából is úgy került ki, hogy jóformán anyanyelvén írni és olvasni sem tudott és az életkörülmények úgy hozták, hogy a tisztesség és szeretet törvényei helyett a fegyverforgatásban kaptak tanítást és a gyűlölködésre nevelést. Az iskolában kicserélték az idegen nemzetiségű tanítókat magyar tanítókkal és annyi szünetelés után a gyermek anyanyelvén tanulhatja most már az íást és olvasást. Jelen öt tanerő van kinevezve iskolánkhoz. Mind az öt magyar és unitárius. Közelebbről az óvoda is megnyílik magyar és unitárius óvónő vezetésével. A gyermekek beirattása és iskolalátogatása pontosnak mondható, nem számítva a gátiakat, ahol bizony 40-50 között van a beiskolázatlan gyermekek száma. A legnagyobb nehézséget az iskolánál a tankönyvhiány jelenti. A szülők lelkiismeretesen és az első felhívásra meghozták anyagi áldozatukat, és minden gyermek után 85%-ban 8.000 lejt tankönyvre befizettek. A tankönyvek csak részben érkeztek.

Székelyderzs szociális tevékenység terén is vezet. A szövetkezeti eszme öntudatossága mellett bizonyít a legutoljára lezajlott és nagyon zajos tejgyűlés is. Ahol annyira meg tudják vitatni a dolgokat, mint ezen a gyűlésen, ahol annyi indítvány és gondolat hangzik el mint ott, – abban a faluban tudnak gondolkodni az emberek és keresik a fejlődéshez vezető utakat.

Egy újdonsült alakulatról is megemlékezem: az olvasókörrel. Azzal a céllal lett megalakítva, hogy ott az emberek összeszokjanak, s téli estéiket a korcsma helyett szórakozással ott töltsék el. Csecsemő még, de lassan ott is kitisztul a levegő és megtaláljuk önhibáink meglátásával azt az utat, mely a környék összes faluja előtt a vezető szerepet számunkra biztosítja. Mondják róla, hogy meghalt. Nem, csak beteg egy kicsit. Hogy ellensége több van, mint barátja, az bizonyos. De aki ott töltött egy pár estét és nem a hibakeresés szemüvegén keresztül nézte a dolgokat, már állítja, hogy erre is szükség van.

Egyleteink működnek. A legkézzelfoghatóbb eredménnyel az Ifjúsági Egylet dolgozik. A Nőszövetség munkáját is újra beindítjuk, olyan formában, mint az ahogy ment karácsony előtt .

Statisztika:

Keresztelés: 7 fiú és 15 leány = 22

Házasságkötés: 8 unitárius pár, 3 vegyes vallású pár = 11 pár

Haláleset: 19 férfi és 15 nő = 34

Konfirmált: 16 fiú és 19 leány = 35

Kitérés, betérés nem volt.

Unitárius lélekszám 1. 438. Fogságban van 12 férfi, ismeretlen helyen 53 férfi illetve nő. Ezekkel együtt összlétszám = 1.503

421 család, 712 férfi és 726 nő alkotja az egyházközséget.

Befejezésül meg kell emlékeznem arról az áldozatkészségről, mely a hívek, de különösen a fiatalság részéről megnyilvánult, s amely a semmiből megfelelő kultúrtermet és tánctermet teremtett. Ez a buzgóság és áldozatkészség ne lohadjon le, hiszen annyi teendőnk van, ha a világgal lépést akarunk tartani. A derzsiek megmutatták, hogy ha akarnak, tudnak teremteni. Legyen hála és köszönet érette erről a helyről is.”

1947. január 19-én Orbán Albert gondnok bejelenti a keblitanácsi gyűlésen hogy Magyary Árpád orgona javító mester az orgona kijavítását elvállalta. Keblitanács a javítást jóváhagyja, és 4 000.000 lejt előleg kifizetését rendeli el.

1947. február 17-én éves rendes közgyűlés:

„A valláserkölcsi élet általánosságban kielégítő. A szegények gondozásáról a falu összetartása gondoskodott. Egy példája ennek özv. Nagy Jánosné családja, akiket 3 hónapon keresztül szerez étkeztetéssel tartott. Ugyancsak jó példája a gondoskodásnak a Nőszövetség segély akciója, melynek eredményeként 37 szegény gyermek kapott használt, de kijavított és jó minőségű meleg ruhát és lábbelit. Sem az egyházi, sem a községi temető nincs bekerítve s a sírokon szabadon járnak, legelnek az állatok.

Az Úrvacsoravételnél az 5 lej s még a 100 lej is olyan kicsi összeg, mit szégyenkezés nélkül senki sem tehet a perselybe. Rossz képet nyújtunk egyházi Főhatóságunknak áldozatkészségünk-ről, ha ezen az állapoton egy kis belátással nem segítünk. Nagyon furcsa ugyanis az az állapot, hogy az egyházközség kiad egymillió lejt úrvacsorai borra, s ugyanakkor perselypénz címén bevesz 225.000 lejt. Kérem a híveket, hogy a 100 lejeseket ne tekintsék adománynak, hiszen nagyon jól tudja mindenki, hogy a váltópénz ma már az 500 lejesnél kezdődik.

Statisztika:

Keresztelés: 10 fiú és 13 leány = 23

Házasságkötés : 13 unitárius pár, és egy vegyes vallású pár = 14.

Meghalt: 13 férfi és 8 nő = 21.

Kitérés és betérés nem volt.

Konfirmálás: 11 fiú és 27 leány = 38.

Ekléziát követett 3 személy

Unitárius lélekszám 1. 499 fő, 446 család, 745 férfi és 754 nő.

A helybéli magyar tannyelvű állami iskolába beiratkozott 147 tanuló, kiknek óralátogatása a cigányokon kívül nagyon pontosnak mondható. Az iskolás gyermekeket öt tanító tanítja, s mind az öt unitárius. Újabban megnyílt az óvoda is, mintegy 40 növendékkel. Az óvónő református vallású. A tantestület tagjai a község társadalmi, gazdasági és közművelődési mozgalmában vezető szerepet visznek. Ők a község szellemi irányítói az iskolán kívül is. Molnos Lajos kántortanító a dalárdának a karmestere, Rostás Zoltán a Fogyasztási Szövetkezet ügyvezetője, Török Mihályné a Dávid Ferenc Nőszövetség elnöknője. A Közművelődési Bizottság elnöke Török Mihály lelkész, ki az Ifjúsági Egyletet is vezeti. Az egyletek és az egyház, a politikai pártok és az egyház között a legteljesebb egyetértés van és mindenben együttműködnek. Úgyszintén a politikai község vezetősége is a legmesszebbmenő jóindulatot tanúsítja az egyházzal szemben. Az egyházi intézmények, egyletek közül csak a Dávid Ferenc Nőszövetség működik, de úgy, hogy azért a Magyar Népi Szövetség Női Bizottságának a munkatervét is megvalósítja. Az Ifjúsági Egylet a Magyar Népi Szövetség keretein belül van megszervezve, de munkaprogramjában szerepel a valláserkölcsei élet fejlesztése is. A Dalárda szintén a Magyar Népi Szövetséghez tartozik, de temetési és egyházi énekek tanulásával az egyházi énekkultúrát is fejleszti

Bartha Gyula javasolja, hogy a konfirmálás időpontja tételessék vissza virágvasárnapjára. Ezen felszólalásra lelkész ismerteti azokat az okokat, melyek szem előtt tartásával a közgyűlés annak idején a konfirmálás időpontját pünkösd másodnapjában állapította meg.

Közgyűlés a napi díjak összegét nem fixálja, hanem kimondja, hogy a kézi napszám összege legyen a felvehető napi díj a falu határán kívül, míg a faluban ennek a fele.

István Albert kéri a hajnali harangozás újbóli bevezetését.

Közgyűlés utasítja a harangozót: Elekes Sámuel, hogy minden reggel négy órakor harangozzon.”

1947. március 8-án Török Mihály lelkész bejelenti hogy a község előljáróságát is megidéz- te, azon céllal, hogy a közös gyűlésen tárgyalassék meg az a kérdés, hogy a Község tulajdonát képező, felrobbantott hidak vasgerendáinak használható darabjait ablak gerendáknak milyen fel- tételek mellett engedné át az Egyházközségnek?

A község előljárósága arra való tekintettel, hogy az Egyházközség adta a megrongált hidak újjáépítéséhez szükséges faanyagot, ígéretet tesz a vasgerendák átadására, csak kéri a kebli elő- járóságot az írásos kérés beadására.

Keblitanács Dénes Gyuri és Nagy Dénes alsó személyes felelősségére odaadja meg- határozott időpontokban a szakszervezetnek a kultúrházat, azzal a kikötéssel, hogy haszonbér fe- jében kívül és belül meszelje le és mindig tartsák jó karban. A javításokhoz szükséges anyagot is a szakszervezet adja.

1947. április 13-án Török Mihály lelkész bejelenti, „hogy a Magyar Követség főtisztviselői: Dr. Gyöngyösi István és neje, valamint Gyallai Pap Domokos ifjú az Egyházközség ősi templomának megtekintésére kiszálltak, és a templom fenntartására 2 000.000 – kettőmillió lei alapítványt tettek azzal a meghagyással, hogy ezzel az összeggel földbirtok vásároltassék. A birtok vásárlással Pál Ernő egyházfit bízták meg.

Pál Ernő egyházfi bejelenti, hogy a Magyar Követség adományából és megbízásából Brák Domokos némtől „Irgagyában” megvett egy 17 méter széles és 100 méter hosszú szántóföldet 2 000.000 – kettőmillió lej készpénzzel és egy véka búzával, mit Török Mihály lelkész adott a Hidegkuti föld árendájába.

Molnos Lajos bejelenti, hogy az orgonajavítóval beszélt, aki nagy elfoglaltsága miatt a szerződésben kikötött időpontra az orgona sípokat nem tudta elkészíteni, s a szerződés határidejének meghosszabbítását kéri.”

1947. augusztus 2-án Molnos Lajos kántor-énekvezér bejelenti távozását.

Lelkész felolvassa, hogy Dr. Gyöngyösi István a Magyar Köztársaság képviselője meghatalmazott minisztere valamint Gyallay Pap Domokos követségi titkár újabb tízmillió lejes alapítványáról tett említést.

A keblitanács titkos szavazás után Rostás Zoltánt bizza meg a kántori teendők ellátásával, aki ígéretet tett, hogy a kántori oklevelet a legközelebbi képesítő vizsgán megszerzi.

1948. március 31-én az orgonajavítás kapcsán érintkezésbe lépnek Zoltán Sándor homoród-szentmártoni lelkésszel, aki egy csiki orgonajavító mester felé közvetít. A mester minden előleg nélkül vállalja a javítást úgy, hogy az összeg felét az orgona elkészítésekor, másik felét meg öt év próbaidő elteltével kell megfizetni.

Magyari orgonajavító mestert pedig kötelezi arra, hogy az előlegül adott 4 millió lejért a játzóasztalt, mely maholnap teljesen használhatatlanná válik – javíttassa ki.

Lelkész sajnálkozva jelenti be, hogy a pénzbeváltás következtében egyházközség pénzvagyon megsemmisült. Felolvassa az összesített pénzvagyon kimutatást, amelyben a legtöbb alap csak egy banival szerepel. Ezek az alapítványok valamikor nagy értéket képviseltek, nemcsak vásárló erejüknél fogva, hanem főképp azért, mert a hithűség és az áldozatos szeretetadományozta. Javasolja, hogy a közpénztár terhére ezek az alapok eredeti értékükre állíttassanak vissza.

A kebli tanács támogatta a javaslatot.

Lelkész bejelenti, hogy id. Oroszhegyi József halálával megüresedett kastélyőri tisztségre két pályázat érkezett. özv. id. Oroszhegyi Józsefné, és ifj. Oroszhegyi József. A fiú 800 (? G. L.) éves hagyományra, és az Oroszhegyi család jogaira hivatkozva az ő megválasztását kéri.

Keblitanács javaslatot tesz özv. Oroszhegyi Józsefné tisztségében való megerősítésére olyan formában, hogy ebben a kötelességteljesítésben ezalatt az idő alatt ifj. Oroszhegyi József gyakorolja be magát.

Kimondja továbbá, hogy a szélviharok miatt megrongálódott toronytetőt ki kell javítani.

István Albert pénztárnok felhívja a keblitanács figyelmét arra, hogy erkölcstelen és óriási károkat okozó szokás jött be a lakodalmi vendégségekkel kapcsolatban. A vendégségbe meghívott férfivendégek mindegyike 1-2 üveg pálinkával megy el az ifjú pár kíséretében a község házára és onnan a templomba. Duhajkodás, illetlen beszéd és még illetlenebb magaviselet botránkoztatja meg a jóérzésű embereket. Sok annyira leissza magát, hogy a templomból úgy kell kitámogassák. Ennek a következménye az óriási anyagi kár, mely esetről-esetre a vendéglátó gazdát éri, hisz egy egészen szűkre szabott vendégségben is elfogy 50-60 liter pálinka, csak az egyik háznál.

Keblitanács a község előljáróinak a Magyar Népi Szövetség helyi vezetőinek a támogatásával kimondja, hogy a házigazdának az útra pálinkát adni tilos! Ez ellen vétőket 1.000 lej pénzbüntetésre ítélik. Aki ennek ellenére is, akár a község házában akár a templomban részegen, duhajkodva jelenne meg, – megbélyegeztessék.

Biás Dénes felső rámutat arra, hogy a húsvéti öntözésnél már annyi javulás észlelhető, hogy a legénység a leányfűrösztéssel felhagyott, de nem tűrhető, hogy kisebb-nagyobb csoportok teljesen részegen és éppen Istentisztelet alatt végigordibálják a falut. Javasolja, hogy a jövőben az öntözésnél a pálinka kiszolgálás legyen eltüntetve, mert így az a látszatja van a dolognak, hogy nem a lányos ház megtiszteléséért, hanem a pálinkáért járják be a legények a falut.

A javaslatot a keblitanács elfogadja, és a húsvéti pálinka-kiszolgálást megtiltja.

1948. április 4. Rendes évi közgyűlés.

Török Mihály lelkész az 1947. év értékelésében „a templomlátogatás dicséretesnek mondható, s nemhogy lanyhult volna, mint ahogy az nagyon sok helyen történt, hanem talán még fokozódott. A templomlátogatások vasárnaponként 250-300, ünnepnapokon 600-700. Úrvaicsorával élők száma 500-700.

Híveink a vasárnapokat megünnepelték és a ház körül végzett munkákat leszámítva, nagyobb munkát, különösen mezei munkát nem végeztek. És az az érdekes, hogy mégis gazdagabbak a földi javakban, mint a szomszédos község lakói, kiknek sem vasárnapjuk, sem ünnepnapjuk nincsen.

Egyleteink önállóan nem működtek, de a M. N. Sz. keretein belül úgy a Nőszövetség, mint az Ifjúsági Egylet tevékeny munkát fejtett ki a lelkiekben is, a vallás-erkölcsi élet érdekében. Az Ifjúsági Egylet heti összejövetelein magyar irodalom, egészségügy, számtan, mértan, fogalmazás, közhasznú ismeretek és politikai tájékoztató mellett előadásokat tartottunk Erdély történetével kapcsolatban. Egyházunk történelméről is, és ezen a címen „Hogyan viselkedjünk” teljesen valóságos és erkölcsi problémákat dolgoztunk fel. Nem véletlen, hogy a fiatalság ez évben a leányfűrösztéssel felhagyva, az öntözés kedves formáját hozta be divatba, és az sem véletlen, hogy idők múltával az öntözésből a pálinka kimarad.

A Nőszövetségi összejövetelek mindenikét egyházi énekkel kezdtük és végeztük

Statisztika:

Keresztelés: 13 fiú és 8 leány = 21

Konfirmált 9 fiú és 7 leány = 16

Házasságot kötött 10 pár.

Meghalt 12 férfi és 8 nő = 20

Egyházunkból nem tért ki senki.

Betérés: 1 férfi és 2 nő.

Az egyházközség lélekszáma 1947. december 31-én 418 család, 739 férfi és 753 nő. Összesen 1.492 lélek. Ez a szám kevés eltéréssel a politikai község lélekszámát is fedi, mert az unitáriuson kívül 27 református, 31 baptista és 3 katolikus is van a faluban. Egyházközségünkhöz tartozik: Petek, Kányád, Szentlászló és Miklósfalva szórványok is. Ezekben a szórványokban 25-30 lélekszám lehet.

102 gyermek látogatja a vasárnapi iskolát a legnagyobb pontossággal. A vasárnapi iskola tanítási tárgya: Biblia magyarázat Jézus élettörténetével kapcsolatban és erkölcsi mesék elmondása. A gyerekeken kívül igen szép számmal látogatják a vasárnapi iskolát a felnőttek is, fiúk, lányok, fiatalabb és öregebb asszonyok.

1947-ben 15 kebli, és 4 közgyűlés volt.

Az egyházközségnek van egy lelkészi könyvtára, mely 182 db-ból áll és egy U. K. E. könyvtár-töredék, mely még mindig vagy 230 db. könyv. Igaz, hogy nem sokat érnek ezek a könyvek. A faluban ezen kívül most van létesülő félben egy könyvtár az M. N. Sz. és egy a Munkáspárt tulajdonában.

A községben felekezeti iskola nincs. A gyermekek az állami magyar tannyelvű népiskolában tanultak. A beírt tanulók osztályonkénti létszáma így oszlik meg:

I. osztály	23 fiú, 19 leány = 42
II. osztály	13 fiú, 11 leány = 24

III. osztály	8 fiú, 11 leány = 19
IV. osztály	7 fiú, 14 leány = 21
V. osztály	13 fiú, 1 leány = 14
VI. osztály	8 fiú, 10 leány = 18
VII. osztály	8 fiú és 8 leány = 16
Összesen	80 fiú, 74 leány = 154 gyermek.

A hittant Török Mihály lelkész tanította heti öt órán, az egyházi éneket Rostás Zoltán énekvezér heti két órán.

Községünkben mind a három szövetkezet meg van alapítva, de a jelenben csak a fogyasztási és a tejszövetkezet működik, melyeknek vezetője énekvezér fia. A hitelszövetkezet működési engedélye most van folyamatban, s remélhetőleg a közeljövőben ez is megkezdheti a kölcsönök folyósításával működését. A hitelszövetkezet vezetője a lelkész.

Az ifjúsági és női szervezetnek és az iskolának dalárdája van. Különösen a gyermekkórus működik szép eredménnyel. A dalárdákat eddig a lelkész vezette, de az énekvezér szolgáltatba lépésével ezeknek irányítását is átveszi.

Az egyházközség tisztviselői részt vettek a népszámlálási munkálatokban, tagjai az M. N. Sz. Intéző Bizottságának és a tifusz valamint a tetű elleni védekezéssel kapcsolatban több előadást tartottak. A választási kampányban is tevékeny szerepük volt. Ezen a téren különösen az énekvezér fia és a tanítói kar munkássága szinte felbecsülhetetlen.

Tervbe volt véve az orgona kijavítása is és erre vonatkozólag megegyezés is kötöttet Magyar Imre orgona-javítóval. Az orgona javító 1946 végén 4 000.000 lej előleget kapott anyagbeszerzésre, melynek ellenében szerződésileg kötelezte magát arra, hogy 1947. március 1-re az orgonát teljesen újjáépíti. 1948. március 15. is eltelt, de az orgona még nincs kijavítva. Az utóbbi időben azzal kifogásolt, hogy nincs anyag. Ezt is megpróbálta beszerezni az egyházközség, de nem sikerült eddig.”

1948. május 27-én tartott keblitanácsi gyűlésen az eddigi kepe-rendszert megváltoztatták, és öt fizetői csoportot állapítottak meg:

1. Egész béres: aki fizet kéve búzát és 30 kéve zabot a lelkésznek, 10 kéve búzát és 10 kéve zabot az énekvezérnek.
2. Háromnegyed béres fizet 24 kéve búzát, 24 kéve zabot a lelkésznek, 8-8 kéve búzát és zabot az énekvezérnek.
3. Félbéres fizet 15-15 kéve búzát és zabot a lelkésznek, 5-5 búzát és zabot az énekvezérnek.
4. Egynegyedés fizet 10-10 kéve búzát és zabot a lelkésznek, 4-4 kéve búzát és zabot az énekvezérnek.
5. Napszámos 2 napot a lelkésznek, 1 napot az énekvezérnek dolgozik, vagy a napszámot megfizeti.

Az új besorolás szerint a csoportok száma a következőképp alakult: 60 egész béres, 21 háromnegyedes, 115 félbéres, 60 egynegyedes és a többi napszámos. Vékás béres nincsen.

A lelkész az 1942. július hó 12-én tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvének 5. pontja alapján felolvassa a lelkészi díjlevelet:

1. Lakás, kert és mellékhelyiségek használata.
2. Tizenhat hold szántó és kaszáló.
3. Hat öl (hosszú öl) tűzifa hazaszállítva.
4. Egész béresek 30 kéve búza és 20 kéve zab.
5. Félbéresek 15 kéve búza és 10 kéve zab.
6. Eddigi vékások 10 kilogramm búza és 8 kilogramm zab.
7. Napszámosok vagy napszám, vagy értéke.
8. Marha legeltetési jog a lelkész használatában lévő birtok után, és az utána járó juhtrágya.

„Keblitanács a díjlevelet tudomásul veszi és javasolja a közgyűlésnek, hogy azt olyan formán módosítsa, az 1948. évi kepekivetés alapján, hogy tüntesse fel benne a különböző csoportokba hány kepefizető tartozik. Egyben vegye azt is be, mi a régi előljárók tanúsítása és a pénztárkönyv biznysága szerint gyakorlatban volt mindig: az összes adót, taxát, illetéket, határpásztorlási díjakat és az éjjeli öröket az Egyházközség fizeti.

István Albert gondnok bejelenti, hogy a Község előljárósága roham munkával rendbe akarja hozni a kultúrházat, melyet mindenki használ – legkevesebbet az Egyházközség. Érdeklődésre azt a felvilágosítást kapta, hogy ez a javítási munkát az Egyházközség tulajdonjogát nem veszélyezteti.

Gondnok jelenti, hogy a padokat mindenüvé hurcolják

Keblitanács kimondja, hogy a padokat oda lehet adni azoknak az unitárius családoknak, ahol temetés vagy vendégség van, de az illetők – előre – minden padért 5 Lej használati díjat tartoznak fizetni

Az orgonához a szükséges pléhlapok megérkeztek, most már csak az a kérdés, Magyar orgonajavító hajlandó-e megjavítani?”

1948. június 2-án tartott keblitanácsai gyűlésen az a határozat született, hogy az Oroszhegyi családnak a főharangozói állásra, és így a kastélyőri tisztségre örökösödési jogon számot nem tarthat.

A harangozói díjlevelet a következőkben állapította meg: egész béres 8-8 kéve búzát és zabot ad a harangozónak. Háromnegyedes 6-6 kévét, félbéres 4-4 kévét, a negyedes 2-2 kévét.

1948. június 26-án „megállapították a (függőben lévő) főharangozói és kastélyőri díjlevelet:

1. Minden hambár után 2 (kettő) liter olyan gabona, amilyent a hambár tartalmaz.
2. Ládák után közös megegyezés alapján.
3. Szalmás kepe a megállapított régi díjlevél szerint.

Kötelességei:

1. Mint kastélyőr köteles a gondjaira bízott mindennemű vagyont híven és lelkiismeretesen megőrizni.

2. A kastély és a hambártitkokat kibeszélnie szigorúan tilos.

3. A kebli előljáróság engedélye nélkül senkit beengednie nem szabad.

4. Minden reggel megfelelő időben, hogy a nyitás a munkába menést ne gátolja, köteles a kastélyt kinyitni és mindaddig amíg valaki a kastélyban van, nyitva tartani. Indokolt esetekben (cséplés, stb.) egyesek kérésére napközben is a kastélyt köteles kinyitni.

5. Idő ellen pontosan harangozzon.

6. A templomot, padok alját is köteles minden vasár- és ünnepnapra kiséperni a segéd harangozóval, a padokat letörölni és nagy ünnepek előtt a templom piacát és bejáratát felsúrolni.

Temetésnél és esketésnél semminemű különdíjazást (pálinka, dohány, stb.) nem követelhet.”

1949. március 12. évi rendes közgyűlés.

„A hívek kellő buzgalommal látogatták isten házát, (de) a törvénytelen házasságok száma szaporodott. A törvénytelen házasságból született gyermekek száma hárommal szaporodott.

Statisztika:

Keresztelés: 10 fiú és 16 leány = 26

Konfirmált 15 fiú és 13 leány = 28

Házasságot kötött 13 unitárius, és 1 vegyes vallású pár = 14

Eklézsiát követett 7 férfi és 7 nő.

Temetés: 6 férfi és 6 nő.

Betérés 1 férfi

Kitérés nem volt.

Az anyaegyházközséghez 1.505 lélek tartozik. A politikai községben lakik még kb. 60 református, 50 baptista, és 10-15 más vallású hívő, akikkel zavartalan a békesség.

Szórványban 32 fő lakik. A szórványokban istentisztelet és hitoktatás nem volt.

A hitoktatás a szeretet iskolájának keretein belül oldatott meg. Az I-IV osztályba járt tanulók száma 89. Ebből 40 fiú és 49 leány. V-VI osztályba 26 fiú és 14 leány járt, összesen 40. Hitoktatásban részesült 66 fiú, 63 leány összesen 129. A hitoktatást a lelkész végezte heti 12 órában, egyházi ének tanítás énekevezér afia heti 2 órában. Dicsérettel kell megemlékezni a tanulóknak pontos megjelenéséről és templom látogatásáról, amely szinte 100%-osnak mondható. Két gyermek nem járt hittan órára: Szócs Lajos leánya és özv. Elekes Domokosné fia.

Közgyűlés kimondja, hogy azok akiket játszani a határőrök a temetőben megfognak, ugyanolyan büntetésben részesülnek, mint amilyent a község szabályzatai más feltiltott (sic!) területekre előírják. Az állatok leelgetése szigorúan tilos s az ott talált állatokat birságra behajtják. Az okozott károkat e határozat áthágói fizetik meg.

Más vallásúak temetésénél ha a családban képét senki sem fizet 500 lei, ebből 300 lei az egyházközségé, 200 lei a harangozóé.”

1950. április 29.

Török Mihály lelkész jelenti, hogy az alapítványok teljesen elértéktelenedtek és a hitelszövetkezet felszámolásával meg is szűntek.

Gyűlés sajnálattal tudomásul veszi a bejelentést és utasítja a lelkészt, hogy az arany könyvbe vezesse fel az alapítványtevők nevét, megjegyezve, hogy alapítványuk az Egyházközségen kívül álló okok folytán megsemmisült.

A napidíj összegét 150 lejben állapították meg.

1950. szeptember 22.

„Lelkész előadja, hogy anyagi körülményei arra kényszerítik, hogy javadalmazását képező papi birtokról lemondjon és azt az Egyházközségnek visszaadja. Zabból 350 kg, búzából 60 kg, szénából 1.000 kg ráfizetése volt, részben a nagy beszolgáltatás miatt, részben azért, mert a birtokot saját maga megművelni nem tudja. Ezen kívül az iskolában vagyoni kimutatást kérnek, s ha nevén szerepel továbbra is a papi birtok, olyan nagy tandíjat kell fizessen, amire anyagilag képtelen.

Tehát választania kell gyermekei taníttatása és a papi birtok megtartása között. Adóval is nagyon megrótták, mert 4.150 leit kell jövedelmi adó címén fizetnie.”

1951. április 6-án István Albert gondnok beszámol arról, hogy a lelkési és egyházi birtokot intézményi birtokok osztályába tettél, ami azt jelent, hogy az egész terményt az államnak be kell szolgáltatni. A lelkész hajlandó lenne a papi birtok visszavételére, mely ebben az esetben mint javadalmazási birtok, kiesne az intézményesek kategóriájából, de csak azzal a feltétellel, ha ezzel az egész egyházi vagyon mentesülne az állami beszolgáltatás alól. Ilyen irányban érdeklődött is Zsigmond József udvarhelyi lelkésszel az Állami Kollektálási Hivatalnál, hol azt a választ kapta, hogy a papi birtokot terheivel együtt visszaveheti, de ezzel a ténnyel az egyházi birtok nem mentesül a teljes beszolgáltatás alól. Egyetlen megoldás csak az lehet, hogy az Egyházközség mondjon le – haszonélvezetileg a Bika Telep javára – erről a birtokról azzal a kikötéssel, hogy a Néptanács az Egyházközség kiadásainak fedezésére adjon vissza annyi kaszálót, melynek jövedelme a költségvetés egyensúlyát biztosítja. Erre a Néptanács hajlandónak mutatkozik, de a végleges megoldás az Egyházi Főhatóság megkérdezése nélkül nem köthető meg.

1952 február 15.

„Visszaesés a hitbuzgóságban nem hogy nem volt, hanem még erősödött a hitélet. Nagyon sok a cigány, s számuk az állandó beköltözéssel folyton nő.

Egyleteink nem működtek, vallásos ünnepélyeket megfelelő helyiség hiányában nem lehetett rendezni. Egyetlen megmozdulás ezen a téren a Szeretet Otthonának vasárnap délutáni összejövetelei voltak, melyeken nagyszámú gyülekezet vett részt.

Statisztika:

Keresztelés: 19 fiú és 8 leány = 27

Konfirmált 5 fiú és 12 leány = 17 fő

Házasságot kötött 11 pár

Be- és kitérés nem volt.

Halálozás: 8 férfi és 7 nő = 15

Az egyházközség lélekszáma 1. 505 fő, 733 férfi és 761 nő. 412 családban. A szórvány lélekszáma 11 fő. Más vallásúak száma: 30-40 baptista, 25-30 református, kikkel a hívek békeségben élnek.

A hitoktatás nagy nehézségekbe ütközik.

Tankötelesek száma 63 fiú és 60 leány = 123 fő

Vallásórára jár 53 fiú és 65 leány = 118 fő

Nem jár vallásórára 10 fiú és 5 leány = 15 fő

Ezeknek nagy része cigány. Az ipari és középiskolába járók nincsenek felvéve ebbe a létszámba, mert azok mind konfirmáltak.

A tankötelesek közül 35 fiú és 41 leány = 76 alsó tagozatos

28 fiú és 29 leány = 57 a felső tagozatos.

Az egyház összes birtoka a Néptanács használatában van – teljesen díjtalanul.

Az épületekben sok a javítani való, de semmiféle anyagi fedezet erre nincsen. 1951. évben a Kultusz Minisztérium 413.000 leit adományozott, melyen anyagot vásároltunk. Az épületek tűz ellen biztosítva vannak, de a díjak nincsenek fizetve. Nincs anyagi fedezet rá.”

1952. február 24-én éves rendes közgyűlés :

„A kiadások 2.550 leit tesznek ki a legszükségesebb számítások mellett. Ezzel szemben 100 leinél több bevételre nem igen van kilátás.

A közgyűlés tudomásul veszi, hogy fedezet hiányában nem lehet költségvetést összeállítani, s ezért mulasztás senkit sem terhel, de mert nem tudja megoldani ezt a kérdést, az ügyet az Eszperesi Vizsgáló Szék elé viszi.”

1952. március 13-án Dénes Albert kántor lemondott. Az új kántort hirdetés útján keresték, de ehhez szükség volt a díjlevél módosítására:

1. 8 hold szántó és kaszáló használata, melynek adóját és a termény beszolgáltatását az énekvezér hordozza.

2. 1 szoba és konyha, valamint melléképületek használata.

3. 800 kg búza, 800 kg zab a hívektől. Ezt a mennyiséget az Egyházközség biztosítja.

„Könnyű volt a kisebb és gyengébb egyházközségeknek önnfentartásra berendezkedni, mert ezelőtt is a hívek adománya volt létalapjuknak szegletköve, de nehéz volt az önmegadózás gondolatát bedobni a derzsi hívek gondolatába, mert a nagy vagyon birtokában az egyházközségnek még a hívek persely adományára sem volt szüksége.

A keblitanács minden tagja vállalta, hogy havonta, vagy ünnepeken meglátogat 10-15 családot s beszédi a kegyes adományokat.”

1953. május 2. Orbán Károly gondnok előterjeszti, hogy a helybeli Néptanács 1949 őszén internátus céljára lefoglalta az akkor üresen álló kántori lakást. Úgy vette birtokába, hogy erről az Egyházközséget sem nem értesítette, sem az ottan talált ingóságokról leltárt nem készített. Eddig az Egyházközség nem bolygatta az ügyet, mert a lakásra nem volt szüksége, de most már legalább 1 szobára, konyhára és a gazdasági épületekre igen, a jelenlegi kántornak Dénes Albertnek. Az édesanyja házában lakik, kivel a családja sehogy sem tud kijönni.

1953. május 25. Török Mihály lelkész jelenti, hogy 30.000 db cserép fuvarozásáért az Államtól felvett 30.000 leit. Ebből 500 leit ki kell fizetni Benke István mérnöknek tiszteletdíj címén. Kevés pótlással a megmaradt összegből ki lehet javítani a toronyórát és a papi lakon a csatornát.

Gondnok ismerteti a Néptanács elutasító álláspontját a kántori lakás ügyében és bejelenti, hogy énekvezér afia és apósa Albert Géza afia személyesen tárgyalta ezt a kérdést Főtisztelendő Püspök úrral és Nagytisztelendő Esperes úrral, kiktől azt az egyöntetű utasítást kapták, hogy az Előjáróság haladéktalanul tegyen részletes jelentést ebben az ügyben az Egyházi Főhatóságnak és közölje azokat az indokokat, melyek alapján a Néptanács elutasító választ adott. Az ügy így is pillanatnyilag megoldást nyert, mert Dénes Albert édesanyja váratlanul elhalt.

1953. június 23. „A hitbuzgóság még fokozódást mutat, mert az átlagos templom látogatók száma elérte a 300-at és az úrvacsorával élők száma átlagosan 617 volt az elmúlt esztendőben. Szaporodtak a törvénytelen házasságok és az ezekből születő törvénytelen gyermekek száma, annak oka a cigány-negyed, hol soha sem volt erkölcsi törvény a szentesített házasság. És most sem az. A törvénytelen gyermekek száma 2-vel szaporodott. A temetőkertről nem teszek bővebb említést, mert az most sincs bekerítve, s különben is az Állam ezt is elvitte. Visszaszerzése érdekében megtettük a megfelelő lépéseket.

Statisztika:

Keresztelések száma: 16

Konfirmált 22 növendék.

Házasságot kötött 14 pár.

Áttérés és kitérés nem volt.

Ekléziát követett 1 pár.

Unitárius lélekszám: 1497 fő, 736 férfi és 761 nő. A szórványban élő unitáriusok lélekszáma 21, így az összlétszám = 1.518

Egyházi egyleteink nem működtek.”

**A Székelyderzsi Unitárius Egyházközség választóinak névjegyzéke
1955. január 1-jei állapot szerint**

1. Béres Béla	19. Biás Ferenc ksz	37. Egyed Mihály
2. Orbán Dénes ksz	20. Biás Ferenc ifj. ksz.	38. Nagy József
3. Kovács Dezső	21. István Árpád	39. Menyhárt Géza
4. Fancsali József ksz	22. Pál Elek	40. Veres Albert
5. Orbán Mihály	23. Pál Domokos	41. Dénes Ferencné özv.
6. Barra Sándor id.	24. Fancsali Lídia	42. Dénes Balázs
7. Barra Sándor ifj.	25. Pál Lajos id.	43. Dénes Vilmos
8. Brók Dániel	26. Orbán Károly	44. Orbán Albert Zs.
9. Géger Albert	27. Orbán Dezső	45. Bartha Gyula
10. István János	28. Dénes Ferenc h.	46. Dénes Ferenc fazekas
11. Nagy József	29. Nagy Albert id.	47. Pál István
12. Csenkér Ferenc	30. Nagy Albert ifj.	48. Brók Ferenc Z.
13. Nagy Vilmos ksz.	31. Bartha Bálint	49. Gidó Mózes
14. Nagy Béla ksz.	32. Nagy Vencel	50. Gidó Albert
15. Bartha Tibor	33. Dénes János k.	51. Dénes Ferenc B.
16. Bartha Dénes ksz.	34. Egyed István id.	52. Menyhárt Domokos
17. Orbán Balázs ksz.	35. Egyed Ödön	53. Dénes Ferenc F.
18. István Albert ksz.	36. Biás Dénes felső	54. Szócs Lajos id.

55. Orbán Berta
56. Szócs Dezső
57. Menyhárt Ferenc
58. Dénes Zsigmond
59. Dénes Tivadar
60. Nagy Vilmos felső.
61. Fancsali Béla
62. Brók Lajos
63. Brók Géza
64. Benedek Gyula
65. Benedek Dezső
66. Orbán Zsigmond felső.
67. Orbán Sándor
68. Dénes Károly D.
69. Nagy Géza
70. Ballók Ödön
71. Kocs Péter
72. Dénes Dezső uzzai.
73. Pál Mihályné, özvegy.
74. Pál Lajos felső.
75. Brók Dénes id.
76. Brók Dénes ifj.
77. Pál Ferenc M.
78. Kerestély Domokos
79. Pál Sándorné
80. Pál György
81. Pál Ákos
82. Pál Dénes M.
83. Pál Ferenc katona.
84. Imre Domokos
85. Orbán Balázs felső.
86. Nagy Vilmos gdr.
87. Dénes Ferenc felső
88. Dénes Ákos
89. Ballók Albertné
90. Kocs Ödön
91. Imre Berta
92. Brók Albert
93. Máthé Albert
94. Kerestély Mihály
95. Szócs Dénes ifj.
96. Grápa Ödön
97. Veres Ferenc id.
98. Veres Vilmos
99. Pál Béla
100. Egyed József
101. Egyed István ifj.
102. Kénosi Lajos
103. Menyhárt Albert ifj.
104. Pál Mihály
105. Nagy Dénes id.
106. Nagy Dénes ifj.
107. Pító Lajos
108. Csenkér József
109. Dénes János D.
110. Dénes Anna
111. Elekes Albert
112. Kovács Miklós
113. Csukor Tibor
114. Kocs Albert
115. Egyed Ferenc id.
116. Elekes Domokos
117. Lőrincz Béla
118. Bartha Domokos
119. Nagy Béla
120. Ballók Domokos
121. Kocs Mihály ifj.
122. Kocs Ferenc felső
123. Kocs Dénes
124. Nagy Albert szorosi.
125. Pál Dánielné
126. Nagy Áron
127. Csenyánszki Ferenc
128. Dénes György B.
129. Dénes Árpád B.
130. Dénes Bálint
131. Dénes Ilona
132. Orbán Albert id.
133. Orbán Ákos
134. Orbán Ferenc
135. Brók Ferenc alsó.
136. Brók Mózes id.
137. Brók Mózes ifj.
138. Kerestély Bálint
139. Özv. Pál Albertné felső.
140. Ballók Dezső
141. Kelemen Ferenc
142. Menyhárt Albertné özv.
143. Bartha Mihály
144. Elekes Zsigmond
145. Nagy Györgyné
146. Toró Zoltán
147. Dénes Ferenc A.
148. Toró Ákos
149. Biás Albert
150. Csukor János
151. Gotthárd Domokos
152. Kénosi Mihály
153. Veres Mihály
154. Kocs Lajos
155. Elekes Domokos alsó.
156. Dénes József
157. Veres Ferenc
158. Kanyaró Julis
159. Dénes Ferenc gy. id.
160. Dénes Ferenc gy. ifj.
161. István Ferenc
162. István Ernő
163. Dénes Géza gy.
164. Veres Dénesné
165. Dénes János M.
166. Nagy Mózes
167. Szócs Lajos
168. Dénes Jenő
169. Dénes Dániel
170. Bálint Domokos
171. Dénes Géza sz.
172. Kovács B. Domokos
173. Kovács B. Albert
174. Szócs Mihály
175. Csukor Dezső
176. Fancsali Ferencné
177. Pál Ferenc alsó.
178. Istók István
179. Bartha Dénes alsó
180. Gábos Pál
181. Marci János
182. Dénes György alsó.
183. Kocs Ferenc alsó
184. Kocsis Lajos
185. Pál József
186. Pál Vilmos
187. Orbán Dénes alsó.
188. Orbán Kálmán
189. Kanyaró Lajosné
190. Toró Albert
191. Nagy Dénes alsó.
192. Nagy Ferenc id.
193. Orbán Domokos
194. Kovács Albert
195. Bartha Mihály ifj.
196. Bartha Zsuzsa
197. Bartha Miklós
198. Bartha Balázs
199. Dénes Jakab
200. Kovács János
201. Gidó Dénes
202. Győrffy testvérek
203. Orbán József
204. Csenkér Zsigmond

205. Bartha József id.	239. Dénes Kálmán gdr.	273. Kocs Lajos
206. Menyhárt Lajos	240. Géger János	274. Biás Ákos
207. Menyhárt Mihályné	241. Elekes Józsefné	275. Pál Ferenc K.
208. Dénes Balázs D.	242. Pál Dénes gdr.	276. Pál Ernő
209. Bartha István	243. Nagy Ákos	277. Dénes Domokos uzzai.
210. Orbán Tibor	244. Kocs Árpád	278. Pusztai Zsigmond
211. Orbán Dénes id.	245. Dénes Ferenc M.	279. Pál Tibor
212. Orbán Dénes ifj.	246. Kocs Dániel	280. Pál Dénes I.
213. Bartha Poli	247. Kocs Dezső	281. Orbán Ábel
214. Kerestély Ferenc	248. Dénes György	282. Elekes Zsigmond
215. Kerestély Lajos	249. Kanyaró Géza	283. Pusztai József
216. Dénes Ferenc k.	250. Dénes Ferenc h.	284. Nagy Mihály
217. Dénes Ferenc Balázsé	251. Nagy Jenő	285. Demeter Dénes id.
218. Dénes János V.	252. Kanyaró Albert	286. Demeter Dénes ifj.
219. Orbán József	253. Brók Géza alsó.	287. Nagy Jánosné
220. Orbán Géza	254. Kocs Elemér	288. Szócs József
221. Fancsali József	255. Orbán Béla	289. Toró Dezső
222. Dénes Géza gy. Gdr.	256. Orbán Kálmán id.	290. Bartha Bálint id.
223. Dénes Domokos gdr.	257. Grápa Albert	291. Dénes Domokos gy.
224. Korcsák Mihály	258. Grápa Tibor	292. Dénes Endre
225. Kénosi Józsefné	259. Orbán István	293. Dénes Lajos gy.
226. Dobó Gábor	260. Orbán Domokos	294. Dénes Bálint gy.
227. Elekes Albert gdr.	261. Ballók Istvánné	295. Egyed Zsigmond
228. Elekes Árpád	262. Ballók József	296. István Mihály ksz.
229. Dénes Albert gdr.	263. Kocsis József	297. István Elek ifj.
230. Elekes Zsigmond gdr.	264. Dénes János h.	298. István Elek ifj.
231. Pénzes Péter	265. Dénes Géza	299. Pap Jánosné
232. Kocs Miklós	266. Kerestély Dénes	300. Pap Judit
233. Orbán Domokos gdr.	267. István Albert ifj.	301. Oroszhegyi Józsefné
234. Egyed János	268. Gábos Lajos	302. Barabás Ferencné
235. Egyed József	269. Bartos Mózes	
236. Dénes Mózes	270. Csomor Károly	Lezárva: Székelyderzs,
237. Nagy Ferenc id.	271. Fancsali Dánielné	1955. június 19.
238. Nagy Ferenc ifj.	272. Fancsali Géza	Pál Ernő gondnok helyett
Török Mihály lelkész

(1956-ban Székelyderzs és Székelymuzsna falvakban összesen 2.340 fő lakott.)

1956. április 28-án Orbán Károly gondnok felkéri a keblitanácsot, hogy hozzon egy újabb határozatot arra nézve, hogy a Kastélyba italt bevinni nem szabad. A lelkési irodában pedig ne legyen ivászat, és az oda becsődülő násznép ne egye és igya meg azt, amit a násznepe ajándék címén a belsőembereknek visz. Az irodába csak a fiatal pár és a két tanú menjen be.

1958. március 23-án éves rendes közgyűlés. Brok Ferenc alsó megkérdezte, hogy a kányádiak milyen jogcímen kezdték igazgatni a derzsi egyházközséget? Gondnok részletesen beszámol a kányádi református és a derzsi unitárius egyházi vezetők 1958. május 16-án tartott közös megbeszéléséről, melynek tárgya a szentlászlói harang ügye, valamint a derzsi református hívek áttérésének kérdése volt.

Gondnok bejelenti, hogy 8-10 pad felesleges, amit temetésre vagy esküvőre és más alkalomra rendelkezésre lehet bocsátani.

A közgyűlés kimondja, hogy a felesleges padokat egy lei használati díjért kiadja.

1958. december 7-én a keblitanács a harangozókat felhívja arra hogy ezután pontos időben kötelesek harangozni.

1960. július 30. „Gondnok előterjeszti, hogy a hittantermet ki kell meszelni.”

1961. május 22. A keblitanács által megállapított 1.500 leu központi fenntartási díjat az egyházi főhatóság 2.500 leure fölemelte. A közgyűlés sajnálattal vette tudomásul az egyházi főhatóság ezen intézkedését mivel ennek a követelésnek nem tud eleget tenni.

1961. július 1. Török Mihály lelkész indítványozza, hogy a Keblitanács csináltasson egy csoportképet annak emlékére, hogy a lelkész közel 20 éve, a kántor 10 éve áll az Egyházközség szolgálatában.

*Balról jobbra felső sor: Menyhárt Domokos, Elekes Domokos, Ballók Albert, Biás Ákos, Toró Zoltán, Orbán Dénes, Kocs Elemér, ismeretlen, Veress Ferenc,
Középső sor: Orbán Kálmán, Pál Béla, Dénes János, Kocs Lajos, Orbán Dezső, Orbán Géza, Grápa Ödön, Brók Ferenc, Dénes Mózes, Egyed József,
Alsó sor: Orbán Károly, Orbán Albert, Egyed Ferenc, Török Mihály lelkész, Pál Ákos kántor, Orbán Ferenc, István Albert.*

1962. november 11.-i Keblitanács a búza árát 60 leuban, a kukorica árát 40 leuban állapította meg.

1963. február 21. A keblitanács megállapítja és leszögezi, hogy a belső emberek, köztük a lelkész már évek óta nem kapott közvetlenül a hívektől fizetést, ezt a keblitanács gyűjtötte össze.

1963. január 3. Az egyházközségben 423 család van, 746 férfi és 755 nő. A szórványok lélekszáma 26 család, 17 férfi és 15 nővel. Összlétszám 447 család 763 férfi, 770 nő, összesen 1.533 lélek.

1963. július 13. A keblitanács helyszíni szemlét tartott, és megállapította, hogy az északi és déli bástyafalak veszélyesen megrongálódtak és azonnali kijavítást igényelnek.

1964. április 6. Gondnok előadja, hogy a papi istálló, melyet az Aranykalász Kollektív Gazdaság hasznobérez, összeomló félben van.

1965. április 19. A gondnok előadja a toronyóra javításának kérdését. A keblitanács a javítás ügyével úgy döntött, hogy elfogadja Veres Ferencnek a díjtalan kijavítási javaslatát.

1965. november 7. A keblitanács meghatározza, hogy az egész béres fizet egy véka búzát, egy véka kukoricát, aki pénzült fizeti, úgy a búzáért mint a kukoricáért 50-50 lejt fizet, s a fenn tartási díj egész családnak 20 lej, fél családnak 10 lej.

1966. április 11. Orbán Ferenc gondnok előadja, hogy a paplakba is be kell vezetni a villanyt, nem pontos, de hozzávető számitással a villanyórát is beleszámítva 3.000 lej kiadást jelent.

1967. augusztus 27. Gondnok előterjeszti, hogy a kegyszerek, abroszok, régi iratok és könyvek részére szekrényt kell készíttetni, mert a meglévők ezeknek befogadására már nem elegendők.

1968. május 26. A közgyűlés egyhangú határozattal kimondja, hogy a kántori telek és a rajta lévő épületek kisajátításába bele egyezik, és kéri a főtiszt. E. K. T.-t hogy a fellebbezés érdekében ne tegye meg a törvényes lépéseket.

1968. szeptember 1. A lelkész felolvassa az E. K. T. 1070/1968 sz. leiratát, mely részletesen ismerteti a 176/1948. Sz. törvényerejű rendeletet, mely kimondja, hogy államosítás alá esnek azok az egyházi épületek, melyekben tanítók, vagy adminisztrátorok laktak 1948. Január 1. és 1948. augusztus 3. közötti időben.

1968. december 22. A lelkész felolvassa az Egyházi Képviselők Tanácsa 1968. december 16-án kelt, és 1968. december 18-án érkezett 2081/1968. Sz. leiratát, amely arról értesít, hogy a Választási Hivatal 10.000 lej juttatást utalt a székelyderzsi egyházközség részére, azzal az utasítással, hogy azt 1968. december 31-ig használja fel, a fennmaradó összeget vissza kell utalni a Választási Hivatalnak. Kiss Tihamér azt is jelentette, hogy a várkerítésről a vihar „65 db kupáscserepet és 430 db lapos cserepet is összetört.”

1969. október 21-én a lelkész ismertette a templom javításának ügyét. Felolvasta a Megyei Kulturális és Művészeti Bizottságnak 1718/1969 számú átiratát, melyben kéri, hogy a javítások mielőbbi megkezdése érdekében sürgősen terjessze be az Egyházközség a következő iratokat: a költségvetést, az építési engedély 1-1 másolati példányát. Keressen egy szövetkezeti munkáscsoportot, amely az előirányzott munkát elvégezze. Kössön szerződést egy szocialista munkavállalatot, amely a munkáltatások ellenértékét viramenten (átutalással) a munkásoknak folyósíthatja, jelölje meg a munka megkezdésének időpontját, melyről értesítse az Egyházközség a Megyei Kultúrbizottságot.

1970-ben Kiss Tihamér lelkész fizetése 1.810 lej, Pál Ákos énekvezéré pedig 592 lej 50 bani volt (3/4 norma), Elekes Domokos és Veres Ferenc templomgondozók fizetése 1/2-1/2 norma, azaz 375 lej havonta.

1970. május 3-án a keblitanács a felújítással kapcsolatban a következő határozatot hozta: „A templom déli oldalához 1878-ban hozzá épített portikus meghagyását liturgialis szempontból szükségesnek tartja. Keresztelők alkalmával itt várakoznak a keresztszülők a gyermekkel az Istentisztelet befejeztéig. Úrvacsora alkalmával helyszüke miatt e helyen is fel szoktak sorakozni a hívek az úrvacsoravételhez. Hasonló portikus van a templom nyugati végén is. Keblitanács kéri, hogy a portikus külső alakja inkább hosszasek összhangba a templom architektúrájával és hagyassék meg az említett okokra tekintettel.

Az orgona áthelyezésével kapcsolatban az egyházközségnek nincs különösebb kifogása, de megjegyezni kívánja azokat a nehézségeket, melyek akadályozzák a terv kivitelezését. Így például: a templomnak ez a része a leggyengébb. A nyugati fal teljes magasságig meg van szakadva, illetve repedve. A kar vastag és nagyon súlyos kőfala alatt a tartópillérek megrogytak. Itt van legnagyobb szükség a templom és a kar megerősítésére és ennek érdekében a „Derik” rajzában szereplő 1-es számú vaskötés alkalmazására, mely a templom falak átkötésével a boltozat megmentését van hivatva biztosítani. Ami pedig a legnagyobb akadályt képezi: e gótikus mennyezettel épített kar padló és mennyezet távolsága között az orgonatest nem fér el. A jó karban lévő, és nemrég, 1952-ben épített orgona átszerelése kb. 30.000 lejbe kerülne, mire jelen körülmények között az egyházközségünk képtelen.

Lelkész előterjeszti, hogy a javítások megkezdődtek a kerítésbe, de a segéd munkások nem sokan jelennek meg.

Kebli tanács úgy határoz, hogy aki nem hajlandó eleget tenni kötelezettségének, azt a keblitanács kitiltja a kastélyból.”

(1977-ben Székelyderzs és Székelymuzsna falvakban az összlakosság 1.692 fő. Az épületek száma 624, a háztartások száma 660.)

1978. március 18-án Bíró Mihály lelkész felveti a régi rovásírásos téгла visszاسzerzésének ügyét olthévi nyugdíjas lelkésztől.

Kiss Tihámér nyugdíjas lelkész felhívja a keblitanács figyelmét, hogy az egyházközség leltárában szerepel egy rovásírásos téгла, mely Fülöp Árpád nyugalmazott lelkésznél van Olthévizen (Hoghiz), aki a mai napig nem volt hajlandó az értékes, régiségre utaló téglát visszaadni. Kéri a keblitanácsot a megfelelő intézkedés megtételére.

Keblitanács, több vélemény nyilvánítás után úgy határoz, hogy Bíró Mihály lelkész levélben szólítsa fel Fülöp Árpádot – szíveskedjék a leltárban szereplő téglát visszاسzállítani az egyházközségnek. Ha ez a felszólítás nem hozza meg a várt eredményt, akkor a Központon keresztül kell intézkedni a téгла hazaszállítása ügyében.

1979. november 4-én Katona Dénes lelkész előterjeszti, hogy Ferenczi Géza, a csikszeredai Múzeum alkalmazottja által János Pál a Megyei Múzeum igazgatója jelentést kér az egyházközség keblitanácsától, hogy mennyi pénzzel, anyagi, és közmunka-segítséggel tud az egyházközség hozzájárulni a templom renoválásához?

„Keblitanács úgy határozott, hogy 20.000 lejjel, és családonként egy-egy munkanappal fog az egyházközség a renováláshoz hozzájárulni. Ez évben 286 kepefizető család volt Székelyderzsen. Ebből egészbéres 204, félbéres 50, negyedbéres 32. Az eddigi kepe egy egész béres családtól hét véka gabona volt, melyben benne van a lelkész, énekvezér és a két harangozó saját alából folyósított javadalma. Ez a javadalom azonban az egyházi törvények szerint jóval nagyobb, mint amennyit eddig a hívek fizettek. Katona Dénes lelkész azzal a javaslattal áll a keblitanács elé, hogy tekintettel az énekvezér és a harangozók panaszaira, akik évtizedek óta nem kapják meg a főhatóság által előírt összeget – jó lenne, ha a keblitanács intézkednék és a kepe megemelné. Hivatkozik arra is, hogy a közgyűlés annak idején megszavazta a fizetés különbözet beszolgáltatását az egyházi központnak, melynek mind e mai napig nem tett eleget, s így az

elmúlt két év után 18.000 lejre ment fel. Amennyiben e javaslatot a keblitanács nem fogadja el, akkor szíveskedjék az énekvezér és a harangozó a fiaival egyezsége jutni egy adott összegben és pontosan körvonalazni a munkaterületeiket, hogy később ne forduljanak elő olyan esetek, mint Veres Ferenc harangozóé, aki mikor a lelkész figyelmeztette kötelességeire, akkor azt válaszolta, hogy ezért a fizetésért éppen eleget dolgozom. Katona Dénes lelkész-elnök ugyanakkor azt is tudomására adja a keblitanácsnak, hogy ahhoz, hogy az alkalmazottak megállapított javadalmazását a kebléből ki lehessen állani, meg kell emelni a kepet 20 lejjel az egész, és 10 illetve 5 lejjel a fél és negyed béresek számára. Javasolja, hogy minden 70 évet betöltött családot vegyen le a tanács fél bérré, a nyolcvanon felülieknek törölje el, és vonja be helyettük azokat a legényeket akiknek már sikerült a munkahelyükön keresethez jutni. Ezek a legények fizessenek évente 50 lejt.

Ezt a bejelentést a keblitanács türelmetlenül, közbeszólásokkal hallgatja végig. A lelkész minden csendesítő közbeszólása ellenére a személyes sértegetések határát súrolják a viták. Egyed József gondnok felszólalásában kifejti, hogy a kepet megemelni nem lehet, mert a hívek nagy része anyagilag gyengén szituált, 150 lejes nyugdíjból élnek azok, akik az egyházközség terheit hordozzák. Nagy Ferenc keblitanácsos egyenesen cáfolja a gondnok a fia állását. Hivatkozik arra, hogy a környéken sehol nincs még egy ilyen jó anyagi helyzetben álló falu. Hol van még vízvezeték, fürdőszoba, telefon, központi fűtés faluviszonylatban így elterjedve, mint Derzsben? Nagy Ferenc egyenesen a gondnokot és a keblitanácsot hibáztatja azért, hogy az alkalmazottakat eddig évtizedekre visszamenőleg sohasem tudták becsületesen kifizetni. Másról is 150 lejes nyugdíjból élnek idősebb híveink és ott kisebb egyházközségekben ki tudnak fizetni minden alkalmazottat. Olyan egyházközségünk is van, ahol 500 lej a kepe, s ott nem panaszkodnak az emberek úgy mint nálunk a 180 lej kepe és fenntartás befizetéséért.

Pál Ernő szerint: A nép nagyon szűkkeblű, nem fogja vállalni a terhet, s ezzel csak elidegenítjük magunktól őket.

Éjjel két órakor megszületett egy vérszegény, a székelyderzsi egyházközséghez egyáltalán nem méltó határozat: a kepet megemelték 10 lejjel az egészbéres családok esetében, 5 lejjel a félbéresek számára, a katonaviselt legényeket pedig kötelezi 50 lej befizetésére.”

1980. január 7-én keblitanács úgy határozott, hogy Kis Irén harangozó lemondásával megszünteti az egyik harangozó állást, mert az elvégzett teendő nem olyan nagy, hogy egy ember ezért a fizetésért ne tudná elvégezni.

„A harangozó (Veress Ferenc) jogai:

1. A központi besorolás alapján minden hónapban biztosítja a 640 lej javadalmazást, mely évi 7.680 lej adómentes javadalmat jelent.

2. A harangozó használatában hagyja továbbra is a várkerítésen belüli területet, összes terményeivel, melynek évi hozamát 500 lejjel állapította meg.

3. Kéri az egyházközség közgyűlését, hogy a padok ki és beviteléért a mindenkori harangozónak 20 lej járandóságot hagyjon jóvá. Ebben az összegben benne van a pad használati díj is, függetlenül a padok számától. Ezt az összeget az igénylők automatikusan fizessék ki a harangozónak. A keblitanács átlagosan évi 15 temetést véve alapul, ezt a javadalom pótlékot évi 300 lejjel állapította meg.

4. Ezen kívül a vasárnapi harangozás idejét összevonta, hogy a harangozónak ne kelljen annyit járkálnia, mely szerint a harangozások időpontja de. 10, 11 és 11.30 óra.

5. A keblitanács biztosítja a harangozót, hogy amennyiben lehetséges, akkor a harangköteleket átszereli úgy, hogy egy személy mind a két haranggal tudjon egyszerre harangozni.

6. Végül a keblitanács mentesíti a harangozót a toronyóra felhúzása alól mindaddig, míg azt sikerül megjavíttatni.

Kötelességei:

1. Harangozás: hétköznap háromszor (reggel, délben este) – ünnep és szertartásnapokon az eddigi követelmények és szokások szerint, – valamennyi alkalommal a pontos időben.

2. Takarítás: hetente seprés, portörlés egyszer, padlófelmosás és sürolás évente négyszer a nagy ünnepek előtt. Ez alkalommal szintén kötelessége a pókhálókat és a templom falára lerakódó port leseperni. Szőnyegporlás ahányszor a szükség kívánja. Várkerítésen belüli terület gondozása és állandó tisztán tartása. A takarításkor összegyűlt szemetet kötelessége a várkerítésen kívülre eltávolítani, azért hogy a bástyák és a szuszékok (hambárok) közötti szemetet eltüntessük.

A várkerítésen kívül – a hozzátartozó út és járda leseprése hetente egyszer és a szemet eltávolítása.

3. Alkalmi szolgálatok:

– az Istentisztelet alatt az orgona fujtatása.

– keresztelő pohár és az úrasztali virágok be- és kihozása.

– gyászszertartáshoz szükséges kellékek kihordása, bevétele és számontartása.

– télen hóhányás a templom körül egész körben, egyetlen sávban, valamint az utcai járda letakarítása.

– a toronyóra megjavítása után az óra felhúzása és kezelése, ahányszor szükséges.

Megjegyzés: A keblitanács a harangozói állástól különállónak tekinti a gabona ki- és bevételeit. Ezért a szolgálatért azok a hívek tartoznak számadással, akik a várban gabonát tartanak.

A nagy hidegre való tekintettel az évi rendes közgyűlést a kultúrotthonban akarták megtartani, de a Néptanács elnöke Zoltáni István az állami törvényekre hivatkozva kérésüket nem teljesítette.”

1980. január 20. Éves rendes közgyűlés. (a vallásteremben) A hívek olyan alacsony számban jelentek meg, hogy a közgyűlés nem határozatképes.

1980. április 7. Húsvét második napja.

Katona Dénes lelkész bejelentette, hogy megbeszélést folytatott János Pál Megyei Múzeum igazgatójával, aki támogatta a templom felújítását, de szükségesnek látta, hogy az Egyházközség készíttessen tervezetet a javításokról. A költségeket 80.000 és 200.000 lej közötti összegre becsülték. A legfontosabb feladat a templom szilárdságának biztosítása. Ennek érdekében javasolta, hogy vegyék fel a kapcsolatot Sata Ignác mérnök úrral, aki mint a Megyei Tervező Intézet alkalmazottja kitűnő szakember ebben a kérdésben. Lelkész fia a kapcsolatot Sata mérnökkel már fel is vette, aki megígérte, hogy a húsvéti ünnepek után kiszáll, hogy megnézzze a templomot. Az egyházközségnek szüksége van külön harangozói, és kastélyóri beosztású személyekre. A harangok úgy vannak felszerelve, hogy egy személy nem tudja egyszerre mindkettőt húzni, mert a harangok súlyosak, és Székelyderzsben még szokásban van az a hagyomány, hogy tűzvész, vagy más különleges esetben a harangokat félreverik. Az egyik harang a toronyból, a másik a várfalon kívüli házikóból húzható. A harangozó tehát kastély ór is egy személyben, de vannak olyan teendői is (úrasztali terítők mosása stb.) amit csak nő végezhet. Ezért van alkalmazásban Nagy Tibor harangozói, és Nagy Erzsébet templomgondozói munkakörben.

1980. május 18. Sata Ignác a csikszeredai Tervező Intézet főmérnöke elkészítette a templom felújításának költségvetését, melynek összege 139.000 lej.

1980. augusztus 16. Katona Dénes lelkész bejelenti, hogy a műemléktemplom renoválását a Megyei Néptanács 221/1980 sz. engedéllyel jóváhagyta 139.000 lej végösszeggel, melyhez a Megyei Múzeum 16.131 lejjel fog hozzájárulni, többi részét az egyházközségnek kell fedeznie. Ezt a múzeumi segílyt csak szakmunkára lehet fordítani, melyet az előírások szerint csak szocialista egység végezhet.

A keblitanács zúgolódással fogadja lelkész-elnök előterjesztését. Keserű szájjal veszi tudomásul, hogy az előző nagy ígéretések után csak a legminimálisabb összeggel támogatnak és hogy ezt a csekély összeget sem lehet legalább anyagra fordítani, melyhez adómentesen lehetne hozzájutni. A szocialista egységek ilyen minimális összegért szóba sem állnak, s ha kapunk is vállalkozó egységet, a munkálatok utáni adók az egyházközség megtakarított pénzét is elviszik. A keblitanács egy számítást készít, melyből kiderül, hogy a meglévő anyagkészletünkhöz még kellene 10 mázsa cement, 1 kocsi kavics, 1 kocsi homok, 2 db 4 méteres vasúti sín, 500 kg mész, és 500 db lyukacsos téglá – melyek értéke hozzávetőlegesen 5.000 lej. Megbeszéltük a munka menetét, melyből kiderült, hogy az 1980-as évben ezt a javítást (a hátsó rész és a déli bejárati előterem) hamarosan véghez lehetne vinni. A helyi Fogyasztási Szövetkezet vállalkozik a munkálatok elvégzésére.

A keblitanács alapos megfontolások után ezt a határozatot hozta: ameddig a megyei segély engedi szocialista egységgel fogja elvégeztetni a munkálatok egy részét, más részét pedig az ősz folyamán a keblitanács fogja vállalni híveink megfelelő támogatása mellett.

1980. szeptember 21-én lelkész-elnök sajnálattal közli, hogy a műemlék templom javításához előirányzott segélyt a Megyei Múzeum Igazgatósága visszavonta, azzal a bejelentéssel, hogy az idénre kiutalt tartalék alapja kimerült.

„Hogyan tovább?” – teszi fel a lelkész-elnök a kérdést. A keblitanács nyílt felháborodásának adva kifejezését elrendeli az önkéntes adományok begyűjtését, mellyel a megfelelő anyagi alapot kívánja megteremteni és a munkálatot közmunkával való elvégzését 1981 tavaszára teszi.

1980. november 22. Lelkész-elnök beszámol arról, hogy a lelkésziktató ünnepség megszervezése mindaddig akadályokba ütközött. Legnagyobb gond az asztalozó helyiség hiánya. A helyi néptanács, noha jól tudja, hogy az énekvezéri lakás helyén és anyagából épült jó részt a Művelődési Otthon, híveink áldozatos közmunkájának köszönhetően – mégsem volt hajlandó e célra ide adni. Végül Nagy Ferenc és Nagy Béla keblitanácsosaink nyomós közbenjárásával sikerült Zoltáni István tanácselnöktől megszerezni a Művelődési Ház alsó (kisebb) termét. Így az ünnepséget 1980. november 30-án du. 4 órai kezdettel meg lehet tartani.

1981. január 11. Katona Dénes lelkész beszámolója szerint az elmúlt évben javult a templomlátogatás, a vallásórakon való részvétel. 1980-ban megkezdődtek a templom javítási munkálatai a helyi Néptanács munkacsoportja által. A munka vezetője Keresztély Lajos. 1980. november 30-án Katona Dénes gyak. S. lelkész rendes lelkésszé való beiktatásán a Főtisztelendő Püspök Úr is részt vett.

A Hargita Megyei V. B. a helyi Néptanácsnak 23.038 lej segélyt utalt át a templom javítására. Az 1981. évre tervezett munka csak a múlt évi munkák számbavétele után tervezhető. A munkálatokhoz felhasznált anyagot 8.125 lej értékben az Egyházközség biztosította.

1981. március 15-én lelkész bejelenti hogy Sata Ignác csikszeredai építészmérnök 2.000 lej értékű közmunkával járult hozzá a templomjavítási tervezés elkészítésével a templomjavításhoz. Éppen ezért kéri a közgyűlést, hogy határozatában kérje a Főtisztelendő Püspök Urat, hogy személyesen is köszönje meg ennek az egyházunkon is kívül álló mérnöknek egyházközségünk s egyben egyetemes egyházunk építése érdekében tett fáradozásait.

Lelkész-elnök tudomására hozza a közgyűlésnek, hogy a keblitanács 9/1981 sz. jegyzőkönyvi határozatában elkészítette építetési tervét: – a templomjavítás megkezdett munkálatainak a továbbfolytatása, – a főbejárat portikusának lebontása és újjáépítése saját alapból, a villanyáramnak a templomba való beszerelése szintén saját alapból – a templom belső meszelése egyházközponti alapból.

1981. április 5-én hozott határozat értelmében a templomban folyó javításokba bevonják a portikus kijavítását is.

A villanyvilágítás szerelési költségét 15–17.000 lejre becsülik, s a még mindig bekerítetlen felszegei temető kerítésének megépítését 20.000 lejre. Ezeknek a kiadásoknak a fedezésére egész béres családokra 200 lejes költség esne.

1981. április 26-án Báró József esperes úr tartott vizsgálatot.

1981. május 24. Lelkész affia a gyűlés tagjainak figyelmét a 700 éves templom falaira irányítja, amelyeknek déli oldaláról a délelőtti közmunka eredményeképpen már a földre hullt az ösök összefogásából, közös akaratából feldolgozott vakolat, melyet a természet és a történelem viharai alaposan megrongáltak. Alóluk előbukkantak a viszonylag apró, formátlan kövek, melyek az akkori építéstechnika egyik legfontosabb alapanyaga a forró mész máig megbonthatatlanul egybe kötött. Legyen hát az ösök példája s e néma kövek jelképes összefogása biztató indíték munkánk vállalásához, tervünk megvalósításához, hogy ez ősi Sion többnyire néma múltja válhasson beszédes jelképpé az utókor számára.

A délelőtti folyamán a keblitanács már hozzá fogott a közmunka sorozathoz. Állásokat készített, eszközöket hordott egybe, és a málló vakolat egy részét levverte. Amíg a közmunkálatok tartanak a szakmai képzettséget nem igénylő munkálatokhoz munkahelyükről való hazaérkezés után, szombat estefelé és vasárnap délelőtti munkaerőt biztosítson. Továbbá amíg a javítás folyik, minden nap egy keblitanácsos legyen jelen, figyelje a munkások magatartását, ellenőrizze a munka minőségét, a felmerülő kérdésekben adjon útbaigazítást.

Gidó Albert és Imre Domokos atyáinkfiái elvállalják a munkát, ha a munkabéreken meg tudnak egyezni, és ha a keblitanács vállalja a vascső állások felállítását és összeszerelését. Az állványok szerelését Orbán József és Bartha Béla vállalják el, akik a község tömbházán dolgoznak, s a munkaidejük lejárta után minden nap a következő napi állást felépítik, s majd munkájuk összértékét aranykönyvi adományként egyházközségünk javára fordítják.

A templomjavítás munkálatainak levezetését Gidó Albert építész-mesterre bízza, akinek a szakmukában besegít Imre Domokos építész-mester, és az előző határozat értelmében minden nap egy keblitanácsos. A tanács Gidó Albert építésznek az elvégzendő munkát 5.600 lej értékben kiadja, melyet ez összegért teljes felelőssége tudatában el is vállal a következő feltételek mellett: A munka folyamán a keblitanács folyamatosan biztosítja a szükséges anyagokat, megfelelő anyagelőkészítő eszközöket és a szükségnek megfelelő napi 4-5 segédmunkást (közmunka). Gidó Albert felelősséget vállal a munka egészének minősége felől. Biztosítja a keblitanácsot a munkálatok hatékony megszervezése, a munkabaleseti lehetőségek kiküszöbölése felől, mely utóbbi érdekében minden reggel megtartja a munkavédelmi felkészítést a jelentkező munkásoknak s a neki átadott íveken aláírhatja, mely után mindenki önmagáért felelős.

A javítás megkezdésének ideje május 25., átadásának pedig szeptember 25.

1981. augusztus 2. Rendkívüli közgyűlés.

Lelkész-elnök bejelenti, hogy a rendkívüli közgyűlésnek két pontja van: a templom javítás befejezése, és a padok, berendezések lefestése s az ülések színes párnákkal való ellátása.

A templom belső meszelését a keblitanács és a gazdasági bizottság tagjai fogják elvégezni. Az orgonát Pál Ákos énekvezér, a szószék feletti koronát Katona Dénes lelkész fogja újra festeni. A padokat újrafestik, ennek becsült költsége 18.000 lej, és a kényelmes és meleg ülés érdekében színes párnákkal látják el.

1981. szeptember 6. A templom külső és belső javítása valamint modernizálása a határozatoknak megfelelően történt. A templomban és környékén szép rend és tisztaság van. A négy keblitanácsos család által felajánlott csillárok gyönyörűen világítanak a templomban. Illesse ezért teljes köszönet és elismerés Dénes Ödön, Orbán Ödön, Nagy Ferenc gondnok és Nagy Béla pénztáros keblitanácsosaink családját és ezt a hatalmas 1981. évi templomjavítást levezető

keblitanács minden egyes tagját buzgó híveinkkel együtt. Lelkész-elnök szerint ez az alkalom nem szalasztható el egyházi keretben szervezett ünnepély nélkül.

A templomszentelési ünnepséget 1981. szeptember 13-ra tűzték ki, melyre az egyházi központból meghívja dr. Kovács Lajos Főtisztelendő püspök urat, dr. Bedő János főjegyző urat, és dr. Szabó Árpád teológiai tanár urat, valamint Báró József Nagytiszteletű esperes urat, Lőrinczi Lajos és Molnár István felügyelő gondnok urakat.

1983. február 27. Évi rendes közgyűlés. Az 1982-es esztendő egyházközségünkben a jól végzett munka utáni pihenés éve volt.

Katona Dénes lelkész bejelenti, hogy jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban élő István Sámuel 11.000 lejes készpénz adományt tett úrvacsorai jegy megváltás címén, így kívánva felújítani kedves halottaink emlékét. Tekintettel arra, hogy a templom általános javítása megtörtént és korszerű berendezése is folyamatban van, több javaslat született arra nézve, hogy ezt a tekintélyes összeget (egy jó tehén ára) ne olvasszuk be apró-cseprő kiadásaink fedezésére, hanem egy tartós templomi tárgyba fektessük bele, mely jötevőnk egyház iránti szeretetéhez méltón a templom ékessége legyen.

Katona Dénes lelkész javasolja, hogy az egyházközség csináltasson belőle egy népi motívumokkal díszített faragott úrasztalát, mely az újonnan faragott csillárokkal és az énekjelző táblákkal összhangzó népies belsőt adna a templomnak, vagy pedig készíttessen az egyházközség egy helyi mintákkal díszített varrottas garnitúrát, ugyanis a jelenlegi nem Udvarhely vidéki, hanem Kolozsvár környéki és hiányos.

Nagy Ferenc gondnok javasolja, hogy az egyházközség a fenti összegből vegyen a templom piacára a régi, kopott szőnyeg helyébe egy perzsaszőnyeget. Ez a javaslat is több rokonszenvezőre talált, de a lelkész afia felhívja a figyelmet arra, hogy egy művészi értékű perzsaszőnyeget ebből a pénzből nem lehet venni, nehéz a hozzájutás és nincs választék. Egy véletlenül „elkapott” szőnyeggel csak rontanának a templombelső összhangján.

Végül a döntést a közgyűlés hatáskörébe utalják.

Lelkész afia tájékoztatja a közgyűlést, hogy a helyi Néptanács az egyházközség részéről betiltott mindenféle gyűjtést, még a karácsonyi csomagokra is. Tekintettel arra, hogy a gyerekek vallásórákra való járása az utóbbi két évben kezdett elrendszertelenedni, lelkész-elnök javasolja, hogy a karácsonyi csomagok anyagi fedezését az egyházközség vállalja magára és csak azon gyerekeket ajándékozzuk meg, akik évente legalább húsz vallásórán részt vettek. Karácsony előtt ugyanis megtelik a vallásterem addig ott teljesen ismeretlen gyermekekkel, ők elvállalnak egy szavalatot, megkapják a csomagot és jövő karácsonyig arra felé sem jönnek.

1983. május 15. Orbán József arról tájékoztatott, hogy a Felsőboldogfalvi Fogyasztási Szövetkezet vasműhelye „szövetkezeti áron” vállalta a temetőkapu és a templomablak vereteinek elkészítését.

Nagy Ferenc gondnok előterjesztést tesz egy, az egyházközség halottait szállító gyászkocsi készíttetése tárgyában, mert a helyi Termelő Szövetkezet közönséges szekerei is nagyobb részt tönkre vannak menve. Ugyanazon a ronda szekéren szállítják az erjesztett takarmányt, az elesett állatok tetemét és a holttesteket. Illő lenne tehát egy csak ezt a célt szolgáló gyászszekér, amely mint szükséges kellék hozzá járul a végtisztelet méltóságához és komolyságához.

Az egyházközség keblitanácsa úgy határoz, hogy még ebben az évben egyház iránti szeretetből egy gyászkocsival ajándékozza meg egyházközségünket

Lelkész előterjesztést tesz az István Sámuel-féle adomány tárgyában. A Megyei Műkincs és Műemlékvédelmi Hivatal kiküldötte Czompó Márta a 63/1974. sz. műemlékvédelmi törvény értelmében jegyzőkönyvileg meghagyta „határozottan elutasító” véleményét a javasolt perzsa szőnyegnek a templomba való bevitelét. Marad tehát a lelkész által javasolt faragott úrasztala, vagy

a helyi motívumokkal díszített varrottas. Nagy Ferenc gondnok ezeket határozottan ellenzi, és kitar a perzsaszőnyeg mellett.

Tekintettel arra, hogy a vita kezdett elmérgesedni, lelkész-elnök a gyűlést bezárja.

1983. július 3. Nagy Ferenc gondnok közölte, hogy a gyászkocsit megvásárolta, és haza is szállította.

1984. április 15. Virágvasárnap. Éves rendes közgyűlés.

Lelkész elégedetten állapította meg, hogy az egyházközség vallási élete kiteljesedett, és újabb értékekkel gyarapodott.

Kocs Dezső megemlíti a templomjavítás, és a temetőkerítés elkészítésének nagy munkáját.

Lelkész elnök a Közgyűlés figyelmébe ajánlja azt a tényt, hogy keblitanácsosaink közül három személy politikai okokból nem tudja vállalni a megbízatását.

Az új keblitanács:

Hivatalbeli tagok: Katona Dénes lelkész, Kiss Tihamér ny. I. tisz. kebli és Pál Ákos énekvezér.

Választott tagság: Gondnok: Nagy Ferenc (g), Pénztárnok: Nagy Béla,

Gábos Tibor, Szócs Ernő, Orbán Ödön (f), Dénes Elek, Bollók Ákos, Orbán Ödön (a), Kovács B. Albert, Kerestély Dénes, Dénes Ferenc (k), Kovács Domokos, István Mihály, Pál Tibor ifj., Dénes Ernő, Bartha Tibor ifj. a régi keblitanácsból.

Újonnan választott tagok: Bollók Domokos ifj., Dénes Árpád, Brók Bálint, Dénes Ödön, Bálint Domokos ifj. Bollók Albert ifj. Dénes György, Nagy Albert, Dénes Béla, Menyhárt Albert, Nagy Béla. Összesen 30 tagból áll a Gazdasági Bizottsággal kiegészített keblitanács.

A V. E. N. bizottság régi tagjai: Kerestély Margit, Egyed Emma, Pál Klára, Nagy Éva, Dénes Eszter, Menyhárt Magda, – a következő új tagokkal egészülnek ki: Bollók Ibolya, Dénes Ibolya, Dénes Ibolya (g), Elekes Erzsébet. Összesen 10 tagú a bizottság.

A Fegyelmi Bizottság: Kénosi Mihály és Kocs Dezső. Összesen két fő.

Pál Ernő kifogásolja az esketési szertartásoknak az esti harangszó utáni végzését. Javasolja, hogy a közgyűlés hozzon egy olyan határozatot, melynek értelmében az esketések napvilág történjenek meg. Lelkész és sok közgyűlési tag helyesli ezt a javaslatot, nem mintha az esti órákban nem illene esküt tenni, hanem azért, hogy az esküvőn résztvenni akaró nem hivatalos hívek is tudjanak a templomban megjelenni és hogy az alkalmazottak is a du. 2 órára bejelentett esküvő megtartására ne kelljen este 8-9 óráig készenlétben várakozzanak

Nagy Ferenc gondnok nagyon helyesen javasolja, hogy esküvő előtt egy órával fél óra szünettel szólaljon meg kétszer a harang és figyelmeztesse a násznépet az esküvőre való megjelenésre. Amennyiben az ifjú pár esküdni kíván, a harmadik harangozásra köteles megjelenni a templomban.

A közgyűlés az egyházközségben történő esketési szertartások időpontját Virágvasárnaptól Őszi Hálaadásig du. 6-órakor állapítja meg, míg Őszi Hálaadástól Virágvasárnapig du. 4 órakor. Az esketési szertartás előtt egy órával megszólal az első harangszó, félórával a második, és az óra leteltével a harmadik, mely a násznépnek a templomba való indulását jelzi.

1984. április 29-én esperesi vizsgálószéki látogatás volt, mely során egy bizottság is kiszállt, és az egyházközség helyzetét vizsgálta. Huszonnyolcadikára általános közmunkanapot hirdettek, hogy a magas vendégeket rendezett falukép fogadja. A vendégeknek Nagy Ferenc gondnok javaslatára közébedet adtak.

1985. június 3. Lelkész-elnök beszámol a keblitanácsnak a gyászkocsi szín elkészültéről. A gyászkocsi kiadását és átvételét Nagy Erzsébet templomgondozó végzi, és felel a szüntelen tisztántartásáról, valamint zár alá helyezéséről.

Nagy Ferenc gondnok felterjesztést tesz a templomkerítéshez öntött járda meghosszabbításáról. Ezt egy napos közmunkával el lehetne készíteni. Elkészültek a templom új, vaskerettel ellátott ablakai is, melyeket még a múlt évben rendeltünk a Felsőboldogfalvi Fogyasztási Szövetkezet kovács műhelyében a temető kapukkal együtt, ezeket is a fenn említett közmunkanapon a rendeltetési helyekre kell majd helyezni. *(Végül a munkát nem közmunkával, hanem vállalkozóval végeztették el.)*

1985. július 1-én 6 fiú és 6 leány konfirmált. A konfirmálók szülei 3.600 lej készpénzadományt tettek, és a konfirmálók egy szép úrasztali terítőt adtak a templomnak, hasonlót adományozott Orbán Ödön és neje Gáspár Ida (varrottas terítő), hasonlóképpen Orbán Tibor és neje Simó Erzsébet padterítőt, végül Orbán Ernő és neje Pál Eszter faragott bibliatartót.

1986. január 5. Az 1985. év egyházi szempontból átlagosan kielégítő volt. Az év elején (el)intéződött a több mint egy éve húzódó tartozás, a várkerítés elé a járda mentén kerítést készítettünk és előkészítettük az elkerített részt egy kis díszfakkal és virágokkal beültetett parkhelyiséggé való átalakításához. Aggodalmak az egyházközség lélekszámának megőrzése körül adódtak, mivel az elhalálozások száma ugrásszerűen emelkedett és a születések-keresztelek még az eddigi átlagot sem érték el.

1986. május 11. Éves rendes közgyűlés.

A hívek templomlátogatása kívánni valót hagy maga után.

Az egyházközség 376 családot számlál, melyből a lelkész 300-at meg is látogatott. 30 beteglátogatás történt 1985-ben, ebből 26 helyben, 4 pedig kórházban. A lélekszám 9 fővel csökkent, az unitárius hívek száma 1.057.

A temetéseket kísérő egyházi ének meggyengült, a hívek a gyászmenetben a legkülönbözőbb ügyeiket osszák, olykor nevetgélnek és nem énekelnek. Érzékenyebb temetéseken a család rezesbandát fogad, mely ellen semmi kifogás, amennyiben az egyházi énekeket játszik. Az utóbbi időben viszont megtörtént, hogy a halott „nótáját” is eljátszották, sőt a temetőn más sírokhoz is elhívják. A lelkész szigorúan megtiltja a rezesbanda ilyen irányú tevékenységét, arra hivatkozva, hogy a lelkészt azért igénylik, és azért szolgál, hogy a gyászolókat vigasztalja. A rezesbanda viszont a régi begyógyult sebeket is feltépi egy-egy érzelgős világi nótával.

Amennyiben ezek után valamelyik család a rezesbanda ilyen irányú zenéjét igénybe veszi, az egyházközség az illető családtól megvonja mindennemű szolgálatát.

Lelkész közli, hogy az egyházközség úgy fogad el hívektől tárgyi adományt, amennyiben azt előre vezetőivel megbeszélték.

Az utóbbi időben az egyházközség lélekszáma rohamosan csökken a sok kiköltözéssel. Az elköltöző fiatal családok egyházközségünkkel szakítanak, de a városi egyházközségbe nem jelentkeznek be. A lelkész és a keblitanács kimutatást készít az elköltözött hívekről. Sok család viszont nem hajlandó megadni elköltözött hozzátartozói pontos címét. Az ilyen családokkal szemben a keblitanács azt a javaslatot teszi a közgyűlés elé, hogy határozatban mondja ki az egyházfenntartás megkészszerzését azon szülőkre nézve, akik gyermekeik pontos címét nem kívánják bejelenteni.

A közgyűlés minden határozatot jóvá hagyott.

1987. június 27. éves rendes közgyűlés az Esperesi Vizsgálószerk alkalmából. Báró József esperes beszámol arról, hogy az 1986-os évet az egyházközség jó eredménnyel zárta. Észrevételezi azonban, hogy a gondnokválasztásnál szabálytalanságok történtek, így kénytelen új gondnokválasztást elrendelni. Szóba került Katona Dénes és Nagy Ferenc ellentéte is.

Az új gondnokválasztás eredménye: Gábor Tibor 33 szavazattal, Nagy Ferenc 20 szavazattal, Szócs Ernő 3, és Orbán Ödön 2 szavazattal.

1988. március 27.

A várfal és a bástyák karbantartására kiírt pályázatra egy ajánlat érkezett:

Nagy Albert, a héjjasfalvi (Vinatori) Néptanács alkalmazottja Bartha Nagy Bélával és Ballók Albert építészekkel 25.000 lej munkadíjért hajlandók a munkát elvégezni. Mellékelik, hogy ebből az összegből levonandó a munkáltatási adó és a szükséges állásanyagot saját költségükön fogják biztosítani. A keblitanács teljes tagsága egy kissé magasnak találja ezt az árat, és ezért Gábos Tibor gondnok felkéri az építészeket, kik valamennyien keblitanácsosok is, hogy csökkentsék le munkadíjukat 20.000 lejre. A vállalkozók azonban erre nem mutatnak hajlandóságot, mivel tudatában vannak annak, hogy más csoport nem jelentkezett igényléssel.

„Szerződés

a. Nagy Albert, Bartha Nagy Béla és Ballók Albert építészek az egyházközség keblitanácsával hozott határozat értelmében ezennel kötelezzük magunkat a 6/1988 sz. kkv-i határozatban, valamint a Megyei Múzeum 278/1988 sz. utasításában elénk tárt karbantartási munkálatok elvégzésére és a lelkészi lakás illemhelyének (WC) kijavítására.

b. A megjelölt munkálatokért 23.000 lej munkadíjat fizetünk, melyből az egyházközség viszatartja a munkáltatási adót.

c. A karbantartáshoz szükséges anyagokat (mész, cserép, szarufa, homok, téglá, kő, cement stb.) az egyházközség biztosítja, kivéve az állásanyagot, melyet a vállalkozó csoport saját költségén állít elő.

d. A balesetek elkerülése végett Katona Dénes lelkész a munka megkezdése előtt ismerteti az ide vonatkozó munkavédelmi törvényeket, szabályokat, melyek tudomásul vétele után a munkacsoport baleset idején semmiféle kártérítésre nem tart igényt, sem az egyházközség sem annak vezetősége részéről.

e. Segéd munkásokról a vállalkozók gondoskodnak, és munkadíjukat ők fedezik. A munkavédelmi törvények rájuk is érvényesek.

f. A munkálatok megkezdésének határideje 1988. április 6. Átadásáé pedig június 1.”

1988. június 5. Bartha Nagy Béla, Ballók Albert és Nagy Albert keblitanácsos mesterek minőségi és szép munkát végeztek, mely úgy a várfal javításánál, mint az illemhely építésénél kivívta a keblitanács elismerését. Éppen ezért az egyházközség keblitanácsa ezennel a munkát átveszi s a mesterek által kért 1.500 lej javadalom pótlást is elfogadja.

1989. február 5. A keblitanácsnak tudomása van arról, hogy Nagy Ferenc volt egyházközségi gondnok, Dénes Dezső atyánkfia és Nagy Erzsébet volt templomgondozó a karácsonyi ünnepeken lejárták az egész falut, és aláírásokat gyűjtöttek azzal, hogy közgyűlést hívnak a harangozók ügyében s amint a püspökségen kiderült ezeket az aláírásokat úgy fordították a lelkész ellen, hogy ezek az emberek nem akarják a lelkészt, s amennyiben Főtisztelendő Dr. Kovács Lajos püspök úr nem helyezi el, valamennyien átállnak reformátusnak vagy katolikusnak. Katona Dénes püspöki kihallgatása során kiderült, hogy az aláírásokban sok az ifjú és gyerek, akik nem választó tagjai az egyházközségnek. A közgyűlési tagok nagy többsége nem írta alá a gyűjtőívet, voltak családok jó számmal, akik lakásukból kiutasították a zavartkeltőket.

A Főtisztelendő Püspök úr a lelkész kihallgatása után az ügy teljes kivizsgálása érdekében február 12-re elrendelte az Esperesi Vizsgálószerk kiszállását, melyen Benczó Dénes ügyigazgató részvételét is meghagyta.

A keblitanács egyhangúlag károsnak és a gyülekezeti élet szempontjából botránysosnak minősíti Nagy Ferenc volt egyházközségi gondnok, Dénes Dezső és Nagy Erzsébet izgató és boszúvágytól indított magatartását.

Jogtalanak és érvénytelenek minősíti az aláírásgyűjtést, mivel azt az egyházközség keblitanácsának tudta nélkül indítványozták a Szervezeti Szabályzat ide vonatkozó előírásainak mellőzésével.

A fentiek alapján ezennel felkérjük Nagy Tibor és Nagy Erzsébet volt harangozókat, hogy az Esperesi Vizsgálószerk alkalmazásával sziveskedjenek a náluk lévô templomkulcsokat Báró József esperes úrnak átadni, hogy egyházközségi tulajdonunkat visszakaphassuk.

1989. augusztus 19. Esperesi vizsgálószerki jegyzôkönyv.

Statisztika:

Keresztelés: 7 fiú és 5 leány.

Konfirmálás: 4 fiú és 2 leány.

Esketés: unitárius 4, vegyes 2.

Temetés: 10 férfi és 9 nô.

Az egyházközség lélekszáma 796 fô.

Tisztviselôk:

Lelkész: Katona Dénes, énekvezér Pál Ákos, gondnok Gábor Tibor, pénztáros Dénes Árpád, jegyzô Pál Ákos, keblitanácsosok: Kiss Tihamér nyugalmazott lelkész, Szôcs Ernô, Orbán Ôdön, Brók Bálint, Kovács B. Albert, Dénes Elek, Dénes Árpád, Orbán Ôdön, Dénes Ferenc, Ballók Ákos, Ballók Domokos, Nagy Albert, gazdasági bizottsági tagok: Dénes György, Pál Tibor, Dénes Ernô, katekizációs bizottsági tagok: Bálint Vilma, Zoltán Margit, Csukor Margit, Dénes Edith, Pál Viola, fegyelmi bizottsági tagok: Dénes Ôdön, Menyhárt Albert.

A SZÉKELYDERZSI REFORMÁTUS TEMPLOM TÖRTÉNETE

A mai templom építése elôtt a református filiális gyülekezet szolgálatában állott egy cserefa harangláb, Ujfalvi József református birtokos udvarán.

A filiális egyházközség alakulásának okleveles említése 1808-ból maradt fenn, eszerint a derzsi református filiális eklézsia 1717-ben alakult.

A mai templom 1886-ban épülhetett, mert egy erre vonatkozódokumentum szerint 1887-ben, pünkösöd második napján szentelték fel. A templomot T. Bodor Pál nyugalmazott kányádi lelkész saját költségén építtette, és ajándékozta a derzsi református híveknek.

A templom egyetlen helyiségből áll, fedélzetén egy kis tornyos harangszékkal. A templom hossza 9 méter, szélessége 5 méter, a magassága 4 méter. A templom fából épült, vakolva.

A templom értékes mûtárgya „egy kised harang a hajdanban ezen leány egyházban kegyes jötevô Sebesi (Sámucl) családtól ajándékozva.”

Az eredetileg zsindelellyel fedett templom már kezdetben el volt látva szószékkal és padokkal.

A templomon jelentôs javítást végeztek az 1909. esztendőben, ekkor a zsindelel fedelelet cseréppel váltották fel, saját költségén, 1931-ben a Kolozsvári Református Egyházkerület közalapi segélyéből, és 1953-ban a gyülekezet áldozatkészségéből.

Jelenlegi állapota méltatlan Isten Házához.

A SZÉKELYDERZSI BAPTISTA GYÜLEKEZET TÖRTÉNETE

Fancsali György székelyderzsi lakos egy német származású bibliáárustól “hallotta meg az evangéliumot, figyelt fel a bibliai igazságra, és így jutott a megtéréshez. Megtérése után az evangélium szolgálatába állott, amit hûségesen végzett. Térítô munkáját csak kevesen értették, és kevesen fogadták el a megtérésre való felhívást.

1906-ban alakult meg a gyülekezet kevés taggal. Orbán Mihály lett a gyülekezet elôljárója az 1900-as, 1910-es években. Az Istentiszteleteket magánházaknál tartották.

A már korábban megtért Fancsali Dániel családjával együtt Amerikába települt, s a székelyderzsi házát 1922-ben a helyi baptista gyülekezet részére ajándékozta. 1924-ben részben ittho-

ni, részben amerikai gyűjtésből akkora összeg gyűlt össze, melyből megépülhetett az imaház. Ekkor Orbán József volt a gyülekezet elöljárója, melynek ekkorra már 25–30 tagja volt. Orbán József az ötvenes évekig volt elöljáró. A II. világháború után csökkent a taglétszám 16 -18 főre. Az 1960-as évektől mostanáig Dénes Mátyás a gyülekezet vezetője, 1997-ben a gyülekezet 8 tagot számol. *(Ez az összefoglaló Dénes Mátyás emlékezetén, az egyházi irattár megfelelő iratain alapszik.)*

A KÖZSÉG POLITIKAI ÉLETE 1945 ÉS 1989 KÖZÖTT

1945-ben mindkét faluban megalakult a Román Kommunista Párt helyi alapszervezetei, Derzsben 35, Muzsnában 32 taggal. A nyolcvanas években Székelyderzsben 87, Muzsnában 45 párttag volt. A pártalapszervezeteket a községi pártbizottság irányította 11 bizottsági, és 4 póttaggal. A községi pártbizottság és a pártalapszervezetek munkatervek alapján havonta gyűléseket tartottak,

1949. május 9-én megalakult a Községi Néptanács Ideiglenes Bizottsága, melynek elnöke Derzsben Bartha Bálint, Muzsnában Gábos Mihály párttagok voltak. A községi néptanács 15 képviselőből, és ennek keretén belül 7 tagú Végrehajtó Bizottságból állt.

A két faluban a nyolcvanas évekig az alábbi eredmények születtek:

- két kultúrház 3 000.000 lej értékben,
- 850 fm. járda épült 60.000 lej értékben,
- 500 fm. szennyvíz csatorna 150.000 lej értékben,
- 8.000 fm. ivóvízvezeték 2 500.000 lej értékben,
- 3 híd újjáépítése 200.000 lej értékben,
- a falvak villamosítása
- felépült az emeletes, 12 tantermes derzsi iskola
- 12 lakásos tömbház épült Derzsben.

1969-ben a társadalmi munka terén Székelyderzs megyei első helyezett lett. A tömegszervezetek közül a nyolcvanas évek elején: a szakszervezetnek 74, a KISZ-nek 14, az SZDRSZF-nek 245, a Vöröskeresztnek 174, a kétfalusi nőkommisszionak és a községi nőbizottságnak 23 tagja volt. 1981-82-ben hat politikai kör működött 161 hallgatóval, akik közül 114 párttag volt.

1989 UTÁN ...

Statisztika

Székelyderzs faluban 1992-ben 844 fő lakott, 1996-ban 774 fő. Évente 6-7 szülést, és átlagban 5 házasságkötést jegyeznek fel. A temetések száma 25–30.

1992-ben Muzsnának 491 lakója volt (A község összlakossága 1.335 fő.)

Ingázó Derzsben 4 fő, Muzsnában 2 fő.

Munkanélküli Derzsben 24, Muzsnában 4 fő.

Ideiglenes lakós Derzsben 2, Muzsnában 1 fő.

Férfiak száma Derzsben 432, Muzsnában 241 fő.

Nők száma Derzsben 412, Muzsnában 241 fő.

0-6 évesek száma Derzsben 21, Muzsnában 9 fő.

7-16 évesek száma Derzsben 117, Muzsnában 38 fő.

16-60 évesek száma Derzsben 399, Muzsnában 227 fő.

60 év feletti Derzsben 307, Muzsnában 217 fő.

Derzsbén lévő házak száma 355, Muzsnában 253, összesen 608.

Tömbház: Derzsbén 1, Muzsnán 0

Teljes lakás-alapterület Derzsbén 13.470, Muzsnában 8.522 négyzetméter.

Művelődési, orvosi intézmények:

Általános iskola Székelyderzs: összalapterület 6.532 négyzetméter, épület összalapterülete 988 négyzetméter, alkalmazottak száma 8 fő, az iskola állami.

Elemi iskola Muzsna: összalapterület (udvar) 720 négyzetméter, az épület összalapterülete 164 négyzetméter, alkalmazottak száma 3 fő, az iskola állami.

Székelyderzsi óvoda: összalapterület 518 négyzetméter, az épület összalapterülete 104 négyzetméter, alkalmazottak száma 2 fő, az óvoda állami.

Muzsnai óvoda: összalapterület 300 négyzetméter, az épület összalapterülete 40 négyzetméter, alkalmazottak száma 1 fő, az óvoda állami.

Körzeti orvosi rendelő Derzs: az épület összalapterülete 44 négyzetméter, alkalmazottak száma 4 fő.

Állatorvosi rendelő Derzs: összalapterület 768 négyzetméter, épület összalapterülete 384 négyzetméter, jelen pillanatban az állás betöltetlen.

Székelyderzsi kultúrház: összalapterület 656 négyzetméter, épület összalapterülete 692 négyzetméter, a kultúrháznak alkalmazottja jelenleg nincs.

Székelymuzsnai kultúrház: összalapterület 200 négyzetméter, épület összalapterülete 600 négyzetméter, a kultúrháznak alkalmazottja jelenleg nincs.

Községi könyvtár, Székelyderzs: összalapterület 20 négyzetméter, épület összalapterülete 54 négyzetméter, alkalmazottak száma 1 fő.

A székelyderzsi ivóvíz vezeték hossza 10,35 km, a muzsnaié 5 km.

A derzsi temető alapterülete 27.119 négyzetméter, a muzsnaié 7.832 négyzetméter

A derzsi község legelői:

Körtövés 106,80 hektár

Ramocsai vágott 23,10 hektár

Ramocsa 207,00 hektár

Nyírcsere 207,90 hektár

Halászerdő 106,30 hektár

Tarlegelő 216,60 hektár

Likalja 6,93 hektár

Erdőmege 0,096 hektár

Összesen: 875,59 hektár

A székelyderzsi unitárius egyház földterülete 64,18 hektár, a muzsnai református egyház földterülete 19,87 hektár, a muzsnai unitárius filia földterülete 18,70 hektár.

1994-ben Derzs község összlakossága 1.285 fő. Ebből aktív munkaerő: 510 fő.

Munkanélküli segélyben részesülők száma: 32 fő. Az iparban senki sem dolgozik.

A község területén 4 kereskedelmi társaság működött.

Alkalmazottak száma a községben, beleértve az összes létesítményeket, és kiszolgáló egységeket: 75 fő.

A 75 fő átlagfizetése 1993-ban 67.800 lei.

A község teljes bevétele: 1 952.122 lei

Állami támogatás: 11 602.122 lei

Összes bevétel: 13 554.244 lei.

Összes kiadás 1993-ban 10 375.003 lei.

Maradvány 1994-re: 3 179.161 lei.

A kilencvenes évek elején rendbe hozták az iskolát, a tömbházat, és az unitárius egyházzal közösen a régi iskola épületét. 1995-ben és 1996-ban 40 000.000 lejt fordítottak útjavításra, de ez kevésnek bizonyult. Muzsnában fafeldolgozó vállalkozás indult, mely 30 személynek biztosított munkát, és 1996. november 16-án megkezdte működését a Székelyderzsi Sajtgyár, amely akkor 11, 1997 végén pedig 15 embernek nyújtott megélhetést.

A visszakapott földet az idősek egy része bérbbe adná, vagy eladná, de nincs kinek. A termelőszövetkezet megszűnt, épületei romlanak, gépparkját a rozsda ette meg.

Nagy segítséget jelent a New Jersey-i Cherry Hill unitárius egyházközségnek, és személy szerint Rudolph Nemser, és feleségének Juditnak a segítsége. 1991-ben, amikor először látogattak Derzsre, 800 dolláros összeget biztosítottak a templom tetejének kijavítására. 1992-ben 3.000 dollárt küldtek a lelkeszi lakás központi fűtésének kialakítására, majd 1993-94-ben újabb gyűjtési akciót szerveztek a falu megsegítésére. 1995-ben a tiszteletes úr ismét Derzsbe látogatót, majd az amerikai egyházközség tagjai is ellátogattak ide.

A régi iskolában egy kb. 30 ágyas szállodát szeretnének kialakítani, hiszen a világhírű templomerőd megtekintésére érkező kül-, és belföldi látogatókat nincs hol elszállásolni.

Ballók Csilla igazgatónő szerint 82 gyermek kezdte meg a tanévet 1996 szeptemberében. A muzsnai V–VIII. osztályosok továbbra is Derzsbe ingáznak. A gyermeklétszám növekedett, és ez biztató.

1997. augusztus 7-8. között a Dávid Ferenc Ifjúsági Egyházkör két napos rendezvényt szervezett Székelyderzsen. Az összejövetel célja az volt, hogy a frissen alakult székelyderzsi ifjúsági egyesület tagjai megismerkedjenek az oaklandi és homoródszentpéteri fiatalokkal.

1998. április 15-én a magyarországi Tiszaderzs község polgármestere: Varga Sándor és jegyzője Marek György levélben fordultak a székelyderzsi polgármesteri hivatalhoz, testvérkapcsolat felvétele tárgyában. A kapcsolat közvetítésében oroszlanrészt vállalt a szovátai Derzsi Ferenc.

Székelyderzs faluban 1992-ben 844 fő lakott, 1996-ban 774 fő. Évente 6-7 szülést, és átlagban 5 házasságkötést jegyeznek fel. A temetések száma 25-30.

Egy kis statisztika: Székelyderzs község lakossága 1995-ben 1.348 fő volt, s a község területe 4.196 ha.

1998. június 30-án 1.282 fő. *(Összehasonlítás végett: 1910-ben 2.401, 1930-ban 2.583, 1941-be 2.510, 1956-ban 2.340, 1966-ban 2.004, 1977-ben 1.701, 1992-ben 1.844, 1995-ben 1.348 fő volt. Ebből nő 682.)*

1995-ben Székelyderzs községben 11 élve születés történt, 37 fő halt meg, beköltözött 20 fő, elköltözött 15 fő, letelepedett 23 fő, eltávozott 25 fő.

1998-ban Székelyderzs községben 9 gyermek született, 8 fő hunyt el, 8 fő telepedett le, és 6 fő távozott.

1995-ben 47 fő dolgozott alkalmazottként, 3 fő a mezőgazdaságban, egyetlen fő sem dolgozott az építőiparban, más munkahelyen 44 fő. A kereskedelemben hárman, a szállításban, raktározásban, hírközlésben nyolcan, pénzügyi területen hatan, az oktatásban tizennyolcan, az egészségügyben nyolcan.

Szuszékhellyel rendelkezők névsora 1868-ban:

1. Bán Mihályné	8. Bartha Péter	15. Brok Zsigmond
2. Bartos Ferenc s Péter	9. Bartha András	16. Ballók Mihály
3. Bartos János s Mózesné	10. Biás János	17. Bartha János, Tamás, id.
4. Brok György (kanyaró) fiai	11. Biás István s András	18. Biás András
5. Bodor Mihály	12. Bartha Mózes ifj.	19. Biás Ferencz és István
6. Borok János (Biás)	13. Borok Mihály	20. Bartha Mihály s István
7. Borok Mózes	14. Borok György (legfelső)	21. Bartha Zsigmond

22. Bodi János, felső
 23. Borok György (kanyaró)
 24. Borok (katona) Mihályné
 25. Bartha (Tamás) János
 26. Buzogány János
 27. Borok Marcsi János
 28. Bartos Dániel
 29. Bartha Mózes, id.
 30. Bodi János, alsó
 31. Ballók György
 32. Borok Ferencz
 33. Borok A. György
 34. Bartha György molnár
 35. Bodi Ferencz
 36. Bartha Ferencz, katona
 37. Bódi István
 38. Csenkér Péter
 39. Csukor János
 40. Csenkér Dani
 41. Csenkér Ferencz
 42. Csukor Ferencz
 43. Csukor Mihály
 44. Dénes Péter, alszegi
 45. Dénes József, alszegi
 46. Dénes György, faluvégi
 47. Dénes Mihály
 48. Demeter Pál árvái
 49. Gidó Zsigmondné
 50. Dénes János, hidi
 51. Darkó Jánosné
 52. Darkó György
 53. Dénes Ferencz kántor
 54. Derzsi Ferencz
 55. Dénes István (felszegi)
 56. Dénes János, uzai
 57. Demeter András
 58. Dénes Samu
 59. Dénes György fazakas
 60. Dénes József, pataki
 61. Demeter István s József
 62. Dénes Pál János
 63. Dénes János
 64. Dénes Elek
 65. Dénes István s Ferencz, gödri
 66. Demeter Samu
 67. Dénes János, faragó
 68. Dénes János, Egyed
 69. Dénes György
 70. Dénes György, molnár
 71. Demeter István
 72. Dénes Márton
 73. Egyed Ferencz
 74. Elekes Dániel ifj.
 75. Elekes Márton
 76. Elekes Sándor
 77. Elekes Sámuel
 78. Elekes Zsigmond
 79. Elekes Dániel, id.
 80. Egyed Zsigmond, felső
 81. Egyed János
 82. Egyed István
 83. Egyed Mihályné
 84. Elekes Ferencz
 85. Elekes József
 86. Fancsali György
 87. Fancsali János, legfelső
 88. Fancsali János, alsó
 89. Fancsali József, felső
 90. Fancsali Dani
 91. Fancsali Ferencz
 92. Fancsali Mózes
 93. Fancsali Mihály
 94. Grápa Mihály és János
 95. Gidó Péter
 96. Gidó Zsigmondné
 97. Grápa Péter
 98. Grápa György
 99. Gidó János
 100. Gyuri Ferencz
 101. Gyuri István
 102. István János, felső
 103. István József
 104. Imre János
 105. István Dániel
 106. István Mártonné
 107. István Györgyné
 108. István Zsigmond, alsó
 109. István János, alsó
 110. Imre Mária
 111. István Pál
 112. István Elek
 113. István Ferencz
 114. István Zsigmond, felső
 115. Imre János és Ferencz
 116. István András
 117. Kocsis András
 118. Kocs (György) János
 119. Kocs Péter
 120. Kocs Elek
 121. Kocs Mihály, katona
 122. Kocsis István
 123. Kocsis András s Béni
 124. Kecskés János
 125. Kecskés István
 126. Kerestely Ferencz, ifj.
 127. Kovács János, mester
 128. Kanyaró János
 129. Kanyaró Péter
 130. Kardalus Mózes
 131. Kocs János, hosszú
 132. Kanyaró István
 133. Kocs Mihály, templom melletti
 134. Kanyaró Zsigmond
 135. Kanyaró Zsigmondné
 136. Kocs (Marcsi) Mihály
 137. Kovács Mózes
 138. Kovács Mihályné
 139. Kénosi Mihály
 140. Kovács János, szöcs
 141. Kovács Dani
 142. Kerestely Ferencz, idősb
 143. Kis János
 144. Menyhárt Mihály
 145. Menyhárt Dániel
 146. Menyhárt Márton
 147. Menyhárt Zsigmond
 148. Máthé József
 149. Máthé Mihály
 150. Menyhárt György
 151. Máthé János s István
 152. Menyhárt István s Samuné
 153. Miklós Borbála
 154. Máté György
 155. Menyhárt József
 156. Nagy Péter
 157. Nagy György, veres
 158. Bagy Ferencz, legfelső
 159. Nagy Mihály
 160. Nagy P. Ferencz
 161. Nagy Zsigmond
 162. Német Márton
 163. Nagy (Mózsi) András s János
 164. Nagy József, alsó
 165. Nagy Dániel
 166. Nagy János s Mózes

167. Nagy Márton s
Ferencz	178. Orbán István, felső	190. Pál János
168. Nagy András, veres	179. Orbán József, alsó	191. Pap Mihály
169. Nagy István	180. Pál György, id	192. Pál Ferencz
170. Nagy József, felszegi	181. Pál Zsigmond, alsó	193. Szappanyos József
171. Nagy P. Mihály	182. Pusztai György	194. Toró Zsigmond
172. Oroszhegyi György	183. Pál József	195. Toró Sándor
173. Orbán József, felső	184. Pál György	196. Zoltán Györgyné
174. Orbán Zsigmond	185. Pál Zsigmond, felső	197. Veres Péter
175. Orbán János, szász	186. Pál Samuné	198. Veres József
176. Orbán Istvánné	187. Pál Mózes	199. Veres János
177. Oroszhegyi István	188. Pál Mózes, ifj.	
	189. Pitó Mózes	

Hambárok leltára 1965. január 1.

Felvezette: Török Mihály

1. Dénes Albert gdr	35. Orbán Mihály	69. Bartha Mózes
2. Menyhárt Géza	36. Dénes Dénes	70. Pál Ernő
3. Pál József f.	37. Ballók Ödön	71. Nagy Julianna
4. Kerestély Mihály	38. Bartha Pál Lajos	72. Orbán Józsefné, Mári
5. Dénes Ferenc kántor	39. István Albert ksz.	73. Nagy Vilmos gdr.
6. Gábos Lajos	40. Dénes Tibor	74. Kerestély Ferenc
7. Nagy Dénes kicsi.	41. Dénes Dezső felső.	75. Ballók Ákos
8. Nagy Mihály derg.	42. Orbán Tibor	76. Kocs Miklós
9. Dénes Ákos	43. Pál Berta	77. Dénes Jakab
10. Elekes Domokos	44. Bartha Domokos	78. Dénes Albert E.
11. Dénes György B.	45. Dénes Géza	79. Egyed István
12. Dénes György B.	46. Nagy Ferencné drg.	80. Egyed József
13. Orbán Albert F.	47. István Ferenc	81. Ballók Albert alsó.
14. Kerestély Tibor	48. Kacs Elemér	82. Gadó Gábor
15. Bartha Pál Lajos	49. Orbán Balázs	83. Dénes Bálint
16. Elekes Albert	50. Bartha Gyula	84. Dénes Jakab
17. Egyed Ferenc ksz.	51. Elekes Árpád	85. Orbán Domokos gdr.
18. Kovács Domokos	52. Dénes Géza traktoros.	86. Egyed István id.
19. Kacs Albert	53. Nagy Tibor	87. Elekes Zsigmond ksz.
20. Kanyaró Gézané	54. Fancsali Dezső	88. Kanyaró Julis
21. Dénes György kicsi.	55. Dénes Béla	89. Nagy Albert
22. Dénes Ilona	56. Kocs Dezső	90. Kocsis Lajos
23. Dénes Géza kántor.	57. Elekes Béla	91. Dénes Domokos uzzai.
24. Pusztai Albertné	58. Elekes Zsigmond ksz.	92. Dénes Domokos uzzai.
25. Toró Ákos	59. Dénes Jenő	93. Dénes Balázs felső
26. Egyed Ferencné	60. Dénes Jenő	94. Szócs Lajos
27. Ballók Albert csiki	61. Egyed Mózes	95. Pál Tibor
28. Toró Ákos	62. Biás Dénes	96. Pál Tibor
29. Orbán Károly	63. Menyhárt Ferenc	97. Dénes Balázs felső
30. Orbán Károly	64. Brók Bálint	98. Menyhárt József
31. Kovács Miklós	65. Pál Ferenc kanyaró.	99. Dénes Domokos gdr.
32. Orbán Béla	66. Dénes Kálmán	100. Orbán Mózesné
33. Dénes Mózes gdr.	67. Oroszhegyi Vencel	101. István Elek
34. Dénes Géza szabó.	68. Orbán Domokos Zs.	102. Nagy Áron

103. Orbán Dénes F.	146. István Árpád	189. István Mihály
104. Dénes Boldizsár	147. Menyhárt Domokos	190. Grápa Ödön
105. Orbán Zsigmond	148. Ballók Domokos	191. Brók Géza
106. Egyed István	149. Nagy Ferencné drg.	192. Egyed József gdr.
107. Brók Ferenc Z.	150. Csukor Tibor	193. Grápa Albert
108. Dénes Árpád B.	151. Orbán Mihály	194. Menyhárt Lajos
109. Dénes Ferenc far.	152. Kocs Elemér	195. Brók Bálint
110. Orbán József drg	153. Dénes Albert alsó.	196. Demeter Dénes
111. Pál Dénes	154. Dénes Ferencné gy.	197. Orbán Ábel
112. Dénes Ferenc Ferike	155. István Albert ksz.	198. Orbán Dénes alsó.
113. Derzsi Mária	156. Kocsis József	199. Orbán Dénes alsó.
114. Pál József	157. Toró Dezső	200. Kocsis József
115. Pusztai Zsigmond	158. Kocs Lajos	201. Orbán Kálmán
116. Dénes Zsigmond	159. Kocs Lajos	202. Bartha Tibor
117. Nagy Béla	160. Bartha Dénes alsó.	203. Orbán József elnök.
118. Kocs Lajos	161. Kénosi Mihály	204. Barthos József
119. Pál Domokos	162. Orbán Ferenc gondnok.	205. Toró Zoltán
120. Pál Lajos ksz.	163. Nagy Pálné	206. István János
121. Dénes Ferenc gdr.	164. Orbán Dénes	207. Biás Albert
122. Pál György	165. Biás Ákos	208. Kocs Dénesné
123. Pál Ferenc alsó	166. Biás Ákos	209. Veres Dénesné
124. Pál Ferenc	167. Orbán Ákos	210. Gidó Albert
125. Bartha Sándor ifj.	168. Kocs Lajos felső	211. Kerestély Domokosné
126. Kanyaró Albert	169. Nagy Józsefné	212. Veres Ferenc
127. Pál Mihály	170. Dénes János Veres	213. Kanyaró Dénes.
128. Brók Dénes id.	171. Lőrincz Lajos	214. Pál Ferenc
129. Nagy Béla derg.	172. István Tibor	215. Brók Dezső
130. Dénes Vilmos	173. Pusztai József	216. Gotthárd József
131. Csenkér Zsné	174. Nagy Béla	217. Oroszhegyi Vencel
132. Dénes József szabó.	175. Kocs Ferenc mészáros	218. Buzogány István
133. Csenkér József	176. Veres Vilmos	219. Gábos Pál
134. Oroszhegyi Vencel	177. Brók Ferenc alsó.	220. Brók Mózes
135. Brók János	178. Brók Ferenc alsó.	221. Orbán Géza
136. Dénes György alsó	179. Kénosi Lajos	222. Veres Ferenc
137. Kacs Lajos	180. Kénosi Lajos	223. Pusztai Albertné
138. Biás Ferenc ksz.	181. Kocs Árpád	224. Szöcs Ernő
139. Biás Ferenc ksz.	182. Dénes Ferenc g. hidi.	225. Veres Albert
140. Lőrincz Béla	183. Orbán Dezső	226. Csukor Jánosné
141. Kerestély Géza	184. Orbán Dezső	227. Pitó Lajos
142. Nagy Dénes	185. Bartha István	228. Orbán Dénes ifj.
143. Nagy Dénes	186. Elekes Zsigmond	229. Egyed Ferenc
144. Ballók Istvánné	187. Dénes Dezső hidi	230. Bálint Albert
145. István Árpád	188. Bartha Mihály	

Melléklet

A derzsi Unitárius Szentegyházban 1870-ben található családok számának s azok tagjai életkorának betű szerinti kimutatása:

(A kimutatást betűhíven közlöm. A név után a születési idő következik. G. L.)

Albert János, idősb 1821. Március 8.
Felesége: Dénes Zsuzsánna 1823. július 11.
Gyermekei: Albert János 1843. Szeptember 30.
 Albert Sámuel 1845. Április 8.
 Albert György 1856. October 28.
 Albert József 1865.

Ballók György 1835. Április 17.
Felesége: Bartha Zsuzsánna 1841. August 1.
Fia: Ballók István 1868. Junius 13.
Testvére: Ballók Mária 1824. Octob. 23.

Ballók Mihály 1810. october 21.
Neje: Dénes Mária 1818. Aprilis 5.
Fia: Ballók Mihály 1843. Junius 1.
Menye: Demeter Anna 1844. December 6.
Unokák: Ballók Zsuzsánna 1865. Decemb.21.
 Ballók Mária 1867. Június 27.
 Ballók Mihály 1869. August 7.

Bán Mihályné, Imre Juliánna
Bán Mózes – ennek fia 1853. Julius 2.

Bartha András 1808. August 1.
Neje : Kocs Mária 1808. December 27.
Leánya: Kocs Mária 1844. Februar 4.
Unoka: Kanyaró Júlia 1861. Januar 7.

Bartha Tamás Ferencz 1842. Junis 3.
Neje: Menyhárd Julianna 1843. Septemb.10.
Leánya: Bartha Judith 1865. November 12.
Anyossa: Bartos Rebeka 1821. Martius 3.

Bartha István 1832. Aprilis 9.
Neje: István Zsuzsánna 1836. Martius 31.
Gyermekei: Bartha Zsigmond 1860. julius 19.
Bartha Judith 1863. Aprilis 6.
Bartha Juliánna 1865. Julius 27.
Bartha István 1869.

Bartha Mózes id. 1818. December 14.
Neje: Ballók Juliánna 1827. Januárius 6.
Gyermekei: Bartha Mária 1853. Februar 15.
Bartha Juliánna 1855. Május 1.
Bartha Mózes 1857. October 9.
Bartha Zsigmond 1860. január 30.
Bartha Zsuzsánna 1863. Septemb. 24.
Bartha István 1845. Martius 1
(Legnagyobb, de a felvételtkor már Újszékelyre települt volt.)

Bartha Mózes ifj. 1830. october 10.
Neje: Menyhárd Zsuzsánna 1830. február 13.
Annya: Orbán Mária 1812. Januarius 26.
Gyermekei: Bartha István 1861. Majus 16.
Bartha Zsuzsánna 1863. November 19.
Bartha Zsigmond 1866. Decemb. 27.
Nagy nénye Bartha Judith 1819. Februar. 2.

Bartha Mihály 1835. Octob. 1.
Neje: Dénes Zsuzsánna 1838. August. 11.
Gyermeke: Bartha Mária 1867. Junius 27.

Bartha Péter 1842. Julius 9.
Neje: Borok Zsuzsánna 1845. Septemb. 17
Annya: István Juliánna 1803. December 3.
Gyermekei: Bartha Péter: 1866. October 15.
Bartha Márton 1869. Februar 25.

Bartha Jani János 1809. Decemb. 9.
Neje: Pál Borbála 1809. October 1.
Mostohafia: Fancsali János 1851. Martius 23.

Bartha János, Gidó 1834. Januar 20.
Neje: Dénes Judith 1834. Majus 5.
Gyermekei: Bartha Judith 1858.
Bartha Mihály 1860. october 8.
Bartha Zsuzsánna 1863. Majus 29.
Bartha György 1867. October 2.
Bartha János 1865. August 15.
Bartha Zsigmond 1869. Decemb. 24.

Bartha Pista János 1822. October 26.
Neje: Demeter Erzsók 1827. Februarius 8.
Gyermekei: Bartha Zsuzsánna 1852. November 19.
Bartha Aniska 1860. martius 12
Bartha Ferencz 1867. October 21.

Bartha Zsigmond 1822. Junius 15.
Neje: Csukor Zsuzsánna 1829. Martius 18.
Leányai: Bartha Juliánna 1850. october 4.
Bartha Zsuzsánna 1857. Junius 2.
Vőfia: Orbán Ferencz 1845. November 27.
Unoka: Orbán Judith 1868. Junius 28.

Bartos Ferencz 1826. Julius 6.
Neje: Pító Zsuzsánna 1833. December 22.
Mostohafia: Bója Mihály 1866. Julius 9.

Bártos Mózes 1841. December 22.
Neje: Toró Zsuzsánna 1841. December 30.
Gyermekei: Bártos Lydia 1864. October 11.
Bártos Mária 1866. November 14.
Bártos Zsuzsánna 1868. October 31.

Bódi Dénes János, alsó 1829. Julius 17.
Neje: Menyhárd Erzsók 1823. September 27.
Gyermekei: Bódi D. Mária 1851. Januar 5.
Bódi D. János 1852. December 26.
Bódi D. Judith 1855. November 18.
Bódi D. György 1862. Julius 17.
(Ezen családnak hátrább kell vala be írnodni, de vérségből ide írodott.)

Bártos Mózesné, özv. Oroszhegyi Borbála 1820. május 20.
Gyermekei: Bártos Dénes 1849. October 14.
Bártos Zsuzsánna 1856. Februar 27.
Bártos István 1860. october 3.

Bártos Péter 1833. Aprilis 17.
Neje: Kocs Kata 1830. october 17.
Gyermekei: Bártos József 1858, august. 14.
Bártos Zsigmond 1861. November 1.

Bártos János 1819. November 14
Neje: Kénosi Zsuzsánna 1833. Martius 30.
Gyermekei: Bártos Mária 1849. October 7.
Bártos János 1851. Septemb. 30.

Biás András 1831. Martius 15.
Neje: Bartha Séra 1841. Septemb. 19.
Anyossa: Ballok Judith 1808. Novemb. 27.

Biás Ferencz 1827. Januar 20.
Neje: Bódor Judith 1833. Novemb. 25.
Anyja Kovács Zsuzsánna 1802.

Biás István 1828. Novemb. 7.
Neje: Nagy Judith 1828. Junius 4.
Gyermekei: Biás Mária 1854. August 8.
Biás Judith 1857. August 12.

Biás János 1832. Junius 11.
Neje: Máté Juliánna 1833. October 30.
Gyermekei: Biás Zsuzsánna 1854. September 25.
 Biás István 1857. Junius 6.
 Biás Judith 1859. December 4.
 Biás Mária 1866. Decemb. 26
Anyja: Pap Mária 1797

Bódor Mihály 1829. October 15.
Anyja: Egyed Borbála 1801. Februar 8..
Édes fia: Bódor Mihály 1859. Aprilis 28.
Mostoha fia: Zóltán István 1854. August. 15.

Bórok András 1814. Martius 16.
Neje: Bódi D. Zsuzsánna 1830. october 10.
Leánya: Bórok Zsuzsánna 1861. Januar 23.
Mostoha fia: Bórok András 1852. Julius 10.

Bórok Ferencz 1834. Novemb. 9.
Neje: Egyed Zsuzsánna 1835. Februar. 20.
Gyermekei: Bórok Zsuzsánna 1860. februar 3.
 Bórok Ferencz: 1865. Aprilis 6.
 Bórok Juliánna 1857. Februar 15.

Bórok György, Kanyaró 1811. August. 6.
Neje: Kanyaró Juliánna 1832. Julius 5.
Gyermekei: Bórok Mihály 1855. September 7.
 Bórok Lydia 1858. August. 11.
Anyossa: Derzsi Juliánna 1799.

Bórok András György 1827. Februar 26
Neje: Egyed Zsuzsánna 1833. August. 26.
Gyermekei: Bórok György 1849. Julius 26.
 Bórok Dániel: 1854. Julius 4.
 Bórok Juliánna 1856. Aprilis 28.
 Bórok Ferencz 1860. martius 4.
 Bórok zsigmond 1863. Februar 8.

Bórok György, a legfelső 1821. December 23.
Neje: Gábos Juliánna 1829
Gyermekei: Bórok Júlia 1856. Aprilis 28.
 Bórok Lydia 1860. decemb. 13.
 Bórok Judith 1863. Martius 19.
 Bórok Mózes 1868. Februar 22.

Borok György 1847. Januar 7.
Borok József 1851. Majus 20.
(Testvérek, jelenleg nőtlenek, az István Sámuel unokái.)

Bórok Mózes 1835. Aprilis 13.
Neje: Pusztai Judit 1836. October 20.
Leánya: Bórok Judith 1864. Januar 22.

Bórok (Biás) János 1813. October 24.
Neje: Biás Mária 1821. Septemb. 24.
Gyermekei: Bórok Mihály 1839. September 10.
 Bórok Dániel 1846. Februar 7.
 Bórok Juliánna januar 2.
Menye: Csenkér Zsuzsánna 1843. Decemb. 27.
Unokái: Bórok Judith 1866. October 18.
 Bórok Zsuzsánna 1869. Martius 21.

Bórok János, Marczi 1805. October 11.
Neje: Szabó Judith 1810. martius 25.

Bórok József 1843. Julius 13.
Válás közötti neje: Derzsi Judith 1837. september 10.
Mostoha leánya: Kis Julis 1861. December 19.

Bórok Zsigmond 1810. august. 28.
Neje: Bórok Borbála 1819. Januar 2.
Leánya: Bórok Juliánna 1848. December 24.
Veje: Fancsali János 1845. Januar 30.

Bódi István 1818. Decemb. 5.
Neje: Gidó Zsuzsánna 1821. Martius 31.
Fogadott leánya: Gidó Judith 1843. Junius 12.
Veje: Pap Mihály 1842. Septemb. 18.
Unoka: Pap Zsuzsi 1869. October 4.

Bódi Dénes János, felső 1822. August. 4.
Neje: Kovács Mária 1821. Januar 26.
Leánya: Bódi D. Zsuzsánna 1854. Januar 4.
Testvére: Bódi Mihály 1811. October 2.

Bódi Dénes Zsigmond 1825. Novemb. 14.
Neje: Komzsa Juliánna 1830.
Gyermekei: Bódi Juliánna 1851. Julius 22.
 Bód István 1854. Januar 8.
 Bódi Ferencz 1856. October 14.
 Bódi Zsuzsánna 1870. Martius 9.

Buzogány János 1821. December 2.
Neje: Bódi D. Anna 1821. Julius 4.
Gyermekei: Buzogány Juliánna 1856. Május 19.
 Buzogány István 1859. December 21.
 Buzogány János 1862. November 25.
 Buzogány Zsuzsánna 1864. October 10.

Ámbár más helységben laknak, de mégis mint derzsi eklézsiának szülöttjei, ide iratódnak:

Bartha György, mólnár 1822. Május 2
Neje: Kocsis Judith 1824. Április 10.

Bartha Mózesné, Egyed Mária 1821. August. 12.
Leányai: Bartha Rebeka 1840. Februárban
Bartha Zsuzsánna 1842. August. 18
Bartha Juliánna 1846. Május 1.

Csenkér Dániel 1830. October 31.
Neje: Kovács Zsuzsánna 1837. Februar 1
Gyermekei: Csenkér György 1854. Február 20.
Csenkér Juliánna 1868. August. 7.

Csenkér Ferencz 1821. Februar 11.
Fia: Csenkér János 1849. September 4.

Csenkér István 1818. Februar 8.
Gyermekei: Csenkér Judith 1845. August. 6.
Csenkér Julis 1843. Május 18.
Csenkér Zsuzsi 1852
Csenkér Rebeka 1854. Április 18.
Csenkér Aniska 1860. Februar 5.

Csenkér Péter 1828. October 21.
Neje: Pál Zsuzsánna 1828. December 26.
Gyermekei: Csenkér Judith 1861. September 7.
Csenkér Julis 1867. September 27.
Mostoha anyja: Lukács Judith 1796.

Csenkér Zsigmond 1826. Februar 25.
Neje: Pál Zsuzsánna 1836. Februar 1.
Anyja: Szabó Mária 1789. Novemb. 22.
Öccse: Bartha Mihály 1847. Septemb. 16.

Csukor Ferencz 1840. Februar 17.
Neje: Imre Zsuzsánna 1846. Februar 17.
Fia: Csukor Ferencz 1869. Septemb. 17.
Anyja: Orbán Mária 1810. Decemb. 30.

Csukor Mihály 1834. Decemb. 10.
Neje: Dénes Zsuzsánna 1842. August. 16.

Csukor János 1790.
Neje: Kocs Mária 1814. August 28.
Fia: Csukor János 1850. Septemb. 30.

Czekó János gyermekei:
Czekó János 1852. October 22.
Czekó Julis 1858.
Czekó József 1861.
Czekó Rebeka 1867.

Dámó György 1819.

Gyermekei: Dámó Márton 1848.

Dámó Kati 1851. Martius 28.

Dámó Zsuzsi 1856. October 3.

Dámó János 1854. Januar 4.

Dámó Anna, András Dávidné 1849.

Leánya András Krista 1869. October 3.

Dámó Józsefné Rákhel 1857. Aprilis 6.

Darkó Dénes György 1812. Februar 29.

Neje: Grápa Mária 1820.

Gyermekei: Darkó D. István 1846. Május 13.

Darkó D. Anna 1859. Februar 14.

Darkó Zsigmond 1820. Aprilis 29.

Neje: Albert Mária 1818. Julius 11.

Darkó Dénes Péter 1840. August. 1.

Annya: Marinka Zsuzsánna 1820.

Testvére: Darkó Mózes 1854. Julius 1.

Débri András 1836.

Neje: Miklós Zsuzsánna 1843. Februar 24.

Leánya: Debri Mária 1868. August. 30.

Annya: Bokor Judith 1810.

Demeter András 1806. Junius 10.

Neje: Márton Anna 1812.

Fiai: Demeter András: 1847. Februar 10.

Demeter György 1848. October 23.

Demeter János 1852. Septemb. 4.

Demeter Ferencz 1830. Januar 17.

Neje: Kocs Rebeka 1834. Februar 1.

Annya: Elekes Rebeka 1806. Januar 28.

Demeter István 1831. Martius 25.

Neje: Oroszhegyi Judith 1838. Januar 21.

Demeter Sámuel 1833. Septemb. 27.

Neje: Pál Mária 1831.

Gyermekei: Demeter János 1856. Novemb. 28.

Demeter Judith 1862. Decemb. 30.

Demeter Lydi 1865. Április 15.

Demeter Samu 1868. Julius 10.

Demeter Julis 1868. Julius 10.

Demeter József 1835. Septemb. 1.
Neje: Bodor Julianna 1838. August. 20.
Gyermekei: Demeter Anna 1864. Januar 29..
Demeter Pál 1866. Martius 10.
Demeter Mihály 1868. Septemb. 24.

Dénes Elek 1839. Novemb. 11.
Neje: Demeter Juliánna 1850.
Gyermekei: Dénes Judith 1864. Februar 22.
Dénes Elek 1866. Julius 28.
Dénes Ferencz 1868. October 29.

Dénes Ferencz, Veress 1811. December 15.
Neje: Veress Zsuzánna 1817. Martius 11.
Fia: Dénes János 1851. Junius 15.
Apossa: Veress József 1790. august. 6.

Dénes Ferencz, Pataki 1826. Julius 20.
Neje: Kádár Rebeka 1829.

Dénes Ferencz, Gödri 1835. October 29.
Neje: Dénes Zsuzsánna 1838. Decemb. 10.
Gyermekei: Dénes Mária 1865. Junius 3.
Dénes Judith 1867. Decemb. 6.
Annya: Menyhárd Sára 1810. December 9.
Testvére: Dénes Anna 1850. Februar 1.

Dénes György, faluvégi 1816. Május 8
Neje: Rác Barbara 1824.
Gyermekei: Dénes György 1845. April. 24.
Dénes István 1848. August. 28.
Dénes Juliánna 1851. Julius 6.
Dénes Zsigmond 1858. Januar 25.
Dénes Mihály 1863. Decemb. 9.

Dénes György, cantor 1801. Május 25
Neje: Menyhárd Zsuzsána 1805. Decemb. 26.
Gyermekei: Dénes Zsuzsánna 1832. Januar 1.
Dénes József 1842. October 20.
Dénes György 1845. Aprilis 20.
Menye: Nagy Mária 1845. Februar 13.
Unokái: Dénes József 1866. Aprilis 2.
Dénes Dániel 1870. Januar 6.

Dénes György fazakas 1832. Junius 22.
Neje: Kerekes Zsuzsánna 1838.
Gyermekei: Dénes Julis 1858. Januar 7.
Dénes Ferencz 1862. Aprilis 20.
Dénes Zsuzsi 1865. Junius 16.
Dénes Zsigmond 1868. Septemb. 6.

Dénes István, Bodor 1806. October 5.
Neje: Bodor Mária 1809. Junius 28.
Fia: Dénes Mihály 1834. Augustus 30.
Menye: Dénes Zsuzsánna 1836. Martius 12.

Dénes István, felszegi 1824. October 27.
Neje: Kocs Mária 1831. Julius 10.

Dénes István, Gödri 1807. Julius 6.
Neje: Bartha Zsuzsánna 1816. Martius 29.
Fiai: Dénes György 1842. Aprilis 1.
Dénes István 1845. Januar 30.
Menyei: Kovács Zsuzsánna 1849. Junius 1.
Borok Zsuzsánna 1850. Julius 30.
Unoka: Dénes Zsigmond 1869. December 9.

Dénes Márton, Csizmás 1842. Novemb. 11.
Neje: Dénes Judith 1837. Februar 22.
Gyermekei: Dénes Elek 1866. Januar 16.
Dénes Judith 1868. Januar 25.

Dénes Márton Cantor 1837. November 26.
Neje: Egyed Juliánna 1837. Aprilis 30.
Gyermekei: Dénes Zsuzsi 1866. Sepember 10.
Dénes Zsigmond 1868. Sepember 19.

Dénes Péter, Gödri 1837. Februar 18.
Neje: Kénosi Judith 1846. Januar 4.
Gyermekei: Dénes Ferencz 1865. Januar 7.
Dénes János 1869. Februar 11.
Anyossa: Biro Susanna 1810. febr. 18. Petken

Dénes Péter, alszegi 1827. Julius 15.
Neje: Kocs Mária 1829. Junius 6.
Gyermekei: Dénes Mózes 1851. Julius 26.
Dénes Judith 1869. Majus 6
Testvére: Dénes József 1832. November 3.
Ennek neje: Oroszhegyi Anna 1829. Sepember 23.

Dénes Samuel fazakas 1817. October 21.
Neje: Pál Zsuzsánna 1819. October 24.
Veje: Bartos Dániel 1837. October 30.
Menye: Oroszhegyi Zsuzsa 1840. Sepember 16.
Unokái: Bartos Lydia 1866. Decemb. 12.
Bartos Dániel 1868. Decemb. 18.
Öreg anyos Kecskés Zsuzsa 1795.

Dénes Sára, kicsi Pidoné 1812. Majus 28.
Dénes Sára, Német Jozsefné 1812. Junius 20.

Dénes János, Dére 1828. Februar 18.
Neje: Demeter Judith 1830. Januar 22.
Gyermekei: Dénes Judith 1862. Majus 2.
Dénes Mihály 1865. September 26.
Dénes Ferencz. 1868. Januar 24.

Dénes János, Egyed 1832. Decemb. 27
Neje: Egyed Mária 1837. Aprilis 15.
Gyermekei: Dénes Anna 1858. Septemb. 4
Dénes Judith 1862. Martius 16.
Dénes János 1870. Januar 30.

Dénes János, faragó 1819. Januar 18.
Neje: Fancsali Zsuzsánna 1816. Januar 12.
Gyermekei: Dénes Zsuzsánna 1847. October 28.
Dénes Anna 1853. Majus 17.

Dénes János, hidi 1808. Novemb. 13.
Neje: Gidó Mária 1806.
Fiai: Dénes Ferencz: 1830. Januar 17.
Dénes György 1836. Majus 7.
Menyei: Egyed Rebeka 1831. August. 15
Kocs Mária 1844. Decemb. 23.
Unokái: Dénes Ferencz 1858. Januar 2.
Dénes Juliánna 1863. Septemb. 18.
Dénes Elek 1864. Novemb. 8.
Dénes Judith 1866. Decemb. 23.
Varga Mária 1864. Octob. 11.

Dénes (Pál) János 1823. Sept. 4.
Neje: Nagy Zsuzsánna 1820. October 16.
Gyermekei: Dénes János 1856. Novemb. 18.
Dénes Mária 1858. Julius 31.
Dénes Jozsef 1861. Martius 24.
Dénes Ferencz 1864. Majus 26.

Dénes József, pataki 1815. Februar 18.
Neje: Derzsi Zsuzsánna 1811. Majus 22.

Derzsi Ferencz 1798. Decemb. 27.
Neje: Zoltán Judith 1801. Junius 15.
Gyermekei: Derzsi Mihály 1832. Novemb. 1.
Derzsi Ilona 1842. Januar 13.
Unoka: Menyhárd Mária 1868. Februar 4.

Derzsi János 1830. Martius 1
Neje: Demeter Borbára 1836. Januar 22.
Leánya: Derzsi Mária 1868. October 19.
Mostoha fia: Zoltán György 1862. October 1.

Dódó György fia, József 1868. August. 13.
Dódó Mihály 1829.
Neje: Ferenczi Anna 1838.
Fia: Dódó Mihály 1867. Februar 5.

Dódó Jánosné, özvegy Mutuj Agnes 1825.
Gyermekei: Dódó Julis 1849.
Dódó Rebi 1853.
Dódó János 1854. Januar 4.
Dódó Judith 1856. Decemb. 16.

Egyed Anna, özvegy István Györgyné 1798.
Unokája: Csizmás Dénes 1862. Julius 31.

Egyed István 1800. Februar 9.
Neje: Gidó Rebeka 1806. Junius 15.
Leánya: Egyed Ilona 1838. Decemb. 20.
Veje: Bartha Tamás 1845. April. 23.

Egyed Mihályné, özv. Dénes Mária 1830. Januar 9.
Gyermekei: Egyed Zsuzsánna 1853. Februar 16.
Egyed Juliánna 1855. Januar 6.
Egyed Mihály 1857. Septemb. 26.
Egyed Jakab 1859. Julius 25.
Egyed Ferencz 1863. Januar 23.
Egyed Judith 1865. October 8.

Egyed Zsigmond, felső 1818. Julius 2.
Neje: Orbán Judith 1822. Septemb. 21.
Gyermekei: Egyed István 1845. October 28.
Egyed Zsigmond 1851. Februar 25.
Egyed Mária 1855. Aprilis 1.
Egyed Judith 1858. October 18.
Egyed Ferencz 1861. Május 7.
Menye: Kerestely Rebeka 1850. Decemb. 12.

Egyed Zsigmond, alsó 1797.
Neje: Egyed Zsuzsánna 1798. August. 16.
Fia: Egyed Ferenc 1826. Julius 16.
Menye: Orbán Judith 1832. Februar 19.

Elekes Dániel, id. 1808. Januar 3.
Neje: Kocs Erzsébet 1821. Junius 8.
Elekes Dániel ifj. 1833. Aprilis 19.
Neje: Csenkér Juliánna 1836. Septemb. 24.
Gyermekei: Elekes Péter 1857. Martius 24.
Elekes Mária 1859. Augustus 1.
Elekes Zsuzsi 1861. Septemb. 28.
Elekes Julis 1863. Novemb. 14.
Elekes Judith 1866. Junius 11.
Elekes Aniska
Anyossa: Bodor Zsuzsánna 1806. Februar 11.

Elekes Ferencz. 1835. Aprilis 12.
Neje: Dénes Judith 1838. Decemb. 12.
Leánya: Elekes Judith 1862. Septemb. 1.
Apossa Dénes István, oldal 1803. Augustus 7.
Neje testvére: Dénes Zsuzsi 1850. September 17.

Elekes István 1833. Adventben
Neje: Sós Rozsalia 1835.
Fia: Elekes Ferencz 1866. Augustus 29.
Gyámunoka: Elekes Mária 1849. Julius 26.

Elekes Márton 1843. Martius 9.
Neje: Dénes Mária 1839. Majus 12.
Fia: Elekes Ferencz 1869. Novemb. 19.

Elekes Sámuel 1822. Martius 24.
Neje: Nagy Rebeka 1826. Septemb. 25.
Gyermekei: Elekes Rebeka 1852. Julius 18.
Elekes István 1855. Februar 26.
Elekes Judith 1857. October 18.
Elekes Mária 1860. Januar 13.
Elekes Sámuel 1862. October 11.
Elekes Julis 1866. Dec. 3.
Elekes Ferencz 1869. Septemb. 16.

Elekes Sándor 1813. Martius 29.
Neje Jakab Anna 1838. Martius 23. Petken
Gyermekei: Elekes Péter 1845. Augustus 12.
Elekes Zsafia 1864. Februar 13.
Elekes Mózes 1866. Martius 25.
Elekes Sára 1868. Martius 1.

Elekes Zsigmond 1807. Decemb. 16.
Neje: Imre Sára 1820.
Fia: Elekes János 1842. Martius 2.
Menye: Nagy Juliánna 1845. Novemb. 16.
Unoka: Elekes Zsigmond 1868. Julius 1.

Elekes József 1841. Septemb. 7.
Neje: Csukor Juliánna 1843. Septemb. 24.
Gyermekei: Elekes Judith 1863. Decemb. 14.
Elekes József 1866. Decemb. 10.
Elekes Daniel 1869. October 16.
Annya Gidó Judith 1816. Decemb. 22.
Testvére: Elekes Borbála 1848. Februar 6.

Fancsali György János 1845. Januar 30.
Neje: Brok Julianna 1848. Decemb. 24.
Gyermekekük: Fancsali Gy. János 1875.

Fancsali András , schuszter 1837. Novemb. 26.
Neje: Kis Mária 1839. Augustus 1.
Gyermekei: Fancsali Dániel 1864. Octob. 17.
Fancsali András 1867. Octob. 2.

Fancsali Dániel 1842. Octob. 16.
Neje: Buzogány Mária 1847. Julius 23.
Leánya: Fancsali Judith 1868. Decemb. 1.

Fancsali Ferencz 1808. October 19.
Neje: Csenkér Zsuzsánna 1815. April. 24.
Gyermekei: Fancsali János 1845. April. 17.
Fancsali Ferencz 1847. Octob. 18.
Fancsali Elek 1853. Octob. 20.

Fancsali György 1843. Martius 15.
Neje: Kovács Ilona 1842. Május 2o.
Gyermekei: Fancsali Zsuzsi 1866. September 6.
Fancsali József 1868. September 7.

Fancsali Lőrincz 1842. Januar 13.
Neje: Kocs Mária 1839. April. 22.
Leánya: Fancsali Mária 1869. October 25.

Fancsali Mihály 1832. October 14.
Neje: Borok Erzsók 1832.
Gyermekei: Fancsali György 1857. Novemb. 30.
Fancsali Julis 1861. April 21.
Fancsali Zsuzsi 1864. Februar 6.

Fancsali Mózes, schuszter 1833. Decemb. 20.
Neje: Miklós Borbára 1848.
Fia: Fancsali Mózes 1868. Julius 15.

Fancsali Mózes, alszegi 1842. Julius 21.
Neje: Elekes Juliska 1843. Decemb. 8.
Mostoha leánya: Elekes Julis 1865. Julius 28.

Fancsali Sára, özvegy Kanyaró Zsigmondné 1803. Május 14.
Fancsali János, schuszter 1832. Januar 12.
Neje: Simó Julis 1845.
Fia: Fancsali János 1868. September 22.

Fancsali János, Dajkó 1790.
Mostoha leánya: Kovács Jutka 1837. Május 13.
Veje: Grápa Péter 1836.
Unokája: Grápa Julis 1858. Februar 1.

Fancsali János, gödri 1839. Junius 7.
Neje: Dénes Sára 1840. Octob. 16.
Gyermekei: Fancsali Julis 1866. Septemb. 14.
Fancsali Zsigmond 1869. Julius 3.
Fancsali Zsigmond 1840. Novemb. 9.

Neje: Nagy Zsuzsánna 1843. Martius 12.
Gyermekei: Fancsali Zsuzsi 1864. Decemb. 1.
Fancsali Mária 1867. Martius 3.
Fancsali Julis 1869. Május 11.

Fancsali József 1822. Május 8.
Neje: Máté Kata 1831. Aprilis 16.

Farkas József 1856. April. 2.

Fejér Sándor 1866 (született N. Galambfala.)

Fodor Görgynek Ágnes 1865. Aprilis 12.

Gábor András 1804.
Gyermekei: Gábor Ágnes 1841.
Gábor Rákhel 1845.
Gábor Dénes 1849.
Gábor Albert 1857 Május 18.

Gábos Sámuel 1820.
Fia: Gábos Sámuel 1849.

Gergely Laczika 1819.
Neje: Dódó Juczi 1827.
Gyermekei: Gergely János 1853. Julius 17.
Gergely Ignáz 1860. Augusztus 6.
Gergely Vilma 1864. Május 24.
Gergely Julis 1867. Junius 8.

Gergely Laczi Dani 1832.
Gyermekei: Gergely Dani 1865. Januar 20.
Gergely Kata 1859. April. 22.
Gergely Mari 1869 October 25.

Geregely Zsuzsi, Mutuj Jánosné 1850. Februar 26.
Gidó György, felszegi 1836. Május 7.
Neje: Bartha Judith 1839. Julius 30.
Gyermekei: Gidó István 1862. August. 22.
Gidó Mária 1865. April. 3.
Gidó Zsigmond 1867. Decemb. 24.

Gidó Péter 1803. August. 28.
Neje: Bíró Sára 1806.

Gidó Zsigmondné, özv. Bartha Mária 1824. Decemb. 19.
Gyermekei: Gidó János 1850. Junius 18.
Gidó Mária 1846. August. 21.
Gidó Zsuzsánna 1854. Septemb. 2.
Gidó István 1857. Julius 6.
Gidó Judit 1861. April. 16.
Gidó Juczi 1863. August. 24.

Gidó János 1823. Junius 16.
Neje: Kovács Anna 1828. Julius 23.
Gyermekei: Gidó János 1851. Decemb. 21.
 Gidó Mózes 1856. Octob. 15.
 Gidó Julis 1861. Februar 8.
 Gidó Zsuzsi 1864. Julius 18.
 Gidó Samu 1868. Novemb. 5.
Unoka: Anna (mostoha) 1868. August. 30.

Gidó József 1827.
Neje: Nagy Ilma 1829. Decemb. 1.
Gyermekei: Gidó Zsuzsi 1855. August. 19.
 Gidó Mária 1857. Octob. 16.
 Gidó József 1860. Februar 4.
 Gidó Julis 1865. Januar 15.

Grápa György 1816.
Fia: Grápa Dániel 1847. Octob. 27.
Menye: Egyed Zsuzsánna 1848. Május 4.
Unoka: Grápa Dániel 1869. April. 20.

Grápa Mihály 1831.
Neje: Nagy Zsuzsa 1838.
Leánya: Grápa Anna 1858. Septemb. 26.

Grápa János 1826.
Neje: Simó Klára 1842.
Gyermekei: Grápa János 1862. Julius 3. (Meghalt 1871. Julius 26.)
 Grápa György 1866. Junius 5.

Gyuri István 1822. Május 10.
Neje: Biás Borbála 1826.
Gyermekei: Dénes István 1850. August. 20.
 Dénes Ferencz 1859. Május 22.
 Dénes Mária 1861. Decemb. 15.

Gyuri Mihály 1824. Januar 30.
Testvére: Gyuri János 1820. Novemb. 10.
Ennek neje: Toth Anna 1816.
Ángya: Elekes Borbála 1809. Decemb. 31.

Gyuri Sándor 1838. April. 1
Neje: Elekes Sára 1838. Septemb. 26.
Gyermekei: Gyuri Juliska 1859. April. 17.
 Gyuri János 1861. April. 21.
 Gyuri István 1863. Septemb. 9.
 Gyuri Zsuzsi 1866. Januar 26.
 Gyuri György 1868. April. 22.

H betűn kezdődő családi név nincsen a derzsi unitar. eklézsiában.

István András 1842. October 12.
Neje: Kocsis Judith 1847. Augustus 24
Neje testvére: Kocsis Mihály 1857. October 2.

István Aniska 1841. Junius 30.
Gyermeke: Mária 1866. Decemb. 26.
Testvérei: István István 1844. Februar 28.
István Barbara 1849. Junius 13.

István Dániel 1803. Decemb. 14.
Neje: Nagy Zsuzsánna 1806. Május 26.
Fia: István Dániel ifj. 1831. Januar 2.
Menye: Dénes Zsuzsánna 1839. Octob. 2.
Unokák: István Sámuel 1861. Septemb. 4.
István Mária 1864. Januar 24.
István Dániel 1866. Decemb. 24.
István Mózes 1869. Martius 25.

István Elek 1823. Septemberben
Gyermekei: István Zsuzsánna 1848. Januar 28.
István Elek 1859. Julius 2
Unoka: Tóth János 1868. Decemb. 15.
Anyja: Bános Trézsia 1794.

István Ferencz 1808. Novemb. 27.
Neje: Fancsali Juliánna 1819. Martius 6.
Fia: István Péter 1854. Junius 15.

István Mártonné, özv. Bódor Borbára 1822. Februar 13.
Fiai: István József 1848. Decemb. 15.
István Márton 1852. Decemb. 21.

István Zsigmond, alszegi 1816. Januar 31.
Neje: István Rebeka 1820. Januar 23.
Leánya: István Zsuzsánna 1852. Novemb. 18.

István Zsigmond, felszegi 1832. Julius 21.
Neje: Meszer Mária 1840.
Gyermekei: István Zsuzsánna 1859.
István Zsigmond 1864. Augustus 25.

István János, alsó 1832. Junius 26.
Neje: Oroszhegyi Mária 1833. Novemb. 5.
Fia: István János 1863. Decemb. 13.

István János, felső 1825. Februar 27.
Neje: Máté Ilona 1828. Aprilis 12.
Gyermekei: István Mária 1863. Julius 27.
István Mihály 1865. Novemb. 12.

István József 1833. Januar 1.
Neje: Toró Juliánna 1835. Augustus 20.
Gyermekei: István Lydia 1863. Martius 31.
István Mária 1867. Septemb. 28.
Annya: Pál Rebeka 1801. Januar 18.

István Judith 1823. Februar 8.
Gyermekei: Pitó Zsuzsi 1846. Septemb. 2.
Gyuri D. Mária 1865. Aprilis 22.
István András 1854. Aprilis 21.
Veje: Kovács János 1843.
Unoka: Kovács Ferenc 1869.

Imre Ferencz 1825. Februar 5.
Neje: Fancsali Mária 1831. Martius 17.
Gyermekei: Imre Mihály 1858. Novemb. 5.
Imre Mária 1862. Januar 6.
Imre János 1864. Octob. 9.
Imre Lydia 1867. Octob. 2.

Imre János 1819. Julius 12.
Neje: Pál Mária 1824. Majus 28.
Gyermekei: Imre Mihály 1843. Septemb. 9.
Imre Juliánna 1848. Augustus 20.
Imre Ferencz 1854. Decemb. 15.
Imre János 1865. Januar 6.
Imre István 1865. Januar 6.
Menye: Nagy Sára 1846. Januar 19.
Unoka: Imre Mária 1868. Januar 4.

Imre Juliánna, özvegy Kanyaró Dánielné 1799. Decemb. 15.
Unokák: Koes Aniska 1847. Aprilis 30.
Kis Ferenc 1859. August. 2.
Dédunoka: Orbán Julis 1869. Januar 2.

Imre Juliánna, volt Kanyaró Mihályné 1817. Decemb. 14.
Unokája: Kanyaró János 1862. Decemb. 14.

Imre Juliánna, Bán Mihályné 1818.
Fia: Bán Mózes 1854.
Testvére: Imre Mária 1823. Julius 6.

Inczeffi József 1795.
Neje: Trandafir Zsuzsánna 1800.
Unokája: Török Áron 1846. Decemb. 4.
Menye: Jakab Ida 1850.

Kanyaró Dániel 1838. October 7.
Neje: Nagy Zsuzsánna 1842. Julius 15.
Gyermekei: Kanyaró János 1862. Decemb. 14.
Kanyaró Zsuzsánna 1865. Septemb. 30.
Kanyaró Lydia 1867. August. 13.
Kanyaró Mária 1869.
Kanyaró Julis (mostoha) 1861. Januar 7.

Kanyaró Mihály 1816. Aprilis 10.
Neje: Elekes Anna 1819. Junius 2.

Kanyaró Péter 1803. Januar 2.
Neje: Gidó Ruzsina 1804.
Mostoha fia: Egyed János 1827. September 9.
Menye: Demeter Ilona 1838. Aprilis 3.
Unoka: Egyed Judith 1864. Novemb. 19.

Kanyaró Zsigmond 1806. Januar 4.
Neje: István Maria 1812. Novemb. 22.

Kanyaró János 1827. Novemb. 12.
Neje: Kanyaró Zsuzsánna 1838. Junius 8.
Gyermekei: Kanyaró György 1857. Martius 2.
Kanyaró János 1859. Novemb. 19.
Kanyaró Mózes 1862. Decemb. 27.
Kanyaró Zsigmond 1867. Januar 10.
Kanyaró Judith 1867. Januar 10.
Annya : Pap Zsuzsánna 1802. Novemb. 1.

Kapusi István 1802.
Neje: Kis Judith 1811. Aprilis 21.
Fia: Kapusi Ferencz 1836. Januar 25.
Unoka: Kapusi Zsuzsi 1862. Decemb. 8.

Kardalus Mozes 1825.
Neje: Gidó Mária 1830. Januar 14.
Gyermekei: Kardalus Julia 1851. August. 1.
Kardalus Mózes 1861. Februar 12.

Kecskés Ferencz 1830. Octob. 30.
Neje: Tóth Sára 1844.
Annya: Bódi D. Mária 1801. Februar 1.

Kecskés István 1825. Februar 13.
Neje: Józsi Anna 1832.
Gyermekei: Kecskés Mari 1852.
Kecskés Anna 1856. Martius 5.

Kecskés Mária, özv. Bódi Ferenczné 1805. August. 7.
Gyermekei: Bódi Zsuzsi 1834. Septemb. 12.
Bódi Boricza 1841. Julius 15.
Bódi Ferencz 1847. Februar 4.
Unokák: Bódi Ferencz 1865. Decemb. 18.
Bódi János 1868. Majus 18.
(Bódi Zsuzsin kívül a többi mind mostoha.)

Kecskés János 1822. Majus 25.
Neje: Dénes Zsuzsánna 1821. October 21.
Gyermekei: Dénes József 1847. Februar 14 (mostoha)
Kecskés Judith 1850. Januar 3.
Kecskés György 1851. August. 2.
Kecskés János 1856. Martius 9.
Kecskés Ferencz 1858. Januar 10.

Kénosi Mihály 1829. October 10.
Neje: Pál Mária 1832. Septemb. 8.
Gyermekei: Kénosi Zsuzsi 1833. August. 6.
Kénosi Mihály 1836. Junius 7.

Kénosi József 1843. Martius 28.
Neje: Bardvezi Juliánna 1842.
Testvére: Kénosi Anna 1848. Julius 14.

Kerestely Ferenc, id, 1811.
Unoka: Kerestely Zsuzsi 1861. Aprilis 8.
Kerestely Ferencz, ifj. 1835.
Neje: Máté Anna 1840. Januar 25.
Gyermekei: Kerestely Julis 1858. Aprilis 25.
Kerestely Dénes 1859. Octob. 9.
Kerestely Ferencz 1861. Majus 5.
(Meghalt 1873. Sept. 27.)
Kerestely János 1863. Novemb. 29.
Kerestely József 1866. Octob. 12.
Kerestely Máris 1869. Septemb. 16.
(Meghalt 1869. Octob. 18-án.)
Kerestely Máris 1871.
Kerestely István 1872. Mart. 19.
Kerestely Ferencz 1874. Mart. 1.

Kis János 1818.
Neje: Pap Juliánna 1819. August. 1.
Leánya: Kis Mária 1858. Junius 28.

Kocs Elek 1829. Octob. 31.
Neje: Sz.-annai Mária 1831.
Gyermekei: Kocs Juliánna 1854. Februar 17.
Kocs Mózes 1857. Octob. 18.
Kocs Ferencz 1862. Septemb. 2.

Kocs Mihály, Katona 1832. Septemb. 29.
Neje: Kovács Zsuzsánna 1836. Novemb. 5.
Gyermekei: Kocs Mihály 1858. Octob. 14.
Kocs Ilona 1860. September 24.
Kocs Anna 1867. Januar 5.
Kocs Judith 1868. Novemb. 29.

Kocs Mihály, a templomnál 1842. Julius 10.
Neje: Menyhárd Judith 1840. Octob. 14.
Gyermekei: Kocs Judith 1862. Novemb. 12.
 Kocs Mária 1864. Februar 19.
 Kocs István 1865. August. 14.
 Kocs Anna 1867. Aprilis 15.
 Kocs Julis 1868. Decemb. 2.
Testvére: Kocs Dániel 1853. August. 24.

Kocs Marczi Mihály 1836. Octob. 11.
Annya: Bartha Mária 1802. Octob.19.

Kocs Péter 1811. Aprilis 27.
Neje: Gidó Judith 1812. October 30.
Leánya: Kocs Ilona 1853. Novemb. 15.
Unoka: Fancsali János 1865. Septemb. 20.

Kocs Ferencz 1847. August. 4.

Kocs György János 1823. Julius 6.
Neje: Derzsi Mária 1828. Martius 9.
Fogadott leánya Antal Ilona 1854.
Mostoha anyja: Szolga Rebeka 1803.

Kocs János, hosszú 1825. Julius 2.
Neje: Bódi Sára 1847. December 26.
Fiai: Kocs István 1847. Februar 1.
 Kocs Mózes 1853. Decemb. 18.

Kovács Mózes 1808. Septemb. 26.
Neje: Brosár Sára 1813. Martius 3.

Kovács János, a meszes 1813. Julius 29.
Neje: Nagy Zsuzsánna 1819.
Fiai: Kovács Mózes 1845.
 Kovács Lajos 1854.

Kovács János, szöcs 1828. October 27.
Neje: Borok Judith 1827. Martius 29.
Gyermekei: Kovács Juliánna 1849. Novemb. 3.
 Kovács Judith 1856. Julius 24.
Veje: Gothárd József 1845.
Mostoha anyja: Bíró Judith 1829.

Kocsis András 1821. Decemb. 28.
Neje: Pál Mária 1822. Novemb. 24.

L betűn kezdődő családi név nincs a derzsi unitaria ekléziában.

Máté György 1829. Aprilis 23.
Neje: Biás Juliánna 1835. Januar 10.
Gyermekei: Máté Julis 1852. Aprilis 20.
 Máté Mihály 1854. Julius 29.
 Máté Anna 1867. Martius 13.
Nagybátja: Nagy György 1790.

Máté István: 1836. Aprilis 9.
Neje: Nagy Juliánna 1842.
Fia: Máté István 1866.

Máté Mihály 1792.
Unoka: Lőrincz János 1850. Junius 13.

Máté Zsuzánna, özv. uzzai Dénes Jánosné 1836. October 15.
Gyermekei: Dénes Judith 1859. Julius 21.
 Dénes Mária 1862. Januar 11.
 Dénes Ferencz 1864. Februar 4.
 Dénes János 1866. September 9.

Máté János 1822. Junius 23.
Neje: Miklós Judith 1828.

Máté Jozsef 1796.

Menyhárd Dániel id 1810. Januar 28.
Neje: Bodor Sára 1813. Május 16.
Gyermekei: Menyhárd Mózes 1844. Decemb. 15.
 Menyhárd Judith 1837. Május 4.
 Menyhárd István 1851. Aprilis 21.
Menye: Darkó Dénes Judith 1846. Januar 30.
Unoka: Menyhárd Mózes 1869. Martius 22.

Menyhárd Dániel ifj. 1840. Septemb. 23.
Neje: Bartos Juliánna 1847. Martius 27.
Fia: Menyhárd Ferencz 1869. Julius 21.

Menyhárd György 1812. Januar 29..
Neje: Pál Mária 1813. Decemb. 29.
Laktárs: Dénes András 1839. Junius 29.
Ennek neje: Kis Juliánna 1846
Gyermeke: Dénes Mária 1869. Januar 26.

Menyhárd István 1813. Novemb. 29.
Neje: Kis Kis Annok 1809. Novemb. 16.
Mostohafia: Albert János, ifj. 1833. Septemb. 14.
Menye: Kovács Judith 1840. Januar 17.
Unokák: Albert Márton 1860. Novemb. 11.
 Albert Anna 1864. October 26.
 Albert János 1866. Decemb. 8. (Meghalt 1873.)
 Albert Ferencz 1869. Junius 29.
 Albert Bálint 1872. Nov. 2.

Menyhárd Márton 1819. Novemb. 22.
Neje: Máté Kata 1819. Május 31.
Fia: Menyhárd András 1844. Martius 19.
Menye: Dénes Juliánna 1845. Januar 8.
Leánya: Menyhárd Mária 1859. Januar 26.
Unoka: Menyhárd Judith 1866. Septemb. 21.

Menyhárd Mihály 1831. Julius 16.
Neje: Borok Juliánna 1829. August. 17.
Gyermekei: Menyhárd József 1851. Május 20.
Menyhárd Mihály 1854. Septemb. 24.
Menyhárd Anna 1864. Februar 27.
Menyhárd Julis 1868. August. 18.

Menyhárd Rebeka, özvegy Kovács Mihályné 1815. Majus 25.

Menyhárd Zsigmond 1814. Martius 12.
Neje: Zóltán Anna 1814.
Gyermekei: Menyhárd József 1840. Martius 9.
Menyhárd Zsuzsánna 1849. Julius 12.
Menyhárd Zsigmond

Menyhárd János 1834. Januar 6.
Neje: Palló Juliánna 1844.
Gyámánya: Pál Mária 1802. Martius 2.

Menyhárd József 1812. Martius 11.
Neje: Borok Zsuzsánna 1816. Novemb. 10.

Miklós Mihály 1820.
Neje: Pító Mária 1826. Martius 21.
Fia: Miklós István 1856. Martius 17.

Nagy András, Veress 1828. October 3.
Neje: Toró Mária 1828. Januar 13.
Gyermekei: Nagy Elek 1852. Martius 4.
Nagy Julis 1855. Octob. 4.
Nagy György 1859. Januar 25.
Nagy Máris 1865. Junius 30.
Anyja: Kanyaró Rebeka 1798. October 20.

Nagy (mózsai) András 1820. October 29.
Neje: Dénes Mária 1823. September 17.
Gyermekei: Nagy Zsuzsána 1854. Martius 12.
Nagy Mózes 1857. Februar 2.
Nagy András 1861. October 25.

Nagy András, gödri 1814. Februar 9.
Neje: Bartha Judith 1820. Aprilis 19.
Fia: Nagy Jakab 1858. Junius 4.

Nagy Zsiga Ferenc 1828. Novemb. 14.
Neje: Pusztai Juliánna 1830. Aprilis 12.
Gyermekei: Nagy Ferencz 1860. Junius 22.
Nagy Judith 1863. Decemb. 20.
Nagy Mária 1866. Februar 2.
Nagy Zsigmond 1868. October 20.

Nagy Dániel 1815. Decemb. 3.

Nagy György, Veress 1828. Aprilis elején.
Neje: Kerestely Juliánna 1838. Septemb. 10.
Gyermekei: Nagy József 1861. Februar 25.
Nagy Sándor 1862. October 23.
Nagy Judith 1864. Decemb. 20.
Nagy Ferencz 1867. Januar 20.
Nagy Julis 1869. August. 12.

Nagy István 1823. October 13.
Neje: Pál Borbála 1823. August 4.

Nagy Márton 1808. Februar. 21.
Fiai: Nagy Ferencz 1835. Februar 20.
Nagy András 1842. Martius 2.
Menyei: Gidó Sára 1836. August. 18.
Pap Zsuzsánna 1841. Aprilis 14.
Unokák: Nagy Sándor 1860. Novemb. 23.
Nagy István 1862. Decemb. 2.
Nagy Judith 1868.
Nagy Aniska 1864. September 9.
Nagy Máris 1866. October 4.

Nagy Mária, özvegy Egyed Jánosné 1810. Május 3.

Nagy Ferencz Mihály 1818. Junius 10.
Neje: Biás Mária 1825. Januar 23.
Gyermekei: Nagy József 1844. Januar 24.
Nagy Ferencz 1856. Junius 21.
Menye: Orbán Juliánna 1847. Május 27.
Unokák: Nagy Judith 1868. Januar 13.
Nagy Mária 1869. Septemb. 18.

Nagy Péter Mihály 1832. Junius 9.
Neje: Dénes Zsuzsánna 1843. Julius 21.
Gyermekei: Nagy József 1864. Martius 16..
Nagy Ferenc 1867. Januar 11.
Anyossa: Bíró Judith 1812.

Nagy (Pap) Mihály 1823. October 3.
Neje: Demeter Erzsok 1827. Februar 28.
Gyermekei: Nagy András 1847. Januar 31.
Nagy Mózes 1852. August. 25.
Nagy György 1855. Februar 14.
Nagy Mihály 1858. Februar 22.
Nagy Erzsok 1861. Majus 29.
Nagy István 1864. Martius 8.
Nagy Judith 1866. October 25.

Nagy Mózes, kányádszegi 1836. Novemb. 13.
Neje: Elekes Zsuzsa 1842. Novemb. 7.
Gyermekei: Nagy Zsuzsi 1864. August. 25.
Nagy Mária 1868. Januar 19.
Anyosa: Albert zsuzsánna 1815. Martius 24.
Testvére: Nagy Anna 1847. Martius 4.

Nagy Péter 1810. Majus 12.
Neje: Nagy Judith 1823. October 20.
Gyermekei: Nagy Dani 1836. Decemb. 3.
Nagy Julis 1854. Septemb. 27

Nagy Mózsi János 1823. Januar 31.
Neje: Fancsali Sára 1824. Novemb. 20.
Gyermekei: Nagy Rebeka 1849. Novemb. 12.
Nagy Dániel 1852. Januar 24.
Nagy János 1854. Septemb. 19.
Nagy Samu 1860. October 15.

Nagy János, kormos
Neje: Szabó Kata 1816. Februar 23.

Nagy János, kányádszegi 1839. Aprilis 18.
Neje: Dorzsi Bori 1840.
Gyermekei: Nagy Julis 1865.
Nagy Lina 1867.
Nagy György 1869.

Nagy József, Aniko 1826. Januar 6.
Neje: Imre Anna 1823. Novemb. 30.

Nagy József, alsó 1828. Junius 4
Neje: Miklós Borbára 1825. October 29.
Mostoha gyermeke: Demeter Mózes 1853. Aprilis 6.
Demeter Julis 1855. Martius 28.

Nagy József, sánta 1804.
Leánya: Nagy Ilona 1831.
Veje: Dénes Ferenc, cantor 1826. October 15.
Unokák: Dénes Mihály 1855. October 16.
Dénes Julis 1857. Septemb. 6.
Dénes Judith 1860. Martius 18.
Dénes György 1864. Aprilis 8.
Dénes Mária 1866. Junius 19.

Nagy Zsigmond, ifj. 1840. Februar 17.
Neje: Kerestely Zsuzsánna 1840. Januar 28.
Gyermekei: Nagy Dénes 1866. Septemb. 12.
Nagy János 1867. Decemb. 15.
Nagy Mária 1869. Julius 22.
Atyja: Nagy Zsigmond, id. 1795.

Német Márton 1816. Augustus 13.
Neje: Bíró Judith 1819. Juli. 8.

Német Mihály 1825. Februar 25.
Neje: Fazakas Dénes Mária 1835. Julius 30.

Orbán Anna, özv. Katona Bonk Mihályné 1804. Junius 25.

Orbán István, felszegi 1813.
Neje: Kocs Rebeka 1824. Julius 4.
Gyermekei: Orbán Elek 1845. Martius 23.
Orbán Mária 1859. Januar 27.
Orbán Judith 1862. October 6.

Orbán Mihály 1828. Aprilis 28.
Neje: Kis Zsuzsánna 1836
Annya: Orbán Zsuzsi 1801. Majus 25.

Orbán Zsigmond 1814. Februar 24.
Neje: Kovács Judith 1820. Junius 17.
Gyermekei: Orbán Zsigmond 1848. Septemb. 28.
Orbán Mária 1851. August. 21.
Orbán István 1854. October 17.

Orbán Zsigmond, bolha 1829. Septemb. 1.
Neje: Pító Zsuzsánna 1841. Decemb. 15.
Gyermekei: Orbán Judith 1864. Februar 24.
Orbán Márton 1866. Novemb. 7.
Orbán Mária 1869. Aprilis 26.

Orbán Zsigmond János 1843. Junius 2.
Neje: Csomor Juliánna 1845.
Leánya: Orbán Mária 1867. Decemb. 8.

Orbán János, a legfelső 1830. Januar 3.
Neje: Imre Zsuzsánna 1833. Junius 15.
Gyermekei: Orbán Julis 1855. Martius 11.
Orbán Mihály 1860. October 1.
Orbán Ferencz 1865. Julius 14.
Orbán Zsigmond 1868. Julius 14.

Orbán János, katona 1839. Junius 2.
Neje: Fancsali Juliánna 1843. Februar 11.

Orbán János, szász 1829. Septemb. 29.
Neje: Pál Mária 1839. Septemb. 7.
Gyermekei: Orbán Judith 1859. August. 30.
Orbán Anna 1864. Septemb. 6.
Orbán Julis 1867. Novemb. 3.

Orbán József, alsó 1804. Február 27.
Neje: István Mária 1807. August. 30.
Fia: Orbán György 1838. August. 20.
Menye: Dénes Judith 1844. Majus 19.
Unokák: Orbán Zsuzsi 1864. Aprilis 19.
Orbán József 1867. Decemb. 23.
Orbán Máris 1869. Januar 17.

Orbán József, Dézsi 1816. Septemb. 18.
Neje: Máté Judith 1826. Januar 6.
Gyermekei: Orbán György 1850. Januar 29.
Orbán Anna 1858. Septemb. 16.

Oroszhegyi György 1838. Február 24.
Annya: Bán Anna 1815.
Testvérei: Oroszhegyi Márton 1844. Novemb. 9.
Oroszhegyi Juliánna 1847. August. 3.

Oroszhegyi István 1799. Február 30.
Neje: Dénes Mária 1809. Julius 3.
Fia: Oroszhegyi Ferencz 1831. August. 23.

Oroszhegyi Zsuzsna, özvegy Kováts Jánosné
Kányádszegben 1822. Aprilis 25.
Gyermekei: Kovács Dániel 1844. Januar 15.
Kovács Julis 1853. Martius 25.
Kovács Anna 1855. Novemb. 24.
Kovács János 1860. Aprilis 6.

Pál András 1817. Junius 2.

Pál Dániel 1845. October 22.
Neje: Kocsis Zsófia 1845
A nő testvére: Kocsis István 1848. Martius 29.

Pál György, id. 1813. Majus 27.
Neje: Kovács Sára 1815. Martius 4.
Fiai: Pál János 1849. Septemb. 23.
Pál Ferencz 1853. Januar 25.

Pál György, ifj. 1842. Február 17.
Neje: Lőrincz. Juliánna 1846. October 27.
Gyermekei: Pál Mária 1866. Julius 29.
Pál Zsuzsánna 1869. Novemb. 27.

Pál György, süketes 1841. Aprilis 24.
Annya: István Rebeka 1815. Februar 5.

Pál Mózes, id. 1802. Februar 2.
Neje: Pálhegyi Sára 1806.

Pál Mária, özvegy Fancsali Jánosné 1811. October 28.

Pál Mózes, ifj. 1829.
Neje: Borok Zsuzsánna 1836. Decemb. 28.
Gyermekei: Pál Ferencz 1853. October 10.
Pál Mózes 1856. Aprilis 4.
Pál Judith 1859. Majus 26.

Pál Rózsi, özvegy 1820. Aprilis 19.

Pál Sámuelné, özv. Bokor Mária 1821.
Gyermekei: Pál Elek 1847. Julius 20.
Pál Juliánna 1856. Julius 23.

Pál János 1819. Septemb. 12.
Neje: Pap Judith 1822. Decemb. 4.
Gyermekei: Pap Ferencz 1847. Novemb. 9.
Pap Judith 1856. Julius 26.
Pap Mária 1858. Septemb. 1.
Pap Rebeka 1865. Januar 6.

Pál József 1838. Februar 20.
Neje: István Mária 1842. Julius 25.
Leánya: Pál Judith 1863. Januar 21.

Pál Zsigmond, id. felszegi 1825. October 5.
Neje: Kanyaró Judith 1833. Martius 11.
Gyermekei: Pál János 1853. October 17.
Pál Zsuzsa 1858. Aprilis 23.
Pál György 1865. Majus 16.
Annya: Kocs Borbára 1802. Julius 9

Pál Zsigmond, gátbeli 1817. Aprilis 7.
Neje: Orbán Zsuzsánna 1812. August. 9.
Fogadott leánya: Jakab Mártha 1854.

Pál Samu Zsigmond 1837. October 19.
Neje: Dénes Zsuzsanna 1842.
Gyermekei: Pál Mária 1861. Februar 4.
Pál Zsigmond 1863. Julius 1.
Pál Sámuel 1867. November 30.

Pap Mihály 1812. Majus 2.
Neje: Menyhárd Zsuzsánna 1817. Martius 23.
Gyermekei: Pap József 1847. Martius 3.
Pap Judith 1854. August. 1.
Pap Mária 1857. Martius 9.

Pitó István 1823. Novemb. 9.
Neje: Menyhárd Mária 1816. Martius 25.
Gyermekei: Pitó Mária 1849. Julius 24.
Pitó Zsuzsi 1852. Septemb. 20.

Pitó Mihály 1831. Januar 1.
Neje: Agh ...
Gyermekei: n. n.

Pitó Mózes 1836. August 7.
Neje: Albert Judith 1825. Aprilis 21.
Mostoha gyermekei: Pál Mózes 1848.
Pál Zsuzsi 1853.

Pitó Zsigmond 1836. Julius 3.
Neje: Balázs Juliánna 1846.
Mostoha testvérei: Bója Mária 1849. Novemb. 15.
Bója Mózes 1853. Februar 19.

Pitó János 1808. Novemb. 8.
Neje: Kovács Borbára 1813. Januar 26.
Gyermekei: Pitó György 1839. Julius 1.
Pitó József 1844. Julius 13.
Pitó Mária 1851. October 10.
Menye: Bartha Zsuzsa 1842.

Piczi András 1842.
Neje: Vagner Erzsébet 1846.

Piczi György 1844.
Neje: Ambrus Mária 1845.
Gyermekei: Piczi György 1865.
Piczi Mária 1869.

Pusztai György 1808. Aprilis 23.
Neje: Kovács Rebeka 1809. October 1.
Gyermekei: Pusztai János 1840. Januar 2.
Pusztai Zsigmond 1847. Majus 22.
Menye: Dénes Júlia 1852. Januar 26.
Unoka: Pusztai Zsigmond 1869. October 4.

Purcsi, vagy Siketes Ádám gyermekei:
Purcsi Julis 1844. Junius 8.
Purcsi Zsuzsi 1836. October 21.
Purcsi György 1859. Decemb.4.

R betűn kezdődő neve egy családnak sincs a derzsi unitárius egyházba.

Szappanyos József 1833.
Neje: Farkas Mária 1839.

Toró Dániel 1841. Február 15.
Neje: Menyhárd Juliánna 1845. Martius 10.
Gyermekei: Toró Dani 1867. Julius 10.
Toró Sándor 1869. Augustus 24.
Testvére: Toró János 1846.

Toró Sándor 1816.
Neje: Máté Anna 1836. Junius 26.
Leánya: Toró Anna 1860 September 2.

Toró Zsigmond 1813.
Neje: István Borbára 1809. October 8.
Leánya: Totó Mária 1843. Aprilis 2.
Veje: Gidó Gábor 1838.
Gidó Gáborná, Farkas Júlia 1853. Sept. 15
Unoka: Gidó István 1864. Julius 3.

Urszuj András 1809.
Neje: Dénes Mária 1807.
Fiai: Urszuj András 1837. Jnuar 24.
Urszuj József 1850. Majus 18.

Zóltán Mária, özv. Orbán Istvánné 1825. October 12.
Gyermekei: Orbán Mária 1851. Aprilis 14.
Orbán Judith 1856. Aprilis 7.
Orbán Anna 1858. Február 27.
Orbán István 1863. December 26.

Veress Péter id. 1811. Januar 20.
Fia: Veress József 1845. Martius 12.
Menye: Menyhárd Julis 1847. Aprilis 7.
Unokák: Veress Samu 1863. Majus 7.
Veress Zsuzsi 1869. Decemb. 2.

Veress Péter, ifj. 1842. Február 13.
Neje: Gidó Rebeka 1830. Januar 17.
Fia: Veress Mihály 1868. Septemb. 28.

Veress János 1816. August. 28.
Neje: Pál Zsuzsána 1817. Aprilis 5.
Gyermekei: Veress János 1847. Augustus 29.
Veress Mózes 1853. Decemb. 5.
Testvére: Veress Judith 1820.

Vónya György Mihály 1857. Julius 15.

Bartha György mólnár 1822. Május 2.
Neje: Kocsis Judith 1824. Aprilis 10.

Dénes György mólnár 1816. Majus 4.
Neje: Kis Mária 1835.
Fia: Dénes Ferencz 1845.
Menye: Kovács Judith 1847.

(Ez a két család, ámbár idegen helyen mólnárokodik, de mint derzsi születésűek, és ide való birtokosok, ezen kimutatásba felvételnek.)

Könyvészet a monográfiához

- „**Mikor majd a holló fehér lesz.**” Az elvándorolt némettség nyomában. Korunk, 1994. 11. szám.
1995. Ismerteti: Hermann Róbert: Előtanulmány egy monográfiához. Aetas, Szeged, 1996. 2 – 3. szám.
- A Hargita Megyei Statisztikai Igazgatóság adatai** 1998. Jan. 1. – jún. 30. Közli: Udvarhelyi Híradó kalendárium 1999.
- A Magyar Korona Országainak Helységnévtára.** Budapest, 1873.
- A magyar nép.** Bp. 1943.
- A romák / cigányok Romániában.** Romániai Magyar Szó, 1997. április 12-13.
- A székely történet kutatása nem jelent elkülönülést.** Beszélgetés Imreh Istvánnal. A riporter Gaál György. Aetas, Szeged, 1995. 1 – 2. szám.
- A székelyderzsi unitárius egyházközség levéltárának tárgymutatója.**
- A székelykeresztúri múzeum 25 éves évfordulója ünnepi tudományos ülészakán elhangzott tanulmányok és közlemények 1971 októberében.** Csíkszereda, 1974.
- A történelem segédtudományai.** Szerk: Kállai István. Bp. 1986.
- ABA Sándor: **Erdélyi útikalauz és a magyar városok ismertetése.** Nagyvárad, 1935.
- ÁBRAHÁM Zoltán dr. (szerk.): **Műemlékvédelem és környezetvédelem.** Marosvásárhely, 1997.
- ÁCS Zoltán: **Nemzetiségek a történelmi Magyarországon.** (Bp.) 1984.
- ADRIAN H.V. – BURTEA I. – PUPAN P: **Románia történelmi és építészeti műemlékei.** Bukarest, 1973.
- ALBERT Dávid: **A “Székelytámadt” vár és várbirtok.** Hargita Kalendárium, 1979.
- ALBERT Ernő: **Adatok a cigányok útjáról Moldvából és Havasalföldről Erdélybe.** Romániai Magyar Szó, 1996. február 10-11.
- ANDORKA Rudolf: **Háztartási rendszerek és az idős emberek élete a 8 – 19. századi magyarországi falvakban.** Aetas, Szeged, 1996. 4. szám.
- ANTAL G. László: **A magyarság helyzete Romániában.** Függelék: Adatok a romániai magyarság lélekszámának alakulásához és Románia nemzeti, társadalmi és vallási tagozódásához. 1910-1987. Limes. Nemzetpolitikai Szemle. 1989. 1. szám.
- ANTAL G. László: **Situatia minoritatii etnice maghiare in Romania.** Odorheiu Secuiesc, 1993.
- Athleta Patriae.** Tanulmányok Szent László történetéhez. Hungaria Sacra I. Bp. 1980.
- B. NAGY Margit: **Reneszánsz és barokk Erdélyben.** Bukarest, 1970.
- B. NAGY Margit: **Stílusok, művek, mesterek.** Bukarest, 1977.
- B. NAGY Margit: **Várak, kastélyok, udvarházak ahogy a régiek látták.** Bukarest, 1973.
- B. SZABÓ János: **Vázlat egy ellenségkép történetéről. I. A tatárok emlékezete Erdélyben, 1241 – 1621.** Aetas, Szeged, 1995. 1 – 2. szám.
- BAK Borbála: **Magyarország történeti topográfiája.** A honfoglalástól 1950-ig. Budapest, 1997.
- BALÁS Gábor (szerk.): **A székely művelődés évszázadai.** (Budapest,) 1988.
- BALÁS Gábor: **Székelység keletkezése s kifejlődése – gondolatok.** A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történeztalálkozó Előadásai és Iratai. Bp. – Zürich. 1994.

- BALASSA Iván: **A határainkon túli magyarok néprajza**. Bp. 1989.
- BALÁZSI Dénes: **Ne nézze senki csak a maga hasznát**. Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagy-Homoród mentén. Székelyudvarhely, 1995. (A szerzőről: Kristó Tibor: Itt mindig tenni kell! – interjú Balázi Dénes székelyszentléleki tanárral. Hargita, 1995. december 8.)
- BALOGH Jolán: **Az erdélyi renaissance**. I. Kolozsvár, 1943.
- BALOGH Pál: **A népfajok Magyarországon**. Bp. 1902.
- BÁN Péter: **Székelymuzsna személy-, földrajzi és állatnevei**. Babes – Bólyai Tudományegyetem Nyelv és Irodalomtudományi Kar. Magyar Nyelvtudományi Tanszék. Államvizsgadolgozat. Kolozsvár, 1969.
- BÁN Péter: **Székelymuzsna**. Hargita, 1973. dec. 16.
- BÁNYAI János: **Székelyföldi Útmutató**. 1. Szám. Székelyudvarhely a székelyek anyavárosa. Székelyudvarhely, 1940.
- BARTUCZ Lajos: **A magyar ember**. Bp. 1938.
- BEKE Antal: **Az erdélyi egyházmegye a XIV. század elején**. Bp. 1896.
- BÉLDI Miklós: **Madárhatározó**. Románia Szocialista Köztársaság madarai. Kolozsvár-Napoca 1980.
- BÉLDI Miklós: **Székelyföldi madarak a nyári hónapokban**. Erdélyi Gyopár, 1995. 3. szám..
- BENEDEK Gyula: **A vegyes házasságokról**. Romániai Magyar Szó, 1996. június 4.
- BENKŐ Elek – DEMETER István – SZÉKELY Attila: **Középkori mezőváros a Székelyföldön**. Kolozsvár, 1997.
- BENKŐ Elek: **A középkori Keresztúr-szék régészeti topográfiája**. Bp. 1992.
- BENKŐ Elek: **A székelyföldi régészeti kutatások eredményei**. Aetas, 1993. 3. szám.
- BENKŐ Elek: **Régészeti megjegyzések székelyföldi rovásfeliratokról**. Magyar Nyelv, 1994. 2. szám.
- BENKŐ Lóránd: **Adalékok a székelyek korai történetéhez**. Új Erdélyi Múzeum, 1990. 1 – 2. szám.
- BENKŐ Lóránd: **Maros- és Udvarhelyszék település és népességtörténetéhez**. Századok, 1989.
- BÉRECZKI András: **Románia népességének alakulása 1930-1992 között**. Erdélyi Múzeum 1993. 1-2. szám. Ismerteti: Cholnoky Győző: Románia népességének alakulása 1930-1992 között. Kisebbségkutatás, 1996. 2. szám.
- BÉRECZKI Károly: **Székelyderzs változásai**. Hargita, 1977. augusztus 23.
- BIERBAUER (Borbíró) Virgil: **A Székelyföld templomairól**. Különlenyomat a Magyarság tudomány 1942. 1. számából.
- BIRÓ Béla: **Ki kit lincselhet?** Beszélő, 1994. január 6.
- BÍRÓ József: **Erdély művészete**. Bp. 1941.
- BÍRÓ József: **Erdélyi kastélyok**. Bp. (1943)
- BIRÓ Lajos – NÉMETH Szilveszter: **Erdészeti kislexikon**. Hargita Kalendárium, 1985.
- BÍRÓ Sándor: **A román nép története**. Budapest. 1976.
- BIRTÓK József: **Korok, népek, számok a pápai tizedjegyzékektől a számítógépes népszámlálásig**. Hargita Kalendárium, 1995.
- BORBÉLY István: **A mai unitárius hitelvek kialakulásának története**. Cluj-Kolozsvár, 1925.
- BORBÉLY László: **Az ország szíve Bukarest**. Hargita Kalendárium, 1985.
- BÓDI Erzsébet: **Bevezetés a magyar néprajzi terepmunka módszertanába**. Debrecen. 1982.
- Bölesöringató**. Az Igaz Szó Évkönyve. 1984.
- BŐZÖDI György: **Székely bánja**. Marosvásárhely, 1997.
- BRUNNER, Georg: **Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában**. Bp. 1995.
- Codul postal al localitilor din R.S.R.** Bucuresti, 1974.
- CUCU V. – STEFAN M: **Románia**. Műemlék – és útikalauz. Bukarest, 1974.
- Cs. GERGELY Gizella – HAÁZ Sándor: **Udvarhelyszéki varrottások**. Bukarest, 1976.
- Cs. SEBESTYÉN Károly: **A székely kapu földrajzi elterjedésének újabb adatai**. Ethnographia, (1929)

- CSALLÁNY Dezső: **A székely-magyar rovásírás emlékei.** Nyíregyháza, 1963.
- CSALLÁNY Dezső: **Rovásírásos emlékek a Kárpát-medencében.** A nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve. Bp. 1972.
- CSÁNKI Dezső: **Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.** I – VIII. Budapest, 1890 – 1913.
- CSETRI Elek – IMREH István: **Erdély változó társadalma 1767 – 1821.** Bukarest, 1980.
- Csontkarcolatok.** Porszaruk rajzai. Hargita megye Művelődési Felügyelőség Népi Alkotások Háza. Csíkszereda, 1995.
- CSORBA Csaba – MAROSI Endre – FIRON András: **Vártúrák kalauza III.** Vártúrák Cseh-szlovákiában és Romániában. Bp. 1983.
- Dakó György tevékenységéhez.** Keresztény Magvető, 1971, 1972.
- DÁNYI Dezső (szerk.): **Erdély népességének etnikai és vallási tagolódása a magyar államalapítástól a dualizmus koráig.** Budapest, 1987.
- David F. GOOD: **Gazdasági átalakulás Közép- és Kelet – Európában.** Történelmi kitekintés. Aetas, Szeged, 1994, 3. Szám.
- DÁVID Gyula – VERESS Zoltán (szerk.) : **Sokszemközt.** Emigráns és otthon élő erdélyi magyarok dialógusa. (Kolozsvár). (1995)
- DÁVID István: **Műemlék orgonák Erdélyben.** Bp – Kolozsvár. 1996.
- DÁVID László: **A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei.** Bukarest, 1981.
- DÁVID László: **Harangok, harangöntők. Székelyföld, 1998.** április.
- DÁVID László: **Középkori templomok az udvarhelyi egyházmegyében.** Református Szemle, 1963., 1964., 1966.
- DEÉR József: **A középkori Erdély.** Magyar Szemle, 1934.
- DEMÉNY István P.: **A Szent László legenda és Molnár Anna balladája.** Erdélyi Tudományos Füzetek 212. Kolozsvár, 1992.
- DEMÉNY István P.: **Kerekes Izsák balladája.** Bukarest, 1980.
- DEMÉNY István Pál: **Kíséret László király kerlési kalandjának összehasonlító vizsgálatára.** Népiismereti Dolgozatok, 1981.
- DEMÉNY István Pál – LÁSZLÓ Zsuzsanna : **A Hargita megyei gótikus falfestmények ikonográfiája.** Csíkszereda, 1979.
- DEMÉNY Lajos: **Székely felkelések a XVI. század második felében.** Bukarest, 1976.
- DEMETER Zoltán: **Régi mesterségek.** Szöveg, fonás, taplókészítés. Hargita Kalendárium, 1977.
- DIENES István: **A honfoglaló magyarok.** Bp, 1972.
- DIOSI Dávid (szerk): **Cantate Domino.** Gyulafehérvár, 1996.
- DIVALD Kornél: **Magyarország művészeti emlékei.** Bp. 1927.
- DOMOKOS Pál Péter: **„Édes Hazámnak akartam szolgálni.”** Bp. 1979.
- DRAGUT, Vasile: **Dictionar enciclopedic de arta medievals romaneasca.** Bucuresti, 1976.
- DRAGUT, Vasile: **Középkori várak, erődítmények.** – A késő gótika elemei katonai jellegű építkezéseken. Hargita Kalendárium, 1985.
- DRAGUT, Vasile: **Arta gotica in Romania.** Bucuresti, 1979.
- DRAGUT, V.: **Pictura murala din Transilvania.** Bucuresti, 1970.
- DUKA János: **Üti Páké Barátost.** Csüfölnödő székely népköltészet. Csíkszereda, (1995.)
- Egy kisebbség kisebbségei.** Erdély kövei 7. Bp. 1997.
- Egy más mellett élés.** A magyar – román, magyar – cigány kapcsolatokról. Helyzet könyvek. Csíkszereda, 1996.
- EGYED Ákos (szerk.): **Az utazás divatja.** Bukarest, 1973.
- EGYED Ákos: **A korszerűsödő és hagyományörző Erdély.** I – II. Csíkszereda, 1997.
- EGYED Ákos: **Falu, város, civilizáció.** Bukarest, 1981.
- EGYED Ákos: **Népesség és népesedés Erdélyben a XIX. század második felében és a XX. század elején.** Korunk, 1995. 4. szám. Ismerteti: Ch. Gy.: Kisebbségkutatás, 1995. 4. szám.

- EISLER Mátyás: **A zsidók legrégebbi nyomain Erdélyben.** A kolozsvári Izraelita Felolvasó Egyesület. Évkönyve. 1906.
- EISLER Mátyás: **Az erdélyi zsidók múltjából.** Erdélyi Múzeum, 1901.
- Elmentünk?** Székelyföldi életutak. Helyzet könyvek. Csíkszereda, 1996.
- Elvándorlók?** Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Helyzet könyvek. Csíkszereda, 1996.
- EMBER Ödön: **A székelyek eredetének irodalma és annak hatása a nemzeti, népi törekvésekre.** Debrecen, 1940.
- Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára.** I – II. Szerk.: Csutak Vilmos. Sepsiszentgyörgy, 1929.
- ENDES Miklós: **Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története.** Bp. 1935.
- ENTZ Géza: **Erdély építészete a 11 – 13. században.** Kolozsvár, 1994.
- ENTZ Géza: **Erdély építészete a 14 – 16. században.** Kolozsvár, 1996.
- ENTZ Géza: **Székely templomerdők.** Bp. 1944.
- Érdekes meteorológiai adatok megyénkről.** Hargita Kalendárium. 1976.
- Erdély története. I-III. kötet.** Főszerkesztő Köpeczi Béla. Bp. 1986.
- Erdélyi Egyházaink évszázadai.** RMSz.-zsebkönyvek. Bukarest, 1992.
- Erdélyi Helységnevsztár.** Kriterion Kézi Könyvek. (Bukarest), 1992.
- Ernst WAGNER: **Az erdélyi szászok településtörténete az újabb kutatások tükrében.** Új Erdélyi Múzeum. 1990.
- F(ekete). B. Z(oltán): **Derzs fölött az ég.** 2000 előtt nem lesz aszfaltút. Udvarhelyi Híradó, 1998. Május 5.
- F(ekete). B. Z(oltán): **Székelyderzsi találkozó.** Udvarhelyi Híradó, 1997. augusztus 14.
- FEKETE B. Zoltán: **Menjete haza, fiatalok!** Székelyderzs múltja és jelene. Udvarhelyi Híradó, 1996. November 14.
- FEKETE B. Zoltán: **Úthálózat 3000-ben?** Udvarhelyi Híradó, 1995. október 24.
- Felsőbb rendelkezések jegyzőkönyve.** Készült Inczei József papságában, Kovács Mózes Curátor-ságában. 1857-ik év elején. A Derzsi Unitaria Ekklésiáé.
- FÉNYES Elek: **Magyarország geographiai szótára.** Pest, 1851.
- FERENCZI Géza – FERENCZI István: **Magyar rovásírásos emlékekről.** Művelődéstörténeti tanulmányok. Bukarest, 1979.
- FERENCZI Géza – FERENCZI István: **Régészeti – helyrajzi kutatások a Nagyküküllő völgyének felső részében 1955 – 1956-ban.** Studia Universitatum Victor Babes et Bolyai. Tom.III. Nr. 8. Serie IV. Fasc. 2. Historia. Cluj, 1958.
- FERENCZI Géza: **A székely rovásírás ma létező emlékei Székelyudvarhely környékén. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történész-találkozó Előadásai és Iratai.** Bp. – Zürich, 1994.
- FERENCZI Géza: **A székelyderzsi rovásírásos téglák kora és felirata.** Keresztény Magvető, (1981)
- FERENCZI Géza: **Elmefuttatás a magyar rovásírásról.** I – II. Székely Útkereső, 1991. 3 – 4. szám.
- FERENCZI Géza: **Gondolatok a végek közti párhuzamról.** Hazanéző, 1993. 1. szám.
- FERENCZI Géza: **Néhány kora középkori székely falu keletkezési idejéről.** Korunk, 1978. 11. szám.
- FERENCZI Géza: **Székely rovásírásos emlékek.** Székelyudvarhely, 1997.
- FERENCZI István – DÉNES István: **Udvarhelyszéki töltésvonalokról.** Adalékok Erdély Szent László-kori határvédelmének kérdéséhez. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti történésttalálkozó Előadásai és Iratai. Bp. – Zürich, 1994.
- FERENCZI István – FERENCZI Géza: **Székelyföldi gypük.** Korunk, 1972. 2. szám.
- FERENCZI István: **A székelyek származásáról.** I – VI. Székely Útkereső 1993 – 1995.

- FERENCZI István: **Gondolatok a székelyek korai történetéről.** I – II. Székely Útkereső, 1991. 3 – 4. szám.
- FERENCZI István: **Sóvidéki várainkról.** Hazanézó könyvek. Korond, 1994.
- FERENCZI István: **Székelyföldi töltésvonulatokról.** Hazanézó, 1993. 1. szám.
- FERENCZI István: **Van-e köze a korondi és környékbeli avarkori leleteknek a székely eredet-kérdéshez?** Hazanézó, 1990. 2. szám.
- FERENCZI Sándor: **A székelyderzsi honfoglaláskori sir.** Székelység, 1933. 100 – 103. p.
- FORRAI Ibolya: **A székelykapu.** A székely művelődés évszázadai. 1988.
- FORRAI Sándor: **A székelyderzsi rovásfelirat.** Reformátusok Lapja, 1981. május 31.
- FORRAI Sándor: **Küskarácsonról sülvester estig.** Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírásos emlékeink. Budapest, (1983).
- FÜLEP Lajos: **Magyar művészet.** Bp. 1923.
- FÜLÖP Lajos: **Hajdani csempekályhák üzenete.** Hargita Kalendárium, 1990.
- GÁL Kelemen: **A kolozsvári unitárius kollégium története.** 1568-1906. I. Cluj, 1935.
- GARDA Dezső: **Székely hadszervezet és faluközösség.** Gyergyószentmiklós, 1994.
- GAZDA József: **A Székelyföld XX. Századi történelméből -1916- Székelyföld,** 1998. 9. szám.
- GENTHON István: **Erdély művészete.** Bp. 1936.
- Geológiai kislexikon.** Szerk.: dr. Mészáros Miklós. Kriterion Kézi Könyvek. Bukarest, 1983.
- GERENDÁS Lajos: **A magyarság demográfiai adatai az 1948-49. évi szabadságharctól az I. világháború végéig.** Udvarhelyi Híradó Kalendárium, 1997.
- GERENDÁS Lajos: **A székelyderzsi templomerőd.** Udvarhelyi Híradó Kalendárium. 1998.
- GERICS József: **Szent László uralmának vitás kérdései a legendában és a krónikában.** Aetas, Szeged, 1994. 1. szám.
- GERŐ László: **Magyar műemléki ABC.** Bp. 1984.
- Ghid turistic.** Judetul Harghita. Miercurea-Ciuc, 1973.
- GLATZ Ferenc: **A kisebbségi kérdés Közép-Európában tegnap és ma.** História plusz. 1992. 11. szám.
- GROH István: **A bizánci keresztény művészet első emlékei Erdélyben** Bp. 1933.
- GUB Jenő: **A Sóvidék madarai.** Hazanézó, 1996. 2. szám.
- GUB Jenő: **Erdő – mező állatai a Sóvidéken.** Hazanézó könyvek. Korond, 1996.
- GUB Jenő: **Erdő – mező növényei a Sóvidéken.** Hazanézó könyvek. Korond, 1996.
- GYARMATI György: **Modern népvándorlás, nemzetiségi kérdés.** História, 1982. 4 – 5.
- GYÖNGYÖSI Sándor: **Öröm és bánat Udvarhely vármegyében egy újjászületés kezdetén.** (1940. augusztus-november) József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Államvizsga dolgozat. Szeged, 1997.
- GYÖNGYÖSSY János–KERNY Terézia–SARUDI Sebestyén József: **Székelyföldi vártemplomok.** Bp. 1995.
- GYÖNGYÖSSY János: **Raktározási hagyományok Székelyderzsen.** Művelődés, 1984. 2. szám.
- GYÖNGYÖSSY János: **Székely templomerődök.** (Székelyudvarhely), 1993.
- HAÁZ Ferenc Rezső: **Udvarhelyi tanulmányok.** Múzeumi Füzetek. Székelyudvarhely, 1994.
- HAÁZ Ferenc: **Udvarhelyszéki famesterségek.** Kolozsvár, 1942.
- HAJDÚ Farkas-Zoltán: **Csíki kaláka.** (Csíkszereda) 1995.
- HALLER István: **A cigánykérdést is megoldják.** Romániai pogromok anatómiája. Beszélő, 1991. június 8.
- HALLER István: **Ki szereti a cigányokat Romániában?** Beszélő, 1991. szept. 14.
- Hargita megye helységei.** Hargita Kalendárium, 1982.
- Hargita megye természetes gyógytényezői.** (Csíkszereda), 1974.
- Hargita megye útikönyve.** Csíkszereda, 1973.
- HENKEY Gyula: **A Kárpát – medence népeinek etnikai – embertani képe.** Léva, 1993.
- HENKEY Gyula: **A magyar nép etnikai – embertani képe.** Kapu, 1994. 5. szám.

- HENKEY Gyula: **Az embertan és a magyar nép származása.** Forrás, 1983. 7. szám.
- HENKEY Gyula: **Bögöz környéki székelyek etnikai embertani képe.** Kapu, 1996, 6 – 7. szám.
- HENKEY Gyula: **Magyarország mai lakosságának embertani vizsgálata és a magyar őstörténet.** I. Forrás, 1981. 1. szám.
- HENKEY Gyula: **Az embertan és a magyar őstörténet.** Magyarság és Európa, 1994. 1. szám.
- HERÉNYI István: **Herény.** Savaria, 9 – 10. szám, 1975.
- HERNER János szerk.: **Erdély és a Részek térképe és helységnevtára.** Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján. Szeged, 1987.
- Hetven év.** A romániai magyarság története 1919 – 1989. Bp. 1990.
- HOFER Tamás: **A nemzet tudat változó jelképei.** Ezredforduló, 1998. 6. szám.
- HUSZKA József: **A derzsi (Udvarhely m.) falképek.** Archeológiai Értesítő, 1888.
- HUSZKA József: **A székely ház.** Bp. 1895.
- HUSZKA József: **A szent László legenda székelyföldi falképeken.** Archeológiai Értesítő, 1885.
- HUSZKA József: **Magyar díszítési motívumok a Székelyföldön.** A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője. Sepsiszentgyörgy, 1891.
- HUSZKA József: **Magyar szentek a Székelyföldön.** Archeológiai Értesítő, 1886.
- Így élünk.** Elszegényedési folyamatok a Székelyföldön. Helyzet könyvek. Csíkszereda, 1997.
- IMREH István: **A rendtartó székely falu.** Bukarest, 1973.
- IMREH István: **Székelyek a múlt időben.** Nemzet és emlékezet. Bp. (1987)
- Ismerteti: VESZPRÉMY László: **Egy történeti rejtély nyomában.** Actas, Szeged, 1997. 2 – 3. szám.
- IMREH István: **A törvényhozó székely falu.** Bukarest, 1983.
- IONESCU, Grigore: **Istoria arhitecturii in Romania.** I-II. Bucuresti. 1963-1965.
- J. Á.: **Március idusa Székelyderzsen.** Udvarhelyi Híradó, 1997. március 20.
- JAKAB Elek – SZÁDECZKI Lajos: **Udvarhely vármegye története.** Bp. 1901.
- JAKABFFY Elemér: **Erdély statisztikája.** Lugos, 1923.
- JAKUBOVICH Emil: **A székelyderzsi rovásírásos téгла.** Bp. 1932.
- JANCSÓ Benedek: **A székelyek.** Történeti és néprajzi tanulmány. Bp. 1921.
- JANCSÓ Benedek: **Az erdélyi románság legrégibb hiteles statisztikája.** Századok, 1900.
- JÁNOSFALVI Sándor István: **Rövid utazási jegyzések nemes Udvarhelyszéknek külső Homoród vize környékén 1839-ben.** Mulattató, 1839. 34 – 38. szám.
- JÁNOSFALVI Sándor István: **Székelyhoni utazás a két Homoród mellett.** I – II. (1858), Kolozsvár, 1942.
- JÉKELY Zsombor: **A bögözi templom.** Sepsi-Szentgyörgy, 1996.
- KÁDÁR Gyula: **Tanulmányok a Székelyföld történetéből.** Sepsiszentgyörgy, 1996.
- KANYARÓ Ferenc: **Az első unitárius pap és mester a Székelyföldön.** Keresztény Magvető, 1899.
- KARÁCSONYI János: **Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez.** Bp. 1921.
- KARDALUS János: (szerk.) **Népélet a Kis-Homoród mentén.** Szentegyháza, 1998.
- KATUS László: **Erdély népei 1918 előtt.** História, 1986. 2. szám.
- KAZÁR Lajos, dr.: **Tények a fikció ellen: Erdély – oláh/román őshaza Kr. e. 70 óta?** Sydney, 1996.
- KELEMEN Attila: **Madaras könyv.** Bukarest, 1978.
- KELEMEN Lajos: **Legrégibb adataink unitárius templomainkról püspöki egyházvizsgálati jegyzőkönyveinkben 1789 – ig.** Keresztény Magvető, 1922.
- KELEMEN Lajos: **Művészettörténeti tanulmányok,** Bukarest, 1977.
- KELEMEN Lajos: **Református templomi mennyezet – és karzatfestmények.** Erdélyi Református Naptár. 1939.
- KEMÉNY G. Gábor: **A magyar nemzetiségi kérdés története.** I. Bp. 1947.
- KERESZTELY Józsefné: **Székely eledelek.** Néprajzi Értesítő. (1932)

- KIS Bálint: **Az erdélyi szászság múltja**. Gyulafehérvárt, 1900.
- Kis székely – magyar szótár.** (Dr. Lévai József: Székelyföldi Kis Tükör, Bp. 1942.) Udvarhelyi Híradó Kalendárium, 1997.
- KISS Lajos: **Földrajzi nevek etimológiai szótára**. Bp. 1980.
- KOCSIS Károly and Kocsis-Hodosi Eszter: **Ethnic geography of the Hungarian minorities in the Carpathian Basin**. Bp. 1998.
- KOCSIS Károly dr.: **A Kárpát-Balkán régió változó etnikai-vallási arculata**. Földrajzi Közlemények, 1991.3-4 szám.
- KONCZ József: **A musnai orthodoxus és unitárius atyafiak tusakodása a XVII. században**. Keresztény Magvető, 1884.
- KORDÉ Zoltán: **Gondolatok a székely eredetkérdésről**. Aetas, Szeged, 1997. 2 – 3. szám.
- KÓS Károly dr.: **Eszköz, munka, néphagyomány**. Bukarest, 1980.
- KÓS Károly: **Erdély kövei**. Sztána, 1923.
- KÓSA László – Filep Antal: **A magyar nép táji – történeti tagolódása**. Néprajzi tanulmányok. Bp. 1978.
- KOSZTA N. István: **Tallózás az 1992. január 7-i népszámlálás adataiból**. Hitel. Erdélyi Szemle, 1994. 1. szám.
- KOSZTIN Árpád: **A dákáromán legenda**. Bp. (1989.)
- KOVÁTS Zoltán: **A székely népesség számának alakulása az Erdélyben történő megtelepedéstől kezdve 1910-ig**. A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Első (Székelyudvarhelyi) Övezeti Történetstálalkozó Előadásai és Iratai. Bp. – Zürich, 1994.
- KÖZMA Ferenc: **A Székelyföld gazdasági és közművelődési állapota**. Bp. 1879.
- KŐVÁRI László: **Erdély építészeti emlékei**. Kolozsvár, 1866.
- KŐVÁRI László: **Erdély története 1848 - 49-ben**. Pest, 1861.
- KŐVÁRI László: **Erdélyország statisztikája**. Kolozsvár, 1847.
- KŐVÁRY László: **Erdély régiségei**. Pest, 1852.
- KŐVÁRY László: **Székelyhonról**. Kolozsvár, 1842.
- KRISTÓ András: **Hasznos tudnivalók megyénk földrajzáról**. Hargita Kalendárium, 1976.
- KRISTÓ Gyula: **A székelyek eredete**. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. Szeged, 1996.
- KRÍVECZKY Béla: **Történelmi szakkifejezések magyarázó szótára**. Bp. 1982.
- KRIZA János: **Erdélyi tájszótár**. Bp. 1996.
- LAKATOS István: **Székelyudvarhely legrégebb leírása**. Kolozsvár, 1942.
- LÁSZLÓ Gyula: **A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben**. Kolozsvár, 1943.
- LÁSZLÓ Gyula: **A honfoglaló magyar nép élete**. Bp. 1944.
- LÁSZLÓ Gyula: **A népvándorlaskor művészete Magyarországon**. Bp. 1972.
- LÁSZLÓ Gyula: **A Szent László-legenda középkori falképei**. Bp. 1993.
- LÁSZLÓ Gyula: **Emlékezzünk régiekről**. Bp. 1979.
- LÁSZLÓ Miklós: **A romákról-cigányokról**. Udvarhelyi Híradó kalendárium. 1998.
- Leendő családorvosok megyénkben**. Hargita, 1998. február 7.
- LELE József: **Erdély a tizenöt éves háborúban és a Porta**. Aetas, 1991. 3 – 4. szám.
- LÉSTYÁN Ferenc: **Megszentelt kövek**. I. Kolozsvár, 1996.
- LÉVAI Lajos dr.: **Székelyföldi képek** (1934). Id: A székely kapu. Székelyföld, (főszerk.: Murgu Pál Antal) 1997/1. (Megszűnt)
- LÉVAI Lajos: **Székelyföldi Kis Tükör**. Bp. 1942.
- LIPTÁK Pál: **Awaren und Magyaren in Donau-Theiss Zwischenstromgebeit**. Acta Arch. Hung. 8. 1958.
- LŐRINCZ György: **Kulákok**. Székelyföld, 1998, 1 – 2.
- LŐRINCZ György: **Zajlásban**. Cikk, tanulmányok. Székelyudvarhely, (1998)
- LŐRINCZ József: **Székelyderzs**. Faluról falura. Hargita Népe.
- Magyar neve?** Határokon túli helységnév – szótár. Összeáll.: Sebők László. (Bp, 1990)

- Magyar történelmi fogalomtár.** I – II. Szerk.: Bán Péter. Bp. 1989.
- Magyarország történeti kronológiája.** I – IV. Főszerk.: Benda Kálmán. Bp. 1981 – 1982.
- MAJLAND Oszkár: **Székelyföldi gyűjtés.** Bp. 1905.
- MAKKAI László: **Erdély betelepülése.** História, 1986. 2. szám.
- MAKKAI László: **Erdély története.** Bp. 1944.
- MÁLYUSZ Elemér (szerk.) **Erdély és népei.** Bp. 1941.
- MARCZALI Henrik: **Erdély története.** Bp. 1935.
- MÁRTON Béla: **Bivalyartás a Sóvidéken.** Hazanéző, 1996. 2. szám.
- MARTON Ernő: **A zsidó nemzet Erdélybe.** Cluj, 1922.
- MÁTYÁS Vilmos dr.: **Utazások Erdélyben.** (Bp. 1986.)
- MEZEY László (szerk.): **Athleta Patriae.** Tanulmányok Szent László történetéhez. Bp. 1980.
- MEZŐ András: **Adatok Szent László középkori tiszteletéhez.** (XIII – XV. Század) Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1992. 2. szám.
- MIHÁLY Zita: **Hargita megye 1992-től érvényben lévő műemlékeinek hivatalos jegyzéke.** Hargita Népe, 1998. április 16.
- MIKÓ István: **Vadászkönyv.** Kriterion KisKalauz. Bukarest, 1984.
- MISKOLCZY Ambrus: **Szemere Bertalan napja: 1849. július 28.** A nemzetiségi határozattól a zsidóemancipációs törvényig. Aetas, 1998.2-3. szám.
- MOLDOVÁN Gergely: **A magyarországi románok.** Bp. 1913.
- MOLDOVÁN Gergely: **A románság.** Politikai, történelmi, néprajzi és nyelvészeti közlemények. I-II. Nagybeccskerek, 1896.
- Monumenta Vaticana I – II.** Bp. 1888 – 1889.
- MÓSER Zoltán: **Babilonban ez nem így van.** Versekről, népdalokról és népballadákról. Csik-szereda, 1996.
- MÖLLER István: **Erdély nevezetesebb műemlékei.** Budapest, 1929.
- MURÁDIN László: **Ember a tájban.** Hargita Kalendárium, 1980.
- MURÁDIN László: **Szavak színeváltozása.** Kolozsvár, 1983.
- MURÁDIN László: **Anyanyelvünk ősvényein.** Nyelvművelő írások. Székelyudvarhely, 1996.
- MUZGAREANU, Titus: **A német (szász) prioritás példái Románia területén.** Korunk, 1994. 11. szám.
- Művészet Zsigmond király korában 1387-1437.** I-II. Budapest, 1987.
- NAGY Mária: **100 évvel ezelőtti falusi – virágoskert Petken.** Székelyföld, (főszerk.: Murgu Pál Antal) 1997/1. (Megszűnt)
- NECRASOV O.: **Structure anthropologique populations anciennes et recentes de la R. S. Rumanie.** Rassengeschichte der Menschheit. 6. 1979.
- Négyszáz év.** 1568 –1968. Emlékkönyv az unitárius egyház alapításának négyszázadik évfordulója alkalmából. Kolozsvár-Napoca, 1979.
- NEMESKÉRI János – Gáspárdy Géza: **Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz.** Ann. Hist – natur. Mus. Nat. Hung. 5. 1954.
- Neugeboren Emil: **Az erdélyi szászok.** Bp. 1913.
- Ódon Erdély.** I – II. Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk.: Sas Péter. Magyar Hírmondó. Bp. (1986)
- OLÁH Sándor.: **A mezőgazdaság Székelyföldön.** Magyar Szemle 1998. 1-2. szám.
- ORBÁN Balázs: **A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból.** I. Pest, 1868.
- ORBÁN Balázs: **Székelyföld képekben.** Bukarest, 1971.
- ORTVAY Tivadar: **Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzék alapján.** I-II. Budapest, 1891.
- Ősi csíki és erdőháti települések.** Hargita Kalendárium, 1974.
- PÁL-ANTAL Sándor – Szabó Miklós: **Egy forró nyár Udvarhelyszéken.** Székelyudvarhely, 1995.

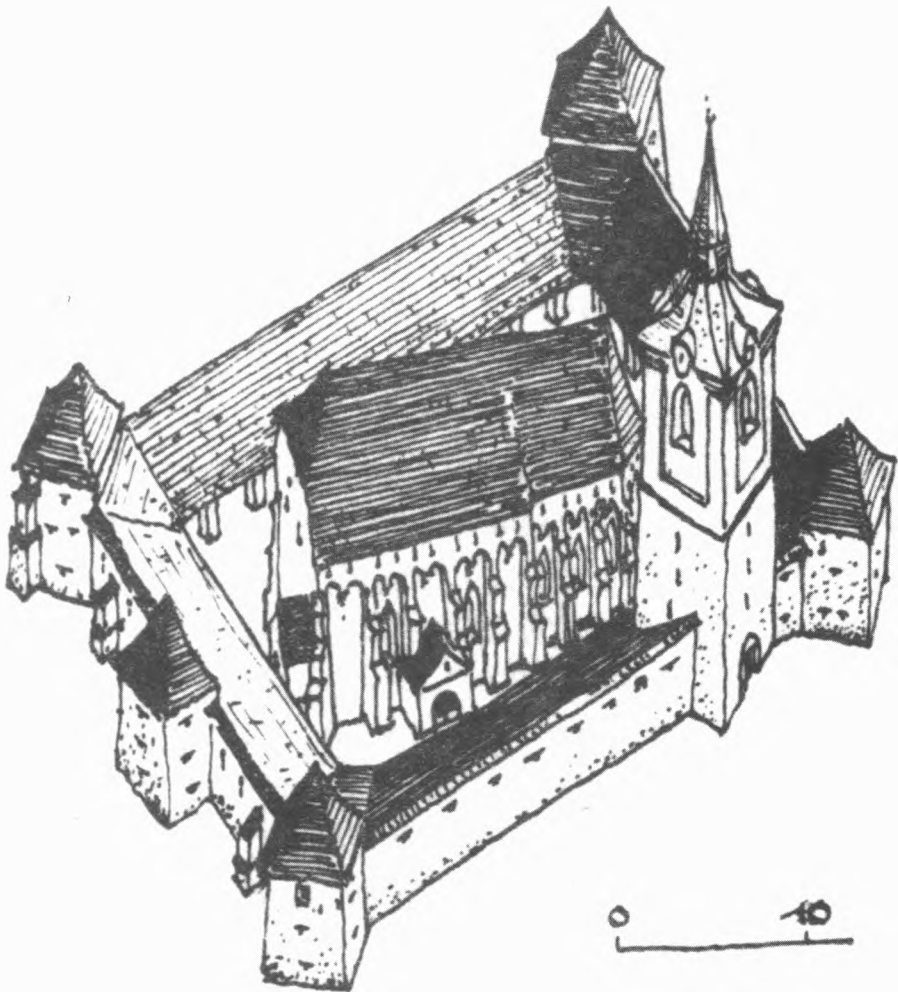
- PÁLFALVI Nándor: **Esküszöm, hogy hű leszek.** Budapest, 1990. (vitéz Kiss László életrajza.)
- PÉTER VASS Ferenc: **Korabeli falusi lakóház és berendezése.** Hargita Kalendárium, 1985.
- PIROSKA József: **Az 1848-1849-es évek eseményei Udvarhelyszék falvaiban.** Hazanézó, 1997. 1. szám.
- PROKOPP Mária: **Szent László a középkori magyar falképeken.** AETAS, 1994. 1. szám.
- PUKÁNSZKY Béla: **Erdélyi szászok és magyarok.** Pécs, 1943.
- PÜSPÖKI NAGY Péter: **A magyar rovásírás eredetéről.** Magyar Nyelv, 1977. 3. szám.
- RADNÓTI Dezső: **Erdélyi útikalauz.** Kolozsvár, 1901.
- RADOCSAI Dénes: **Falképek a középkori Magyarországon.** Bp. 1977.
- RADOCSAY Dénes: **A középkori Magyarország falképei.** Bp. 1954.
- RÁDULY János: **Hargita megye feliratos rováslelkei.** Hargita Kalendárium, 1997.
- RÁDULY János: **Rovásíró őseink.** Hazanézó könyvek, Korond. 1995.
- RÁSONYI László: **Török eredetű magyar személynévek.** Forrás, 1983. 7. szám.
- Régi iskolák megyénkben.** Hargita Kalendárium. 1982.
- Romák / cigányok: egy európai kisebbség.** Hargita Népe, 1997. május 16.
- Roma-népesség Európában.** Európai Idő évkönyv 1999. 44 p.
- Romániai magyar nyelvvédő szótár.** Összeáll: Sztranyiczki Mihály és Tar Károly. Erdélyi Kis-könyvtár. Kolozsvár, 1993.
- RÓNAI András: **Térképezett történelem.** Bp. 1993.
- RÓNA-TAS András: **A honfoglaló magyar nép.** Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe. Bp. 1996. Ismerteti: MAKK Ferenc: **Egy őstörténeti kézikönyv margójára.** Aetas, Szeged, 1997, 2 – 3. szám.
- RUGONFALVI KISS István: **A nemes székely nemzet képe. I – III.** Debrecen. 1939 –1940.
- SALLÓ István – Kardalus János: **Kapuk és kerítések Hargita megyében.** Csíkszereda, 1977.
- SÁNDOR Klára (szerk.): **Rovásírás a Kárpát-medencében.** Szeged, 1992.
- SEBESTYÉN Gyula: **Rovás és rovásírás.** Bp. 1909.
- SWARTZ Zoltán: **Határtalan barátság.** Udvarhelyi Híradó, 1995. február 2.
- SZABÓ Barna: **Mítosz, legenda, valóság.** Udvarhelyi Híradó Kalendárium. 1997.
- SZABÓ Károly: **A régi székelység.** Székely történelmi és jogi tanulmányok. Kolozsvár, 1890.
- SZABÓ István: **A falurendszer kialakulása Magyarországon.** Bp. 1964.
- SZABÓ T. Attila: **A galambbúgos nagykapu az erdélyi régiségben.** Ethnographia, 1977.
- SZABÓ T. Attila: **Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez. II. Székelykapuk és faházak.** Kolozsvár, 1939.
- SZÁDECZKY KARDOSS Lajos: **A székely nemzet története és alkotmánya.** Bp. 1927. szám.
- SZATHMÁRY Lajos: **A cigányok Kelet-Európában.** Szivárvány, 1992. június.
- SZEGHÓ Dénes: **Juhtenyésztés Erdélyben.** Különlenyomat az „Erdély mezőgazdasága” c. munkából. (Kolozsvár,) 1944.
- SZÉKEDI Ferenc: **Aki iskolát épít – a jövőt építi.** Székelyderzs ünnepe. Hargita, 1981. január 13.
- Székely felkelés 1595 – 1596.** Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk.: Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979.
- Székely Oklevéltár (új sorozat) IV.** Székely népesség-összeírások 1575-1627. Kolozsvár, 1998.
- Székely Oklevéltár (új sorozat) Udvarhelyszék törvénykezési jegyzőkönyvei. I – III.** Szerk: Demény Lajos, PATAKI József, Tüdős S. Kinga. Bukarest – Bp. 1983 – 1994.
- Székely Oklevéltár I – VIII.** Szerk: Szabó Károly, Szádeczky (K) Lajos, Barabás Samu. Kolozsvár – Bp. 1872 – 1934.
- Székelyderzs község monográfiája.** Összeállították: Kovács Irén, Demeter Miklós, Máté Áron, Ajvász Ilona, Hodgyai Máttyás, Kiss Károly, Kocs Ferenc, Dáné Zita. Székelyderzs, 1981.
- Székelyderzs unitárius egyházközség jegyzőkönyvei.**

- SZENTPÉTERY-KERNY: **Az Olttól a Küküllőig**. Bp. 1990.
- SZIGETI Gyula Mihály: **Nemes Udvarhelyszék statisztikája**. Nemzeti Társalkodó, 1831. febr. 26.
- SZINTE Gábor: **A kapu a Székelyföldön**. Néprajzi Értesítő, 1909.
- TAMÁS Géza: **Bögöz és a 300 éves iskola**. (Székelyudvarhely, 1997.)
- TARJÁN Gábor: **Mindennapi hagyomány**. (Bp.) 1984.
- TÖRÖK Mihály: **Székelyderzs**. Székelyderzs, 1962. (kézirat)
- TÜDŐS S. Kinga: **Erdélyi védőrendszerek a XV-XVIII. században**. (Háromszéki templomvárak). Budapest, 1995.
- UJJ János: **Újraéledő transzszilvanizmus?** Erdélyi Napló, 1998. december 15.
- ÚJFALVI Sándor: **Az erdélyi régibb és közelebbi vadászatok és vadak**. TÉKA. Bukarest, 1990.
- Üdülés Romániában, az erdélyi falun és tanyán**. Erdélyi Falusi Vendégfogadók Szövetsége, (Bp.)
- Változó valóság**. Szociológiai tanulmányok. Szerk.: Imreh István. Bukarest, 1978.
- VARGA E. Árpád: **Erdély anyanyelvi, nemzetiségi és felekezeti statisztikája 1880-1992**. Magyarság és Európa. Bp. 1994. 4. szám.
- VARGA János: **Románok és magyarok 1848 – 1849-ben**. Magyar Országos Levéltár, Bp.
- VATASIANU, Virgil: **Istoria artei feudale in Tarile Romane**. I. Bucharest, 1959.
- VÉCSEY Károly: **Adatok, gondolatok, nyitott kérdések az Árpád-kori népesség számára vonatkozóan**. Romániai Magyar Szó, 1996. december 18.
- VÉCSEY Károly: **Cigányok a székelyföldi Parajdon**. Régio. 1995. 1 – 2. szám.
- VENCZEL József: **A falumunka útján**. Az Orbán Balázs Közművelődési Egyesület Kiskönyvtára. Székelyudvarhely – Bp. 1993.
- VERES Péter: **Székelyderzs**. (Székelyudvarhely, 1997.)
- VESZELY Károly: **Az unitáriusok Erdélyben**. Gyulafehérvár, 1887.
- VINCZE Gábor: **Az erdélyi magyar szövetkezetek sorsa a második világháború után**. Valóság, 1998. 3. szám.
- VISKI Károly: **Adatok a székely kapu történetéhez**. Néprajzi Értesítő., 1929.
- VOFKORI László dr.: **Település – és területfejlesztés Udvarhely térségében**. (Regionális fejlesztési koncepció és területrendezési kerettanulmány.) Székelyudvarhely, 1997.
- VOFKORI László: **Erdély közigazgatási és etnikai földrajza**. Balaton Akadémia könyvek 18. Vörösbény, 1996.
- VOFKORI László: **Székelyföld útikönyve**. I-II. Budapest, 1998.
- VOFKORI László: **Szokatlan időjárások, elemi csapások**. Hargita Kalendárium, 1979.
- VIORÉL, Achim: **Tigani in istoria Romaniei**. Bucuresti, 1998.
- W. HORVATH: **Siebenbürgisch – sächsische Kirchenburgen**. Sibiu 1931 – 1940.
- ZELNIK József: **Régi famesterségek**. Válogatott néprajzi és művészettörténeti tanulmányok. Bp. 1981.
- ZEPECZANER Jenő: **Elméletek a székelység eredetéről**. Hargita Kalendárium, 1995.
- ZÓLYA László: **A székelyderzsi templomerőd**. Magyarok Világlapja, 1994. 3 szám.

Tartalom

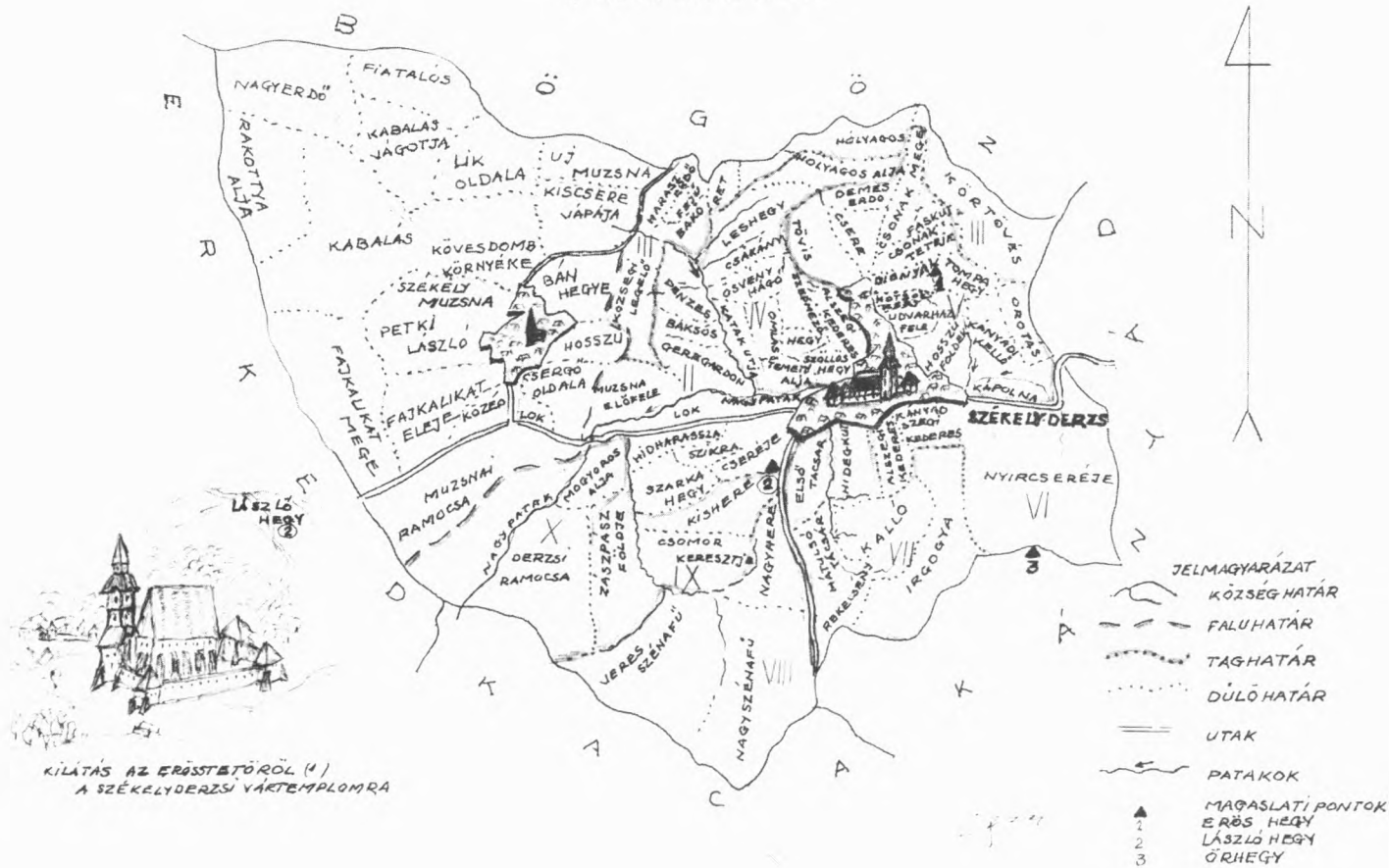
A SZERZŐ ELŐSZAVA	7
EMBER A TÁJBAN	9
A székelyek	11
Románok	12
Szászok	13
Cigányok, romák	14
Zsidók	16
A régió lakosságának etnikai, embertani képe	16
AZ EMBERT FORMÁLÓ TÁJ	19
Székelyderzs fekvése és természeti viszonyai	20
Székelyderzs története	23
Székelyderzs nevének eredete	23
A derzsi „ős falu” története	23
A mai falu története	24
Székelyderzs az évszázadok sodrában	25
Az I. világháború székelyderzsi áldozatainak hősi emlékműve	41
A második világháború után	44
Az 1989-es forradalom Székelyderzsen	48
A VILÁG LEGJELENTŐSEBB UNITÁRIUS ERŐDTEPLOMA	59
A székelyderzsi vártemplom	61
A templom építési ideje és története	61
A torony	75
A várkastély	80
Az Oroszhegyi család története	85
A Tökfejű család eredete	89
A KÖZSÉG SZELLEMI ÉLETE	93
Az oktatás	93
A kultúrház	95
Népszokások	96
A falu szakrális néprajza	101
<i>Gonda Anita - Szilágyi Dániel: Székelyderzs néprajza</i>	<i>113</i>
DOKUMENTUMOK	119
A falu dűlőnevei	119
Kastélyszabályzat	119
Székelyderzsi alapítványok	122
Szemelvények Székelyderzs unitárius egyházközség jegyző könyveiből 1888 - 1989.	122
A székelyderzsi református templom története	168
A székelyderzsi baptista gyülekezet története	168
A község politikai élete 1945 és 1989 között 1989 után ...	169
MELLÉKLET	175
KÖNYVÉSZET A MONOGRÁFIAHOZ	205

Képmelléklet

Gyöngyösi János rajza

SZÉKELY DERZS
 KÖZSÉG
 DÜLŐINEK LÁTKÉPE
 A XIX-İK SZÁZAD VÉGÉN

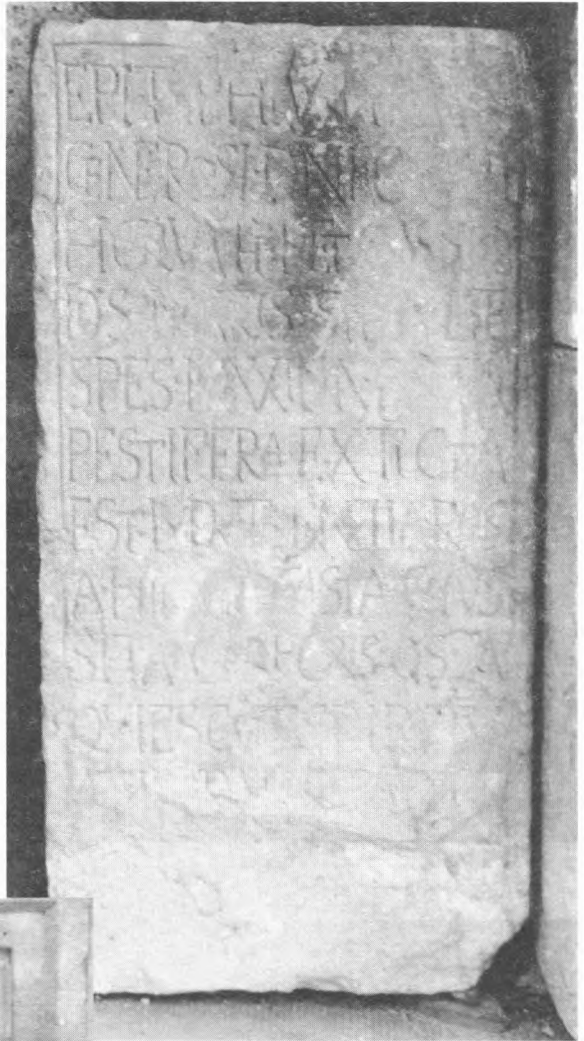

Kántortanító fogadás az 1900-as évek elején

*A torony a kastélyból nézve
(Dávid Sándor felvételei)*

*Cseffej sirköve
Dávid Sándor felvétele*

*Petki Katalin sirköve
Dávid Sándor felvétele*

*Templombelső
Dávid Sándor felvételei*

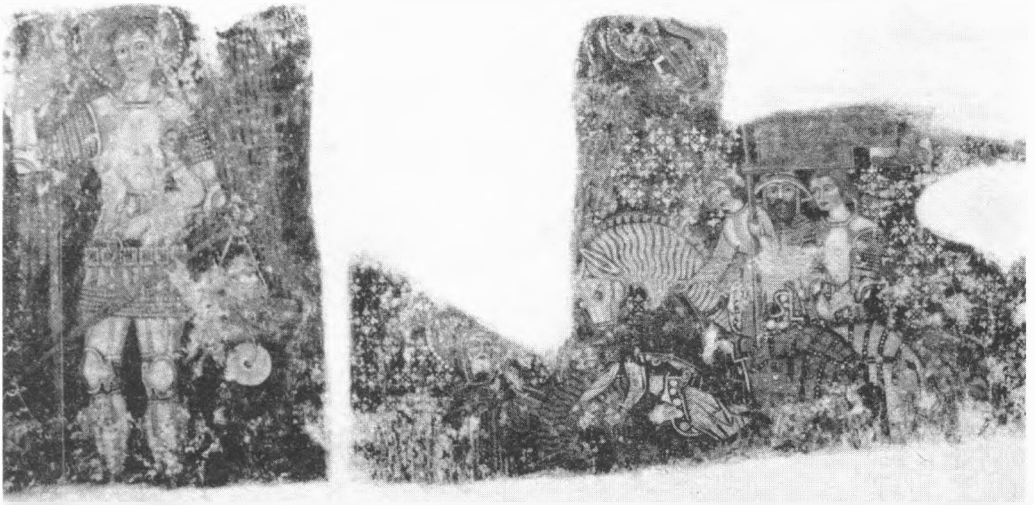

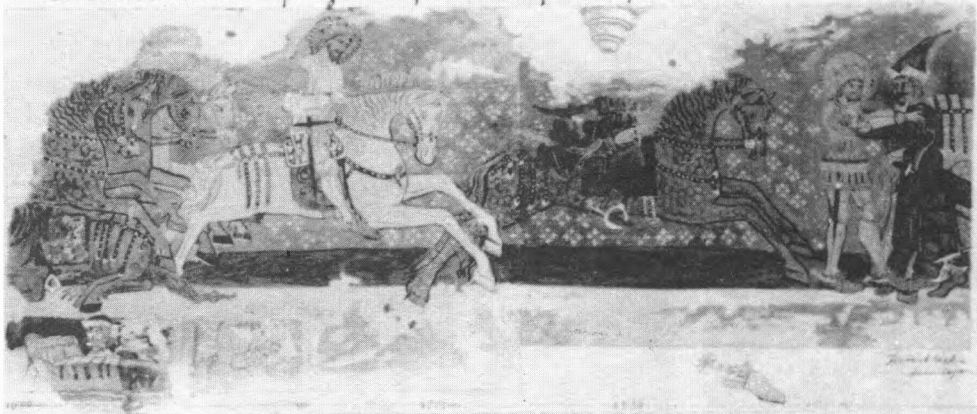
*A faliképek
Dávid Sándor felvételei*

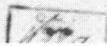

*Huszka József rajza
a freskóról*

Székelyföldi falfestmények.
A dorosi unit. templ. északi falának felső képsora. -C-

K. 1357 692

Huszka József rajzolta 1917

Székelyföldi falfestmények.
A dorosi unit. templ. déli falán.

MÖEMLÉK

3

H. 1887

Huszka József rajzai

Sickelyföldi kalfestmények.
 A derzi-i unit templ. északi falának felső képsora. -B.-

41901 692

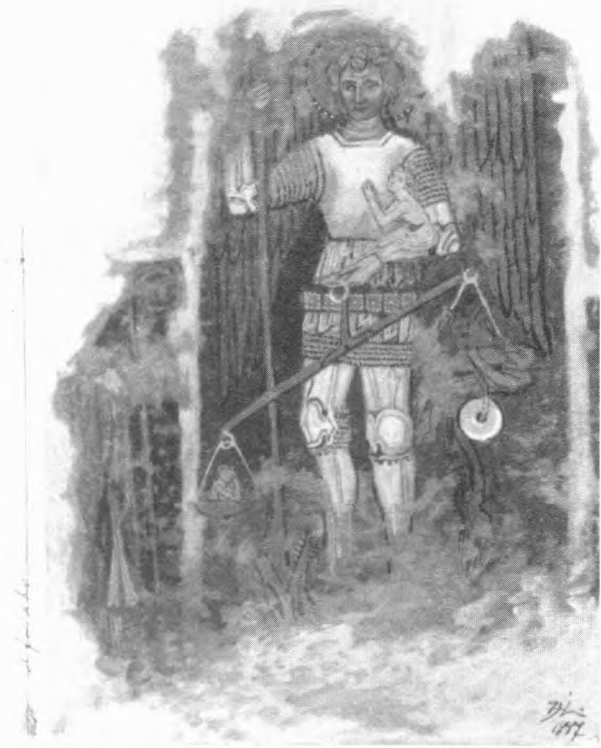

1770

Árta-templ. falcs. 1770.

69

Sickelyföldi kalfestmények
 A derzi-i (Udvarhely m.) unit. templ. déli falán.

1770

*Ballók Katalin,
Dénes Melinda,
Kerestély Katalin,
Bíás Akos,
Ballók Csilla és
Dénes Mária
népviseletben*

*A hambárok
Gonda Anita felvétele*

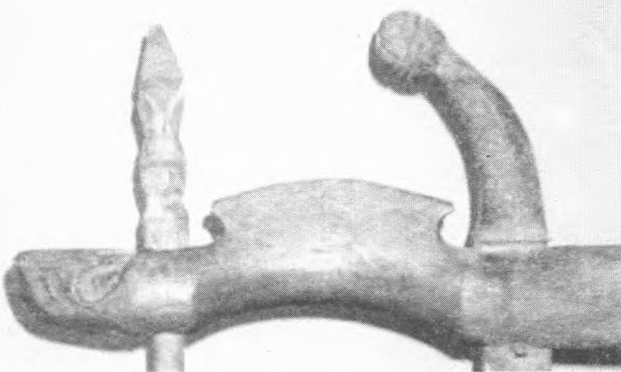

*A temető
Gonda Anita felvétele*

*A felső képen:
Festett falitka*

*Alul: Faragott járom
Gonda Anita felvételei*

A millicentenáriumi kopjafa állítás

A kép közepén Bán Gergely polgármester és Katona Dénes unitárius lelkész

A székelyderzsi keblitanács Kiss Tihámér lelkészsége idején (1970-es évek)

Keblitanács 1981-1984.

*Balról jobbra felső sor: Orbán Ödön, Ballók Ödön, Kovács Domokos, Bartha Tibor; Dénes Ernő, Dénes Ferenc
Kerestely Dénes.*

*Középső sor: Orbán József, Ballók Akos, Dénes Ödön, Szőcs Ernő, István Mihály; Kovács Albert, Orbán Ödön,
Dénes Elek*

Alsó sor: Pál Tibor, Nagy Béla, Nagy Ferenc, Katona Dénes lelkész, Pál Akos kántor; Gábos Tibor, Pál Ákos ifj

A legfrissebb keblitanács az 1990-es évek közepén:

Balról jobbra felső sor: Kocs Albert, Dénes János, Ballók Albert, Ballók Akos,

*Középső sor: István Ferenc, István Ernő, Orbán József, Gábos Tibor, Barta Jenő, Géger Albert, Szőcs Ernő,
Kovács Domokos, Pál Tibor, Pál Akos ifj, Toró Tibor, Csukor Tibor, Biás Akos, Kiss István*

Alsó sor balról jobbra: Nagy Béla, Nagy Albert, Katona Dénes lelkész, Pál Akos kántor, Orbán Kálmán.

A községben fizetővendég-szolgálat működik:

Székelyderzsben

Biás Ákos, RO-4196 Dirju, Fő út 388. Telefon: 53
(Apartaman, konyahasználat, TV, mosógép, parkolási lehetőség az udvarban, gyümölcs a fáról fogyasztható, baromfi, tehén, ló, sertés, juh, kecske a háznál, kenyérsütés, disznóölés helyben, a mezőgazdasági munkában részt lehet venni, a jó út 11 km, folyó 10 km, orvos helyben, étterem 20 km, tenisz-lehetőség 20 km, lovaglás 50 km, vadászati lehetőség 2 km, horgászat 10 km, úszás 20 km.)

Székelymuzsnán

Kovács Ibolya, (RO-4196 Mujna, Fő út 152.)

Érdeklődni lehet még:

Cseresznyés Irén, RO-4174. Parajd (Praid) 451.sz. Telefon: 0040-66/411-09
Érdeklődni: Parajd, Aprily Lajos Általános Iskola

Kovács Sándor, RO-4168. Farkaslaka (Lupeni) Sáros u. 123 Tel.: Farkaslaka 155,
Érdeklődni lehet: Farkaslaka, Gordon Bár

. Demeter Matild, RO-4180. Székelykeresztúr (Cristuru Secuiesc) Kert u. 17.
Érdeklődni lehet: Székelykeresztúri postahivatal

Boros Árpád, RO-4166. Zetelaka (Zetea) Belső u 304. Tel.: Zetelaka 56.
Érdeklődni lehet: Boros Mária, Községi Könyvtár.

